

**FARKLI REFLEKSİF KAPASİTELERE SAHİP
ÇALIŞAN KADINLARIN BEDEN VE DUYGU
BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI: GEBZE
ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ**

Ayşegül DÜZGEL

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN**

**FARKLI REFLEKSİF KAPASİTELERE SAHİP ÇALIŞAN KADINLARIN
BEDEN VE DUYGU BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI: GEBZE
ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA**

Ayşegül DÜZGEL

Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Temmuz 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
DOĞRULUK BEYANI.....	5
ÖNSÖZ	7
ÖZ	9
ABSTRACT.....	11
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	13
ARCHIVE RECORD INFORMATION	14
KISALTMALAR.....	15
ARAŞTIRMANIN TANITIMI.....	16
Araştırmanın Konusu.....	16
Araştırmanın Amacı ve Önemi	18
Araştırmanın Yöntemi ve Tekniği	19
Araştırmanın Alanında Karşılaşılan Güçlükler ve Sınırlılıklar	22
BİRİNCİ BÖLÜM	24
1. GELENEKSEL MODERNİTEDEN GEÇ MODERNİTEYE	24
1.1. Modernleşme ve Toplumsal Hayat	24
1.2. Modernleşmeye Dair Diğer Tartışmalar	27
1.2.1. Geç Modern Evre ve Gündelik Hayat.....	27
1.2.2. Refleksif Modernite ve Risk Toplumu	28
1.2.3. Akışkan Modernite ve Postmodernite.....	32
1.3. Modern Evreden Geç Modern Evreye Kadın Emeği	36
1.4. Türkiye’de Kadın Emeğinin Niteliği ve Dönüşümü	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	44
2. GELENEKSEL EVREDE VE MODERN EVREDE KADIN	44
2.1. Geleneksel Evrede Kadın	44
2.1.1. Geleneksel Evrede Kadının Toplumsal Statüsü.....	44
2.1.2. Geleneksel Evrede Kadın Bedeninin Toplumsal İnşası.....	48
2.1.3. Geleneksel Evrede Kadın Cinselliğinin Toplumsal İnşası	51
2.2. Modern Evrede Kadın	55
2.2.1. Modern Evrede Aile.....	55

2.2.2.	Modern Evrede Kadın Bedeninin Toplumsal İnşası.....	57
2.2.3.	Modern Evrede Kadın Cinselliğinin Toplumsal İnşası.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		63
3.	GEÇ MODERN EVREDEKİ KADIN VE BEDEN TEMSİLLERİ.....	63
3.1.	Çalışma Hayatında Kadın	63
3.2.	Geç Modern Evrede Bedenin Tüketilmesi	66
3.2.1.	Bedenin Gerçekliğinin Aksine Bir Yanılsama Biçimi Olarak: İmaj	71
3.2.2.	İdeal Güzelliğin Temsili Olarak Görülen Kadın.....	73
3.2.3.	Gösteri Nesnesi Olarak Sunulan Kadın Bedeni	75
3.3.	Kadın Bedeni ve Duygular Bağlamında Geç Modern Kadın.....	77
3.3.1.	Aşka Giden Yolda Fiziksel Görüntünün Yeri.....	77
3.3.2.	Kalıcı İlişkilerden Kısa Süreli İlişkilere	79
3.3.3.	Mahremiyetin Dönüşümü ve İlişkilere Etkisi	81
3.3.4.	“Kendini Sevmek”, “Özgürleşme” ve “Bireyselleşme”	84
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		87
4.	ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI.....	87
4.1.	Görüşmecilerin Demografik Özellikleri	87
4.2.	Görüşmecilerin ‘Kadın Olmak’ Haline Yükledikleri Anlamlar.....	92
4.2.1.	Kadın Bedenine Sahip Olmak ve Kadın Olmanın Anlamı	97
4.3.	‘Güzellik’ ve ‘Güzel Görünmenin’ Anlamı	101
4.3.1.	Güzellik ile Kadın ve Kadın Bedeni Arasında Kurulan İlişkiye Yönelik Görüşmecilerin Düşünceleri	107
4.3.2.	Çalışma Hayatında Fiziksel Görünümün Yeri ve Anlamı	109
4.4.	Görüşmecilerin Beden Bakımına Yükledikleri Anlamlar.....	114
4.4.1.	Görüşmecilerin Fiziksel Görünümlerine Yükledikleri Anlamlar ve Buna Yönelik Düşünceleri	119
4.4.2.	Görüşmecilerin Hem Cinslerinin Fiziksel Görünümlerine Yönelik Düşünceleri ve Hissettikleri	123
4.5.	Görüşmecilerin Fiziksel Görünümüne Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Hissettirdikleri.....	126
4.5.1.	İş Arkadaşlarının Söylemleri ve Hissettirdikleri	126
4.5.2.	Karşı Cinsin Söylemleri ve Hissettirdikleri	129
4.5.3.	Ebeveynlerinin Büyürken Buldukları Söylemler ve Hissettirdikleri	131

4.5.3.1. Görüşmecilerin Kendi Çocuğuna Ya da Çevresindeki Yakınlarının Bedenlerine Yönelik Söylemleri.....	135
4.6. Çeşitli Yerlerde Sunulan Kadın Bedeni İmajlarına Dair Görüşmecilerin Düşünceleri	140
4.7. Görüşmecilerin Aşk, İlişki ve Evlilik Üzerine Düşünceleri.....	144
4.7.1. Bir İlişkinin Başlamasında Fiziksel Görünümün Rolü Üzerine Düşünceler.....	144
4.7.1.1. Günümüz İlişkilerinin Değerlendirilmesi.....	147
4.7.2. Görüşmecilerin ‘Aşka’ Yükledikleri Anlamlar	150
4.7.3. ‘Evlilik’ Üzerine Yüklenen Anlamlar.....	154
4.7.3.1. Görüşmecilerin Evlilikte Aşkın Rolü Üzerine Düşünceleri	159
4.7.3.2. Aşk ve Evlilik Arasındaki Farklılıklar	163
4.7.4. Geçmişten Günümüze İlişkilerin ve Evliliklerin Karşılaştırılması.....	165
4.7.4.1. Geçmişten Günümüze İlişkilerde ve Evliliklerde Kadınların ve Erkeklerin Rollerindeki Değişimler Üzerine Görüşmecilerin Düşünceleri....	170
4.8. ‘Kadın’, ‘Beden’ ve ‘Duygu’ Bağlamında Görüşmecilerin Geleceğe Yönelik Temennileri ve Çağruları	179
SONUÇ.....	182
KAYNAKÇA.....	189
TABLolar LİSTESİ.....	194
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	195
EKLER.....	196
Ek 1. Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	196
Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	198
ÖZGEÇMİŞ.....	200

TEZ ONAY SAYFASI

Ayşegül DÜZGEL tarafından hazırlanan “FARKLI REFLEKSİF KAPASİTELERE SAHİP ÇALIŞAN KADINLARIN BEDEN VE DUYGU BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI: GEBZE ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN

.....

Tez Danışmanı, Sosyoloji Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 06/07/2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. İbrahim YENEN (KÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cihan AKKAYA (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Ayşegül DÜZGEL

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışma kamusal alana çıkış deneyimi yaşamış olan, farklı refleksif kapasitelere sahip çalışan kadınların beden ve duygu bağlamındaki karşılaştırmasını yapmayı amaçlamaktadır. Nitekim bu çalışmanın temelini oluşturan, her kamusal alana çıkış deneyimi yaşayan çalışan kadının beden ve duygulara yönelik sahip oldukları algıların benzer minvalde olmamasıdır. Bu nokta da bu karşılaştırmayı yapmayı anlamlı hale getirmektedir. Bakıldığında, geleneksel modern anlamda çalışan kadının beden ve duygulara yönelik algılarını belirleyen gerçeklikler tarihsel statüsüne dayalı olarak toplumsal bağlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Geç modern çalışan kadın ise, sahip olduğu nitelikler çerçevesinde (eğitim düzeyi, uzman meslek sahibi, profesyonel, nitelikli) bilincinin algılarını belirlediği bir gerçekliği var etmektedir. Bu nokta da algıların bilinci belirlediği geleneksel modern çalışan kadın ile bilincinin algılarını belirlediği geç modern çalışan kadının beden ve duygu bağlamındaki karşılaştırmasının yapılmasını anlamlı hale getirmektedir.

Bu çalışmanın başından itibaren güvenini her daim hissettiğim, aktardığı bilgilerle ve bu bilgiler doğrultusunda çalışmamı sürdürmemde bana yardımcı olan, her türlü sorumu sabırla cevaplayan, desteklerini esirgemeyip titiz ve yapıcı eleştirileriyle teze yapmış olduğu değerli katkılardan ötürü çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN'e içten ve sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bu teşekkürün sadece bu çalışma için olmadığını ayrıca belirtmek isterim. Kendisinden öğrendiklerimin tüm hayatım boyunca bana ışık tutacağını umuyorum. Bu sebeple, her ne kadar dile getirmeye çalışsam da az kalacak olan teşekkürü, gerçekleşmesini umduğum bir gelecekte, ortaya koymak için çabalayacağım her çalışmada 'izi' olacağından bir borç biliyorum ve iyi ki varsınız diyorum.

Çalışmaya yaptıkları katkılardan ötürü, zamanlarını ayırarak sabırla beni dinledikleri için katılımcılarıma ve çalışma boyunca desteklerini içtenlikle hissettiğim arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Tüm yaşamımda ve attığım her adımda maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen abilerime çok teşekkür ediyorum.

Son olarak en özel teŖekkürüm ise canım anneme ve canım babama... Kızları olmaktan büyük gurur duyduğum canım anneme ve canım babama, her Ŗeyden önce koŖsulsuz sevgileri, sonsuz fedakârlıkları, hayatımla ilgili aldığım tüm kararlarda her açıdan beni destekledikleri, hep yanımda olarak varlıklarıyla güç verip güvende hissettirdikleri ve bu tez yazım sürecini güzel bir Ŗekilde geçirmemi sağladıkları için sonsuz teŖekkür ediyorum. Geleceğime yönelik hayallerimle ilgili en büyük destekçim, varlığınızın vermiş olduğu o büyük güç... İyi ki varsınız.

ÖZ

Modern evre ile birçok toplumsal değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Bu toplumsal değişimlerden bir tanesi de kadınların kamusal alandaki görünürlüğünün artmasıdır. Kadınların her ne kadar tarihsel anlamda kamusal görünürlüğü artmış olsa da, sahip oldukları tarihsel statüleri gereği yaşamlarını toplumsal bağlar gereği sürdürmüşlerdir. Bu durum da kadının gerek beden gerekse ilişki ve evlilik noktasında yaşamını toplumsal bağların gerekliliği çerçevesinde sürdürmesini getirmiştir. Bu açıdan modern evrede kadının sahip olduğu algıların beden ve duyguya yönelik bilinci inşa ettiğini görmek mümkündür. Modernitenin ilerleyen aşamasında ise, kadınların kamusal alandaki görünürlüğünün artışı çalışma hayatı ile de ayrıca göstermiştir. Kadının çalışma hayatında var olması yaşamına dair algılarında bir takım değişiklikler meydana getirmiştir. En büyük değişiklik ise ‘refleksif modernitenin’ çıktısı olarak ‘benlik tasarımı’ yaşanmıştır. Çünkü ‘benlik tasarımı’ kadının başta bedeni olmak üzere yaşamı kurgulama, sorgulama ve kendini tanıma sürecinin başlatıcısı olmuştur. Bu değişiklikler de geleneksel ve modern evredeki kadın bedeni algısını tamamıyla değiştirmiştir. Geç modern evrede kadının kendini tanıma ve bedene dair algılarını kurgulama gibi olumlu taraflarının olmasının yanı sıra, beraberinde gündelik hayata sinen bir takım refleksif davranış faktörleri de ortaya çıkmıştır. Geç modern evrede kadınların yükselen refleksif kapasitesi beraberinde yeniden kurgulanan bir kadın bedeni ve duygusallığı üretmiştir. Ortaya çıkan bedensel farkındalık artan tüketim parametreleri ile birleşerek kadın bedenine dair farklı şekillerde yansımaktadır. ‘İmaj’, ‘güzellik’, ‘gösteri’ nesnesi olarak bedenin ön plana çıkarılan hali gerek duygusal gerekse fiziksel açıdan bedenin yeni tarz gündelik hayat stratejileri etrafında kurgulanmasına neden olmuştur. Bu evrede kanıksanan tüketimsel beden ise günümüzde kendisini en çok da bedenlerin birbiri ile yarışında göstermektedir. Bu koşulların ürünü olarak ortaya çıkan gösteri ve imaj yarışı, kazananından çok kaybedenin ortada olduğu bir gerçekliği karşımıza çıkarmaktadır.

Bu çalışma, geç modern evrede yükselen refleksif kadının bedenine dair algılarının yaşama pratiklerini nasıl değiştirdiğini ve bu değişimlerin gündelik yaşamda duygusal açıdan da nasıl sonuçlar meydana getirdiğini ortaya koymaktadır. Bu yöndeki kurgulamalar da skalanın merkezini çalışma boyunca geleneksel modern ve geç modern kadınların karşılaştırması bağlamında gerçekleştirmektedir. Bu

bağlamda çalışmada, geleneksel modern ve geç modern kadınların karşılaştırmasının yapılması adına konuya ilişkin düşüncelerin anlamlandırılması ve detaylı bilgi edinebilmek için nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Nitekim derinlemesine görüşme tekniği de bu bağlamda çalışmada kullanılmıştır. Aynı zamanda bu çalışmanın merkezinde, çalışan kadınların sahip oldukları statünün beden ve duygulara yönelik algılarında nasıl etkisinin olduğu ve bu etkinin gündelik hayat pratiklerine olan yansımaları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çalışan kadın, beden, duygu, geç modernite, refleksivite, kamusal alan, imaj, gösteri.

ABSTRACT

With the modern phase, many social changes and transformations have occurred. One of these social changes is the increase in the visibility of women in the public space. Although the public visibility of women has increased in the historical sense, they have continued their lives due to their historical status. This situation has brought the woman to continue her life within the framework of the necessity of social ties, both in terms of body, relationship and marriage. In the modern era, it is possible to see that the perceptions of women build their consciousness of body and emotion. In the advancing stage of modernity, the increase in the visibility of women in the public sphere has also clearly shown in working life. The existence of women in working life has brought some changes in their looking aspects of life. The biggest change has been experienced in 'self design' as the output of 'reflexive modernity'. Because 'self design' has been the initiator of the process of constructing life, questioning and self-knowledge of women, especially her body. These changes have completely changed the perception of the woman body in traditional phase. In the late modern era, in addition to the positive aspects of women such as self-knowledge and constructing their perceptions of the body, a number of reflexive behavior factors that permeate Daily life have also emerged. The rising reflexive capacity of women in the late modern era has produced a reconstructed female body and sensuality. Bodily awareness, combined with the increasing consumption parameters, reflects on the woman body in different ways. 'Image', 'beauty', the body as an object of spectacle have been brought to the fore, both emotionally and physically, the body has been built around new style Daily life strategies. The consumer body, which is taken for granted at this stage, shows itself mostly in the competition of bodies with each other today. The show and image race that emerged as a result of these conditions reveals a reality in which the loser is more obvious than the winner.

This study, reveals how the reflexive woman's perceptions of her body, which rose in the late modern period, changed her living practices and how these changes resulted in emotional consequences in daily life. Fictions in this direction also make the center of scale in the context of the comparison of traditional modern and late modern women throughout the study. In this context, qualitative research method was applied in the study to make sense of the thoughts on the subject and to get detailed

information on behalf of the comparison of traditional modern and late modern women. As a matter of fact, in-depth interview technique was also used in this study. At the same time, the center of this study is how the status of working women has an effect on their perceptions of the body and emotions and the reflections of this effect on their daily life practices.

Keywords: Working woman, body, emotion, late modernity, reflexivity, public space, image, show.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Farklı Refleksif Kapasitelere Sahip Çalışan Kadınların Beden ve Duygu Bağlamında Karşılaştırılması: Gebze Örneği Üzerinden Bir Karşılaştırma
Tezin Yazarı	Ayşegül DÜZGEL
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	06.07.2021
Tezin Alanı	Sosyoloji
Tezin Yeri	KBÜ/LUEE
Tezin Sayfa Sayısı	201
Anahtar Kelimeler	Çalışan Kadın, Beden, Duygu, Geç Modernite, Refleksivite, Kamusal Alan, İmaj, Gösteri.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Comparison of Working Women with Different Reflexive Capacities in The Context of Body and Emotion: A Comparison through The Example of Gebze
Author of the Thesis	Ayşegül DÜZGEL
Advisor of the Thesis	Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	06.07.2021
Field of the Thesis	Sociology
Place of the Thesis	KBU/LUEE
Total Page Number	201
Keywords	Working Woman, Body, Emotion, Late Modernity, Reflexivity, Public Space, Image, Show.

KISALTMALAR

Akt: Aktaran

S: Sayfa sayısı

Ss: Sayfa Sayıları

G: Görüşmeci

BİGM: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ARAŞTIRMANIN TANITIMI

Araştırmanın Konusu

Modern evreye bakıldığında, çalışma hayatında yer alımın cinsiyet temelli şeklinde daha çok erkeklerin yer aldığı bir gerçektir. Nitekim çalışan kadın var olsa da sayıca az olup, çalışmayan kadın sayısı ise oldukça fazladır. Bu durum da erkek egemen bir kamusal gerçekliğini var etmektedir. Ayrıca çalışan kadınların emeğinin niteliğinin ise daha çok nitelsiz işgücü olduğu açıkken, nitelikli işgücüne sahip kadın sayısı ise çok azdır. Bu açıdan modern evrede kadın çalışmakta ancak çoğunlukla vasıfsız ve tarihsel statüsünü, erkek egemen kamusalı kıramayan şekillerde modern çalışan kadın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modern evreden geç modern evreye geçişle birlikte, çalışma hayatında eğitilmiş, profesyonel, uzman meslek sahibi kadınların yer aldığı görülmektedir. Bu özelliklere sahip vasıflı profesyonel eğitilmiş çalışan ve tarihsel statüsünü kırabilen kadın 'geç modern kadındır'. Geç modern kadının bu özellikleri sahip olduğu refleksiviteyi besleyen gerçekliklerdir. Nitekim bu vasıflara sahip çalışan kadın oranı erkeklere nazaran hala daha az olsa da kamusal aktöre dönüşmenin çabasında olan geç modern kadın varlığı söz konusudur.

Yukarıda ele alınan modern çalışan kadının kamusal alanda sahip olduğu nitelikler ile geç modern çalışan kadının sahip olduğu nitelikler arasındaki farklar açıktır. Nitekim bu iki kadın profili arasındaki farklılığı ortaya koyan da sahip oldukları refleksivitedir. Konu bağlamında sahip oldukları refleksivite farkı da bu çalışmanın neden farklı refleksivitelere sahip çalışan kadınların karşılaştırılmasının yapılmasının değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan modern çalışan kadın ile geç modern çalışan kadının bedenine, fiziksel görünümüne ve duygularına dair algılarını belirleyen gerçekliklerin neler olduğu da çalışmada ortaya koyulacaktır.

Araştırmanın konusunun bir teması 'bedendir'. Kadının kendi bedeni ile olan ilişkisine bakıldığında, geleneksel kadınlardan modern kadınlara ve modern kadınlardan da geç modern kadınlara çeşitli şekillerde değişime uğramış olduğu belirgin olarak görülmektedir. Bu bağlamda kadın bedeni farklı dönemlerde de olsa fiziksel, ruhsal ve çeşitli sosyokültürel kodlar tarafından ele alınmıştır. Kadın bedenini ve duygusallığını toplumsal açıdan düzenleyen koşullar, geçmişten günümüze kadının

kendisi üzerindeki algısının sabit kalmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim bu durum kadının çalışma hayatını artık profesyonelce deneyimlemesi üzerine karşımıza ‘geç modern kadın’ olarak çıkmaktadır. Geç modern kadının çalışma hayatını artık kariyer bağlamında deneyimlemesi onun giderek bir kamusal aktöre dönüşmesine neden olmaktadır. Yaşanan bu türden derin dönüşümler kadının kendisini beden ve duygu bağlamında yeniden kodlamasına da neden olmaktadır. Bu anlamda çalışmada, geç modern kadının geleneksel ve modern nitelikleri öne çıkan kadınlardan farklı olarak bedenlerini ve duygularını ne yönde kurguladıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylesi türden bir karşılaştırma yapılırken, ‘algılarının bilincini belirlediği kadınlar’ ile ‘bilincinin algılarını belirlediği kadınların’ beden ve duygu bağlamındaki farklılıklarını ortaya koyabilmek amaçlanmaktadır. Bu sayede de kadının tarihsel koşullarına dair beden ve duygu derinliğini geleneksel, modern ve geç modern bağlamıyla okumanın mümkün olacağı düşünülerek, geleneksel (premodern) evreden geç modern evreye kadın bedenini ve duygusunu katmanlı okuyabilmek mümkün hale gelmektedir. Ortaya konulan çalışma bu yöndeki hedeflerini kamusal alan deneyimi yaşamış olan ve farklı refleksif kapasitelere sahip “çalışan kadınların” kendi bedenlerine karşı bakış açılarını ve kendilerini kurgusal anlamdaki kurgulama biçimlerini etkileyen faktörleri irdelemenin çabasında olmuştur.

Araştırmanın konusunun bir diğer teması olarak ‘duygu’ bağlamı yer almaktadır. Modern evre ile ilişkilerde ve evliliklerde ‘aşk’ duygusu dikkate alınmaya başlanmıştır. Ancak bu durumun geç modern evreye geçişle birlikte şiddeti artmış olup, duygu merkezli birliktelikler yaşamaya verilen önem daha da artmıştır. Nitekim bu durum ilişkilerin ve evliliklerin geçmişten günümüze sahip olduğu nitelikleri de derinden etkilemiştir. Bu niteliklerin değişmesinde sahip olunan refleksivitenin nasıl bir etkisinin olduğu çalışma bağlamında tartışılacaktır. Bu noktada konu bağlamında bakılacak olursa; modern çalışan kadın ile geç modern çalışan kadının ilişki ve evlilik gerçekliklerine dair algılarını belirleyen gerçekliklerin neler olduğu çalışma aşamasında irdelenecek noktalardır. Aynı zamanda modern çalışan kadın ile geç modern çalışan kadının aşk, ilişki ve evliliğe nasıl anlamlar yüklediği de çalışmada ele alınan bir başka olmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Modern evrede kadınların kamusal alandaki görünürlüğü geleneksel döneme nazaran artmıştır. Modern evrede kadının da bir ev dışı emekçi olarak ortaya çıktığı ve işçileşme sürecini yaşadığı yıllar oldu. Bu evre sınırlı düzeyde de olsa hala erkek egemen emek yapısını kırmamasına karşın kadının da emekçi olmaya başladığı bir dönem oldu. Modern evreden geç modern evreye geçişle birlikte ise, kadınların kamusal alanda görünürlüğünün artmasına neden olan faktörlerin yanında profesyonel niteliklerinde artış görülen kadının, çalışma hayatına katılımında da önemli artışlar görülmektedir. Geç modern evrede kadının kamusal alanda bir kariyer sahibi olarak -daha öncesinde sadece erkeğe özgü olabilen türde- çalışma deneyimi edinmesi, onun geç modern toplumsal koşullar çerçevesinde yeni bir beden algısına ve kadınlık duygusuna sahip olmaya itmektir. Bu durumun bir sonucu olarak kamusal alanda profesyonel kariyerler dahilinde çalışan kadının değişen beden algısı ile birlikte, gerek toplumsal ilişkilerini gerekse aile içi ilişkilerini de yeniden kurgulamasına neden olmuştur.

Modern evreden geç modern evreye geçişle birlikte kadının kamusal alanda erkek egemen koşullara sokularak çalışabilme hali onun beden algısı üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur. Yaşanan dönüşümler gösteri ve imajın beden üzerindeki etkilerinin her anlamda kendini göstermesine neden olmuştur. Bu açıdan geç modern kadınla birlikte gösteri ve imaj temalı gündelik hayat pratikleri artık giderek sıradanlaşan bir kamusal kadın formuna dönüşmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, kamusal alana çıkış deneyimi yaşamış olan ve farklı refleksif kapasitelere sahip çalışan kadınların bedenlerine ve duygularına etki eden farklı türdeki faktörlerin incelenmesi üzerinedir. Bu sebeple, araştırma süresince kadınların beden algılarına etki eden faktörlerin neler olduğu ve bedenin temsillerinin duygusal açıdan nasıl hislerle karşılık bulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bağlamı dikkate alındığında, geçmişten günümüze kadının bedenine ve kendisini duygusal açıdan kurgulamasına dair algısının nasıl bir değişim yaşadığı araştırmamızın temeldeki irdeleme konusudur. Böylesi bir çabanın erişmek istediği temeldeki nokta, geç modern kadının, kadının tarihsel statüsüne dair ne yönde değişimlere ve hatta dönüşümlere neden olduğunun anlaşılabilmesidir. Çünkü bu çalışma geç modern kadının tarihsel statüsüne özgü koşulları derin bir yapı bozuma uğrattığı üzerine kurgulanmaktadır. Bu

sayede de geç modern kadının bedenine ve duygularına dair yaşadığı dönüşümü onun kamusal alandaki bulunuş şeklini etkileyen faktörlerinin neler olduğu çalışma açısından merkezi önemdeki sorgulama alanlarıdır. Ayrıca geçmişten günümüze kadınların duygu bağlamında ‘aşk’, ‘ilişki’ ve ‘evlilik’ temaları üzerine algılarını belirleyen gerçekliklerin de ne boyutta etkilendiği ayrıca irdelenmek istenen bir diğer noktadır.

Araştırmanın Yöntemi ve Tekniği

Nitel araştırma, insanların olaylar hakkında nasıl düşündüğünü, olayları nasıl anlattıkları ve dünyayı nasıl gördüklerini merkeze koymaktadır. Nitel araştırmada bir nevi bireylerin seslerini, yani kişisel görüşlerini, konuşma biçimlerini ve olayları nasıl tahlil ettiklerini görme fırsatı sunulur (Creswell, 2017, s.6). Bu bağlamda yapılacak olan çalışmada, katılımcıların konuya ilişkin düşüncelerinin anlamlandırılabilmesi, detaylı bilgi edinebilmesi ve sosyal ilişkilerini kurma biçimlerinin de betimlenebilmesi için nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Modern kadın bedeni ve geç modern kadın bedeninin temsillerinin duygusal anlamda ifade ettiği anlamın ‘dönüşümsel’ yönünün nicel bağlamda analizinin uygun olmadığı kanaatine varıldığı için, bu çalışmanın nitel araştırma kıstaslarında sürdürülmesine tarafımızca karar verilmiştir. Katılımcılara araştırma sürecinde ulaşabilmesinin kolay olabilmesi açısından örnekleme çeşitlerinden kartopu örnekleme çeşidi kullanılarak ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme: Bu teknikte katılımcılar tanıdıkları kişilere dair referans olur ve araştırmacıyı çalışmaya uygun olan kişilere yönlendirir. (Yıldırım & Şimşek, 2018, s.122). Bu çalışma için kartopu tekniğinin zamanı yararlı kullanabilmek adına kolaylık sağlayacağı ve koronavirüs pandemisinin ürettiği sağlığa dair olumsuz koşulları aşmaya yardım edebileceği düşünülerek bu teknik kullanılmıştır. Nitekim tekniğin alan çalışması gerçekleştirirken katılımcılara ulaşma noktasında sağladığı kolaylık, alan çalışması tarafımızca net bir şekilde görülmüştür.

Bu araştırmada çalışma grubunu kamusal alana çıkış deneyimi yaşamış olan çalışan kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmanın alan çalışması boyunca 23 çalışan kadın ile görüşülmüştür. Çalışmanın alanının 23 kişiyle tamamlanmasının nedeni, görüşülen kişi sayısının 20. kişiye geldiğinde, alanın artık doyma noktasına erişmesi ve kendini tekrarlayan veri grubunu inşa etmekte olduğu yönünde tarafımızca karar verilmesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu karar alındığında, sürecin daha net hale gelebilmesi

adına üç kişiyle daha görüşülerek yirmi üçe tamamlanması ve süreç aynı şekilde devam ederse sonlandırılması beklentimizden kaynaklıdır. Nitekim alınan kararı doğrulayan sürecin devam ettiği görülünce de alan çalışmasının 23. kişide sonlandırılması tarafımızca uygun görülmüştür.

Araştırmanın saha çalışması sürecinin Kovid-19 salgını döneminde yapılıyor olması sebebiyle, sağlık koşullarından dolayı yüz yüze görüşmeyi kabul etmeyen katılımcılara online görüşme önerisinde bulunuldu. Nitekim bu nedenle 23 görüşmecinin 14'ü ile yüz yüze, 9'u ile de online görüşme gerçekleştirilmiştir. Online görüşmelerde gmail üzerinden toplantı oluşturularak görüntülü görüşmeler yapılmıştır. Veri toplama tekniği olarak nitel araştırmanın derinlemesine veriler sunabilme imkânının olması nedeniyle, katılımcılarla görüşme şeklimiz derinlemesine görüşme türünde olmuştur. Bu görüşmeler sırasında görüşmecilere 'yapılandırılmış' ve 'yarı yapılandırılmış' görüşme formları eşliğinde hazırlanan sorular yönlendirilmiştir. Bu çerçevede görüşmecilerle yapılan bire bir görüşmelerde, sağlıklı sonuçlar alabilmek adına, görüşmecilerin izni alınarak ses kaydı yapılmıştır. Araştırmada 23 görüşmecedan sadece 1'i ses kaydına izin vermemiş olup, görüşme esnasında sorulara verdiği cevaplar tarafımızca not edilmiştir. Araştırma boyunca 22 kişiyle yapılan görüşmeden yaklaşık 12 saatlik (11,56 saat) ses kaydı elde edilmiştir. Ses kaydının alınması, katılımcıların söyleyeceklerinin neredeyse tamamını kaydedecek türden olması ve görüşmecinin dikkatini görüşmeye vermesini sağlayacak olması açısından oldukça önemlidir. Görüşmelerden alınan ses kayıtları daha sonrasında tarafımızca yazılı dökümanlara dönüştürülmüş ve verilerin deşifre edilmesine hazır hale getirilmiştir. Araştırmada katılımcılardan elde edilen veriler, "söylem analizi" kullanılarak irdelenmiş ve yorumlanmıştır. Ses kayıtları bu yollarla bütünlüklü ve anlamlı veri grupları haline getirilmeye çalışılarak, ilgili araştırma kaygılarımız da alan verileri çerçevesinde tartışılabilir hale getirilmiştir (Glesne, 2015, ss.156-159).

Araştırmacının çalışma boyunca Gebze'de yaşıyor olmasından hareketle, evrene ulaşım imkânının kolay erişimi düşünülerek gerek zaman gerekse de ekonomik sınırlamalardan ötürü -Kovid-19 salgınına özgü koşullar da göz önünde bulundurularak- çalışmanın Gebze'de sürdürülmesine karar verilmiştir. Gebze'nin sanayileşme düzeyinin yanında son yıllarda, neoliberal koşullara özgü mesleklerin de çalışma alanı haline gelmesi bu yöndeki kararımızın temel etkeni olmuştur. Özellikle

son yıllarda İstanbul merkezli pek çok ulusal ve de küresel ölçekli şirketin merkezlerinin önemli bir kısmını Gebze'ye taşıması, bu bölgede neoliberal koşullara özgü mesleklerin aradığı uzman/profesyonel çalışanlar kitlesinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Böyle bir yoğunlaşmaya dayalı olarak da bölgede, sanayide (fabrika ortamı vb.) çalışmakta olan kadın çalışanların yanında, uzman/profesyonel nitelikler de gösteren, özellikle de kariyer sahibi olan ve sayıları da oldukça artan bir çalışan kitlesinin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu türden koşullar da çalışmanın merkeze koyduğu “çalışan kadınların” hem modern temsillerde hem de neoliberal işlere özgü olarak refleksivitesi oldukça yüksek olan geç modern niteliklerde özellikler sunabilecek türden içerikler edinmesine eden olmuştur. Gebze'nin sunduğu bu koşullar, refleksif kapasitesi ters yönde kutuplaşan kadınları bünyesinde barındırmasına neden olmuş ve bu yönüyle de farklı refleksif kapasitelere sahip çalışan kadınların karşılaştırılmasına uygun bir ortamı var etmiştir. Böylesi koşullar da kamusal alana çıkan ‘çalışan kadınların’ hem bedenlerine hem kendilerini kurgulama stratejilerine hem de duygusal durumlarına dair önemli ve anlamlı ayrışmalar inşa etmiştir. Geleneksel ve modern kadın temsiliinde olanların sunduğu verilerle geç modern niteliklerde olan kadınların sunduğu veriler çalışmanın anlamlılığına oldukça yüksek düzeyde katkılar sağlamıştır. Modern çalışan kadın temsiliinin çoğunlukla mavi yakalı, niteliksiz, eğitim düzeyi düşük kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun hem bedenlerine hem de aile içi ilişkilerindeki rollerine karşı bakış açılarını da etkilediği tarafımızca gözlenmiştir. Geç modern çalışan kadın ise daha çok eğitilmiş, nitelikli ve profesyonel meslek sahibi ve çoğunlukla ofis tarzı iş yerinde çalışan kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Gebze’de geç modern çalışan kadının sahip olduğu eğitim ve buna dayalı olarak bilincinin de fiziksel görünümüne yansıttığı tarafımızca açıkça gözlenmiştir. Buna dayalı olarak da geç modern çalışan kadının sahip olduğu bilincin aile içi ilişkilerindeki rollerine yansıdığı da gözlenmiştir. Bu bağlamda Gebze'nin hem ‘modern’ hem de ‘geç modern çalışan kadın’ temsiliini barındırdığı gözlemlenmesi üzerine bu çalışmanın yapılması önemli hale gelmiştir. Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde Gebze'nin çalışma bağlamında cevaplar aranılacak noktalara dair beklentiyi karşılayacak olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple de çalışma Gebze’de sürdürülmüştür.

Araştırmanın Alanında Karşılaşılan Güçlükler ve Sınırlılıklar

Bu çalışmanın alan verilerinin toplanma sürecinin Kovid-19 salgını döneminde gerçekleştirilmiş olmasının verdiği bir takım zorluklar yaşanmıştır. Bu zorlukların en önemlisi sağlık koşulları sebebiyle görüşmecileri yüz yüze görüşmeye ikna aşamasında gerçekleşmiştir. Nitekim bu noktada sağlık koşullarına dair yaşanan tedirginlikler sebebiyle yüz yüze görüşme gerçekleştirmek istemeyen görüşmecilere tarafımızca alternatif olarak online görüşme önerisinde bulunularak yaşanan bu türdeki sorunlar aşılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple görüşmecilerin bir kısmıyla online, bir kısmıyla da yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak zaman zaman planlanan online görüşmelerde teknik aksaklıklar sebebiyle gerçekleştirilemeyen görüşmeler de olmuştur. Bu sebeple görüşülenlerle zaman zaman 2. kez görüşme planlaması yapılarak, görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu türden zorluklar araştırmacı için zaman açısından, özellikle de başka görüşmeler organize etme noktasında, bazı aksaklıklar yaşamasına neden olmuştur. Ayrıca özellikle de uzman/profesyonel nitelikleri yoğun olan görüşmecilerle randevu oluşturulup görüşme iptali de söz konusu olmuştur. Nitekim çalışma kapsamında görüşülen katılımcıların ‘çalışan kadınlar’ olması sebebiyle, çalışma yoğunluklarından ve kısıtlı zamanlarından dolayı çalışmaya katılamayacaklarına dair geri bildirimler de alınmıştır. Görüşülmek istenen kadınların ‘bu ara çok yoğunum’, ‘gerçekten hiç vaktim yok, kendime bile vakit ayıramıyorum’ türünden söylemlerle görüşmeyi reddedenlerle de oldukça sık karşılaşmıştır. Dolayısıyla görüşülmek istenenlerin ‘iş yoğunluğu’ ve ‘kısıtlı zaman’ koşulları araştırmanın alanında karşılaşılan çok olmuştur. Bu türden sorunlar ise görüşülmek istenen kişilere karşı zaman ve mekan açısından oldukça esnek davranılmasıyla aşılmıştır. Her defasında kendilerine en uygun zaman ve mekan koşulu üretilerek görüşmeye uygun ortamlar üretilmeye çalışılmıştır. Böylesi bir sorun artan süreci özellikle de zaman açısından oldukça zor hale getirse de ortaya konulan bu türden çözümlerle veri toplama süreci sağlıklı bir şekilde sürdürülmeye çalışılmıştır.

Çalışmada karşılaşılan bir başka zorluk, genellikle ofis dışında çalışma ortamına sahip mavi yakalı kadınlarla yapılacak olan görüşmelerin iş dışı saatlerine uygun şekillerde düzenlenmesinde olmuştur. Bu çerçevede görüşmecilerle görüşmelerin yapılabilmesi adına uygun zaman planlaması yapılarak evlerinde görüşme gerçekleşmesi teklifinde bulunularak sorun aşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmacının karşılaştığı bir diğer sorun ise, katılımcılara araştırma konusuna dair bilgi verilmek istendiğinde bazı katılımcıların ‘kadın ve kadın bedeni’, ‘duygu’ temalarını duydukları andaki tedirginlikleri tarafımızca belirgin şekilde gözlenmiştir. Bu bağlamda çok sık ‘yok yok ben anlamam’, ‘siz başkası ile görüşün’, ‘ben bilmem böyle şeyler’ diyerek görüşmeyi reddedenlerle karşılaşılmıştır. Ancak bu söylemlerle görüşmeyi reddediş aslında tam da çalışmanın kendi içerisinde cevaplar aramaya çalıştığı temel bir noktaya denk düşmektedir. Çünkü bedene ve duygulara dair konuşacak bir şeyi olmadığını belirten aslında kadınlar değil, kanaatimizce kadınların algılarını belirleyen kodlanmışlıklar ve görüşmeci profilinin mahremiyet algılarıdır. Bu da çalışmanın bu noktadaki sunacağı alan verilerinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Nitekim yukarıda belirtilen tüm zorluklara rağmen, çalışmanın sürdürölmesi noktasındaki araştırma ekibinin ısrarı, alan verilerinin toplanma sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır. Çünkü bu tür tepkileri kabul ederek çalışma sahasından ekilmedik, inşa edilen güven ortamlarıyla bu tür sorunlar aşıldı. Bu türden ısrarımızın nedeni, temelde böylesi bir kadın profilinin çalışmanın merkezi sorunsalları açısından değerli görölmesinden ötürüdür. Nitekim yapılan görüşmeler ve elde edilen veriler de bunu doğrulayan niteliklerdedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELENEKSEL MODERNİTEDEN GEÇ MODERNİTEYE

1.1. Modernleşme ve Toplumsal Hayat

‘Modernlik’ 17. yüzyılda Avrupa’da başlayıp sonraları neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve çeşitli örgütlenme biçimlerine karşılık gelmektedir. Modern dönem ile toplumsal açıdan yeni değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam biçimleri geleneksel düzen biçimlerini neredeyse tamamından eşi görülmedik bir şekilde söküp çıkarmıştır (Giddens, 2020, ss.9-12). Bu açıdan bakıldığında, modernliğin getirdiği değişim ve dönüşümler yaygınlıkları ve yoğunlukları açısından önceki dönemlerden daha etkilidirler.

“Modernite gündelik toplumsal hayatın doğasını kökten değiştirir ve yaşantılarımızın en kişisel yanlarını bile etkiler” (Giddens, 2019, s.11). Modern toplumu geleneksel toplumdan ayıran en temeldeki özellikleri -Giddens’in ifadesiyle- ‘süreksizliklerinin’ oluşudur. Bu ‘süreksizliklerden’ biri modern çağın getirdiği ‘değişim hızıyla’ da yakından alakalıdır. “Geleneksel toplumda değişimler daha durağanken, gelenek ötesi toplumda gerçekleşen değişimlerin son derece hızlı olması ürkütücü görünse de bu hızlı değişim, modern dönemin sağlayıcısı olarak düşünülmektedir” (Giddens, 2020, s.14). Hızlı değişim daha çok bilim ve teknoloji açısından görünür olsa da, modern evrenin ilerleyişiyle bütün alanlara yansımıştır. Tarım toplumunda gerçekleştirilen yerel üretim sisteminin yerini uluslararası pazarlar almıştır. Burada sadece ürünlere değil, insanın işgücüne de müdahale edilmektedir. Modernleşmeyle birlikte işgücü de metalaşmıştır. Bu bağlamda modern dönemde kapitalist sistem kendini açığa çıkarmıştır. Modernizmle birlikte hızlı değişen alanlar modernizmin süreksizliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte daha da hız kazanan kapitalist düşünce modern toplumun her alanına ulaşmıştır (Giddens, 2020, s.14).

Modern dönemin imkânlarıyla modern toplumun yaşam standartlarının geleneksel dönemle karşılaştırılamayacak kadar farklı olduğu ortadadır. Ancak Giddens'in (2020) deyiimiyle 'gelenek ötesi' süreç insana, bilim ve teknolojinin sağladığı imkânların yanında gelecekte oluşabilecek bazı çeşitli tehlikeler için de hazır olunması gerektiğinin işaretini vermiştir. Modern toplumun yaşam standartları yükselirken, diğer yandan da birey tehlike ve güven sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bakıldığında, modernliğin getirdiği çeşitli fırsatlar olsa da bir yerlerde görünmeyen geleceğe dönük riskler de mevcuttur. Bir yandan bireyin yaşamı teknoloji, bilim açısından kolaylaşırken yaşamının bir başka yönü ise 'kaos'u yaşamaktadır. Bauman'ın ifadesiyle "düzen ve kaos modern ikizlerdir" (Bauman, 2003, s.14). Modern birey yaşamını bu ikilemde sürdürürken çeşitli belirsizliklerle karşılaşması muhtemeldir. Bu durumda ikilem içerisinde yaşam sürdürmenin gelenekselin düzeninin yerini modernde belirsizliğin alması olarak görülebilir. Bu durum geç modern aşamada daha da şiddetlenerek devam etmektedir.

Geleneksel toplumda bireyler geçmişe, atalarının tecrübelerini içerdiği ve deneyimleri sürdürdüğü için saygı duyar ve önem verirdi. Ya da bireyler inanç sistemleriyle Giddens'in deyiimiyle 'itimat' ve 'bel bağlama' ilişkisinde gündelik yaşam pratiklerini inşa ederlerdi. Modernizmle beraber ortaya çıkan riskler ise (özellikle de onun geç evresinde) geleneksel düşüncenin merkezi olan kaderin yerine geçer (Giddens, 2020, s.36). Aynı zamanda insanların algılarını belirleyen faktörlerde geçmişten gelen referansları olmaktan çıkar. Davranışları belirleyen unsurlar insan aklının ürünü olan bilgi referansları olur. Bu dönüşümlerle birlikte bireyde gelişen kaygı, kuşku ve güven duyguları artık toplumsal hayatın olası sorunları ile başa çıkma mekanizmaları olarak değerlendirilmektedir (Giddens, 2020, ss.105-106). Bu açıdan bakıldığında modernizmle birlikte duygu temasına dair de bir takım değişimler yaşanmıştır. Modernizmle birlikte yaşanan değişimlerden gündelik hayatın tüm pratikleri gibi ilişkiler ve evlilikler de etkilenmiştir.

Modernizmle birlikte duygu merkezli ilişkiler ve evlilikler yaşanmaya başlanınca aranan özellikler arasında insanın kendisini güvende hissetmesi ve bu güven duygusuyla eşine bağlanması önemli hale gelmiştir. Bu özellikler modern dönemi geleneksel dönemden ayıran bir takım özellikler arasında yer almıştır. Çünkü geleneksel dönemde bir aile kurmanın temelini özellikle, erkek için ailenin toplumsal

statüsünü devam ettirebilecek bir kadın ile evlenip, aile ekonomisinin güçlenmesini sağlamak olmuştur. Oysa ki modernizmle birlikte ilişkilerde geleneksel evrede bir evliliğin kurulumu için ön plana çıkmayan duygular dikkate alınmaya başlanmıştır (Beck, 2012, s.156). İnsanları birbirine bağlayan gerçeklikler ekonomik özellikler olmaktan çıkmış ve duygu temelli birliktelikler daha çok toplumda yer edinmeye başlamıştır. Nitekim bu durum geç modern çağda daha da çok duygu merkezli birlikteliklerin yaşanmasına sebep olmaktadır.

Kadın ve erkeğin geleneksel bağlardan kurtulması üzerine modern evrede kadın ve erkek arasında kurulan bağ artık dış etkenler tarafından oluşturulan bir gerçeklik olmaktan çıkmış; bunun yerine iki kişi arasında karşılıklı etkileşim sonrası duyguya dayalı bir bağ oluşumunu sağlamıştır. Bu sebeple eşler sınıfsal ve ekonomik özelliklerin zorunluluklarından kurtulmuş ve duygularının peşinden gitmeye başlamışlardır. Kadın ve erkeğin ilişkilerini kendi yaşam kalitelerine göre düzenlemeleri evlilik yolunda ilerlemeleri halinde birbirlerine karşı bir takım sorumlulukların da ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir. Çünkü aile kurumu toplumun yapı taşı oluşturduğu için başlı başına içerisinde büyük sorumluluklar barındırmaktadır (Beck, 2012, 157). Bu bağlamda Habermas'ın da hem modern aile formuna hem de aileye dönük özel ve kamusal arasındaki değişimlere yönelik yapmış olduğu vurgular önemlidir.

“Kamusal akıl yürütme bilincini, özgül olarak, çekirdek ailenin mahremiyet alanının kamuyla bağlantılı öznelliğinden doğan özel tecrübeler yönlendirir. Bu mahremiyet alanı, özel olanın modern anlamda doygun ve içselliğin çıkış noktasıdır. “Özel”in hayati ihtiyaçlara bağlı birtakım zorunlulukların yerine getirilmesi gerçeğine dayalı-antik anlamı, toplumsal emeğin gerekleri ve getirdiği bağlılık ilişkileri sonucunda, özel olanın iç kesiminden, yani evden kovulmuş gibi görünmektedir. Mal dolaşımının ev ekonomisinin sınırlarını yıkması ölçüsünde, çekirdek ailenin alanı ile toplumsal yeniden üretim alanı arasında bir sınır çizilir” (Habermas, 2018, s.95).

Modern evrede çekirdek ailenin özeli, modern hayatın ortaya koyduğu pratikler karşısında çalışma ve onun uzantısı olan ekonomik işleyişi kamusal alana devretmiş görünmektedir. Ailenin çekirdekleşmesiyle birlikte gittikçe özelin sınırları içinde kalışı, çalışma ve örgüt dünyasının ise daha “kamusal” hale geldiğini söylemek mümkündür (Habermas, 2018, s.266). Modernitede özel ile kamusal arasında bir ayrışma meydana gelmektedir. Bu bakımdan görünen o ki geleneksel aile formunun

yerini modern evre yeni bir aile formuna dönüştürmüştür. ‘Geniş ailenin’ yerini modern evrede ‘çekirdek aile’ almıştır.

Özetle, modern evrenin getirdiği değişim ve dönüşümlere bakıldığında, gündelik yaşamın tüm pratiklerine yansıdığını görmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet rollerinden ailenin kurulma biçimine, kamusal-özel arasındaki ilişkilerden bireylerin kimlik kazanımına kadar büyük değişimler yaşanmıştır. Bu nedenle -Giddens’in (2020) deyimiyile de- modern evrenin eşi benzeri görülmedik değişimleri beraberinde getirdiğini söyleyebilmek mümkündür.

1.2. Modernleşmeye Dair Diğer Tartışmalar

1.2.1. Geç Modern Evre ve Gündelik Hayat

Giddens günümüz dünyasını “üst” ya da “geç” modernite olarak ifade eder. Modern toplumsal hayatı, kurumsal refleksivitesinin yanı sıra, yerinden çıkarıcı mekanizmaların genişlemesine eşlik eden kapsamlı zamansal ve mekânsal yeniden organizasyon süreçleri karakterize eder. Toplumsal ilişkileri yerel mekânlardan koparan ve bu evrede daha da şiddetli hale gelen bu yerinden çıkarıcı mekanizmalar, geniş zamana dayalı mekânsal uzaklıkları aşarak onları yeniden bir araya getirir. Zaman ve mekânın yeniden organizasyonu ve yerinden çıkarıcı mekanizmalar, modernitenin önceki yerleşik kurumsal özelliklerini radikalleştirir ve küreselleştirir; bu özellikler de ayrıca gündelik toplumsal hayatın içeriğini ve doğasını kökten dönüştürür (Giddens, 2019, ss.13-14).

Giddens’in ‘geç modern evre’ olarak adlandırdığı bu dönemde gelenek ve rutinlerin sağladığı kesinliklerin yerini rasyonel bilginin kesinliğinin aldığını söyleyebilmek mümkün değildir. Modern eleştirel aklın yaygın bir özelliği olan kuşku, felsefi bilinç kadar gündelik hayata nüfuz eder ve toplumsal dünyanın yeni bir boyutunu oluşturur. Bu yönüyle modernite radikal kuşku ilkesini kurumsallaştırır. “Üst” veya “geç” modernite olarak günümüz dünyasında benlik, içinde yer aldığı daha genel kurumsal bağlamlar gibi, refleksif olarak üretilir. Ancak bu refleksif üretim, şaşırtıcı çeşitlilikte seçenek ve olasılık ortasında gerçekleştirilmek zorundadır (Giddens, 2019, s.13). Olasılık düzleminde akan hayatların ise belirsizliklere yolu çıkmaktadır. Bu belirsizliklerin ise üretmiş olduğu çeşitli riskler vardır. “Hayat her zaman tehlikelerle dolu riskli bir iştir” (Giddens, 2019, s.48).

“[Geç]modern toplumsal etkinlik, refleksif olarak harekete geçirilebilen -ancak doğası gereği istikrarsız- dinamizmi nedeniyle, özünde karşı-oligusal bir karaktere sahiptir. Bir gelenek-ötesi toplumsal evrende, bireyler ve kolektivitelere açık birçok farklı muhtemel eylem akışı (ve ilişkili riskler) vardır. Bu alternatifler arasından seçim yapmak her zaman bir “acaba” meselesi, “muhtemel dünyalar” arasında tercih yapmaktır. [Geç]modern çağın koşullarında yaşamak, en iyi şekilde, geleneksel kültürlere özgü “geçmişe yönelim”den “geleceğe yönelim”e doğru geçişten ziyade, karşı-oligusal durumların rutin olarak değerlendirilmesi olarak anlaşılabilir” (Giddens, 2019, s.47).

Giddens’in (2020) deyiimiyle, geç modern evrenin getirdiği “süreksizlikler” ve “istikrarsızlıklar” kolektivitelere vurgu yapmak yerine bireyselleşmeyi ön plana çıkarmaktadır. Bu türden bireyselleşmenin de getirdiği bazı toplumsal çıktılar mevcuttur. Nitekim bu çıktılar da bireylerin gündelik tavır alışlarını artık derinden etkilemektedir.

1.2.2. Refleksif Modernite ve Risk Toplumu

Beck (2019), modernlikte bir kopuşun yaşandığını dile getirmektedir. Modernitenin kendi içindeki bu kopuş, sanayi toplumlarının kalıplarından kurtularak yeni bir toplumun, “risk toplumunun” ortaya çıktığını iddia etmektedir. Ona göre birey bu yaratım sürecinin hem nesnesi hem de öznesi haline gelmiştir. Beck’in bu yöndeki iddiaları, modernleşmenin yeni bir formunun karşımıza çıktığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu evrede gündelik hayatı derinden etkileyen riskler hem bireyler tarafından üretilmiş hem de bireylerin hayatına sirayet eden türde pratikler inşa etmektedir. Nitekim bunu bireylerin gündelik hayatlarındaki tavır alışlarında net bir şekilde görebilmek artık çok sıradan niteliktedir.

“Risk kavramı ‘dönüştürü (refleksif) modernleşme’ kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. Bizatihi modernleşmenin doğurduğu tehlikeler ve emniyetsizliklerle sistemli mücadele şeklinde bir risk tanımı yapılabilir. Eski tehlikelere nazaran riskler, modernleşmenin tehdit edici kuvvetiyle ve şüpheli küreselleştirmesiyle bağdaştırılabilecek sonuçlardır” (Beck, 2019, s.25).

Refleksif modern bireyin niteliği, kendi bilinci çerçevesinde hayatını inşa etmesidir. Bu durum da gelenekselden farklı olarak, bireyin bilincinin onun davranışlarını belirlediği bir toplumsal hayat tarzını açığa çıkarmaktadır. O halde risk toplumunda açığa çıkan risklerin gündelik hayatı etkileyen formunun bilgiden kaynaklandığını söylemek de mümkün hale gelmektedir. Buradan hareketle, bireylerin

sahip olduğu bilgi kapasitesinin, onların yaşamlarında meydana gelebilecek risk algıları inşa ettiğini söylemek mümkündür.

Özellikle modernizmin yaşantının her alanını değiştirmesi ve en kişisel noktalara kadar etkisini hissettirmesi, bireysel hayatla ve dolayısıyla da benlikle iç içe geçmiş halini sunmaktadır. Bu durum günümüz dünyasında benliğin refleksif olarak üretilmesine katkı sağlayan bir gelişme olarak görülebilir. Modernitenin gelenek ötesi hale gelen evresinde özellikle “gelecek”, bilgi ortamlarının refleksif düzenine dahil edilir (Giddens, 2019, s.14).

“[Geç]modernitenin gelenek-ötesi düzeninde ve yeni dolaylı deneyim biçimleri zemininde, bireysel kimlik refleksif olarak düzenlenen bir çaba haline gelir. Tutarlı ancak her zaman gözden geçirilen biyografik anlatıları sürdürmeyi içeren “refleksif benlik tasarımı” soyut sistemlerin süzgecinden geçen çoğul seçimler bağlamında yer alır. Geç modern dünyada “hayat tarzı” kavramı özel anlam kazanır. Gelenek gücünü yitirdikçe ve gündelik hayat yerel ve küreselin diyalektik etkileşimi temelinde yeniden inşa edildikçe, seçenekler çeşitliliğine sahip bireyler hayat tarzı seçimlerini daha fazla gözden geçirmek zorunda kalırlar... hayat tarzı seçimi bireysel kimliğin ve gündelik etkinliğin inşasında giderek daha fazla önem kazanmaktadır” (Giddens, 2019, ss.16-17).

Giddens’in (2019) ‘hayat tarzı’ seçimine yapmış olduğu vurgu ve bireysel kimliğin refleksif olarak düzenlenmesi, toplumun her kesimi için aynı seyri izlemekte midir? Bunun cevabı kısmen “hayır” olacaktır. Çünkü ‘hayat tarzı seçimi’ yönündeki vurgular, kendi içerisinde ekonomik kaynakları elinde bulundurmayı da gerektirmektedir. Dolayısıyla bu vurgu daha çok orta sınıf ya da bugünlerde daha sık kullanılan haliyle yeni orta sınıflar olarak ifade edilebilecek grupların arayış tarzlarına işaret etmektedir. Çünkü “yoksul biri hayat tarzı seçimleri imkânından büyük ölçüde dışlanmıştı” (Giddens, 2019, s.17). Konu bağlamında değerlendirecek olursak eğer, hayat tarzı seçimi, her kesim için aynı şeyi ifade etmiyorsa, bireysel kimliğin de herkes için aynı ölçüde refleksif olarak düzenlenmediğini söylemek de mümkün hale gelmektedir. Aynı zamanda hayata karşı bakış açısı, kendisine ait olan şeylerle ilgili de söz söyleme ve kendi kararlarını verme açısından, geleneksel birey ile refleksif modern birey arasında farklılıklar olduğu rahatlıkla söylenebilir. Nitekim -Giddens’in (2019) yukarıda daha önce de vurgusunu yaptığı gibi- ekonomi bu farklılığın en temeldeki belirleyici faktörlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle de her bireyin farklı davranış biçimleri sergilemesi ve bunun sonuçlarının neler olduğunun

saptanması araştırma için önemli noktalar. Çünkü araştırma kapsamında karşılaştırılmak istenen farklı kadın profillerinin temel belirleyicisi farklı bilinç kapasitelerinin farklı türde refleksivite inşaatmesini mümkün kılmaktadır. Bu durum da pek tabii bir şekilde onların gündelik hayat pratiklerini oldukça yoğun etkilemektedir.

“Kamusal yaşam alanı fazlasıyla kurumsallaşmıştır. Kişisel yaşamın giderek azalması ve sağlam referans noktalarının kaybolmasıdır. İnsan öznelliğine doğru bir içe dönüş söz konusudur ve anlam ve istek (artık) içbenlikte aranır olmuştur” (Giddens, 2020, s.115).

Dönüşlü (refleksif) modernleşmeyle birlikte, gelenekten arındırılmış tarzıyla birey ve toplum arasında yeni bir dolayısızlık yaşanmaktadır. Yaşananlar artık toplumsal krizlerin bireysel krizler olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplumsal sınıflardaki “özgürleşme”, toplumsal cinsiyet statüsü ile ilişkili “özgürleşme” ile bağdaşmaktadır (Beck, 2019, s.134). Özgürleşme ve dolayısıyla bireyselleşme sarmalı, aile içerisinde bazı değişiklikler meydana getiriyor. Aile, mesleki zorunluluklar, eğitim zorunlulukları, çocuklara ilişkin sorumluluklar ve ev işlerinin kendini sürekli tekrarı beraberinde -Beck’in ifadesi ile- sürekli bir ‘cambazlık sahnesine’ dönüşmektedir. Bakıldığında bu durum hem aile içinde hem de aile dışında kadın ve erkek arasındaki ilişkilerde bir takım değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşanan değişimlerin dönüşlü (refleksif) modernleşmenin bireyselleşmeye dair çıktıları olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu noktada aile, onun çekirdek formlarının da aşındığı bazı özellikler kazanmaktadır. “Artık refleksif hale gelen modernleşmenin temel sorunsalı ‘yoksullukla mücadele değil’. Uzunca süredir kenarda ya da karanlıkta kalan meseleler artık asıl sorunlar haline geldiler. Hatta daha öncesinde göze, kulağa ya da burna erişmeyen sorunlar giderek çözülmesi gereken asıl sorunlar haline geldiler” (Beck’ten akt. Şahin, 2016, s.52).

“Yaşam standardındaki değişiklikler neticesinde altkültürel sınıf kimlikleri kayboldu, statü temelli sınıfsal farklar geleneksel desteğini yitirdi, yaşam tarzlarında “çeşitlenme” ve bireyselleşme süreçleri yaşanmaya başladı. Bunun sonucunda hiyerarşik toplumsal sınıf ve katmanlaşma giderek daha fazla altüst oldu. Bu kavramlar artık gerçekliğe tekabül etmiyor” (Weber’den akt. Beck, 2019, s.139).

Beck’in vurgularında öne çıkan Weber’in ifadelerine bakıldığında, toplumsal sınıfların bireylerin eylemleri üzerindeki etkinliği azalmıştır. İnsanlar daha çok bireyselleşmeye yönelik yaşam biçimleri geliştiriyorlar. Bireyler ekonomik açıdan

ayakta kalabilmek adına kendi hayat planlarının ve davranışlarının merkezine kendilerini alıyorlar. Dolayısıyla bu durum gelenekselden farklı bir birey profilini, ‘dönüştür’ yani bir başka deyişle ‘refleksif’ modernite ile karşımıza çıkarmıştır. “İnsanlar hayata dair kendi perspektiflerini değiştirme ve hayatları üzerinde eylemde bulunma haklarını talep ediyorlar” (Beck, 2019, s.141).

Bireyselleşmenin günümüz koşulları, emek piyasasının geline noktasına dair bir sonuçtur. Bu çıktılar çeşitli vasıf kazanımının sunulmasında da kendini yoğunlukla göstermektedir. Emek piyasasının değişen niteliğinde üç temel etken söz konusudur. Bunlar; eğitim, mobilite ve rekabettir. Eğitimli kişiler kendi emek durumu üzerinde seçenekleri daha yoğun olan kitlelerdir. Bu şekilde kendi kişisel biyografisi üzerindeki etkinlik olanakları da daha fazla olmaktadır. Nitekim eğitimin, kişinin kendi yaşamını düzenlemesinde bir yönlendirici olarak işin içine dahil olması, refleksif davranış ve düşüncelere sahip olmaya katkı sağlaması olarak görülebilir. Bu noktada, sahip olunan bilginin kişinin bilincini inşa ettiğini söyleyebilmek daha olası hale gelmektedir.

“Okullulaşma arttıkça geleneksel yönelimler, düşünme biçimleri ve yaşam tarzları yeniden şekillenerek yerlerini evrensel öğrenme ve öğretme biçimlerine bırakırlar. Süresine ve içeriğine bağlı olarak eğitim, en azından belli bir ölçüde kendini keşfetmeyi ve derinlemesine düşünmeyi mümkün kılar. Eğitimli kişi, modernliğin koşulları ve vaatleri hakkında dönüştür bilgileri edinir ve böylece dönüştür modernleşmenin bir eyleyeni haline gelir” (Beck, 2019, s.142).

Emek piyasası için önemli olan mobilite ve rekabet birbirinden ayrılabilir gerçeklikler değildir. İkisi de geleneksel bağlardan insanları koparır ve yeni koşullara adapte olmaya iter. Bu yeni koşullara adapte olmanın üreteceği riskler ise -Beck’in tabiriyle- yaşamın her yerine ulaşmıştır.

Konu bağlamında değerlendirecek olursak eğer, refleksif modernleşme ile bireylerin yaşamlarına dair bilinç düzeyleri arasında önemli bir ilişki vardır.. Bu yaşananlarla birlikte, günümüzde geç moderniteye özgü nitelikler sergileyen refleksif kapasitesi yüksek olan bireylerin bilinçlerinin onların algılarını belirlemede olduğunu söyleyebilmek mümkün hale gelmektedir. Hatta öyle ki gelinen noktada yaşananlarla birlikte “bilinçlerinin saatinin geri döndürülebilme olasılığı ise pek mevcut görünmüyor” (Beck, 2012, s.33). Geç modern bireylerin sahip olduğu bilinç kapasitelerinin onların algılarını belirlemesi beraberinde onların gündelik yaşam pratiklerinde bu yöndeki gerçeklikler de çalışmanın merkeze koyduğu temeldeki çıkış

noktasıdır. Bu durum cinsiyet temelinde ele alındığında, geç modern ve geleneksel modern formlara sahip iki farklı kadın profilini kurgulayarak karşılaştırmalara girişiyor olmamızın da en temeldeki etkileyenidir. Araştırmayı bu yönde kurgulamak bilinç ve algı kapasiteleri açısından tarafımıza ilişkiselliği yoğun olan bir frekansı sunabilmenin olasılığını oldukça arttırmaktadır. Nitekim kadının tarihsel temeldeki değişimi modern evrenin ortaya koydukları dikkate alınarak incelendiğinde; geleneksel (premodern), modern ve refleksif (geç) modern nitelikleri açısından farklı kategoriler sunma ihtimalini oldukça arttırmaktadır. Geleneksel kadından gelenek ötesi kadına gidiş sürecini ortaya koyan bu süreç, çalışmanın merkezi kriteri olarak karşılaştırmaya değer farklı türlerde kadın gerçekliğini ortaya koymaktadır. Özelde kalan kadınla kamusal çıkış deneyimi yaşayan kadın gerçekliğini de bu durumun izinde sorgulamak mümkün hale gelmektedir. Çalışmanın ortaya koymayı hedeflediği “farklı kadın profilleri karşılaştırması” da bu noktada anlamlı hale gelmektedir. Beraberinde gelecek tartışmalar da bu çıkış noktasının aralayacağı birçok soruya cevap arama niteliği taşımaktadır.

1.2.3. Akışkan Modernite ve Postmodernite

“İnce bir buzun üzerinde kayarken, bizi güvende tutan şey hızımızdır” (Emerson’dan akt. Bauman, 2018, s.7).

Giddens ve Beck’te karşımıza çıkan “şiddetlenmiş modernleşme” vurguları, Bauman’da karşımıza “hızlanmış (akışkan) modernleşme” olarak çıkmaktadır. Bauman’a göre modernizm, yaşamları değişim hızına göre düzenlemektedir. Nitekim bu, bir süre sonra modernizmin yaşam pratiklerinin hızını şiddetlendirmiştir. Bu da ‘akışkan yaşam’ ve ‘akışkan modernlik’ pratiklerinin iç içe yaşanabilirliğini beraberinde getirmiştir. “Akışkan yaşam” akışkan bir toplumda yaşanan türde bir hayattır (Bauman, 2018, s.7). Bakıldığında akışkan modernlik; bireylerin davranışlarını, alışkanlıklara ve özellikle geleneksel evredeki gibi rutinlere dönüştürme fırsatı bulamadan, hızla değiştirdiği bir yaşam inşa eder. Bu durum da yaşananlarla birlikte hayatın ve toplumun akışkanlığının birbirini beslediğini gözler önüne sermektedir.

Akışkan modern toplumda bireysel başarılar sabit kalıp kalıcı niteliklere dönüşmez. Çünkü kısa sürede varlıklar ağırlıklara, beceriler ise engellere dönüşür. Geçmişe dayalı hayatta kalma stratejileri arka planda kalmış olup, akışkan yaşama dair

bireylerin yeni stratejileri kendilerinin üretmesi gerekmektedir. Bu stratejiler ise daha çok bireysel olmakla birlikte, geçmişe dayalı ortaklıkları ve bilgi kategorilerini dışlamaktadır. Nitekim bu koşullardaki stratejilerin ise kalıcı olması beklenilebilecek bir durum değildir. Bu sebeple bireyler akışkan modern zamanlarda kendilerini sadece sürecin akışına bırakmaktadırlar.

“Akışkan yaşam sürekli belirsiz koşullarda yaşanan kararsız, riskli bir hayattır. Böyle bir hayata musallat olan en acil ve inatçı kaygılar, uyurken yakalanma, hızla akıp giden olaylara yetişememe, arkada bırakılma, “kullanım” tarihlerini gözden kaçırma, artık arzulanmayan nesnelere üzerine yük etme, değişim düğmesine basılacak veya dönüşü olmayan noktaya varmadan önce rotayı değiştirecek anı ıskalama korkularıdır” (Bauman, 2018, s.8).

Bauman’ın söyleminden hareket edildiğinde, hayat sürekli bir akış halinde ise ve birey sadece bu akışa ayak uydurmakla yükümlüyse, hayat tarzları artık geleneksel evredeki üretim ilişkilerinden sıyrılmakta ve yerini sürekli tüketimin aldığı yeni bir forma bırakmaktadır. Üretime dayalı toplumsal ilişkilerin yerini tüketimin alması niteliği belirsiz koşulların kanıksanma nedeni olmaktadır. Bu da hayatın farklı alanlarına sirayet ederek istikrarsızlıklarla dolu gündelik yaşamları var etmektedir. Çünkü piyasa koşullarında biçimlenen tüketime dayalı hayatlar sürekli çoğalan nesnelere ve semboller yığınının ortasında kalmaktadır. Özellikle günümüzde tüm çevremizde nesnelere, hizmetlerin, maddi kaynakların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün doğasında bir nevi temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir ‘tüketim’ ve ‘bolluk’ gerçekliği var. Daha doğrusu, bolluk içerisinde insanlar artık, tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil, daha çok nesnelere tarafından kuşatılmış durumdadır (Baudrillard, 2013, s.15).

“Yeni tarz ekonomik koşullar hayata dair istikrarı ve kalıcı anlatıları çöktürürken, her türden ilişkinin de vadesini kısa süreli koşullara endeksli hale getirdi. Artık hayat geçiciliğe ve akışa/hıza endekslendikçe, bireyler hayatlarında kalıcı ilişkilerin olmamasının çıktılarını da daha yoğun bir şekilde yaşar oldu. Hayatın istikrarsızlığı kalıcı hale geldikçe, içinde bulunulan anın ilişki koşullarının bilinemezlik/kestirilemezlik ve belirsizliklere dayalı olarak, güvensizlik girdabına sokulması da normal olmaktadır” (Şahin, 2016, s.387).

Şahin’in saptamalarından da yola çıkarak, sürekli bir akış halinde olan hayatın kontrolünün insanlar açısından giderek zorlaştığını ve belirsizliklere açık bir yaşam inşa ettiğini söylemek mümkündür. Bu akış ise beraberinde bireylerin yaşantısının tüm formlarını esnetmesine, tüm koşulları geçici ve kendisini şekillendirilmeye açık hale

getirmektedir. Hayatın süreksizliğinden duygular, ilişkiler ve evlilikler de benzer oranda payını almaktadır. Bu durum da her türden ilişkiye dair kalıcılıkların yerini giderek geçiciliklere bırakması olarak değerlendirilebilir.

“Günümüzde yaşanan şudur: Evliliğin dönüştüğü, çalışma birliğinden duygu birliğine geçtiği noktada, bu sefer de duygular bir çalışma alanı haline geldi. Modern koşullar altında ortaya çıktığı şekliyle aşk, sadece bir kere gerçekleştirilen bir olay değildir, tersine, her gün yeniden üretilmesi gereken bir şeydir. Bu sadece iyi günde ve kötü günde değil, modern toplumun buradan çıkan belirsizlikleri ve ortak karar alma zorunluluklarını da içeren bütün özgür alanlarında da geçerlidir. Bu da bir melek sabrı ve hayal kırıklıklarını kaldırabilme gücü gerektirir. Yorucu bir pazarlık çalışması, sık ortaya çıkan türbülanslar eşliğinde, minyatür düzeyde bir tür zirve görüşmeleri sürdürmeyi gerektirir ve uzun vade de, ki bu işi daha da zorlaştırır, eşler birbirlerinin zayıf yanlarını, hassasiyetlerini, kritik noktalarını uzun yıllar süren egzersizler sonucu tamı tamına öğrenirler. Aşk, eski zorunluluklardan kurtulduğu noktada, şimdi yeni sınava tabi tutuluyor: Süreklilik gayretlerine göğüs germek zorunda” (Beck, 2012, s.197).

Bu noktada aşkın zorunluluklardan kurtulması ile birlikte duygusal birliktelik biçimlerinde değişimler meydana gelmiştir. İlişkilerde duyguların yıpranması güven problemlerine yol açmıştır. Bu da ilişkilerin süreksizliğine ve geçici birliktelikler oluşmasına yol açmıştır. Geçici birlikteliklerin temeli güvensizlik ve geleceğe dair belirsizliklerdir. Bu belirsizlikler ise risklerin var oluşundan kaynaklanmaktadır. Geleceğe dair belirsizlik ise “akışkan modern” bir dünyada yaşamın her yerine sinmiş durumdadır (Bauman, 2017, s.147). Nitekim bu belirsizliklerin kendisini akışkan modernite (ya da postmodern toplum) koşullarının çıktıkları olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan kimi yazarların ‘postmodern dönem’ olarak vurguladığı gerçeklikleri de bu minvalde ele alabilmek mümkündür.

Postmodern analizler, daha çok “post-endüstriyel toplum” (Daniel Bell) adıyla bilinen ancak sık sık karşımıza “tüketim toplumu”, “medya toplumu”, “bilgi toplumu”, “elektronik toplum” ya da “high tech” toplum gibi farklı ifade biçimleriyle de çıkmaktadır (Jameson, 2011, s.31). Postmodern evre ile birlikte nitelikleri açısından erken modern evreden tamamıyla farklı yeni bir toplum biçiminin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Ancak yeni bir toplum biçiminin ortaya çıkması demek, kendisinden önceki dönemin -yani modernizmin- kalıntılarının yok olduğu anlamına gelmemektedir. “Geçmiş, zaman zaman ziyaret edilen bir uğrak yerine dönüşür: Ama ironiyle, masumca değil” (Eco, 2006, s.14). Jameson’un (2011) ifadesiyle postmodern

evre ile sadece ‘sistematik bir modifikasyon’ yaşandı. Nitekim bu yönüyle akışkan modern evrenin izdüşümlerini postmodern evreye dair vurgularda da görebilmek mümkündür.

“Postmodernizmin kendisine bir yanıt oluşturacağı ve bize tek başına modernizm kavramından biraz daha kesin bir tanım getirebilecek, son derece kendine özgü bir sosyo-ekonomik dünya içinde işlevini yerine getirebilen postmodern insanın yaratılması şeklinde algılanmalıdır” (Jameson, 2011, s.16).

Jameson’un ifade ettiği şekliyle ‘postmodern insanın yaratılma sürecinde’, dönemin kendine özgü sosyo-ekonomik gelişmelere paralel bir yaşam süren insan yaratımı söz konusu olmuştur. Nitekim bu kapitalistik sistem içine çekilmeye çalışan bir insan yaratmanın izleridir. Daha öncesinde bunu tüketim toplumundaki nesnelere tarafından kuşatılmış olan birey açısından da değerlendirmiştik. Bu doğrultuda yaşananların aslında postmodern evreye denk düştüğünü söylemek mümkündür.

“Postmodernizm, düşünce tıkanıklığının fırtınalı bir biçimde açılışına ve modern dönemin diğer ucunda, bir şekilde gerilmiş, donmuş, kramp geçiren adaleler gibi sertleşip kasılan yeni üretkenliğin en sonunda serbest kalışına benzeyen “rahatlatıcılığın” söz etmekte yarar var” (Jameson, 2011, s.427).

Jameson da tartışmaya benzer yerden dahil olarak, postmodern evre öncesindeki düşünce biçimlerinin yerini yeni tarz üretkenlik biçimlerinin aldığını iddia etmektedir. Bunu bir nevi yeni tarz ‘rahatlatıcılık’lar olarak da değerlendirmektedir. ‘Rahatlaticılık’ olarak değerlendirmesindeki en önemli faktörü bireyler için biçilen düşünce kalıplarının esnemesi ve bireylerin bilinçlerinin postmodern evrede birçok açıdan belirleyici faktör olmasına bağlayabiliriz. Postmodern düşüncenin esnekliği ve kalıpların dışında kendisine bir yol çizme hali, bir akış içerisindeki bireyin tüm yaşam alanına nüfuz etmektedir. Çünkü “insanın hiçbir şeyi -bedeni bile- kendini tanıma veya başka insanları anlama için bir temel teşkil edebilecek kadar sabit değildir” (McNay, 2012, s.318). İnsanın kendisine ait olan her şeyin bir akış içerisinde olması (artık buna beden de dahil olması) hem bedenin akışkanlığını hem de kişinin kendisini tanımlama, sorgulama ve sürekli bir arayış içerisine girdiğini göstermektedir. Bu noktadan hareketle, geç modern bireylerin “bedenlerine dair akışkanlığını” etkileyen faktörlerin neler olduğu ve bu yöndeki çıktılarının bireylerin yaşamlarını nasıl etkilediği çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Bir başka sorunsal da çalışmanın duygu teması

gereği, aşk, ilişki ve evliliklerin günümüz akışkanlığından nasıl etkilendiğidir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ortaya konulan bu yöndeki kurgular tarafımızca detaylandırılmaya çalışılacaktır.

1.3. Modern Evreden Geç Modern Evreye Kadın Emegi

Beck (2019), geç modern çağda yeni bilinç ile kadınların eski konumlarında tarihsel olarak değişimler meydana geldiğinden bahseder. Özellikle eğitim eşitliğinden yararlanan ve kendi konumlarına dair bilinçleri artan genç kadınlar, meslek ve aile hayatında daha fazla eşitlik ve ortaklık beklentisine girmektedirler. Bu durum da emek piyasasında gelişmeler yaşanmasına sebep olmuştur (Beck, 2019, s.156). Eğitimin bu noktadaki etkisinin ise oldukça yüksek olduğu aşikârdır.

“İlk kadın okuma yazma öğrendiğinde dünyadaki kadın sorunu da başlamış oldu” (Marie von Ebner-Eschenbach’dan akt. Beck, 2012, s.23). Beck’in tabiriyle “eğitim, kapanın kapağını açtı: mesleki ilerlemeye olanak sağladı” (Beck, 2012, s.23). Beck’in söylemine bakıldığında, eğitim sonucunda mesleki ilerleme kaydeden kadının geleneksel rolü olan ev hanımlığının dışına çıkmasını sağladığı görülmektedir. Kadının geç modern çağda eğitim düzeyine bağlı olarak da modern evredeki eşitsiz mesleki imkânların ortadan kaldırılmasına yönelik de bir adım attığı söylenebilir (Beck, 2012, s.23). Nitekim eğitim düzeyine dayalı olarak kadının mesleki pozisyona sahip olması emeğinin niteliğini de geçmişten günümüze değişmesi önündeki önemli gelişmedir. Bu açıdan sahip olunan eğitimle düzeyine bağlı olarak edinilen mesleki statü kadının kamusal alandaki etkinliğinin de bir parçasıdır. Geç modern kadın mesleki alanda kendini ortaya koyma yeteneklerini artırdı ve kendine olan güveni arttı. Bunlarda geç modern kadının kamusal alandaki konumlarını güçlendirdi. Beck tüm bunların günümüzdeki eşitsizlikleri tamamen ortadan kaldırmadığına dikkat çekmiş olup, ama dikkatlerin günümüzde geç modern kadın üzerine yoğunlaşılmasını sağladığını belirtmiştir (Beck, 2012, ss.23-24).

Emek piyasası, eğitim, mobilizasyon, kariyer planlaması, bütün bunlar, bugün geç modern kadın için önemlidir. Nitekim bunlar, Beck’in (2019) ‘yeni bilinç’ olarak adlandırdığı, Giddens’in (2019) ise bir başka tabirle ‘refleksivite’ olarak adlandırdığı gerçekliği var etmektedir. Tüm bu özellikler geç modern çalışan kadının tarihsel statüsüne aykırı şekillerde çalıştığını gösterir niteliktedir. Çünkü geç modern çalışan

kadın; vasıflı, profesyonel eğitilmiş çalışan ve tarihsel statüsünü kırabilen kadındır. Bu özelliklerde refleksiviteyi beslemektedir. Ama vasıfsız çalışan ve tarihsel statüsünü erkek egemen kamusalı kıramayan çalışan kadın ise, modernitenin sağladığı şekillerde çalışmaktadır. Bu ikisi arasındaki fark ise çalışmanın farklı refleksif kapasitelere sahip çalışan kadınların karşılaştırılmasını tarafımızca anlamlı hale getiren gerçekliği sunmaktadır.

1.4. Türkiye’de Kadın Emeginin Niteliği ve Dönüşümü

Türkiye’de kadının bir ev dışı emekçi olarak ortaya çıktığı ve işçileşme sürecini yaşamaya başladığı yıllar oldu. Bu yılları özellikle Cumhuriyetin erken evresinde görmek mümkündür. Cumhuriyetin erken evresi sınırlı düzeyde de olsa kamusalın hala erkek egemen emek yapısını kırmamasına karşın kadının da emekçi olmaya başladığı bir dönem oldu.

Erken Cumhuriyet döneminde kadın işçilerin niceliğine ilişkin ilk önemli bilgi kaynağı 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarıdır. Bu sayım sonuçlarına göre işgücünün cinsiyet dağılımı sadece 4 ve daha fazla kişi çalıştıran işletmeler itibariyle mevcuttur. Buna göre, 14 yaşından büyüklerde toplam 124 444 işçiden 29 533’ü kadındır (%23.73). 14 yaşından küçüklerde ise toplam 22 684 işçiden 8 107’si kızdır (%35.74). Rakamlar, 14 yaşından küçükler itibariyle cinsiyet dağılımının biraz daha farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Yani bu yaşlarda kadın oranı yetişkinlerden daha fazladır. Her iki yaş kategorisi itibariyle ise toplam 147 128 işçiden 37 640’si kadındır (%25.58). Sonuçlar cinsiyet itibariyle değerlendirildiğinde, her dört işçiden biri “kadın-kız”dır. Aynı kuruluşlarda çalışan 7 817 memurdan ise 1 609’u kadındır (%20.58). Kadın çalışanların statüsü itibariyle yapılan bu değerlendirmeler “işveren” statüsündeki kadınlar açısından yapıldığında ise durum tamamen farklılaşmakta, kadınların oranının yok denecek düzeyde olduğu açık şekilde görülmektedir. Sonuçlara göre, 10 941 patrone sadece 155’i kadındır (%0.14) (Makal, 2010, s.21).

Tablo 1: İş Kanununa Giren Ücretliler İçerisinde Kadın ve Çocuk Çalışanlar (1937-1947)

	1937		1943		1947	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çocuk (12-18 yaş)	23 347	8.80	51 871	18.86	20 845	7.21
Kadın	50 131	18.89	56 937	20.70	50 851	17.59
Erkek	191 863	72.11	166 275	60.45	217 451	75.20
Toplam	265 341	100.00	275 083	100.00	289 147	100.00

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü'nden akt. Makal, 2010.

Tablo 1'e bakıldığında dikkat çeken nokta yıllar arasında kadın istihdamının erkek istihdamına nazaran oldukça düşük oranlarda gerçekleşmesidir. Bu durumda cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde, 1937-1947 yılları arasında erkeğin kamusal alandaki görünürlüğünün kadından oldukça fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Genel Nüfus Sayımına Göre Kadın İşgücünün Mesleki Dağılımı (1950-1965)

	1950			1955			1960			1965		
	Sayı (5 + yaş)	Kadın toplamı içerisindeki oranı	Ülke toplamı içerisindeki oranı	Sayı (15 + yaş)	Kadın toplamı içerisindeki oranı	Ülke toplamı içerisindeki oranı	Sayı (15 + yaş)	Kadın toplamı içerisindeki oranı	Ülke toplamı içerisindeki oranı	Sayı (15 + yaş)	Kadın toplamı içerisindeki oranı	Ülke toplamı içerisindeki oranı
Teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bununla ilgili meslekler	21 569	0.38	18.59	29 184	0.55	17.47	39 212	0.75	17.98	62.074	1.21	20.00
Mütehebbisler, idareciler ve büro ile ilgili meslekler*	47 024	0.83	7.55	26 259	0.50	11.58	33 028	0.63	9.64	45.569	0.89	12.87
Satıcılar ve satışla ilgili meslekler	4 187	0.074	4.58	6 455	0.12	2.33	4 300	0.083	1.32	5.188	0.10	1.34
Tarımla ilgili meslekler	5 443 498	96.38	49.95	5 061 993	95.82	51.65	4 941 738	94.98	49.79	4 836 203	94.18	48.55
Nakliyat ve muhaberat ile ilgili meslekler	1 070	0.019	0.99	1 974	0.037	1.06	3 071	0.059	1.23	3 612	0.070	1.25
Maden ve taş çıkarma ile ilgili meslekler	472	0.0084	1.60	646	0.012	1.38	417	0.008	0.79	509	0.010	0.80
Sanatkarlar, imalat ve tamirat işçileri	132 580	2.35	14.50	113 908	2.16	14.26	134 937	2.59	13.51	142 726	2.78	11.55
Kalifiye olmayan işçiler	29 901	0.53	13.32	17 121	0.32	6.18	15 996	0.31	5.77	6 947	0.14	2.31
Hizmetle ilgili meslekler	19 794	0.35	11.73	25 302	0.48	9.67	30 209	0.58	8.17	31 995	0.62	7.26
Meslek itibarıyla tanıf edilemeyenler	3 264 941	-	63.54	2 023 718	-	79.39	2 901 389	-	81.33	3 937 959	-	80.36
Toplam	8 912 793	-	-	7 306 560	-	-	8 104 297	-	-	9 072 782	-	-
Toplam-Meslek itibarıyla tanıf edilemeyenler	5 647 852	100.00	-	5 282 842	100.00	-	5 202 908	100.00	-	5 134 823	100.00	-

Kaynak: BİGM, DİE'den derleyen Makal, 2001.

Tablo 2'de Türkiye'de 1950-1965 yılları arasında kadın işgücünün mesleki dağılımına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Kadın işgücünün belirli meslek gruplarında

yoğunlaştığı görülmektedir. Şu meslek grupları, kadın işgücünün en çok bulunduğu kategorilerdir: Tarımla ilgili meslekler; teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bununla ilgili meslekler; sanatkarlar, imalat ve tamirat işçileri; müteşebbisler, idareciler ve büro ile ilgili meslekler; hizmetle ilgili meslekler. Nitekim bu meslek gruplarına bakıldığında, yıllar arasında en çok tarımla ilgili meslek grubunun ön planda olduğu görülmektedir. 1950’de %96.38, 1955’de %95.82, 1960’da %94.96, 1965’de %94.18 olduğu görülmektedir. Bakıldığında ise, özellikle üst düzey yönetici ve profesyonel olan meslek gruplarının oranlarının oldukça düşük oranlara sahip olduğu görülmektedir. Müteşebbisler, idareciler ve büro ile ilgili mesleklerin oranları sırasıyla; %0.83, %0.50, %0.63, %0.89’dur. Bu durum 1950 ile 1965 yılları arasında kadın işgücünün daha çok nitelik gerektirmeyen işlerde yoğun olduğunu göstermektedir. Nitekim bu durumun sahip olunan eğitimle ilişkisi olduğunu söylemek de mümkündür. Dönem koşulları dikkate alındığında, kadın işgücünün, meslek eğitimin kısıtlı olması ve mesleki beceri edinmesi önündeki engeller nedeni ile kadının işgücü piyasasındaki konumunun ikincil bir noktada yer aldığını görmek mümkündür. Nitekim bu durum da kadın emeğinin niteliğinin daha çok niteliksiz emek üzerine kurulu olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Meslek Grubuna Göre Dağılım (1970-2000)

Sayım yılı	Toplam	İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler	Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	İdari işlerde çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, Ormancı, Balıkçı, ve Avcılar
Kadın							
1970	100,0	2,5	0,1	1,3	0,3	0,8	90,5
1975	100,0	2,8	0,1	2,1	0,5	0,9	87,5
1980	100,0	3,7	0,1	3,1	0,5	1,0	87,1
1985	100,0	4,0	0,1	3,2	0,8	1,2	86,3
1990	100,0	4,8	0,2	3,9	1,1	1,6	82,1
2000	100,0	6,9	0,4	6,5	2,3	2,8	75,7
Erkek							
1970	100,0	5,3	1,0	3,5	5,7	6,6	63,6
1975	100,0	4,2	0,6	3,6	4,8	4,7	52,8
1980	100,0	5,0	1,3	3,8	6,5	7,2	43,9
1985	100,0	5,5	1,2	3,8	7,1	7,8	42,9
1990	100,0	5,9	1,5	4,2	8,1	8,7	37,6
		7,5	2,0	5,6	8,4	10,1	33,0

Kaynak: DİE’den akt. Ergüder, 2006.

1970-2000 yılları arasındaki meslek gruplarındaki dağılım bakımından kadın ve erkek işgücü Tablo 3’de gösterilmektedir. Buna göre, kamu ve özel sektörde kadın emeği farklı meslek gruplarında yoğunlaşmaktadır. Kamu sektöründe idari işlerde çalışan kadınlar sayıca artış gösterirken, özel sektörde ilmi ve teknik eleman meslek grubunda kadın işgücü ağırlıkla yer almakta, haberleşme ve ulaşım sektörü özel sektör içinde ağırlıklı kadın işgücüne sahipken, kamuda enerji sektöründe kadın çalışan bulunmamaktadır. Kadın işgücü, tüm meslek gruplarında artış gösterirken; tarım, hayvancılık, ormancılık meslek grubu, en yüksek grubu oluşturmakla beraber düşüş gösteren tek meslek grubu olarak görülmektedir. 1970 ile 2000 yılları arasındaki 5 yıllık dönemlerin verileri incelendiğinde; serbest meslek, ilmi ve teknik elemanlar ve bunlarla ilgili diğer meslekler kategorisinde kadın istihdamı 1970 yılında %2,5 oranından, 1975’te %2,8’e ve her on yıl boyunca artış göstererek 2000 yılında %6,9’a yükselmiştir. Müteşebbisler, direktörler ve üst kademede yöneticiler arasında kadın istihdamı 1970 ile 1985 yılları arasında %0.1 gibi oldukça düşük bir oranda sabit kalmış, 1990’da %0.2’ye, 2000 yılında ise %0.4’e yükselmiştir. Erkeklerin ise üst düzey işlerdeki istihdam oranının kadın istihdamına göre yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum nitelikli işgücü bağlamında kamusala hakim olan cinsiyetin erkek olduğunu göstermektedir. Nitekim diğer meslek gruplarının cinsiyet bağlamındaki oranlarına bakıldığında da bu durum oldukça açıktır.

Tablo 4: Türkiye’de Cinsiyete ve Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılma Oranları (%) (15+ Yaş)

	1990		2000		2010	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okuma-yazma bilmeyen	31,6	62,3	25,2	56,7	16,3	36,8
Okuma-yazma bilip bir okul bitirmeyen	34,8	72,2	22,2	55,8	20,4	55,2
İlkokul mezunu	34,2	87,5	24,5	81,1	25,7	75,1
Ortaokul veya dengi meslek okulu mezunu	19,1	61,8	22,8	62,8	24,6	82,3
Genel lise mezunu	43,7	77,8	30,4	67,0	30,4	68,1
Lise dengi meslek okulu mezunu	51,1	81,0	42,4	79,0	39,8	81,2
Yüksekokul veya fakülte mezunu	80,5	90,5	70,8	83,2	71,0	84,3

Kaynak: TÜİK’ten akt. Günsoy ve Özsoy, 2012.

Tablo 4’de Türkiye’de 1990, 2000 ve 2010 yıllarında cinsiyete ve eğitim durumlarına göre işgücüne katılım oranları yer almaktadır. Tabloya bakıldığında, ele alınan dönemlerin tamamında kadınların eğitim durumlarına göre işgücüne katılma oranları erkeklere göre düşüktür. Ancak eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların işgücüne katılma oranlarında bir artış olmaktadır. Diğer eğitim düzeylerinde mevcut olan derin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yükseköğretim kademesinde önemli ölçüde azalmakta olduğu görülmektedir. Yıllar arasında kadınların eğitime verdikleri önem ve işgücüne katılımında bu minvalde önemli olduğunu söylemek mümkündür. İşgücüne katılımda da eğitimin yeri bu açıdan önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 5: Cinsiyete Dayalı İşgücü ve İstihdam Oranı (2021)

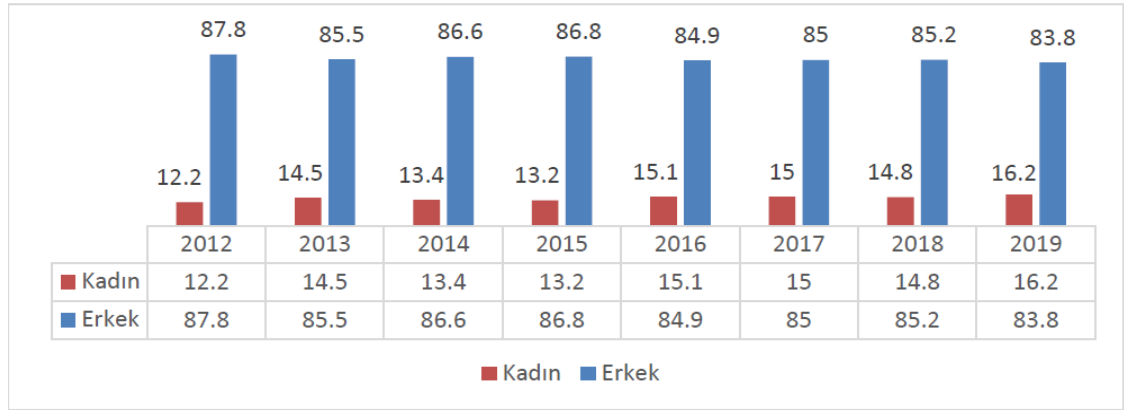
Eğitim durumu	İşgücüne katılma oranı			İstihdam oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	50,0	69,2	31,2	43,3	60,5	26,3
Okur-yazar olmayanlar	14,0	27,6	11,3	12,7	23,5	10,5
Lise altı eğitilmişler	44,2	64,3	23,8	38,3	55,5	20,7
Lise	49,6	65,9	30,9	41,9	57,1	24,5
Mesleki veya teknik lise	63,1	80,0	36,4	53,7	69,7	28,2
Yükseköğretim	75,9	84,4	66,6	66,3	76,1	55,4

Kaynak: TÜİK

Tablo 5’de cinsiyete dayalı 2021 yılına ait işgücü ve istihdam oranları yer almaktadır. İşgücüne katılma oranları dikkate alındığında, her iki cinsiyet için de eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılma oranlarının arttığı görülmektedir. İstihdam oranları dikkate alındığında ise, kadın ve erkek istihdamı noktasındaki oran farkları dikkati çekmektedir. Tüm eğitim düzeylerindeki istihdam oranlarında erkek istihdamının kadın istihdamından fazla olduğu görülmektedir. Yükseköğretim düzeyi istihdam oranlarına bakıldığında 2021 yılı için; erkek istihdam oranı %76,1 iken, kadın istihdam oranı ise %55,4’dür. Cinsiyetler arasındaki %20’lik istihdam farkı kamusalda profesyonel yani nitelikli çalışan arasındaki fark gerçekliğini sunmaktadır. Nitekim tüm eğitim düzeylerindeki istihdam oranlarında erkeğin kadına nazaran yüksek oranlarda istihdama sahip olduğu açıktır. Bu nokta çalışma hayatında

erkek egemen bir kamusal gerçekliğini var etse de, kadın istihdamındaki yükseköğretim düzeyine sahip kadın varlığının cumhuriyetin erken evresi ile karşılaştırıldığındaki artış gerçekliğini de gözden kaçırmamayı gerektirmektedir. Bu durum günümüzde iş hayatında uzman meslek profiline sahip kadın çalışan varlığını da görmeyi mümkün hale getirmektedir. Nitekim 2021 yılında yükseköğretim düzeyine sahip kadın istihdam oranı olan %55,4 de önemli bir oran olarak karşımızda durmaktadır. Bu durum eğitim düzeyine bağlı olarak çalışma hayatında yer alan kadının emeğinin niteliğinin de geçmişten günümüze değişimini göstermektedir. Bu çalışma içerisinde farklı eğitim seviyelerine sahip çalışan kadınların karşılaştırılması da bu noktada anlam kazanmaktadır.

Şekil 1: Yönetici Pozisyonundaki Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımı (%), (2012-2019)

Kaynak: TÜİK'ten akt. Erken, 2020.

Şekil 1'de yer alan Türkiye'de kadın ve erkeklerin yönetici pozisyonundaki dağılımları incelendiğinde, kadınların üst düzey pozisyonlara erişmekte erkeklere nazaran oldukça zorluk çektiği açıkça görülmektedir. 2012 yılında yönetici pozisyonundaki bireylerin sadece %12'si kadın ve %88'i erkek iken, 2019 yılında kadın yönetici sayısı sadece %4 artarak %16 seviyelerine yükselmiştir. Bu rakamlar dikkate alındığında, kamusalda çalışma hayatında yönetici pozisyonunda yer alan kadın çalışanların erkeklere nazaran oldukça düşük oranlarda üst pozisyonlarda yer aldıkları görülmektedir. Ancak bu oranları Cumhuriyetin erken evresindeki üst düzey pozisyonunda yer alan kadınlar ile karşılaştırdığımızda ise (tablo 2 ve 3 de yer alan) günümüzdeki oranlarda belirgin artış olduğu görülmektedir. Nitekim bu durumun

Türkiye’de yükseköğretim derecesine sahip çalışan kadınların oranındaki artışla ilişkisi açıktır. Eğitim düzeyi arttıkça mesleki pozisyonlarda ve sahip olunan emeğin niteliğindeki değişimi görmek mümkündür. Bu durum da günümüzde kamusalda eğitim derecesine bağlı olarak eğitim düzeyi yükseköğretim olan nitelikli çalışan kadın gerçeğini var etmektedir. Nitekim bu durum, kadının kamusal alandaki görünürlüğünün tarihsel bağlamında değerlendirildiğinde bir sorun olmaktan çıktığını göstermektedir. Türkiye’de de kadın işgücü, cumhuriyetin ilanından sonra yapılan yasal düzenlemeler ve kalkınma planları ile dış piyasalarla bütünleşmek için atılan adımlar sonrası cumhuriyetin erken evresi ile karşılaştırıldığında daha iyi konuma gelmiştir. Yapılan politikalar sonucu kadınlar geleneksel kadın meslekleri dışında da istihdam edilmiş olup, erkeğe özgü olduğu düşünülen mesleklerde varlıklarını göstermiş, çalışma hayatında hiç olmadığı kadar görünür olmayı başarmıştır (Erken, 2020, s.142). Günümüzde de neoliberal kamusal ve çalışma disiplini arttıkça da nitelikli çalışan yani kendi mesleki pozisyonlarına bağlı olarak kamusal statüleri bulunan geç modern kadınların sayıları da artmaya devam edecektir. Bu sebeple, bu çalışmanın merkezinde de kendi mesleki pozisyonuna bağlı olarak kamusal statüleri bulunan geç modern çalışan kadınlar ile nitelsiz işgücüne sahip çalışan kadınların karşılaştırılması değerli görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GELENEKSEL EVREDE VE MODERN EVREDE KADIN

2.1. Geleneksel Evrede Kadın

2.1.1. Geleneksel Evrede Kadının Toplumsal Statüsü

Tarihi süreç toplumsal statü ışığında irdelendiğinde, erkeğin daha ön planda olduğunu ve kadının erkeğe nazaran daha geri plana itildiğini söyleyebilmek mümkündür. Kadın, toplumsal ilişkinin kodları dikkate alındığında, kaynağını kültürden ya da dinden alan yasalar ve kurallar yoluyla kontrole tabi tutulmuştur. Bu açıdan kadının tarihsel statüsü ağırlıklı olarak, erkek egemen bir kültürde cinsiyetin baskılanan tarafını temsil etmiştir. Cinsiyetçi yükümlülüklerinin yanında, oluşan sosyal sorumluluklar ve zorunluluklar, kadınları birçok sorunsalın içine çekmektedir. Sonuç olarak kadınlar sivil, politik ve sosyal haklardan mahrum bırakılmış ve sosyal alanın dışına itilmiştir (Schilling'ten akt. Öztürk, 2012, ss.66-67). Nitekim toplumsal tarihe bakıldığında, kadının sosyal alandan dışlanmışlığının en açık şekilde görülebileceği evrelerden birisi 'geleneksel evre' ve onun uzantısı olan yaşam formlarıdır. Bu evreye premodern evre demek de mümkündür. Geleneksel evredeki bu dışlanmışlık, toplumsal cinsiyet rollerinin baskıcı doğasından farklı bir gerçeklik değildir. 'Toplumsal cinsiyet' kavramı, doğrudan bedenden kaynaklanan eril ve dişil ikiliğinin sosyal hayattaki yansımalarını var etmektedir. Sosyal yaşam ise, özellikle kadın ve erkeğin eşit olmayan sosyal rollerinin ve statülerinin yer aldığı bir alanı ifade etmektedir (Öztürk, 2012, s.2).

Kandiyoti, erkek ve kadını rol ve statü açısından karşılaştırmalı bir şekilde ele almıştır. Kadınlığın özellikle kültürel olarak verili olduğunun vurgusunu yaparken, erkekliğin ise geleneksel kodlar çerçevesinde yerleştirildiği noktayı, bir başarı ve edinim olarak ifade edildiğini belirtir (Kandiyoti, 2019, ss.81-82). Kadın ve erkek arasındaki çizilen bu sosyal farklar temelde geleneksel kadın temsilini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim geleneksel kadın ve erkek arasındaki farklara Kandiyoti'nin ifadesi ile benzer şekilde Pakdemirli'nin vurgularında da görmek mümkündür.

"Geleneksel kadınlık rol beklentileri -kadının- sömürü ve şiddeti rasyonelleştirmesine ve içselleştirmesine de desteklemektedir. Gerçekte bu durum, geleneksel ataerkil [evrede]

cinsiyetler arasındaki güç ilişkilerinin eşit bir şekilde dağıtılmamasından kaynaklanmaktadır. Bilinçaltına yerleşen ve uygun ortamlarda ortaya çıkan bu sosyal mekanizma kadını alt statüye indirgeyen eşit olmayan niteliği sayesinde kadının erkek tarafından ezilmesine ve ayrımcılığa uğramasına yol açmaktadır. Biyolojik farklılıkların dışında ve kurgu ile oluşturulan yapay farklılıklara dayalı bu ayırmada kadın ve erkekle ilgili olarak benimsenen denge ve değerler de sosyo-kültürel kurgudan başka bir şey değildir. Kalıplaşarak oluşan toplumsal cinsiyet rol örüntüleri sadece bireysel kimliği ve kişiliği değil, aynı zamanda sembolik düzeyde de olsa erkekliğin ve kadınlığın kültürel ideallerini ve stereotiplerini, yapısal düzeyde ise toplumsal kurum ve örgütlerdeki cinsel ayırma dayalı eşitsiz işbölümünü içine alacak kadar geniş bir alana sahiptir” (Pakdemirli’den akt. Bilgin, 2016, s.5).

Pakdemirli’nin ifadesinden yola çıkılarak, kadına dair üretilen toplumsal kalıpların kültürlenme yoluyla aktarıldığını söylemek mümkündür. Bu noktada, kadının geleneksel evredeki toplumsal statüsüne değinmeye aile içinden başlamak yanlış olmayacaktır. Çünkü geleneksel kadın hem doğduğu aile içerisinde hem de evlilik sonrası kuracağı ailesinde kendisine biçilen rollerin ürettiği ikincillikler tarafından kuşatılmıştır. “Kadın şefkat, duyarlılık ve bencillikten uzak fedakârlık gibi duygular içeren hatta bunları simgeleyen özel alanı yönetir durumdadır” (Illouz, 2018, s.43).

“Kadınlar, maddi heyecan ve hırsla dayalı rekabet arenasından uzaklaştırıldılar... [eğer] erkeğin ‘yaşamın sıkıntılı olaylarıyla uğraşmaktan bitap düşmüş’ amansız bir savaşçı olduğu söylenebilirse, kadınların da erkeklerin bu görevlerini kolaylaştırmak üzere yollarına gül döktükleri söylenebilir” (Cott’dan akt. Illouz, 2018, s.43).

Illouz’un geleneksel kadının alanı olarak ‘özel alanı’ ifade etmesi dönemin ilişkilerinde ve evliliklerinde de kadının alanını açık etmektedir. Nitekim geleneksel dönem ilişkilerinin ve evliliklerinin temelini zorunluluklar, ödevler, güvenlik ve bağlılık oluşturmaktadır. Çünkü ilişkilerin sürdürülmesinde başrol olarak aile büyükleri yer almaktadır. Aile büyükleri özellikle ev içi ekonomik durumu dikkate alarak, iş gücü için çalışabilecek niteliklere sahip kadınları, erkek aile büyükleri gelin olarak seçmektedir. Bu durum aslında evlilik için eş seçimini ne erkeğe ne de kadına bırakmaktadır. Burada seçim özgürlüğü aile büyüklerine aittir. Aslında ilişkilerdeki ve evliliklerdeki geleneksel dönemdeki zorunlulukların başladığı ilk eşik olarak eş seçimimin aile büyüklerine ait olması görülebilmektedir (Illouz, 2013, s.63). Önemli olan ailenin varlığının sürdürülmesi ve ev içi ekonominin devamlılığı sağlanarak, toplumsal konum açısından avantajlı duruma sahip olmaktır.

Geleneksel evrede evlilik içerisinde kadınların ve erkeklerin rolleri üzerinde belirgin farklar bulunmaktadır. Bu belirgin farkların ilki kadına evlilik içerisinde yüklenmiş olan bir ‘annelik’ özelliğinin bulunması üzerine, içerisinde büyük bir sorumluluğu barındırıyor olmasıdır. Kadının öncelikli statüsü annelikten geçmektedir. Sennet’in ifadesiyle, ‘annelik devrimi’ kadınları ev alanına hapsetmiştir. “Kadınlar kamu alanında bir yer işgal etmiyorlardı; kadının erdemi evcimen, özel, gösterişsiz bir şeydi” (Sennett, 2018, s.259). Sennett’in vurgularını dikkate alacak olursak, dile getirdiklerini geleneksel (premodern) evrenin bir özeti olarak görebilmek mümkündür. Nitekim kadının modern öncesi statüsü kamusal alanın dışındaydı ve annelik ya da eş görevi ile sınırlı tutulmaktaydı. Bir bakıma kadına, kendi seçimine bırakılmayan bir yaşam tarzı ve yükümlülüğü yüklenmekteydi. Bu durum, ‘kadının yerinin evi’ olduğu yönündeki premodern gerçekliği yansıtmaktadır.

Çünkü annelik, geleneksel kodlar tarafından bir kadının aile içerisindeki rolünün toplumsal kabuller tarafından belirlenmiş olan halini yansıtmaktadır. Kadının annelik rolünü üstlendiği esnada, hangi davranışları sergilemesi gerektiği belirli olup, bu açıdan sorumluluk ise kadına bırakılmıştır. Ev içerisinde kadın; ev işlerini yapan, çocuklara bakan ve annelik görevini layığıyla yerine getirmesi beklenen bir profil olarak görülmektedir. Geleneksel dönemdeki ev işlerinde erkek ise, bu tür gerçekliklerin tam da karşıt noktasına yerleşmektedir. Çünkü geleneksel kodlar -yani bir anlamda kültür- erkeğin ev işi yapmasını olumlu karşılamamakta, ev işinin ve ev dair organizasyonların kadına ait bir alan olduğuna inanmaktadır. Geleneksel evrede (ve halen de sürdürülmekte olan geleneksel formlarda) annelik rolünün yanında babalık rolü ise ev içerisinde ve ev dışında evin temsiline dair otorite figürüne dönüşmektedir. Erkeğin otoriteyi temsil etmesi, kadını ve çocukların hayatını yönlendirmeyi kolaylaştırmaktadır (Illouz, 2013, ss.57-58). Çünkü kadına evlilik içerisinde geleneksel kodlar tarafından biçilmiş olan roller, kadının eşine ve çocuğuna hayatını adanmasını, kendi kişisel ve duygusal gerekliliklerini göz ardı etmesini gerektirmektedir.

“...kadınlar tamamıyla bir bütün olarak insan soyunun sürdürülmesi için vardılar. Bu nedenle kaderleri burada sona erdiğinden genellikle bireyden ziyade tür için yaşarlar ve yüreklerinin derinliklerinde insan türünün iş ve meseleleri, bireyinkilere göre daha derin yankı bulur... Bu, onların bütün varlıklarına, yaşamı algılama ve hareket tarzlarına belirli bir hafiflik veya

uçarılık, genellikle esaslı biçimde erkeklerinkinden farklı olan belli bir eğilim kazandırır” (Schopenhauer, 2016, s.97).

Beck’in deyiimiyle geleneksel dönemde kadın ‘başkaları için var olma’ rolü biçilerek çeşitli kalıplara sokulmuştur (Beck, 2019, s.169). Gelenek ya da yerleşik alışkanlıklar da hayatı nispeten sabit kanallar içinde düzenler (Giddens, 2019, s.114). Hayat istikrarlı kanallar etrafında düzenlenirken, kişiye seçim hakkı yerine zorunlulukları ve ödevleri omuzlamayı dayatır. Dolayısıyla geleneksel evrede kadınlardan kendileri için ‘neyin iyi olacağı’ ve ‘ne yapılması gerektiği’ gibi yaşamlarına dair kişisel sorgulamalar yapmaları genellikle beklenilemez. Çünkü bilişsel kapasitelerinin ürünü bir toplumsal statü elde edebilecek koşullara sahip olmadıkları gibi, hayatları çoğunlukla belirlenmişlikler ekseninde akmıştır. Nitekim bu durum da premodern koşulların ürünü olan istikrarlı statüler ve roller etrafında kodlanmaktadır. Hatta bu türden roller, kişinin yaşamı boyunca çoğunlukla değiştirmesinin mümkün olmadığı rollerdir.

“[Geleneksel evrede] birey kendisi olmaktan çıkar; tamamen kültür kalıplarının kendisine sunduğu kişilik türünü benimser; ve bu yüzden, kesinlikle tüm diğer kişilere benzer ve onların kendisinden beledikleri kişiye dönüşür...” (Fromm’dan akt. Giddens, 2019, s.251).

Örneğin kırsal hayattaki kadın tarımsal üretime katkı sağlasa da, daima kadın emeği bir kamusal emek biçimi olarak kabul görmemektedir. Üstelik kendi emeğinin ürünlerini hiçbir zaman denetleyememiş olan kadınların, üretkenlikleri ile statüleri arasında bağlantı kurulamamıştır (Kandiyoti, 2019, s.31). Bourdieu’nun ifadesiyle ele alacak olursak; özellikle sembolik mübadele ekonomisinde daha açık bir biçimde, kadınların toplumsal statüsünü tamamen erkeklerin çıkarlarına uygun biçimde, erkeklerin sembolik sermayelerini yeniden üretmeye adanmış birer değişim nesnesi olarak görmek mümkündür (Bourdieu, 2015, s.60). Bu da kadınların bir emek-değer olarak kendilerini ifade edebilecekleri bir alana sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Özetle, geleneksel evrede kadına karşı bakış açısı, kadının kendi kişisel edinimleri ışığında benliğini kurmasını engelleyen nitelikteydi. Çünkü toplumsal bakış açısı, kişinin özbenliğini, olanakları ve buna dayalı olarak da dünya görüşünü etkilemektedir (Işık’tan akt. İnceoğlu & Kar, 2016, s.35).

2.1.2. Geleneksel Evrede Kadın Bedeninin Toplumsal İnşası

Tarihsel ve kültürel ortam insan bedenini gerek var olan gerekse de olması gereken nitelikleri açısından tanımlayan bir gerçekliktir. Bedenin birey tarafından kullanımına ilişkin normlar da yine tarihsel ve kültürel ortam içinde belirlenir (İnceoğlu & Kar, 2016, s.149). O halde insan bedeninin kendisi, tarihsel ve kültürel ortamın şekillendirdiği bir pratikler yığındır. Nitekim bunun ilişkiselliğini en belirgin şekilde kadın bedeninin inşasında görmek mümkündür.

Geleneksel evrede kadın bedeni, geleneksel ataerkil değerlerin öngördüğü şekilde düzenlenmektedir. Bu durumun sonucu olarak kadın bedenine geleneksel ataerkil anlamlandırmalar çerçevesinde roller yüklenmekte ve bu sayede kadın bedeni cinsiyetçi rolleriyle donatılan bir olgusalığa büründürülmektedir. Kadın bedeni geleneksel evrede öncelikle erkeğin cinsel partneri olması, erkeğin soyunun devamını sağlama işlevi görmesi, çocuğu besleme-büyütme-bakım işlevlerini sağlama temelindeki sosyal anlamlandırmalarla yüklü bir içerikle görevli tutulmaktadır. Bu anlamlandırmaların kaynağı ise ataerkil yapıdaki adetler, gelenekler ve törelerin içeriğini oluşturan değerlerdir (Aylin'den akt. Bilgin, 2016, s.4). Buradan hareketle geleneksel değerler çerçevesinde oluşturulmuş kadın bedenine ilişkin yansımalar da söz konusu değerler ve anlamlandırmalar çerçevesinde oluşmaktadır.

Bourdieu, eril ve dişil arasındaki karşıtlığın bedene farklı şekillerde nüfuz etmesine değinir. Yüksek/alçak, dışarıda (kamusal)/içeride (özel) gibi vurgular ve kurgulama biçimlerinin bedensel hareketlere yansımalarını bir toplumsal üretim biçimi olarak görmektedir.

“Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta da bedenin kendisine, onun biyolojik gerçekliğine uygulanır: erkeklerin kadınların üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisine kök salmış mitsel bir dünya görüşünün esaslarına uygun olarak biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa eden bu programdır, ve bu tahakküm ilişkisinin kendisi de, işbölümü vasıtasıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazanmış durumdadır. Cinsler arasındaki biyolojik farklılık, yani eril ve dişil bedenler ve bilhassa da cinsel organlar arasındaki anatomik farklılık, cinsler arasında toplumsal olarak inşa edilmiş farklılığın, özellikle de cinselliğe ilişkin işbölümünün doğal gerekçesi gibi ortaya çıkabilir” (Bourdieu, 2015, ss.22-23).

Bourdieu'dan hareketle, toplumsal bir inşa ile bedene ve hareketlere yüklenmiş olan semboller hem gelenekseldir hem de koşullara özgü şekillerde gerekçelendirilerek, doğallaştırılarak kurgulanmıştır. Buradan hareketle de oluşan toplumsal bakış açısı, beden üzerinde tahakküm ilişkilerinin kuruluşunu da beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan tahakkümün biçimi, kendisini geleneksel evrede kadın bedenine dair bilişsel şemalara kazınmış durumdadır. Bu da tarihsel aşamalandırma açısından geleneksel evredeki kadın bedeninin ne şekillerde kurgulandığını ortaya koymaktadır.

“Bedenin kamusal (yüz, alın, gözler, bıyık, ağız, toplumsal kimliğin yoğunlaştığı, kendini takdim edişin soylu organları, karşı koymayı ve diğerlerine cepheden bakmayı gerektiren şeref meselesi); ve özel tarafları vardır (şerefin gizlemeyi emrettiği, saklı ve utanç verici taraflardır bunlar). Fallus ile logos arasındaki bağ aynı zamanda bedenin meşru kullanımının cinsel bölünümü aracılığıyla da kurulur: üst kısmın kamusal ve aktif kullanımları -karşılaşmak, yüz yüze gelmek, yüzleşmek, yüzüne, gözlerine bakmak, kamusal olarak söz almak erkeklerin tekelindedir; kadın, ... kamusal alanlardan uzak durur, bakışlarının (toplum içinde gözleri ayaklarına dönük yürür) ve sözlerinin (ona münasip görülen tek sözcük “bilmiyorum”dur; kararlı, keskin, aynı zamanda da düşünülmüş ve ölçülmüş eril söz’ün antitezi) kamusal kullanımından bir anlamda kaçınır” (Bourdieu, 2015, ss.30-31).

Kadın bedeninin geleneksel evrede kamusal alandan dışlanmışlığı söz konusudur. Nitekim Bourdieu'nun cinsler arasındaki yapmış olduğu bu ayrıma paralel bir ayrımı bedenin tarihsel seyrinde Sennett de de görmek mümkündür. Sennett, Antik dönemde erkek ve kadın bedenine dair bir takım ayrışmalar sunar. Erkek bedenini “sıcak”, kadın bedenini ise “soğuk” olarak nitelendirir. Bedenin özelliklerinin bu şekilde ayrımı kamusal ve özel ayrım için önemlidir. Çünkü bedensel güç ve güzellik önemli olduğu halde kadın bedeni değerli görülmemektedir. Erkek bedeni kendisini kamusalda çıplak şekilde sunarken, kadın bedeni ev içine kapatılmıştır (Sennett, 2018, s.27). Kadın bedeninin hem sıcaklığı bakımından ayrıştırılması hem de kamusalda uzaklaştırılması erkeğin bedenini kutsamıştır. Erkeğin bedeninin kutsanması kadının bedeninin ev içerisinde seyretmesine ve bedene dair arzularının pasifleştirilmesine sebep olmuştur. Foucault da bu bağlamdaki tartışmaya önce bedenin ‘ıslah’ edilmesi, sonrasında ise bedene yönelik arzuların nasıl bastırıldığını ve bunun kadın özelinde nasıl sürdürülmekte olduğunu vurgulamaktadır.

Foucault (1992) premodern evrede, Hristiyan geleneğinin bedeni kullanarak bireyleri kontrol altına aldığından bahseder. Bedeni kullanarak bireyleri kontrol altına almayı ise ‘ilkel bir iktidar biçimi olarak nitelendirmektedir. İktidar denildiğinde ilk akla gelen şey bir siyasal yapı “köle-efendi” ilişkisi ya da “egemen-toplumsal sınıf” gibi kavramlardır. Foucault, bu terimlerin bir kişinin baskısıyla karşı tarafın davranışlarını yönlendirdiğini ve bunun ise bedene ilişkin nasıl sonuçlar ortaya çıkardığından bahsetmektedir. Bu yönlendirme şekli beden üzerindeki “cezalandırma sistemi”¹ olarak kendini ortaya koymuştur. Bir anlamda bu cezalandırma sistemini “ıslah projesi” olarak da nitelendirmektedir (Foucault, 1992, s.8). Foucault’nun değindiği geleneksel evredeki Hristiyan geleneği, kişinin kendi bedeni üzerinde söz söyleme hakkının olmadığını ve bu açıdan insan bedeninin değerli olmadığını açık etmektedir. Nitekim bu da bedenin çeşitli şekillerde disiplininin -ya da bir anlamda bedene yönelen şiddetin- bedene yönelik arzuların ve hazların dikkate alınmadığına işaret etmektedir. Foucault (2007) bu durumun içselleştirilmesi halinin ise kadına ait olduğuna değinmektedir. Kadının bedenine dair arzularını içselleştirmesi bir takım toplumsal işlevleri de üzerine almasına sebep olmaktadır. Bu toplumsal işlevlerin başında bedene dair arzuların akışının kontrolü yatmaktadır.

“Kapitalizm öncesi bütün toplumsal formasyonlar arzu akışlarını tehlikeli olarak gördükleri için kodlama uygulamasını devreye sokarlar... Arzu akışlarının kodlanması, kaydedilmesi yoluyla, kaydedilemeyen ya da yönlendirilemeyen hiçbir akışın kalmaması sağlanır. Bu kayıt sürecinde, “kadınlar... Tanrı’nın lütuflarına dönüştürülür” ya da onlara başka simgesel değerler ve böylelikle önceden sahip olmadıkları toplumsal işlevler verilir” (Deleuze & Guattari, 2017, s.52).

O halde kadının bedenine dair arzuları da bu kodlama biçimiyle toplumsallaştırılır. Bu kodlama, kadınlık rollerini meydana getirerek kadını hem aile birliğinin öznesi hem de bedenini ve benliğini inşa ettiği baskılama yoluyla pasifleştirmektedir. Kadının aile içerisindeki rolü itibarıyla ailenin koruyucu öznesi göreviyle bağdaştırılması, onun bedeninin erkek tarafından nesneleştirilmesine ve hatta kontrol edilmesine yol açmaktadır. Kadına yönelik gerçekleşen bu geleneksel kontrol tarzı, gündelik yaşam içerisinde kadın tarafından da doğal bir süreç olarak algılanmaktadır. Bu noktada Butler (2014), bireylerin istek ve arzularının kişiliklerinden değil de; düşünmeye ve hareket etmeye yön veren ve hatta toplumsal

---

¹ Foucault (1992), iktidarın ‘ilkel biçimi’ olarak da değerlendirmektedir.

olarak kabul edilmiş normlardan kaynaklandığını vurgulamaktadır. Tüm bunlardan hareketle, geleneksel evrede kadının ne bedeni ne de arzuları kendi kontrolünde olmayıp, toplumsallaştırılmanın bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde kadının geleneksel evrede bedene dair algılarını belirleyen faktörlerin toplumsal kabuller olduğu oldukça açıktır.

Baker, beden ve bedene yönelik sosyal anlamlandırmalar ilişkisine farklı bir açıdan değinmiştir. Birey-beden ve bunlara yönelik sosyal anlamlandırma ilişkisini kolektivitinin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Bireyin bedeni insanlar, şeyler, manzaralar, ortamlar ve nesnelere sürekli etkileşim halinde olduğu yönünde vurgular yapmaktadır. Baker bu durumu, Spinoza'dan hareketle vurgular yaparak bedenlerimizi bilmeyi başaramadığımızı bağlamaktadır. Ona göre bu durum, bireylerin içerisinde bireyler olduğu gerçekliğini ortaya koymaktadır. Baker'in bu yöndeki vurguları bedeni kolektivitinin bir ürünü olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Sonuç olarak da 'bireylerin içerisindeki bireyler' ' karmaşık bedenler' inşa etmektedir (Baker, 2018, ss.169-170). Baker'den hareketle, eğer sosyal alan içerisinde " karmaşık bedenler" varsa ve bu da kolektivitinin bir ürünü ise; geleneksel evrede kadın bedeni ile ilgili değinilenler eksenindeki bu " karmaşıklıklar" bir normallik olarak değerlendirebilmek mümkün hale gelmektedir. Çünkü bedensel karmaşıklıkların kendisi de toplumsallığın bir inşasıdır. Bu toplumsal inşa da kadının bedene dair algılarını biçimlendirmede önemli bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak; kadınların geleneksel evrede karşılaştıkları durumlar, kadınları ikincilleştiren bir toplumsal pozisyona ve bunun da ürünü olan ikincilleşen bir bedene sahip olmaya götürmüştür. Çünkü kadın bedeni geleneksel kodlamalara dayalı olarak çeşitli şekillerde bastırılmıştır. Hatta bu durum daha çok da erkek bedeni karşısında bir bastırılmışlığa bürünmüştür. Öyle ki bu durum çoğunlukla da kadının kendisine dair algısını rahatsız etmeyen bir forma büründürülmüştür.

2.1.3. Geleneksel Evrede Kadın Cinselliğinin Toplumsal İnşası

Foucault, tarihler boyunca cinsellikten açık bir şekilde bahsetmenin çeşitli yollarla baskılandığını ifade etmiştir. Ancak cinsellikle ilgili konuşmalar her ne kadar baskılansa da davranışlar ile cinselliğe gönderme yapıldığını vurgulamaktadır (Foucault, 2007, ss.22-24). Cinsellikten bahsetmenin titiz bir biçimde sınırlandırılması

üzerine, cinsellikten bahsetmenin yolu kocanın otoritesindeki aile ile mümkün olmuştur. Bu yönüyle kadının cinselliği daha çok üreme işlevinin ciddiyetini içinde barındıran bir gerçeklik olmuştur. Toplumsal uzamda tutumların edebe uygunluğu bedenleri yok ederek, cinsellik söyleminin bastırılmasını meşrulaştırmıştır (Foucault, 2007, s.12). Bunlardan hareketle cinselliğin bastırılmasına en çok maruz kalan da kadın bedeni olmuştur. Sonuç olarak da kadın, cinselliğine yönelik yaptırımlara ve ev içindeki kapatılmalarına maruz kalmıştır.

Butler (2014), kadın cinselliğinin bastırılmasının temellerini toplumsal cinsiyet bağlamında ele alarak onun bedenle olan ilişkisine dikkat çekmiştir. Tartışmayı Beauvoir'in "kişi kadın doğmaz, kadın olur" söylemi üzerinden başlatmıştır (Butler, 2014, s.54). Beauvoir için toplumsal cinsiyet inşa edilmiş bir gerçekliktir. Bu inşa edilmişlik ise kültürel pratikler tarafından bedene işlenerek cinselliğe müdahale yoluyla sürdürülür. Çünkü Beauvoir için kadınlar erkeklerin olumsuzluğu olup, eril kimliğin kendisini farklı şekilde sunarken karşısına yerleştirdiği eksikliği temsil etmektedir (Butler, 2014, s.56). Bu söylem ile kadını, erkek karşısında eksik olarak nitelendirmek, geleneksel söylemde kadın cinselliğinin denetimini kolaylaştırmıştır. Bu durum da yaşananları kadının duygusal olarak içselleştirmesine neden olmuştur. Beauvoir'in saptaması Irigay'a göre 'maşist'² bir söylemdir. Çünkü bu söylem dışı bedenini iptalini ortaya koyarak, bozumunu mümkün kılmıştır.

"Kadınların "cinsiyet" ile özdeşleştirilmeleri, kadınlar kategorisi ile kadın bedenlerinin görünürde cinselleştirilmiş özelliklerini örtüştürmek, dolayısıyla erkeklerin sahip olduğu farz edilen özgürlük ve özerkliği kadınlara bahşetmemektir" (Butler, 2014, s.70).

Butler'in ifadelerinden yola çıkarak, kadın bedeninin ve cinselliğinin geleneksel temsili önemli egemenlik unsurlarından birisi olduğu rahatlıkla söylenilebilir. Ancak egemenliğin bu şekilde kurgulanması, kadının 'özne' olarak toplumsal varlığına işaret etmeyerek, erkeğin geleneksel rolünün altında ezilmesine neden olmuştur. Çünkü böylesi koşullarda ortaya konulan erkeğin gücü ve hatta otoritesi, kendisini ancak kadının bedeni ve cinselliği üzerinde tahakküm kurarak ispat edebilmekteydi. Bu sebeple de kadınların "cinselliği", ailenin ya da erkeğin toplumsal gücü adına yine erkekler tarafından denetlenmekteydi. Nitekim bu durum da geleneksel evrede kadının duygu yükünü artırmış, bedensel arzu ve hazlarını geri plana

---

² Erkeğin toplumsal ya da cinsi açısından kadına egemen olması.

atarak yaşamını sürdürmesine neden olmaktadır. Yaşanan süreç kadınların kendi bedeni ve cinselliği üzerinde söz sahibi olabilmesinin de önüne geçmiştir. Geleneksel kabuller bunu daha çok kadının ‘ahlakı’ ve ‘erdemini’ üzerinden işletmiştir.

Göle, “mahrem” sözcüğünü gizliliğe, aile hayatına, kadının sahasına, yabancının bakışlarına yasaklanan şeye ilişkin olduğunu ifade etmektedir (Göle, 2019, s.22). Göle’nin ifadesinde ‘mahrem’ sözcüğünün özellikle kadının sahasına (alanına) işaret ettiğini belirtmesi oldukça önemli bir noktadır. Çünkü tarihte mahremiyetin genelde ilişkisel kılındığı cinsiyet kadındır. Nitekim bu durum kadının bedeninden bağımsız bir şey değildir. Göle, bunun sebebinin kadının bedensel iffetinin temin edilerek kontrol altına alınmaya çalışılan cinselliğinde görüldüğünü dile getirir (Göle, 2019, s.44). Bu açıdan kadın bedeni ve mahremiyet arasında sıkı bir ilişki kurulur. Bu ilişki içerisinde cinsellik, beden ve kadına yakıştırılan ahlak gerçekliklerini barındırır.

Foucault’ya göre ahlak, toplumsal olarak arzu edileni, kültürel olarak kabul edileni ya da ‘normal’ olan davranışı belirlemeye, güçlendirmeye ve yeniden üretmeye yarar. Ahlakın “normalleştirme” gücü vardır. “Normalleştirme” esnasında kişilerden kendini denetlemelerini bekler. Bu kendini denetleme biçimi her kişinin kendi ‘özneleşmesinin ve tabi olmasının’ kaynağı olmasını ve bunu kendi iradesiyle sürdürmesini bekler. Ahlak; kadınlar ve erkekler için kültürel olarak nelerin uygun olduğunun belirlenmesini sağlayan ve insanların tutum ve davranışlarını düzenleyen ve sınırlayan kriterleri saptayan idealleri belirler (Foucault’dan akt. Ellialtı, 2012, s.394). Foucault’dan hareketle, kadınların cinselliklerinin yerleşmiş ahlak formları tarafından geleneksel evrede kuşatılarak, bedeni disipline eden bir pratikler yığını olarak kurgulandığını söylemek mümkündür. Kadınların, bağlı kalmaya çalıştıkları ölçütlerin kendileri tarafından ‘özgürce’ seçilmiş olmak yerine toplumsal olarak öğretilen ve benimsenen değerlerle aynı doğrultuda olmasından dolayı, bir anlamda kendi kendilerini de denetim ve gözetime tabi tuttıkları söylenebilir. Çünkü kadının cinselliği ve bedene dair arzularının ötelenmesi ile ancak kadının varlığından söz edilmektedir. Aksi durumlar geleneksel evre için söylenebilecek şeyler değildir. Daha önceki bölümlerde de geleneksel evrede kadının arzularının toplum tarafından inşa edildiğine değinilmiş olup, bu bölümde de cinsellik ile bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Cinsellik ile arzu arasındaki bağlantı, Platon’un özellikle “arzuları dizginlenmedikleri takdirde sürekli isyan etmeye çalışan bir halka” (Foucault’dan akt.

Urhan, 2012, s.309) benzetmesi açısından, konu bağlamında önemli görülmüştür. Kadının geleneksel evrede arzularının ve hazlarının dizginlenmesi, kadının arzularını ‘tehlike oluşturacağı’ düşüncesi ile bastırılmıştır. Platon’un saptamaları, konu bağlamında aile içi ve eşe karşı başkaldırının engellenmesi bakımından da benzeşebilir niteliktedir. Lupton bu noktada, toplumsal hayatın pratiklerini zihinsel yapının duygusal açıdan nasıl şekillendirildiğine ve bunu yaparken de kadın ile erkek arasındaki farklılıklara dikkat çekmiştir.

“Kadınlar genel olarak bedenle (etle), erkekler ise zihinle bağlantılandırılmaktadır. Bunun sebebi ise kadınların duygular denizinde daha çabuk çalkalanıp boğuştuıkları, erkeklerin ise denetimi elde tutmalarını temin eden daha sağlam sınırlara ve zihinsel kaslara sahip olduklarına ilişkin ortak inançtan kaynaklandığı söylenebilir. Kadını bedenle, erkeği zihinle konumlandıran bu ikili zıtlığın yan anlamı; dişiliğin bedenle bağlantılandırılan olumsuz anlamlar barındırmasından kaynaklanmaktadır. Bu zıtlık bağlamında, eğer beden daima olumsuz bir terimse ve kadın da bedense, kadını bilgiden uzaklaştıran, Tanrı yolundan çıkaran, cinsel arzuya çeken, iradeyi başarısız kılan ve hatta öldüren gibi olumsuzlukların olması daha fazla ihtimal dâhilindedir” (Lupton’dan akt. Bilgin, 2016, s.8).

Bütün bu vurgulardan hareketle Kandiyoti’nin de söylediği gibi, kadının cinselliğinin geleneksel evredeki toplumsal inşasının “merkezinde onun bireysel denetimi değil, aksine kolektif” denetimin belirleyiciliğinin olduğunu söylemek daha da mümkündür.

“Kadın cinselliğinin toplumsal denetimi, kendilerini kadınların uygun cinsel davranışını sağlamaktan doğrudan sorumlu gören çok sayıda farklı bireylerde göze çaracak biçimde ortadadır. Anne-babalar, kardeşler, yakın ve uzak akrabalar ve hatta komşular ergenlik sonrası kızların davranışlarını yakından izler, cinselliklerini denetleme işinin kızların kendilerine ait olmadığı fikri zihinlerine iyice yerleştirilir. Evlilik için eş seçimi gibi kritik bir anda bu açıkça görülür” (Kandiyoti, 2019, s.80).

Giddens, modern öncesi kültürlerdeki kadın cinselliği tartışmasına farklı bir noktadan bakmaktadır. Kadın cinselliği üzerindeki kontrolü ‘erkek cinsel şiddeti’ olarak adlandırmaktadır (Giddens, 2018, s.122). Erkeklerin kadınları kendilerine mahkum kılıp, kadın cinselliğinin bir anlamda aşağılanmasını erkek psikolojisinin normal bir görünümü olarak değerlendirilmiştir. Bu her şeyden önce modern öncesi kültürlerde erkeklerin kadınlar üzerindeki karakteristik “sahiplik haklarıyla” ve buna dayalı olan ayrı yaşam alanları ilkesiyle sağlanmaktaydı. Kadınlar özellikle ev içinde sıkça erkek şiddetine maruz kalıyorlardı; ama aynı derecede önemli bir şey de,

kadınların, erkeklerin birbirlerine şiddet uyguladıkları kamusal mücadele alanlarından korunmalarıydı (Giddens, 2018, ss.122-123). Giddens'ın vurgularından hareketle; kadının kamusal alandaki erkeklerin birbirlerine uyguladıkları şiddetin dışında bırakılmaları, herhangi bir şiddetten onları korumamıştır. Nitekim ev içerisinde Giddens (2018) tabiriyle kadınlar 'erkek cinsel şiddeti' ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu şiddetin başlama halinin ise eyleme geçmeden önce, söylemde kadın üzerinde 'sahiplik hakları' olarak gördüklerini söylemekle mümkün olmuştur. Bu durum da kadının cinselliği üzerindeki erkek kontrolünü açık etmektedir. Sonuç olarak, kadının cinselliğinin geleneksel evredeki hali de, erkeklerin kadınları kendilerine mahkum etmelerinden geçmiştir.

Freud'un da söylediği gibi "insanın tarihi insan baskısının tarihidir" ifadesinin karşılığını tartıştığımız noktada ele alabilmek mümkündür. Nitekim kadının tarihsel koşullarına dair kurgularının köklerini kültürel faktörlerde görebilmek oldukça mümkündür. Bununla birlikte kültür, insanın sadece toplumsal değil, hem biyolojik yaşamını kısıtlar hem de içgüdüsel yapısının tamamını bastırır. Nitekim bu yöndeki baskıyı geleneksellikler nispetinde en temelde üzerinde görebilmek kaçınılmazdır (Marcuse, 1968, s.27).

2.2. Modern Evrede Kadın

2.2.1. Modern Evrede Aile

Aile, tarih boyunca çeşitli boyutlarıyla köklü değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerin kapsamında; ailenin değerleri, örgütsel yapısı, üye sayısı, topluma katılımı, üretim ile ilişkileri vs. bulunmaktadır. Nitekim bu değişmelerin kökeninde toplum vardır. Toplamların üretim biçimleri, inanış ve gelenekleri, göç ve savaş durumları, kırsal ve kent yerleşim yapıları aileyi de derinden etkilemektedir. O halde aile, toplum dinamiği içinde biçimlendiğine göre, toplumsal dinamikler farklılaşınca aile de farklılaşmaktadır (Canatan & Yıldırım, 2016, s.121).

Modernleşmenin toplumsal bağlamı, modern aileyi hem icat eder hem de doğurur. Bu nedenle modern aile hem bir realite hem de bir tasavvur olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçektir; çünkü sanayi ve aydınlanma hareketlerinin somut toplum şartlarında ortaya çıkar. Küçülür, parçalanır, kadın-erkek ilişkilerindeki mahremiyet dönüşüme uğrayarak özgürleşir, kapitalist tüketime koşullanır, karı ve koca bir "eş"

haline gelerek özneşirler. Muhayyeldir/tasavvuridir; çünkü modernitenin kendi içerisindeki yüceltmeleri ve idealleri içinde bir aile imgesi geliştirilir (Canatan & Yıldırım, 2016, ss.123-124). Modernleşme ile birlikte ailenin küçülmesi, geleneksel geniş ailenin yerini modern evrede çekirdek ailenin almasına sebep olmuştur. Yani bakıldığında, ailenin küçülerek çekirdek aile formuna dönüşmesi modernliğin bir ürünüdür. Çekirdek ailenin ne olduğuna değinecek olursak, evli çiftlerin çocuklarıyla birlikte yaşayarak oluşturdukları bir topluluk olduğunu söyleyebiliriz.

Modernliğin yücelttiği çekirdek aile, Parsons tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Parsons, çekirdek aile ile sanayi toplumu arasında bir uyum olduğunu öne sürmektedir. Aile bir üretim yeri olmaktan çıkar. Üretim, aileden ayrı fabrika denilen yerlerde gerçekleşmektedir (Canatan & Yıldırım, 2016, s.74). Parsons'a göre çekirdek aile eğitim görevini bırakarak bunu çeşitli sosyal kurumlara, okullara, arkadaş gruplarına vs. terk etmiştir. Ancak çekirdek aile bazı fonksiyonlarından uzaklaşırken temel işlevini sürdürmektedir. Bu temel işlev çocukların doğması, yetiştirilmesi ve yetişkinlerin şahsiyetlerinin istikrara ulaştırılmasıdır. Ailede erkek çocuk babalık rolünü, kız çocuğu annelik rolünü, kadın ve kız ev işi yapan kadınlık rolünü, erkek çocuk meslek sahibi olma rolünü ve yine hem erkek hem de kız çocuk tüketici rolünü aile içinde öğrenir (Canatan & Yıldırım, 2016, s.75).

Modern evrede ailede ebeveynlerin oynadığı roller bakımından farklılıklar devam eder ve kız-erkek çocuklar bu farklılıkları sürdürmek üzere eğitilirler. Kadının ev dışında çalışmasıyla beraber ev içi işlerini yürütmekte devam ettiği ve eşiyle ev içi işlerini eşit biçimde paylaşmadığı görülmektedir (Canatan & Yıldırım, 2016, s.75). Oysa ki Kandiyoti, idealleştirilen “modern” çekirdek ailenin, eşlerin birbirlerini özgürce seçmelerini, eşler arasında ve çocuklarla ilişkilerde rol paylaşımını öngördüğünden bahseder (Kandiyoti, 2019, s.193). Nitekim bakıldığında, kadının hem ev dışında çalışması hem de ev içi işleri ile ilgilenmesi modern evrede kadının tarihsel rolünde çok da bir değişiklik meydana gelmediğini gösterir niteliktedir. Bu açıdan bakıldığında, çekirdek ailenin de geniş aile gibi ekonomik ve sosyal koşullara cevap vermek üzere geliştiğini söylemek mümkündür. Bu durum da kadının geleneksel evredeki ev içi rolünü modern evrede de sürdürdüğünü göstermektedir.

“Endüstrileşme ile beraber, insanlar ev dışında fabrika ya da marketlerde çalışmaya başladılar. Çalışanlar için maaşların değişimi, ev üretimi yerine ekonomik temelli parayı ortaya/ öne çıkardı. Aileler, çalışanların eve getirdiği maaşlara bağlı yaşamaya başladılar.

Burada başlangıçta erkekler önemli ayrıcalıklara sahip oldu ve kadınlar ayrımcılıklarla karşılaştılar. Genellikle ekonomik yoksulluk zorlamadıkça kadınların evde kalmaları tercih edildi. Böylece kadının erkeğin kazancına bağlı kalarak yaşamasına neden oldu” (Canatan & Yıldırım, 2016, ss.75-76).

Modern evrede endüstrileşme ile birlikte aile ve çalışma yeri birbirinden ayrıldılar. Fabrika üretimi, çalışanları ev işlerinin dışına çıkardı. Bu durum kadının kamusal alandaki varlığına işaret eden bir şeydir. Ancak fabrika üretimi de her kadını ev işlerinin dışına çıkarmamıştır. Bu da kadınların ikili role yönelmelerine sebep oldu: Kendilerine ödeme yapılan çalışanlar ve ödeme yapılmayan ev hanımları (Andersen-Taylor’dan akt. Canatan & Yıldırım, 2016, s.76). Nitekim kadınların bu ikili rolü, modern evredeki çekirdek ailenin kendi içerisindeki dinamiklerini belirleyen gerçeklik olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Foucault’ya göre modern çekirdek aile insanların bedenlerini cinsel ilişkileri içinde sınırlayarak düzenleyen ve disiplinize eden bir ortamdır. Bunu sağlayan temel süreç aile yaşamının modern evrede tıbbileştirilmesidir. Yani ailenin ilaç ve tıp doktorlarının müdahaleleriyle düzenlenmesidir. İkinci disipline etme yöntemini ise “aile politikaları” adıyla hükümetlerin kurumsallaştırma çabaları oluşturmaktadır (Foucault’dan akt. Canatan & Yıldırım, 2016, s.76). Foucault’nun modern çekirdek aile bağlamında ele aldığı noktalara bakıldığında, ailenin rasyonelleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Nitekim hem bedenler hem de cinsellikler kontrol edilerek yönetme sağlandığı görülmektedir. Bu çerçevede kadın doğurganlığının kontrolü ve nüfus politikalarının da bu minvalde işlediğini söylemek mümkündür. Bu durum da modern evredeki çekirdek ailenin yapısının nasıl bir misyona sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2.2. Modern Evrede Kadın Bedenin Toplumsal İnşası

Modernite ile birlikte beden, benlik algısının ve kimlik kazanmanın merkezine yerleşmiştir. Yani beden artık modernite öncesinde olduğu gibi verili değildir, aksine bedeni inşa etmek mümkündür (Şişman’dan akt. Bilgin, 2016, s.9). Modernite kadın bedeni üzerindeki çeşitli etkilerin artmasına sebep olmuştur. Bu durum da kadının bedenine karşı bakış açısını derinden etkilemiş olmakla birlikte, bedene dair arzuları da serbest bırakmaktadır. Modern birey için beden, kendini kalıplardan sıyıırır. Modern

insan bedenini bilim ve bilgi aracılığı ile evcilleştirmeye ve ona hakim olmaya çalışır (Göle, 2019, s.39).

Dış görünüş ve başkaları üzerinde yaratılan etki, bedenle ve kullanılış şekliyle bağlantılıdır. Kişinin zihninde oluşan beden imgesi ve ondan memnun olup olmaması da kendilik değerini önemli ölçüde etkilemiştir.

“Beden üzerindeki toplumsal denetleme ve belirleme işlemleri bedenin doğallığından ve sağlığından çok şey alıp götürür. Bedene ilişkin tanım, anlam ve kullanımlar kültürel ve tarihsel olarak belirlendiği için toplum içinde yaşayan insanın bedeninin bir sosyokültürel inşa olduğu ileri sürülmüştür” (User'den akt. İnceoğlu & Kar, 2016, s.149).

Modern iktidarın denetim aygıtları açısından bedenin önemli hale gelişi, onun toplumsal denetimi noktasında bir takım değişiklikler yaşatmıştır. Ancak burada şunu söylemek gerekir; “Toplum bedenleri üretmez; ama onları etkilemek, biçimlendirmek ya da biçimlerini bozmak olanaklarına sahiptir” (İnceoğlu & Kar, 2016, s.149). Toplumun bedenleri etkilemesi ve biçimlendirmesini kadın bedeni üzerinden ele aldığımızda, bedenin bireyselleştirilmiş olmaktan çok çeşitli müdahalelerle idealleştirilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Bunun için de modernite ile beden üzerinde kurulan çeşitli denetim mekanizmalarını anlamak gerekir. Ayrıca kadın bedeni üzerinde nasıl etkiler ürettiğinin saptanması açısından da bu denetim mekanizmaları oldukça önemlidir.

2.2.3. Modern Evrede Kadın Cinselliğinin Toplumsal İnşası

“Modern uygarlıkta cinsellik yeraltına sürülmez” (Giddens, 2018, s.25). Aksine sürekli tartışılmaya ve araştırılmaya açık bir hale gelir. Giddens’a göre (2018), modernite öncesi cinsel baskı hakkındaki düşünceler ile modernitenin cinsel özgürleşme mücadelesi, iktidar aygıtının bir parçası haline gelmiştir. Nitekim burada tartışmanın başlatıcısı olarak Foucault’nun söylemlerini ele almak gerekir.

Foucault, cinsel hazzı etik bir töz olarak görmekte ve ahlaki ve politik içeriğiyle birlikte cinsel hazzın daima güç alanı kapsamında olduğunu ifade etmektedir (Foucault, 2007, s.361). Cinsel hazlar konusundaki ahlâksal düşüncenin önemli noktalarını belirlemekte olan ise, kadın ve kadınla ilişkili olanı ifade etmektedir (Foucault, 2007, s.306). Bu bağlamda bedensel ve ahlaki bir eylem alanı olarak

yaptırımlara açık olan cinsellik bu şekilde bireysel eylemden daha çok, toplumsal bir eyleme dönüşen bir yapıya işaret etmektedir.

19. ve 20. yüz yıllar Foucault'nun baskıcı varsayımla hesaplaşmasındaki temel ilgi noktalarıdır. Bu dönem de cinsellik ve iktidar birçok farklı şekillerde iç içe geçmişlerdir. “Cinsellik iktidarın, söylemin, bedenlerin ve duygulanımsallığın tarihsel bir örgütlenmesi” biçiminde karşımıza çıkmaktadır (Butler, 2014, s.167). Buradan hareketle artık, cinsellik sürekli izlenerek bulunması ve tedbir alınması gereken bir gerçeklik olarak inşa edildi (Giddens, 2018, s.25). Bu bağlamda modernite öncesi çok da açık olarak dile getirilmeyen -bir anlamda konuşmak istenilmeyen- cinselliğin modernite ile değerli hale gelmesi söz konusu olmuştur. Çünkü karşımıza çıkan durum geçmişin düzeninin tersine çevrilmiş halini yansıtmaktadır.

“[Geçmişin ve] kurulu düzene meydan okumanın bilinci, ne kadar yıkıcı olduğumuzu bildiğimizi gösteren bir ses tonu, bugüne karşı komplo kurmanın ve gelişini çabuklaştırmaya katkıda bulunduğumuza inandığımız bir geleceği davet etmenin coşkusu. Cinselliğin bastırılmasına ilişkin bu söylemde, başkaldırmayı, vaat edilen özgürlüğü, başka bir yasanın yaklaşan çağını çağrıştıran bir şeyler vardır. Kehanetin geleneksel işlevlerinin bazıları bu söylemde yeniden harekete geçer. İyi cinsellik belki yarın, belki yarından da yakındır. [Vaat edilen] devrim ve mutluluk; ya da devrim ve başka, daha yeni, daha güzel bir beden; ya da devrim ve hazdır” (Foucault, 2007, ss.14-15).

Yukarıdaki söylemlerde modern iktidar ekseninde her ne kadar cinsel özgürleşimin sağlandığına dair vurgular yapılsa da, insanların cinselliklerini kontrol etmenin yenilenen formları kadınların hayatlarına dair daha da müdahil hale geldiğini ortaya koyan türdendir. Çünkü beden ve hazlara ilişkin söylem, bireylerin kendi bedenlerine karşı bakışlarında harekete geçirici önemli bir etkidir. Bu nokta da Foucault'nun yaptığı temel vurguyu, yani kapitalizm ile özgürleşme söyleminin çakışması biçimini karşımıza çıkarmaktadır (Foucault, 2007, s.13). Baker bu durumu Foucault üzerinden ifade ederken, iktidarın yeni tür imajını geliştirdiğini öne sürmektedir (Baker, 2018, s.244).

Daha önce de değindiğimiz gibi, yaşam üzerindeki iktidar 17. yüz yıldan itibaren bedeni merkeze almıştır. Bu bedenin terbiyesi; yeteneklerinin artırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesini iktidarın kendine has yöntemleriyle sağlamaktadır. Bu durum insan bedeninin ‘anatomo-politika’sını ifade eder (Foucault, 2007, s.102). Foucault, 18. yüzyılın

ortasından itibaren ise bedeni canlı varlığın mekaniğin etkisinde olan biyolojik süreçleri dikkate alarak bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi vb. ifadelerinin sorumluluğunun yüklenilmesi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir. Bunun da nüfusun ‘biyo-politika’sı olduğunu belirtir (Foucault, 2007, ss.102-103). Bu noktadan bakıldığında artık modern toplumlarda bu iki iktidar kipinin yaşamı kuşatmış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu da modern iktidarın artık biyoiktidar üzerinden akmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda biyoiktidar ile kapitalizm ilişkisi de bu noktada kendisini açık etmektedir.

“Biyo-iktidarın kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesi olduğu kuşku götürmez; çünkü kapitalizm, bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla güvence altına alınmıştır. Ama kapitalizm daha da fazlasını istedi; her ikisinin de büyümesine, kullanılabilirlikleri ve itaatkarlıkları ile aynı zamanda güçlenmelerine de gereksindi; güçleri, yetenekleri, genel olarak da yaşamı artıracak ama aynı zamanda da onları bağımlı kılmayı daha zorlaştırmayacak iktidar yöntemlerine gereksindi” (Foucault, 2007, ss.103-104).

Foucault’nun saptamalarından yola çıkarsak eğer, biyoiktidar ve kapitalizm ilişkisi modern zamanlarda insanların bedenlerinin kapitalizmin gelişmesi için nasıl bir sistemde kurgulandığını göstermektedir. En nihayetinde bu durum iktidara bağımlı beden ve bedeninin arzu ve hazlarının nasıl düzenlenip kullanıldığını karşımıza çıkarmıştır. Giddens bu noktada, iktidar bağlamının özellikle kadınları ilgilendirdiğine vurgu yapmıştır. Çünkü iktidar mekanizmaları tarafından özellikle kadın cinselliğinin keşfedildiğini ve çeşitli müdahalelerde bulunulduğunu söylemiştir (Giddens, 2018, ss.27-28).

“Foucault’nun iktidar -gizemli bir şekilde kendi iradesine göre bir şeyler yapan “iktidar”- dediği şey bazı temel bakımlardan cinsiyet iktidarıydı. Enerjileri tüketilenler, modernliğin temel alanlarının dışında bırakılanlar, cinsel haz alma yetenekleri inkâr edilenler kadınlar oldu -tam da altyapısal bir devrim oluşturdıkları sırada” (Giddens, 2018, s.168).

Giddens’a göre “modern kurumların kalbinde yer alan bastırılanın dönüşüdür” (Giddens, 2019, s.265). Bastırılanın dönüşü ise özellikle cinselliğin, hazın ve tutkunun ele alınmasıdır. Modern toplumda cinselliğin özellikle kadın cinselliği üzerinden inşa edilmesi, hazların düzenlenmesi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu durum Giddens’ın yukarıdaki bağlamına denk düşecek şekilde Marcuse’un saptamalarında da yer alır. Marcuse’a göre (1968), kapitalist ekonomik sistemde hazlar

tehlike arz eder. Çünkü hazlarının peşine düşen insanlar kendilerini iş piyasasından alı koyarlar. Bir anlamda dikkatlerini işlerine daha az verirler. Bu durum da üretim açısından sıkıntı oluşturur. Sonuç olarak da cinsel içgüdüler çeşitli şekillerde saptırılır ve amaçlarından uzaklaştırılmaya çalışılır (Marcuse, 1968, s.27).

İçgüdüleri yöneten değerler sistemindeki değişim Freud'a göre aşağıdaki biçimde tanımlanır:

Anlık doygunluktan	/	Ertelenmiş doygunluğa
Hazdan	/	Hazzın kısıtlanmasına
Sevinçten	/	Sıkıntıya (Çalışmaya)
Alıcılıktan	/	Üreticiliğe
Baskı yokluğundan	/	Güvene

Modern evreye geçişle yukarıda yaşanan değişimleri Freud 'haz ilkesinin'³ 'gerçeklik ilkesine'⁴ dönüşümü olarak tanımlamıştır (Marcuse, 1968, s.28).

“Akıl ve beden, yabancılaştırılmış çalışmanın birer aracı durumuna getirilirler. Bu araç görevini de, ancak, insan organizmasının aslında olduğu ve olmak istediği nefsi (libidinal) özne-nesne özgürlüğünden vazgeçmekle yerine getirilebilirler. Bu değişimde, zamanın bölümü büyük rol oynar. İnsan, iş günleri süresince, yabancılaştırılmış edimin bir aracı olarak, sadece part-time var olur; geride kalan zaman içinde, kendisi için yaşamakta serbesttir” (Marcuse, 1968, s.65).

Marcuse'un (1968) saptamalarından hareketle, insanların, kendi yaşamlarını sürmediği; daha önce kurulmuş ve yerleşmiş olan görevleri yerine getirdiklerini söylemek mümkündür. Bundan payını hazlar da alarak üzerindeki baskılar genelleştirilmiştir. Modern evrede kadın da bu baskıların merkezinde yer almıştır. Çünkü “kadın, cinsel gücü yüzünden toplum için tehlikeli” görülmüştür (Marcuse, 1968, s.87). Elias bu noktada, cinselliğe 'utanma' ve 'sıkılma' duygusu yüklendiğinden bahseder. Özellikle bunun genç kızların bedenlerine dair bu tür

³ Organizmanın acı ve ağrıdan kaçarak haz aramasını gösterir. Haz ilkesi doğuştan vardır. Tek amacı doyum ve haz sağlamaktır (<https://www.arsivbelge.com/yaz.php?sc=2319>).

⁴ Organizmanın gereksinimlerinin dış gerçeklere göre ertelenmesini ya da doyurulmasını sağlar. Doğuştan yoktur. Haz ilkesinin etkinliği azaldıkça gerçeklik ilkesinin etkinliği artar (<https://www.arsivbelge.com/yaz.php?sc=2319>).

şeylerden -cinsellik gibi- ürkmelerini sağlamak, utanma ve sıkılma duygularını yaratarak toplumsal standartlara uygun davranışlar kazandırılmaya çalışıldığından bahseder (Elias, 2017, s.292). Elias'ın yaptığı saptamalar, uygarlık süreci içerisinde kadının henüz genç yaştan itibaren bedenine dair algılarının “utanma” üzerine kurulması ile bedeni ‘saklanılacak’ bir hale getirir. Elias, bu durumun birey de bir özbaskıya dönüşmesinden bahseder. Özbaskıya dönüşümün ise bireyin içinde oluşan toplumsal yasaklarla ilişkili olduğuna, bunun ise “süper ego”ya dönüşerek bireylerin suskunluğu ile sonuçlanmasına neden olmuştur (Elias, 2017, s.294).

Bu bağlamda Giddens'in deyiimiyle de, modern evrede “kadın olmak riskli bir iştir” (Giddens, 2019, s.148). Bu da kadının bedenine ait haklarının varlığını benimsemeyen, onun üzerinde başkalarının egemenliğini onaylayan anlayış, kadının cinselliğinin iktidar ilişkileri içine itilmesine yol açmıştır (İnceoğlu & Kar, 2016, s.24).

Konu bağlamında tüm yukarıda bahsedilenler çerçevesinde, Kandiyoti'nin (2019) “kadın cinselliğinin bireysel değil kolektif denetimi” diye tabir ettiği denetim araçlarıyla birlikte, hayatın her alanında çeşitli iktidar mekanizmaları varlığını modernite ile daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Bu da kadın cinselliğinin modern evre ile toplumsal inşasının nasıl oluşturulduğunu göstermiştir. İktidar, bilgi üretimi ve cinsellik arasında kurulan ilişkisellik, kadın ve cinsellik ile alakalı ortaya çıkan söylemlerin, insanların gündelik hayatlarına müdahaleyi ve kontrolü de mümkün kıldığını gösterir. Bu durum kadın açısından, modernite öncesi ve modernite arasında bir anlamda ruhen ‘geliş-gidiş’ yaşamasına sebep olur. Çünkü bir yandan modernite ile ‘özgürlük’ vaat edilen ve bunu hissetmeye başlayan kadın, diğer taraftan ise cinselliğe yapılan denetimsel müdahalelerle modernite öncesi ve modernite sonrasında ruhen ‘geliş-gidiş’ yaşamasına yol açmıştır. Tüm bunlardan hareketle de, kadının modernitedeki rasyonelleştirilmiş toplumsal statüsünün, aslında onun tarihsel rolünü değiştirmedini söyleyebilmek mümkün hale gelmektedir (Şahin, 2018).

“Kadınlar hem modernliğin hem de geleneğin simgesi olurken, gelenekler geçmişten geleni ve henüz modernleşmemiş bir alanı simgelemekteydi. Modern olma bir yandan geleneğin anti-tezi olarak tahayyül edilirken, bir yandan da bu iki kategori arasında süregiden ama tarihsel olarak değişen dinamik, kadınların bu ikilem arasında arada kalmalarına neden olur” (Göksel, 2012, s.361).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GEÇ MODERN EVREDEKİ KADIN VE BEDEN TEMSİLLERİ

3.1. Çalışma Hayatında Kadın

Modernite özünde gelenek ötesi bir düzendir. Bu düzen modernitenin çeşitli dinamiklerinden meydana gelir. Bunlar; zaman ve mekânın ayrılması, yerinden çıkarıcı mekanizmalar ve kurumsal refleksivitedir. Yerinden çıkarıcı mekanizmalara eşlik eden zaman ve mekânın dönüşümü, toplumsal hayatı yerleşik ilkeler veya pratiklerin etkisinden uzaklaştırır (Giddens, 2019, ss.36-37). Sonuç olarak, modernitenin dinamikleri yeni toplumsal koşulları mümkün kılarak, daha önce üzerinde durulmamış ve göz ardı edilmiş gerçekleri bilgi, bilinç ve akıl çerçevesinde değerlendirerek gözler önüne sermiştir. Nitekim bu durum kendisini kadınların toplumsal konumlarındaki değişimde açıkça göstermiştir.

“İnsanlar ürkütücü mesajı, “all men are equal”,⁵ bütün sonuçlarıyla birlikte sadece sezmek için bile iki bin yıla ihtiyaç duydular. Genel tarihte içinde bir saniye bile olmayan süre içinde, yani iki on yıl içinde, henüz sonu kestirilemez bir... [gelişme] belirlemeye başladı: “And women are equal too”!⁶ (Beck, 2012, s.32).

Beck’in açıklamasından yola çıkarak, tarih içerisinde yeni bir gelişme olarak -geç modern evrede- kadınların da toplumsal yaşantıda eşitlik talebi üzerine yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem kadınların eğitim, aile ve iş yaşamında erkeklerle eşit fırsatlara sahip olma istekleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kadınların isteği yeni bir bilincin ortaya çıkmasıdır. Bu da refleksif modernitenin getirisiidir. Yeni tür bilinç ile genç kadınlar, eğitimde eşitlik talebinde bulunmakta, mevcut durumlarının bilincinde olarak iş hayatında ve ailede daha fazla eşitlik üzerine beklentiler oluşturmaktadır (Beck, 2012, s.33). Kadınların kendi yaşam algılarını belirleyecek faktörlerin sonucu olarak harekete geçişleri, onların sahip olduğu eğitimin de etkisiyle, artık bilincin algılarını belirlemeye başladığı yeni bir dönemin anlatıcısıdır. “Kadınların artan bilinci” ile birlikte, geleneksel evrede sadece özele (yani eve) ait olarak görülen

---

⁵ “Bütün insanlar eşittir.”

⁶ “Ve kadınlar da eşittir.”

kadının yerini, geç modern evrede çalışma hayatı ile kamusalda var olan kadın almıştır. Kadının kamusalda çıkışı da kadın için yeni bir yaşam biçimini başlatmıştır. Bu açıdan Beck'in deyimiyile, artık kadınlar için "bilinç şartları solladı" diyebiliriz (Beck, 2019, s.157). Kadınların içinde artık önemli bir kitlenin artan refleksivitesinin onların yaşamlarında ne gibi farklılıklar meydana getirdiğini anlamak bu açıdan oldukça önemlidir.

"Toplumsal bakımdan önceden tayin edilmiş biyografiler kişinin kendisinin ürettiği ve üretilmeye devam eden biyografiye dönüşüyor. Eğitim, meslek alanı, iş, oturlan yer, eş, ocuk sayısı vs. konularındaki kararlar ve bunlara bağlı tüm ikincil kararlar artık kendiliğinden nmimize gelmiyor, bu kararların verilmesi gerekiyor" (Beck, 2019, s.205).

Çalışma hayatı önemli olunca, kişinin özel hayatı dışında iş yaşamı ile de yakından ilgilenişi, artık o iş yerindeki iş tanımlamasını da önemli hale getirmiştir. Örneğin, 'Nesiniz?' sorusuna verilecek cevap kişinin kimliğini açıklar. Aynı zamanda tanınırlığının işaretini verir. Iř bir anlamda ortak kimlik örüntüsü işlevine denk düşüyor. Kimlik yardımıyla kişisel ihtiyaçları ve yetenekleri, ayrıca ekonomik ve sosyal konumu belirleriz. "Kişinin işi onunla ilgili belli ana bilgileri verecektir: gelir, statü, dilsel yetenekler, muhtemel ilgi alanları, toplumsal ilişkiler vs" (Beck, 2019, s.210). Beck'in söylemi artık kadınlar için düşünüldüğünde de, geç modern evrede kadının kendisini tanımlama biçimi oldukça önemlidir. Ekonomi ve sosyal konumun belirlenmesi dışında kadın ve erkek ilişkilerinin ev içi ve ev dışı meknların özellikle çizilme ve örgütlenme şekilleri aynı zamanda kültürel kimliğin de temellerini oluşturur (Göle, 2019, s.60). Bakıldığında kadının kamusalda çıkışı gerek ekonomik ve sosyal gerekse kültürel anlamda birçok farklı türden kazanımını beraberinde getirmiştir. Nitekim kadınlarda kamunun parçası haline gelmektedir.

Geç modern evrede yeni üretkenlik biçimleri ile insanlar bireyselleşmeye yönelik yaşam tarzları geliştiriyorlar. Bireyler artık ekonomik açıdan ayakta kalmak için, kendi hayat planlarının ve davranışlarının merkezine kendilerini koymak zorunda kalıyorlar. Bu durumda da 'geç modern birey' kendi parasını, zamanını yaşam alanını ve bedenini kontrol edebiliyor (Beck, 2019, ss.140-141). Dolayısıyla da "kadınlar artık kendi paralarını kazanıyorlar, yani artık kocalarının kazancına bağımlı değiller ve ailenin içinde ya da dışında kendi hayatlarını inşa edebiliyorlar" (Beck, 2019, ss.143-144). Kadınlar bu açıdan geçmişin eşe muhtaç olma şeklindeki 'statü kaderinin'

zincirlerini parçalıyorlar. Kadınların ev dışında kendi hayatlarını inşa etmeye başlamaları aslında bir anlamda kendi kendilerine vakit ayırabilecek fırsatları sunmaktadır. Bu durum da kadınların sadece yaşamlarını daha önce de bahsetmiş olduğumuz gelenekseldeki yaşam üçgeni (aile, ev, çocuk) etrafında sürdürmeyeceklerini göstermiştir.

“Kadınların iş hayatında yer alması ve kendilerine ait paralarının olması, bedenlerini güzelleştirme çabaları için zaman ve para harcamalarının yolunu açar. Bu neden işin görünen kısmıdır. Bunun yanında hem kendi adına, hem mesleki alanda erkeklerle yarışırken güzel kalma arzuları etkindir” (İnceoğlu & Kar, 2016, s.202).

Refleksif modern evre ile sadece kalıplardan ibaret olarak görülmeyen kadının kendine yöneldiği yeni bir süreç yaşanmıştır. Tüm bunlardan hareketle de beden, cinsellik, ilişki biçimlerinde söz sahibi olma gibi kadın için birçok durumda söz sahibi olma fırsatı doğmaktadır. Kendi yaşamları üzerinde bu türden söz sahibi olma hali, kadınları refleksif modernleşmenin bir parçası haline getirmiştir. Beck’in deyiimiyle “öz-dönüşlü” (selfstreflexive) bireyin dönemi başlamıştır (Beck, 2019, s.205).

Geç modern evreyle birlikte kadının çalışma hayatına katılımı ile kadın bedeni kamusalda modern evrede olduğundan daha da görünür hale gelmiştir. Nitekim kadın bedeninin görünür olması ve kadının bedenine dair algılarının değişmesi çalışma hayatının ortaya çıkardığı bir durumdur. Çalışma hayatı kadının bedenine özen göstermesini her an göz önünde olacağı hissi ile hareket etmesini beraberinde getirmiştir. Bu açıdan Marcuse’a göre “kadının güzelliği ve vaat ettiği mutluluk, uygarlığın çalışma dünyasında öldürücüdür” (Marcuse, 1968, s.185). Çünkü kadının bedeni toplumsal düzene karşı bir tehdit unsuru olarak görülmekteydi. Nitekim bu durumun temelinde geleneksel evrede kadının hazlarının bastırılması ve bedene dair arzularının yok sayılması vardır. Bu yüzden çalışma hayatında kadının bedenine özen göstermesi ve hazlarını devreye koyması ile kadın sistemsel bir gerekliliğin de içerisine dahil olmuş olur. Birey kendi yaşam düzeni için duyduğu sorumluluk ve ihtiyaçlarını belirleyen, karşılayan ve deneten kurumların toplamı olarak sistemle bütünleşik bir hal alır. Bu noktada çalışma hayatı bireyin karşısına rakipler çıkararak iş arkadaşları ile yarışır hale getirir (Marcuse, 1968, s.120). Konu bağlamında geç modern evrede kadının, çalışma hayatı içerisindeki rekabeti hem bedenen hem de duygusal açıdan verdiğini söylemek mümkündür.

Tüm bu tartışmalara bakıldığında özetle, kadının geleneksel rollerinden kurtulması, kendini tanımasını ve buna yönelik bir hayat sürdürmesini beraberinde getirmiştir. Bu süreç refleksif bireylerin hayatlarının yükselişinin işareti olmaktadır. Çünkü kadın özel alanından çıkıp, çalışma yaşamıyla birlikte kamusal alana dahil olunca, ortaya yeni ilişki sistemleri çıkmıştır. Bu yeni ilişki sistemleri kadının gündelik hayatında ve iş yaşantısında yeni bir kimlik kazanımını sağlamıştır. Beck'in (2019) deyişiyle 'öz dönüşlülük' yaşamın her yerine yayılarak refleksif modernleşme öncesi mümkün olmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Geç Modern Evrede Bedenin Tüketilmesi

Turner, geç kapitalist (geç modern ya da postmodern) toplumlarda kapitalizmin başardığı şeyi, insanların fantezilerini ve arzularını metalaştırması olarak değerlendirmektedir (Turner, 2019, s.30). Arzunun rasyonelleşmesini ise süpermarket, magazin reklamcılığı, kredilendirme araçları ve kitle tüketimi yoluyla gerçekleştiğini belirtir. Bunlar ise insanların kendilerini özgür hissettiklerini sandıkları noktada bedene dair arzuları 'geç modern/postmodern eğlence' biçimine dönüştürerek bedenin tüketilmesine sebep olur. Turner bu noktada 'gerçek' ihtiyaçlar ile ihtiyaç ve 'zevk' ihtiyaçları olarak iki ayrım öne sürer. Arzuları 'boş' fakat ihtiyaçları ise 'gerçek' olarak değerlendirerek kapitalist tüketimciliğin arzuları tatmin etmediğine vurgu yapar (Turner, 2019, s.30). Bu çerçevede kapitalizmin, cinsel ve kişisel alanlara yönelik sürdürdüğü tüketimcilik karşımıza bedenlere dair oldukça yoğun etkiler üreten halleriyle çıkmaktadır. Turner'ın (2019) deyişiyle, 'kapitalist bedenler' inşa edilmeye çalışılmaktadır.

"Bireyin kişisel özerklik, kendini-tanımlama, sahi bir hayat sürdürme veya kişisel mükemmellik ihtiyaçları, hepsi piyasanın sunduğu mallara sahip olma ve tüketme ihtiyacına dönüşür. Fakat bu dönüşüm, kullanım değerinin kendinden ziyade, bu tür malların kullanım değerinin görünüşüyle ilgilidir; aslında doğası gereği yetersiz ve nihayetinde kendini yıkıcıdır; arzuların anlık doyumuna ve ihtiyaçların karşılanmasının sürekli olarak engellenmesine yol açar... Piyasanın egemenliği insani ihtiyaçlar ve bireysel arzular arasında bir uçurum yaratır; bu uçurum aynı zamanda piyasanın yeniden-üretimini koşulludur. Piyasa ürettiği mutsuzluğu düzenli olarak besler: Onun yol açtığı korkular, kaygılar ve kişisel yetersizlik duyguları tüketimciliği piyasanın devamlılığı için vazgeçilmez kılar" (Bauman'dan akt. Giddens, 2019, s.260).

Baker'e göre beden, kişinin iradesinin nesnesi haline gelince, bedeni canı nasıl isterse ona göre özel ya da kolektif olarak öne sürdüğünden bahseder. Bunu yaparken de özellikle kadınların bedenlerini haz ve arzu çerçevesinde tehlikeye attıklarını -bir anlamda tükettiklerini- ifade ediyor (Baker, 2018, s.198). Giddens da bu noktada tartışmaya bedenin mekânsal sınırlarının istikrarlı bir eylem aracı olarak ele alınmaması ile dahil olmaktadır.

“Kuşkusuz, beden sadece mekânsal sınırları sabit bir eylem aracı değildir. Beden sahibinin bakması gereken fiziksel bir organizmadır; cinsiyeti vardır ve bir haz... kaynağıdır. İnsanlık durumunun temel bir özelliği, insanların hayatlarının ilk yıllarında kendi kendilerine bakamamalarıdır” (Giddens, 2019, s.89).

Giddens'ın da değindiği gibi, beden geç modern evrede artık geleneksel evredeki gibi özellikle kadınlar için sabit bir mekân içinde düşünülmez. Ayrıca modernite öncesi bakılmayan beden artık geç modernite ile değerli hale gelir. Gündelik toplumsal hayat ortamları da bu çerçevede düzenlenir. “Bedenin gündelik hayatın etkileşimleri içinde pratik olarak yer alması tutarlı bir bireysel-kimlik duygusunu sürdürmenin temel unsurlarından biridir” (Giddens, 2019, s.137). Bu çerçevede kadının bedensel kontrolü ile de pratik bilinci bütünleşik hale gelir. Giddens (2019) bunu, ‘bedensel farkındalık’ olarak ifade eder. ‘Bedensel farkındalık’ ile bedenin pasif olmaktan çıkıp, artık bedensel süreçlerin gözlemlenebilir bir hal aldığına dikkat çeker. Nitekim bu durum da benliğin refleksivitesinin bedeni kapsama hali olarak karşımıza çıkmasıdır.

“Bedenin benlikle ve bireysel-kimlikle özel ilişki içinde olan bazı yönleri ayırt edilebilir. Bedensel dış görünüş tamamen bedenin yüzeyinin özellikleriyle ilgilidir ve bu özelliklere bireyi ve diğer faileri görünür kılan ve genellikle eylemleri yorumlamak için ipuçları olarak kullanılan giyim ve süslenme tarzları da dahildir. Davranış tarzları dış görünüşün birey tarafından genel gündelik etkinlik ortamlarında nasıl kullanılacağını belirler; bedenin gündelik hayatın rutinleriyle ilişki içinde nasıl hareket edeceğini gösterir. Bedenin duyuşallığı doğal eğilimler “haz” ve “acı”nın idaresini ifade eder” (Giddens, 2019, s.137).

Üst modern çağda, seçimler çeşitliliği bedensel hazların düzenlenmesini sürekli refleksif dikkate açık hale getirmiştir. Gerek hayat tarzı planlaması gerekse hayat tarzı seçimleri bedensel hazlarla bütünleşik hale gelmiştir. Bedenlerin tasarlanması sorumluluğu ise tamamen gelenek-ötesi toplumsal bağlamlarda tasarlamak zorunda bırakır (Giddens, 2019, s.142).

Bauman meseleyi, akışkan modern toplumun koşulları çerçevesinde ele almıştır. Tüketim toplumunun yeni koşullar üzerine, insanların bedensel hazlarının (bedensel mutluluklar, zevkler ve keyifler) birer amaç olarak yaşam politikalarının odağına girdikçe bedene eşsiz bir konum atfedilmiştir (Bauman, 2018, s.120).

Bu nedenle “tüketicilerin bedeni genelde bitmek bilmez kaygıların alabildiğine bereketli bir kaynağı olur” (Bauman, 2018, s.121). Bununla birlikte beden üzerinden bitmek bilmeyen bir kaygı sistemi işletiliyorsa, sürekli yeni biçimlerde arzular uyandırılmaya çalışılır. Nitekim Turner’ın bunun hangi şekillerde ilerlediğine dair verdiği örnekleri daha önce sunmuştuk. Baudrillard (2013) tüm bunları bedenin “yeniden keşfi” olarak ele almıştır. Özellikle kadının günümüzde fiziksel ve cinsel özgürleşme biçiminde bedenin ‘yeniden keşfi’ reklamda, modada, bedenini kuşatan sağlık, gençlik saplantısının bedeni kuşatan ‘arzu söyleminden’ kaynaklandığını belirtmiştir. Ancak bunların hepsinin görünüşte bir kurtuluş nesnesini ifade ettiğini, ancak kadınları ise bedenlerine tutsak hale getirdiğinden bahseder (Baudrillard, 2013, ss.155-167). Çünkü “kadın hem kendi bedeninin rahibesi hem de yöneticisidir; bedenini güzel ve rekabet edecek şekilde tutmaya özen gösterir (Baudrillard, 2013, s.164). Bu sistemin ilerleyişinde özellikle bedene dair arzuların ‘sağlık’ ve ‘fitnes’ üzerinden işletilmesi en yaygın bilinenlerdir.

“Bedeniniz ne kadar fit ve formda olursa olsun, daha fit hale getirmeniz mümkündür. O an ne kadar fit olursa olsun, içinde her zaman “fit olmayan” rahatsız edici bir parça vardır. Yaşadığımız hazlarla, o güne dek tatmadığımız, sadece hayal edebildiğiniz, kafanızda canlandırdığımız ve başkalarının yaşadığı zevklerin söylentilerini ve görüntülerini kıyasladığımızda, bu unsurlar hemen gün yüzüne çıkmış veya sezilmiş olur” (Bauman, 2018, s.123).

Bauman’ın yukarıdaki söyleminden hareketle, bitmek bilmeyen uzun bir bedensel yolculuğa kapitalistik sistem tarafından çeşitli şekillerde çağrılar yapıldığını söylemek mümkündür. Özellikle ‘başkalarının yaşadığı zevklerin söylentilerini ve görüntülerini kıyasladığımızda’ vurgusu kişilerin bedensel algılarının başkalarının görüntüleri üzerinden karşılaştırarak kendi beden formunu oluşturmasının yolunu açmaktadır. “Bireylerin kendileri hakkındaki algıları, kimlik tanımları ve söylemleri ilişkiseldir, daha iyi bir vücuda sahip olma çabaları, sosyal ilişkiler ağı içinde öteki bireylere göre belirlenir” (Thomsan & Hirshman’dan akt. İnceoğlu & Kar, 2016, s.77). Bu durum da günümüz koşullarının bedenleri ‘yarış’ haline getirdiği bir gerçekliği

karşımıza çıkarmaktadır. Bauman'ın ifadesiyle günümüzde “zevkler ve dehşetler sıkıca sarılmış bir paketle karşımıza çıkmaktadırlar. Ve içinde dehşetin olmadığı saf hazlar, gittikçe boş hayallere dönüşmektedir” (Bauman, 2018, s.129).

Giddens, geç modern çağda bedeninin sosyalleştiğini ve toplumsal hayatın refleksif düzenine dahil edildiğinden bahseder (Giddens, 2019, s.137). Bedenin kişiye özel olmasının yanında kişinin de bedenine mahkum olduğunu, içinde yaşanan bir nesne, huzur ve haz duygularının kaynağı olmasının yanı sıra rahatsızlık ve gerilim alanı olma özelliği de vardır (Giddens, 2019, s.137). Giddens'in bedeninin refleksif düzeninin bir parçası haline gelmesi üzerine yaptığı vurgu geç modern çağda bireyin beden algısının hangi düzlemde ve nasıl oluşturulduğunu anlamamıza yardımcı olur.

““Beden algısı” “beden bakımı”nı gerektirir... Beden bakımı, hem iyi sağlığın faydalarını görmek hem de yanlış gidebilecek bir şeyin işaretlerini yakalamak için, sürekli olarak “bedeni dinlemek” demektir... “Bedensel güç” bir kişiye dış görünüşünü muhafaza edebilmesinde ve hatta daha iyi hale getirebilmesinde, yani bedeninin nasıl işlediğini anlamasında ve cilt tazeliğini korumak ve zayıf kalmak için bu işleyişi yakından izleyebilmesinde yardımcı olabilir” (Giddens, 2019, ss.141-142).

Giddens'in söyleminden hareketle, insanların bedeninin refleksivitenin bir parçası haline gelmesi ile bedenlerini tasarlamak gibi bir sorumluluğun ortaya çıkışı söz konusu olmuştur. Bedeni yönlendiren faktörler ise geç modern evrede daha önce de değindiğimiz gibi tüketim parametreleri tarafından sürdürülmektedir. Giddens, tüketim parametrelerinin beden üzerindeki etkisi ve bedene yüklenen sorumluluklar çerçevesinde durumun şiddetlenerek narsizm boyutuna ulaşabildiğini belirtir (Giddens, 2019, s.227). Bu noktada narsizm boyutuna ulaşması ile kişinin bedensel çekiciliğini ve kişisel cazibesini artırmaya bağımlı hale geldiği söylemek mümkündür.

“Tüketimi standartlaştırmaya ve reklâmcılık aracılığıyla beğenileri şekillendirmeye çalışan tüketimci kapitalizm narsisizmin artmasında merkezi bir rol oynar. Eğitilmiş ve seçkin bir kamu yaratma fikri varlığını “dış görünüşlerin hâkimiyetinde bir toplum olan” tüketimciliğin yaygınlaşmasına direndiği için uzunca süre devam ettirmiştir. Bu sistemde, tüketim modern toplumsal hayatın yabancılaşmış niteliklerine yönelir ve onların çözümlerini bulduğunu iddia eder: Narsisistinin arzuladığı şeylerin -çekicilik, güzellik ve kişisel popülerliğin- “uygun” mal ve hizmetlerin tüketimiyle sağlanacağını vaat eder. Bu yüzden hepimiz, modern koşullarda, aynalar tarafından kuşatılmış olarak yaşarız; bu aynalarda kusursuz, toplumsal olarak değerli bir benlik görüntüsü ararız” (Giddens, 2019, ss.227-228).

“Görünüşünü daha çok başkalarının bakışlarına göre dışsal bir beğeni ölçüsünden değerlendiren kadın, popüler sistemin yeni narsistik kuşatmasıyla, “kendi kendisini sevme”ye ya da içe doğru evrilmiş bir güzellik eğilimine yönlendirilmektedir” (İnceoğlu & Kar, 2016, s.79). Kadının mutluluğu da bu bağlamda bedenine dair belirlenen ölçülere ne kadar yaklaşırsa o denli mutlu olacağı yönündedir. Ancak bakıldığında toplumsal kabullerin de sabit olmadığını, popüler sistemin kâr beklentisi doğrultusunda sürekli yenilendiğini görmek mümkündür. Bu çerçevede kadının değişen ölçülerin peşinden sürekli koşması gerekmektedir. Aksi durumda mutluluğa ulaşması mümkün olmayacak şekilde sistem düzenlendiğini karşımıza çıkarmıştır. Jameson (2011) tarafından bakıldığında, çağdaş toplumun hareketinde fark edilen Sartrevari bir ironi olduğunu ve “kazanan kaybeder” anlayışının günümüz koşullarında kendisini gösterdiğini ifade eder (Jameson, 2011, s.34). Kadın görüntüsünü kusursuzluğa kavuşturmak ve kendini tatmin etmek adına kazandığı izlenimi verilerek bedeni hem duygusal hem de fiziksel olarak kaybetmesine yol açılmaktadır.

“Beden, sonunda elde edeceği ödülü hak etmek için acı çekmeye razıdır. Burada bir tür rıza ekonomisi mantığının işletildiği görülmektedir. Kadın, idealleştirilen vücut ölçülerine ne kadar uzaksa mutsuzluğu o oranda artmaktadır. Bu nedenle, yüceltilmiş vücut ölçülerine ulaşabilmek için, harcaması gereken paraya, zamana ve çekeceği acıya razı olmaktadır” (İnceoğlu & Kar, 2016, s.80).

Baudrillard, postmodern insanların kendi imgesine, kendi kimliğine, kendi görünüşüne tutsak olduğundan, kendi kaygılarının, arzusunun ve acılarının nesnesi durumuna geldiğinden beri, bunlar dışında geriye kalan her şeye karşı duyarsızlaştıklarından bahseder (Baudrillard, 2019b, s.161). Nitekim bunun beden üzerindeki sonuçlarına ve bu konuda bedenin nasıl tüketilmekte olan bir nesneye dönüştürüldüğüne yukarıda değinmiştik. Baudrillard’ın bunlar üzerine dikkat çekici vurgusu bedenin kendi kendine içsel hoşnutsuzluğunu üretmiş olmasının aslında zamanla bastırılan, kişinin kendisine ve bedenine dair öfkесinin günümüzde gün yüzüne çıkıyor olmasıdır.

“Sanki beden, kendi içsel hoşnutsuzluğunu üreterek kendine öfkeleniyormuş gibi iticiliğin tanımlanamaz bir biçimi, belli belirsiz tepkime, bastırılmış düşmanlık duygusudur. Yapay olarak üzerinde aşırı egemenlik kurulan bir dünyanın kuşkulu ötekiliği karşısındaki sabırsızlık ya da engellenmiş tutkudur” (Baudrillard, 2019b, s.177).

Konu bağlamında tüm bunlardan hareketle günümüzde, bedenlerin kapitalistik sistemin işleyişine göre şekillendirildiğini ve bununla birlikte bedenlerin de kapitalistleştiğini söylemek mümkündür.

3.2.1. Bedenin Gerçekliğinin Aksine Bir Yanılsama Biçimi Olarak: İmaj

Baker, “her yeni kuşağın dünya algısının giderek çok daha yoğun şekilde ‘imajın’ sultası⁷ altına girdiği modern/postmodern kültürde hayat kendini fragmenter sunduğundan, başkalarının rüyalarına kapılmamak nasıl mümkündür?” (Baker, 2018, s.16) sorusu ile imajın insanların yaşamlarına etkisini tartışmaya başlamıştır. Nitekim saptamaları da bu soruya verilebilecek cevapları sunmaktadır. Duygular sürekli imajlarca harekete geçirilebildikleri için bireysel bedenlere imajların nasıl işlediği çalışma bakımından bir sorunsalı ortaya koymaktadır.

“Toplumsal olarak, her yeni kuşak eğitim, eğlence ve günlük deneyimin bütününde görsel işitsel tekniklerin gelişmesiyle beraber, imajlarla daha fazla kuşatılır hale gelmekte; modern siyaset ve cemaat pratikleri imajlara, onların yeniden üretimine ve yönlendirilmesine daha fazla dayanmaktadır. Sonuç olarak [postmodern] toplumlar imaj, gösteri, ile kontrol, sanallik izleme ve yakalama toplumlarından başka bir şey değildir” (Debord, Deleuze ve Virilio’dan akt. Baker, 2018, s.107).

Robins’e göre postmodern toplumların gerçeği olarak yeni imaj teknolojileri, özellikle dünyanın görsel açıdan kuşatılmasını ve denetimi için daha geniş kaynaklar sağladığı oranda değer kazanmaktadır (Robins, 1999, s.23). Çünkü imajların gücünün özellikle ‘gerçekliğin’ gücünü arka planda tutması söz konusudur. Bunu da yaparken bireylere ve topluma sağlanan bir özgürlük düzeni şeklinde kendini sunarak, insanların ‘arzularını’ ve ‘ideallerini’ harekete geçirici yeni bir düzen yaratmaktadır (Robins, 1999, ss.31-32). Nitekim bu durum Baker’in (2018) imajların ilk olarak arzuları harekete geçirici etkisinden söz ettiği noktaya denk düşer. İmajlar eğer insanların arzularını harekete geçirmeye çalışılırsa, bu noktada onların hazlarını devreye sokmaya çalışmaktadır. Çünkü yeni üretim biçimi sadece insanların hazlarını dikkate alacak şekillerde düzenlenecektir.

Özellikle geç modern evrede geleneksele ait kanaatlerin geride bırakılması ve yeni dünyanın imajlarının beden üzerinden işletimine yapmış olduğu vurgu önemlidir.

⁷ Baker’in ifadesi ‘imajın gücü’ anlamına işaret etmektedir (Baker, 2018, s.16).

Çünkü imajların, özellikle fiziksel görünüm üzerinden düşünceleri değiştirmeye yönelik girişimleri, ‘bedenin nasıl görüldüğünü’ değerli hale getirmiştir. Sonrasında “bilinç altında, sürekli bakılan nesne olma dürtüsüyle hareket eden kadın, kendisi olmaktan çok, başkalarının gözünde izlenen bir nesne olma konumunu önemser” (İnceoğlu & Kar, 2016, s.77). Bu durum da bedenin gerçekliği ile yansıması arasında bir karşıtlık üretir. Bunu var eden ise -aslında amacına ulaşan- imajların yaşamın her noktasına uzanmasıdır.

Baudrillard, ekranların ve görüntülerin çoğalmasıyla insanların, kendisini bir ‘yanılsamaya’⁸ kaptırdıklarını ifade eder. Onun ‘yanılsama’ özelinde yapmış olduğu vurgu, görüntünün gerçeğin kendisi haline geldiğinden artık gerçeği imgeleyemeyecek olmasıdır (Baudrillard, 2019b, s.16). Gerçeğin yerini alan bir yanılsama varsa ve artık gerçek denilen şey düşünemiyorsa, bir anlamda ele avuca sığmayan -sürekli değişim halinde olan- görüntüler kendi gerçekliğini var eder. Bu da bireylerin görüntüleri açısından iz bırakmayan yaşamları karşımıza çıkarır. Gerçek olanla yanılsama olanı anlamak da bu noktada zorlaşmaktadır.

“Artık hiçbir şey gerçek anlamda bakılmak değil de, yalnızca görsel olarak emilip yutulmak ve bir anlamda olanaksız değiş tokuşun yalınlaştırılmış estetik biçimini gerçekleştirip iz bırakmaksızın dolaşmak istediği için günümüzde görünüşleri yeniden kavramak güçtür” (Baudrillard, 2019b, s.18).

Postmodern dönemde gerçekliğin yerini alan imajlar, bireyler için beden ve duygusal açıdan yeni arzular üretmiştir. Baudrillard bunu tutkudan, cinsellik ya da mutluluktan daha güçlü olan bir şey olarak ‘yanılsama tutkusu’nun var olması olarak değerlendirmiştir (Baudrillard, 2019b, s.19). Nitekim “her şey kendi kendisinin yanılsaması olmanın dışında başka bir şey olma ümidini taşımaksızın kendisini sunar” (Baudrillard, 2019b, s.20). Baudrillard’ın saptamasından yola çıkacak olursak eğer, bir tarafta düşünce biçiminin değişmesi ile insanları kuşatan imaj teknolojileri var, diğer tarafta ise bu imajların oluşmasına yani yaşamları imajlar etrafında sürdürmeye gönüllü insanların varlığı bu iki alanı iç içe geçirir. Sonuç olarak da gerek çeşitli kapitalistik sistem aygıtları gerekse denetimi mümkün kılacak iktidar biçimleri ‘imaj’ üreterek bedenleri sarmalamıştır. Bunun başlama noktası ise Baker’in (2018)

---

⁸ Baudrillard’ın (2019) kavramsallaştırmasında görüntü açısından ‘gerçekliğin yeniden üretimi’ olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan konu bağlamında, imajların ‘yanılsama’ biçimi olarak ele alınmasında Baudrillard referans olarak alınmıştır.

deyimiyle, imajın düşünceyi kuşatması ile var olmuştur. Bu açıdan postmodern (geç modern) dünyada da imajların gücü bireylerin yapay, temsili ya da teknik imajlarla kaçınılmaz şekilde yaşamlarını sürdürmelerini beraberinde getirmiştir.

“Çağımızın... tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğinden kuşku yoktur... Çağımız için kutsal olan tek şey ‘yanılsama’ kutsal olmayan tek şey ise ‘hakikattir’. Dahası, hakikat azaldıkça ve yanılsama çoğaldıkça çağımızın gözünde kutsal olanın değeri artar, öyle ki bu çağ açısından yanılsamanın had safhası, kutsal olanın da had safhasıdır” (Feuerbach’dan akt. Debord, 2019, s.33).

3.2.2. İdeal Güzelliğin Temsili Olarak Görülen Kadın

‘Güzellik’ kavramı insanların tarih boyunca hep ilgisini çekmiştir. Bu kavramın tarih içerisindeki seyri insanoğlunun tarihi ile paralel olarak gitmektedir. Çünkü bir dönem güzellik daha çok tinsel (ruhsal) çalışmalarda yer alırken, başka bir dönemde ise güzellik neredeyse matematiksel formüllere indirgenmiştir. Ancak iki durum da bu tarihsel süreç içerisinde ‘estetik bir nesne olarak insanın bedeninin’ incelenmesi durumunu karşımıza çıkarmaktadır.

Geç modern/postmodern çağda ‘güzellik’ kavramı özellikle kadının bedenine özgü bir gerçeklik olarak konuşulmaya başlanmıştır. Bu durum da kadınlara güzel görünme zorunluluğunun baskısını var etmiştir. Kadınlar da daima genç ve güzel görünmediklerini düşündükleri noktada kendilerini suçluluk duygusunu hissederken bulurlar. Bu duygu, kadının toplumsal ve özel ilişkilerinde, benlik algılayışı ile fiziksel görüntüsü arasında çatışmalar yaşamasına sebep olmaktadır (İnceoğlu & Kar, 2016, ss.191-192). Çünkü “bir kadın ya güzeldir ya da değildir. Güzel değilse güzelleşmek için elinden geleni yapacaktır. Güzelse bir gün mutlaka güzelliğe veda etmek zorunda kalacaktır” (İnceoğlu & Kar, 2016, s.192). Tüm bunlar kadının bedenine dair beklentinin ‘güzellikten’ geçmesini sağlamış olup, kadının da bu beklentiden kaçmasının çok da mümkün olmadığını göstermiştir. “Güzellik kadın için mutlak, dinsel bir buyruğa dönüştü. Güzel olmak ne doğa vergisi ne de ahlâki niteliklere bir ektir. Ruhlarına olduğu gibi yüzlerine ve hatlarına özen gösterenlerin temel, buyrukçu niteliğidir” (Baudrillard, 2013, s.154).

Kadına atfedilen güzelliğin karşılık bulması için günümüzde bireyleri yoğun olarak etkilemekte olan moda ve reklam bilinçleri işleyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Baudrillard’a göre bu işletim sistemlerini insanların vücutlarından

sorumlu oldukları için, onlara vücutlarına bakma zorunluluğunu her fırsatta hatırlatmaları olarak değerlendirmiştir. Ancak beden bir prestije dönüşümü ise bu kitle modellerinin aracılık ettikleri ve yansıttıkları göstergeler ile var olabilmesini mümkün kılmıştır (Baudrillard'dan akt. İnceoğlu & Kar, 2016, ss.76-77). Bu bağlamda kadın toplumsal ilişkiler kurma ve yürütmedeki başarısını dış görünüşüne bağlar hale gelir. Kadın bunlarla birlikte yaşadığı herhangi bir başarısızlık ve hayal kırıklıkları gibi durumlarda sorunu kendisinde arayarak bedenini yenilemeye ve buna yönelik çözümler üretmeye çalışır. Nitekim bu da kadının güzelleşme çabalarının kendisini daha çok beğenecek bir toplum için yaptığını göstermektedir. Bu durumun kadını, bir yandan var olan toplumsal değerler ve yarattığı psikolojik baskılarla, diğer taraftan ise tüketim kültürünün dayattığı ideal ölçülere uyma zorunluluğu ile karşı karşıya bıraktığını söylemek mümkündür. İnceoğlu'nun deyimiyle kadın özellikle günümüzde 'güzellik kısılacı' altındadır (İnceoğlu & Kar, 2016, s.77). "Kadının arkasından her zaman, kadının güzelliğine ilişkin sorunun yöneltmesi gereken bir imge vardır: "...kadar güzel!" Bu nedenle arzu, resmedilmemiş kusursuzluğa ulaşmaya çalışır" (Pacteau'dan akt. İnceoğlu & Kar, 2016, s.84).

"Bir kadın olmak, sürekli hitap edilmek, sürekli incelenmek, arzunun sürekli davet edilmesi demektir; mutfakta, caddede, moda dünyasında, filmde ve edebiyatta. Kadınlık arzuları, gelecekteki kusursuzluk vaadiyle, ideallere ulaşma; ideal bacaklar, ideal saçlar, ideal evler, tuzağıyla davet edilir. Bu ideallere ulaşırsanız kendinizi daha iyi hissedersiniz. Kadın hoşnutsuzluğu sürekli bir arzu olarak, daha fazlasının arzu edilmesi olarak, daha önceden var olanın kusursuz işleyişi olarak yeniden düzenlenir" (Coward'dan akt. İnceoğlu & Kar, 2016, s.84).

İdeal sevgili, ideal eş, ideal anne olmak gibi sistematikleşmiş roller de yukarıda bahsedilenler çerçevesinde toplumsal olarak üretilir. Beden de, her gün medya ve popüler söylem tarafından yeniden biçimlendirilir. İdeal vücut ölçülerine sahip ikonlar da her an kadınların arzularını canlı tutmak için önemli bir konu haline gelirler. Bunu yaparken, spor, moda, temizlik ve makyaj söylemi altında gerçekleştirirler (İnceoğlu & Kar, 2016, ss.78-80). Baudrillard, bunu 'Bedenimi seviyorum', 'Bedenimi tanımaya başladım' ve 'Bedenimi kucaklıyorum' şeklindeki mesajların verilerek kadınların bedenlerine yönelmelerini sağladıklarını ifade eder (Baudrillard, 2013, s.152). Nitekim bahsedilen mesajların karşımıza geç modern/postmodern evrede çıkıyor olması, elbette refleksif beden algısının oluşmuş olmasından kaynaklıdır. Çünkü kadınların

beden sorgulamaları ve bedenleri üzerine düşmeleri bilinçlerinin beden algılarını belirlemeye başlamasından kaynaklıdır. Ancak kadın bedenini kendisinden çok bir görüntü olarak temsil etmeye başladığında kişinin kendi bedenine yabancılaştığını söyleyebiliriz. Baudrillard'ın değindiği 'bedenimi ve kendimi seviyorum' gibi popüler söylemler, kadın vücuduna yönelik yapılan ticari yatırımlar olarak değerlendirilebilir. Çünkü "tüketilen şeyler arasında diğer nesnelere daha güzel, daha kıymetli, daha eşsiz -tüm diğer nesnelere özetlemesine rağmen otomobilden bile daha fazla yan anlama yükü- bir nesne vardır: bu nesne bedendir" (Baudrillard, 2013, s.149).

Simmel, giyimin doğrudan yürüyüş temposunu, endamını, jestleri belirlediğini ve dolayısıyla benzer şekilde giyinen insanların benzer davranışlar sergilediklerini ileri sürer (Simmel'den akt. Göle, 2019, s.97). Simmel'in söyleminden hareketle ve yukarıda bahsedilen bedene dair idealleştirmeler, günümüzde aynılaştan (tektipleşen) bedenleri var eder. Bir yanda bedene dair idealleştirmeler diğer tarafta ise 'farkını göster' sloganları çerçevesinde yürütülen popüler söylemin, insanları 'aynılık' ile 'farklılık' arasında çizilen 'güzellik kıskacında' birleştirdiğini söyleyebiliriz. Baudrillard bu bağlamda 'aynılık köleliktir' diyor (Baudrillard, 2019b, s.182.). Aynılığı kölelik olarak değerlendirmesindeki nokta ise günümüzde artık herkesin herkes gibi olmasına bağlanmış olmasından kaynaklanır. Nitekim Baudrillard'ın (2019b) ifade ettiği gibi, sayısal bir düzenlenim içerisinde varız, ancak hangi aşamada oyuna dahil edileceğimize dair bir belirsizlik söz konusu. Bu oyunun kurallarını belirleyenler ise daha önce de bahsettiğimiz gibi çeşitli iktidar araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadına tarihsel süreç içerisinde indirgenen 'güzellik' imgesi tam olarak iktidar araçlarının işini kolaylaştırmıştır. Bu açıdan "insanoğlunun özü artık özgürlükte değil bir tür kölelikte yatıyor. Bedenlerine zincirlenen insanlar, kendilerini kendilerinden kurtulma gücünü reddederken buluyorlar" (Agamben, 2020, s.181).

3.2.3. Gösteri Nesnesi Olarak Sunulan Kadın Bedeni

Debord, gösterinin kendisini tartışılmaz ve erişilmez bir olumluluk olarak sunduğundan bahseder. Görünen şeyin iyi olduğunu ve aslında iyi olan şeyin görünür olabileceğine vurgu yapar (Debord, 2019, s.37). Bu gerçeklik ise günümüzde imajlar tarafından bilinçlere işlenerek 'sağlıklı beden', 'fit beden' gibi söylemlerle kişilere ait iyi olanın gösteri halinde sunulması beklentisini var eder. Gösterinin günümüz dünyasında önemli bir noktada yer almasında imajların katkısı kaçınılmazdır. Nitekim

daha önce de değindiğimiz gibi günümüz, gerçek dünyanın yerini imajların aldığı bir gerçekliği karşımıza çıkarmaktadır.

“Gösteri, günümüzde üretilen nesnelere kaçınılmaz süsü, sistemin rasyonelliğinin genel olarak ve sayıları giderek artan imaj nesnelere doğrudan doğruya biçimlendiren ileri bir iktisadi sektör olarak güncel toplumun esas üretimidir” (Debord, 2019, s.38).

Kadın, günümüzde sembolik düzlemde her zaman sahnededir ve bilinç altında izleyiciler için rol yapıyor düşüncesi hakimdir. Bu durumun kökleri kadının çocukluğundan itibaren kendisini bu şekilde görmesini sağlaması olmuştur (İnceoğlu & Kar, 2016, s.73). Ancak kadın bedeninin gösteri nesnesi haline gelmesi kamusal alandaki varlığı ile anlam kazanmıştır. Nitekim bu durum da günümüz koşullarında açık bir şekilde görülmektedir.

Kadının kafası sürekli kendi görünüşüyle ilgili bazı durumlarla meşguldür; yürürken, ağlarken bile kendini hayal etmediği bir an yoktur. Kadın, yaptığı her şeyi gözlemek zorundadır; kendi varoluşunu algılayışı, kendisi olarak bir başkası tarafından beğenilme duygusuyla tamamlanır. Bu durum kadını, kendi varlığının gözleyen ve gözlenen olarak ikiye bölünmesine yol açmaktadır (Berger, 2019, ss.46-47). Bu bölünme ise kadını gerek bedensel gerekse duygusal açıdan etkileyerek, kurulan düzenin sürdürülmesinin bir parçası haline getirir.

“(Sade’in tabiriyle) Beden ruhumuzun hapishanesidir”. “İnsanın gerçek mutluluğunun tahayyül gücünde bulunduğunu anlamayı başardığımızda, buna paralel olarak, beden yani uzam, bir gösteri halini alır. Bu dehşet gösterisinde, her şey, organlarımızın diğer organları etkileme yolunu değiştirmeyi nasıl beceremiyorsak, hislerimizi yöneten yasaları değiştirmeyi de bundan fazla başaramadığımızı göstermek üzere düzenlenmiştir” (Baker, 2018, s.200).

Tüm yukarıda bahsedilenler çerçevesinde, günümüz koşullarında bedenin adeta kamusal alandaki varlığına dair amacının, gösteri nesnesi olarak görülmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu durum da kişileri yazılmış bir oyun içerisinde oynayan oyuncular haline getirmektedir. O halde “bedenin toplumsal sahnedeki rolünü yazan ile oynayan aynı kişi midir?” sorusunu sormak yerinde olacaktır.

3.3. Kadın Bedeni ve Duygular Bağlamında Geç Modern Kadın

3.3.1. Aşka Giden Yolda Fiziksel Görüntünün Yeri

Botton, “Güzellik mi aşkı doğurur, aşk mı güzelliği meydana getirir?” sorusunu sorar (Botton, 2020, s.88). Luhmann’ın, “güzellik aşkın tahayyülü sendromunun önemli bir ögesidir” (Luhmann, 2014, s.48) ifadesi, Botton’un sorusuna geç modern çağda verilebilecek bir cevap niteliği taşımaktadır. Luhmann, bedensel güzellik ve çekiciliğin önemli olduğunu ifade eder. Çünkü kendisinin güzel olduğunu düşünen kişi sevildiğine inanır, güzel bir kişiyi seven de aşkı konusunda başkalarını -hatta kendini- daha kolay ikna eder (Luhmann, 2014, s.48).

“Kişinin, kendine çeki düzen verip süslenmesi, adeta bir sanat yapıtı olarak kendi tarzını yaratması, sevilmesini sağlamaz, ama ilişkiye ...[başlama] yönünde bir açıklığın iletilmesine hizmet edebilir, cezbetmeye yardımcı olabilir, diğer insanları söz konusu kişinin sevilesi yanlarını keşfetmeye davet edebilir” (Luhmann, 2014, s.15).

Yukarıda bahsedilenler çerçevesinde, bedensel güzelliğin karşı cinsin duygularını harekete geçirici bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim daha önce bahsettiğimiz gibi ‘güzellik’ gerçekliği daha çok kadına atfedilen bir şeydir. O halde bu noktada ‘aşka giden yolda’ fiziksel olarak güzel görünmesi gereken taraf olarak yine kadına dair bir beklenti oluşmaktadır.

Illouz, geç modern çağ öncesinde güzelliğin sadece karakteri yansıttığını, ancak yirminci yüzyılın başları ile tüketici kültüründe kozmetik ve moda endüstrisinin yaygınlaşmasının güzelliğin anlamını değiştirdiğinden bahseder. Kozmetik endüstrisinin yaygınlaşması ile kadınların yaşamlarının parfümler, pudralar ve kremler, makyaj malzemeleri ile donatılması güzelliği karakterden koparmıştır. Çünkü tüm bu ürünler karakter yerine bedeni gösterme ve yüzü ön plana alarak insan bedeninin erotikleşmesini yaygınlaştırmışlardır (Illouz, 2013, ss.78-79). Nitekim bunlar bedeni cinsel ve duygusal açıdan tatmin edebilmek adına kadın üzerinden işletilmiştir. Bu da kadının kendi duygularına karşılık bulabilmesi adına kendi bedenine bakım yapması gerektiği bilinci ile hareket etmesini sağlamıştır.

“Erotizm ve cinsellik göstergeleri, gençlik ve güzellik göstergeleri haline geldi. Bedenin gençlik ve güzellik göstergeleri aracılığıyla metalaşması, aynı zamanda bedenin yoğun olarak erotikleşmesini ve romantik aşka yakın olmasını da içerir... Güzellik, erotizm ve aşk arasındaki

ilişki açtı: “Boya artık saygı değer kadınları aşktan ya da evlilikten men etmiyor” ve hatta dosdoğru ona yol açıyor...” (Illouz, 2013, s.79).

Baudrillard, kadının güzelliğini -süsünü- ilişkinin başlaması noktasında erkek açısından ‘baştan çıkarma’ olarak ifade eder. Bunu ise kadının bir stratejisi olarak değerlendirir. Kadınların bedensel özgürlüklerinden, zevklerinden, arzularından yoksun bırakıldıkları dönemlerin aksine günümüzde, fiziksel görüntülerine duydukları güvenle birlikte kendi iktidar sistemlerini kurduklarını ifade eder. Bunu yaparken de kadınların daima kendi iktidarını uygulamak için kendisini okşadığını ve mest ettiğini, cazibesini kullandığını belirtir (Baudrillard, 2019a, ss.101-124). Bu noktadan hareketle, kadının geçmişinde yoksun olduğu bedensel özgürlükten günümüzde bedeni ile meydan okumaya çalıştığını söyleyebiliriz. Baudrillard’ın baştan çıkan ve çıkarılan söyleminden hareket edersek, günümüzde sistem içerisinde kimin gerçekten baştan çıkaran kimin ise gerçekten baştan çıkarılan olduğu iç içe geçmiştir. Her ikisi de en nihayetinde duyguları ve bedeni harekete geçirerek derinden etkiler.

“Baştan çıkaran şey, bir kadının şu ya da bu oyunu değil, o oyunun sizin için oynanmış olmasıdır. Baştan çıkarıcı olan şey baştan çıkarılmaktır; bu anlamda baştan çıkarıcı olan şey de baştan çıkarılmış-varlıktır. Başka bir deyişle, baştan çıkarıcı olan insan, baştan çıkarılmış varlığın kendini bulduğu insandır. Baştan çıkarılmış insan ötekinde şunları bulur: Kendisini baştan çıkarana, kendi büyülenmişliğinin biricik nesnesini; yani cazibe ve baştan çıkarmadan ibaret olan kendi varlığını, kendi sevmeye değer imgesini...” (Baudrillard, 2019a, s.89).

Geç modern evrede benlik sorgulaması değerli hale geldikçe, bu durum duygulara yönelik de iç sorgulamalar yapmayı beraberinde getirmiştir. Nitekim bu bağlamda “aşk” da bu sorgulamaların merkezinde yer almaktadır. Beck’in (2020) ifadeleri de bunu destekler niteliktedir.

“Aşık olmanın ilk evresi şöyledir: “Aşık olmak kendi varoluşunu aramaktır... kendi benliğine yönelik, sonuna kadar giden bir arayıştır. Buna başka bir kişi aracılığıyla ulaşılır, onunla diyalog içinde, taraflardan her birinin diğerinde onaylanma aradığı bir karşılaşmada, birbirini kabul etmekle, anlayışla, karşıdaki ne idiye ve ne ise o şekilde onaylamakla ve özgürleştirmekle”” (Beck, 2012, s.101).

Tüm bunlardan hareketle, güzellik aşkın -ilişkinin- başlatıcısı olarak günümüzde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Güzelliğin ise karşıdaki kişi tarafından onaylanması gerekir. Ancak bu nokta bir sorunsalı var eder. O da “güzelliği belirleyen bakan kişiye, o kişi başka bir yere bakmaya karar verdiğinde ne

olacak?” (Botton, 2020, s.95). Nitekim bu durumun kişilerin ilişkilerinin, duygu hallerinin, geleceğinin işaretçisi olarak kalıcı/istikrarlı mı, yoksa geçici/istikrarsız bir aşka mı -ilişkiye mi- dönüşeceğinin belirleyicisi olacağını söylemek mümkündür. Bu bağlamda günümüz ilişkilerinin hangi noktada durduğunu belirlemek önemlidir.

3.3.2. Kalıcı İlişkilerden Kısa Süreli İlişkilere

Bauman’a göre “aşk, belirsiz ve nüfuz edilemez bir gelecek üzerindeki ipotektir” (2017, s.14). Bauman, günümüzün akışkan modern dünyasında insanlar arasındaki bağların kırılganlığından bahsetmektedir. Bu kırılganlığın günümüzde gözlemlenmesini ise daha çok ‘güvensizlik’ duygusunun yaşanmasına ve ‘bireyselleşmenin’ artmasına dayandırmaktadır (Bauman, 2017, s.8). Bu durum günümüz ilişkilerinin kırılganlığının gözlemlenmesindeki nihai sebebi olmuştur. Bireyselleşme ise merkeze ilişkinin taraflarının kendisini koyması ile ilişkinin geleceğine yön veren bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Bireyselleşmenin başıboş olduğu dünyamızda ilişkiler iki ucu keskin kılıç gibidir. Güzel düşler ile kâbuslar arasında gidip gelirler, birinin diğerine ne zaman dönüşeceği bilinmez. Çoğu zaman, bu iki hal, farklı bilinç düzeylerinde de olsa, bir aradadır. Akışkan bir modern yaşam çerçevesinde ilişkiler, en canlı, en dayanılmaz, en derinden hissedilen ve en yaygın karşıt-amlılıkların tezahürüdür belki de” (Bauman, 2017, ss.8-9).

Bauman, aynı zamanda ilişkilerin tüm risklerine rağmen günümüzde ‘oynanmaya değer tek oyun’ olduğunu da ifade eder (Bauman, 2017, s.9). Bir başka ifadeyle “postmodern halde kadın ile erkek bile bile ama haz alarak bir ironi oyunu oynayacaktır” (Eco, 2006, s.14). Bauman, özellikle bu oyunun ‘aşk ilişkilerinde’ daha çok yaşandığını belirtmiştir. Çünkü aşkın hem bu oyunu oynamaya gönüllü katılımcıları olduğunu hem de bu oyunun bir gün son bulacağına farkında olan oyuncularla oynanmasının daha kolay olduğunu vurgulamıştır (Bauman, 2017, s.23). O halde Bauman’ın söyleminden hareketle, aşkın geleceğine dair belirsizliklerin ilişkideki tarafları bu oyunun içine çektiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda günümüzde ilişkilerin geleceğine dair ‘umut’ ile ‘hayal kırıklığı’ arasında sürüp giden savaşı gözlemlemek mümkündür. Illouz da hayal kırıklığını aşk deneyiminin varoluşsal bir parçası olarak değerlendirmiştir (Illouz, 2013, s.342).

“Aşkın olağanüstü kırılganlığı, hafifçe yaralanabilirliğe katlanmayı lanet olası reddiyle yana yana burada yatmaktadır. Her aşk ipotek altındaki iyiliği tutmaya çalışır, ama tam zafer

kazanacakken nihai bozgunu yaşar. Her aşk geçiciliğinin ve belirsizliğinin kaynaklarını gömmek için mücadele eder; ama eğer başarırca çabucak solar, rengi atar” (Bauman, 2017, s.23).

Tüm bunlar Bauman’ın konunun başında ifade ettiğı gibi, günümüz ilişkilerinde güvensizliğin sonuçları olarak değerlendirilebilir. Nitekim Bauman, ilişkilerin sonucunun baştan belli olduğu için ilişkilerde ‘bağlılık vaatleri’ vermektan kaçınıldığını ifade etmektedir. Çünkü bunun uzun vadede anlamsızlığa karşılık geleceğine dikkat çeker (Bauman, 2017, s.30). Bu noktaya dikkat çekmesindeki ana sebep ilişkilerin başlatıcı faktörünün ‘arzulara’ dayanıyor olmasıdır. “Arzu ve aşk kan kardeşler. Kimi zaman ikiz; yine de asla gerçek (tek yumurta) ikiz değil” (Bauman, 2017, s.24). Nitekim arzular ile aşkın bir potada yer alması ilişki açısından bir takım problemler üretir. Çünkü daha önce de arzuları harekete geçiren bir takım faktörlere değinmiştik. Bunlar arasında günümüzde fiziksel görünüm başta gelir. “Sevgili tarafından beğenilme arzusu, bizi kendimizi değiştirmeye zorlar. Böylece herkes diğerine durduğu noktayı açıkça göstermeye çalışır ve beğenilmek için kendini değiştirir” (Beck, 2012, s.344). Dolayısıyla ilişki içerisinde arzuları harekete geçirmek için de bedeni hep canlı tutmak gerekir. Ancak cazip gelen etkenler zamanla yerini başka şeylere bıraktığında ilişkinin niteliğı geçicilik/istikrarsızlık kazanmaktadır. Çünkü artık günümüzde geç modern çağ öncesinde olduğu gibi kişilere, ilişkilere karşı hissedilen sorumluluk, zorunluluk duyguları çerçevesinde sürdürülen ilişkiler yoktur. Bunun yerine tutku, arzu, haz gibi faktörlerin öncelik olarak ele alındığı ilişkiler vardır. Nitekim bunlarda herhangi bir bağlayıcılık sağlamamaktadır. Bu çerçevede insanların yaşamlarındaki her türlü ilişkinin kısa süreli hale gelmesi de günümüz normali olarak kabul edilir ve bunun sonucunu da insanlar yoğun şekilde hissederler.

Luhmann, aşkın ‘tutku’ olarak kurumsallaştığından bahseder. Bunun en önemli göstergesinin sorumluluklar çerçevesinde ele alınmaması olarak değerlendirir. Bunu var edense geçmişin merkezinde olan aile ya da herhangi bir bağlılıkla ilgisinin olmamasıdır (Luhmann, 2012, s.23). Bu durum evlilikleri de derinden etkilemiştir. Çünkü günümüz evliliklerinin kurulmasında geçmişin aksine duygular önemli yer tutar. Ancak duyguların dikkate alınması evlilikleri de geç modern çağın istikrarsızlığının bir parçası haline getirmiştir. Bu açıdan geçmişin katılaşmış şeylerinin günümüzde çözüldüğünü söyleyebiliriz.

“Evlilik biçimsel dönüşümleri sayesinde, artık mülkiyeti ve gücü korumak için düzenlenen sıkı yapısından duygulara, heyecanlara, kendini bulmaya dayalı gevşek bir yapıya geçmesiyle istikrarından bir şeyler kaybetti” (Beck, 2012, s.336).

Tüm bu anlatılanlardan hareketle genel olarak, günümüzde ilişkilerin ve evliliklerin başlangıcında duyguların önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak duyguların önemli bir yer tutması ilişkilerin ve evliliklerin geleceğine yönelik bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunu aşk özelinde haz, tutku, arzu çerçevesinde değerlendirdiğimizde, kalıcı ilişkilerin niteliğinin geçiciliğe dönüşmesinde görmek mümkündür. Nitekim günümüzde karşımıza çıkan ilişkilerdeki istikrarsızlığın sebebi olarak da herhangi bir bağlılığı ifade edecek sorumluluğu ve zorunluluğu içerisinde barındırmaması olarak söyleyebiliriz. O halde bu bağlamda geç modern ilişkileri başlatan faktör ne ise istikrarsızlığa/geçiciliğe ve sonlandırmaya götüren faktör de aynı şeydir. Yani günümüzde ilişkiler ne için başladıysa onun için sürdürülecek ya da bitirilecek diyebiliriz.

3.3.3. Mahremiyetin Dönüşümü ve İlişkilere Etkisi

Giddens, yerel ve küresel arasındaki etkileşimin bir tarafında “mahremiyetin dönüşümünün” yer aldığından bahseder. Bu durum günümüze ait bir şeydir. Dolayısıyla mahremiyetin de kendi refleksivitesi ve iç gönderimli düzenleri bu çerçevede var olur. Burada önemli olan şey, geç modernizmle beraber yeni kişisel hayat alanlarının ilk örneği olarak “saf ilişki” ortaya çıkmıştır. Saf ilişkilerde dışsal kriterler ortadan kalkar: İlişki sadece kişiye sunabileceği karşılıklar sebebiyle devam eder. Saf ilişkilerde, güven sadece kendini karşılıklı olarak açma süreciyle sağlanabilir. Bir başka ifadeyle, güven, tanım gereği artık söz konusu ilişki dışındaki -akrabalık, toplumsal yükümlülük veya geleneksel zorunluluk gibi- ölçütlere dayandırılmaz. Tıpkı bireysel kimlikte olduğu gibi, onunla yakından bağlantılı saf ilişkinin de bir dış değişimler ve dönüşümler ortamında uzun vadeli bir refleksif gözetim altında tutulması gerekir (Giddens, 2019, s.18).

Günümüzde “kişisel ilişkiler” terimiyle ifade edilen “alan”, mahremiyet ve kendini ifade etme için çok daha geleneksel ortamlarda bulunmayan bir imkân sunar. Aynı zamanda, kişisel ilişkiler -terimlerin farklı açılarında- riskli ve tehlikeli hale gelir. Cinsel hayatla ve evlilik hayatıyla ilişkili davranış ve duygu biçimleri değişken, istikrarsız ve “farklı gelişmelere açık” hale gelir. Bunun bakıldığında birçok avantajı

olabilir; ancak aynı zamanda keşfedilmemiş bir alan ve riskler yaratabilecek yeni tehlikeler mevcuttur (Giddens, 2019, s.26). Giddens'in söylemi, "yeni kimlik algısı"nın, geç modern evrenin toplumsal koşullarının herkesi bir anlamda mecbur kıldığı "kendini bulma" sürecinin bir biçimi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu ise bir dönüşüm sürecini ifade ederek, mahremiyetin dönüşümü de bu dönüşümlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Giddens'a göre, "mahremiyet refleksif benlik tasarımı ile saf ilişki arasındaki en yakın bağlantıları sağlar" (Giddens, 2019, s.132). Bu açıdan da günümüz mahremiyet anlayışının geleneksel dönemdeki mahremiyet anlayışı ile arasına koyduğu mesafeyi görmek mümkündür.

"Toplumsal hayat gelenekler, doğruluğu sorgulanmayan alışkanlıklar veya dış doğaya faydacı uyum temelinde düzenlendiği sürece [geç] modern çağın dinamikleri açısından merkezi öneme sahip iç gönderimlilikten yoksundur. Bu süreçler için merkezi önemde olan şey, özellikle ahlaki görüşler gündelik pratiklerle sıkıca bütünleştiği ölçüde ahlakiliğin buharlaşmasıdır. Zira ahlaki ilkeler risk kavramına ve kontrol dinamiklerinin harekete geçirilmesine ters düşer. Ahlakilik geleceğin kolonileştirilmesiyle ilişkili olduğunda dışsaldır" (Giddens, 2019, s.194).

Giddens'ın yukarıdaki saptamalarında ahlaki ilkeler üzerine söylemiş oldukları mahremiyetin dönüşümünde karşımıza 'cinsellik' üzerine konuşulanların değişmesi olarak çıkmıştır.

Giddens'a göre, modern anlamda "cinsellik", cinsel davranış "sahne arkasına itildiğinde" ortaya çıkmıştır. Bundan sonra, cinsellik bireyin ve daha özelde bedenin bir özelliği haline gelirken, suçlulukla bir araya gelen cinsel ilişkinin yerini cinselliğin bireysel-kimlikle ve utanç eğilimiyle ilişkisi almıştır. Cinsel davranışların ve cinselliğin yeniden inşası yeni oluşan bir mahremiyet alanına odaklanması anlamına gelir. Böylece, cinsel gelişme ve cinsel doyum refleksif benlik tasarımıyla bağlantılı hale gelir. Cinsellik bir kendini-gerçekleştirme aracı olarak ve bir mahremiyet aracı ve hatta mahremiyetin ifadesi olarak inşa edilir. Cinsellik, burada, daha genel gelenekler ve ahlakların yanı sıra, izleyen kuşaklarla da dışsal bağlantılarını yitirir (Giddens, 2019, ss.217-218). Beck de günümüzde cinsel mahremiyetleri "geçici, neredeyse tokalaşma" olarak ifade eder. Bunun ise herhangi bir istikrarı var edemeyeceğini öne sürmüştür (Beck, 2019, s.172).

"Kişisel ilişkiler düzeyinde yeni bir mahremiyet arayışı [söz konusudur]. Bununla beraber, mahremiyet, onu elde etmeye çalışan bireyleri yönlendiren koşulların etkisiyle ulaşılamaz hale gelir. Benliğini güçlendirmekten başka bir şeyle ciddi olarak ilgilenememek mahremiyet

arayıını sonuçsuz bir çabaya dönüştürür. Bireyler daha öncekilerden çok daha fazla duygusal tatmin ve güvenlik duygusu içeren yakın bağlar talep ederler” (Lasch’dan akt. Giddens, 2019, s.228).

Geç modern anlamdaki mahremiyet ilişkilerinde güven çoğunlukla belirsiz bir nitelik taşır. Bu açıdan kişisel ilişkiler çabuk kesilebilir ve mahremiyet bağları kişi dışında yerleşmiş olan bağlantılara geri dönebilir. Nitekim biten bir geç modern aşkın sonunda yakın olan bir kişi aniden yeniden bir yabancı olarak karşınıza çıkabilir (Giddens, 2020, s.141). Tüm bunlar yeni modern mahremiyet anlayışının refleksif olarak karşımıza çıkan düşünümselliğin çıktılarıdır. En nihayetinde yaşama dair herhangi bir istikrarı var etmediği de aşikârdır. Çünkü bir yandan kişiler, güvenmeyi talep ederken diğer taraftan kişisel hayat kurma trendi iç içe girmiştir. Bu iç içe geçmişlik ise geç modern evrede cinsiyetler arası etkilenmede farklılık göstermiştir. Çünkü mahremiyet her şeyden önce, kişiler arası eşitlik bağlamında diğer insanlarla ve benlikle duygusal bakımdan iletişim kurma konusudur. Kadınlar adeta modernliğin duygu devrimcileri rolünü üstlenerek, mahremiyet alanının genişlemesine yol açtılar (Giddens, 2018, s.131). Giddens’a göre (2018), mahremiyet etkileşimsel bir betimleme olarak değil, pratik eylem planlarını tanımlayan bir ayrıcalıklar ve sorumluluklar kümesi olarak anlaşılmalıdır. Mahremiyetin elde edilmesi açısından hakların taşıdığı önem, kadınların evlilikte eşit konum elde etme mücadelesinde kolayca görülebilir. Bu bağlamda, kadınların gerek duygusal gerekse bedenlerine dair cinsellik üzerine talep ettikleri özgürlüğün refleksif modernizmle birlikte mahremiyet alanlarını genişlettiğini -en azından geleneksel dönemle karşılaştırıldığında- söylemek mümkündür. Daha önce de değindiğimiz gibi bu durum modernliğin düşünümselliğinin bir parçası olup, kadınlar üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Kadınlar modernlik sonucu mahremiyetin dönüşümü sürecini fiili olarak üstlenmişlerdir. Geleneksel evrede kurumsal baskı sistemi kadınların kamusal alandan dışlanması sebebiyle başlangıçtan itibaren baskı altındaydı. Erkeklerin kadınların doğaları konusunda gerçekleştirdiği araştırmalar yalnızca geleneksel bir cinsel ötekiliğin ifadesi değildir; bunlar toplumsal hayatın erkeklerin pek girmediği yeniden düzenlenmiş alanları olan, özkimlik ve mahremiyetin bilinmeyen alanlarını konu alan araştırmalardı. Böylece cinsellik, farklı şekillerde olsa da, her iki cinsiyet için de birinci önemde bir mesele oldu. Kadınlar için sorun çocuklarla ve erkeklerle ilişkili olarak bir iletişim ve özgeleşme ortamı olarak sevgiyi inşa etmektir. Kadının cinsel haz

talebi mahremiyetin yeniden inşasının temel bir parçasını, kamu alanında aranan her özgürleşme kadar önemli bir özgürleşmeyi oluşturdu (Giddens, 2018, ss.174-175). Çünkü kadının geç modern evrede sahip olduğu bedene dair refleksif algısı cinsel haz talebinde bulunmayı ve aynı zamanda arzuları çerçevesinde de bir yaşam inşa etmeyi mümkün kılmıştır. Bu durum da eskiden ‘doğal’ olanın giderek toplumsallaştırıldığını ve bunun da kişisel etkinlik ve etkileşim alanlarını değiştirmeye başladığını söylemek mümkündür. Çünkü mahremiyetin dönüşümü, hem ruhsal hem de toplumsal değişim yönünde çeşitli baskılar üretmekte ve bu değişim alttan başlayarak diğer kamusal ilişkilere de sirayet etmektedir.

3.3.4. “Kendini Sevmek”, “Özgürleşme” ve “Bireyselleşme”

Bauman, günümüzün akışkanlığı içerisinde kişinin ‘kendisini sevmesinin’ önemli bir yeri olduğunu ifade eder. Çünkü eğer kişi kendisini severse, hayatta kalmak adına her türlü direnişi sağlayarak, gücünü ve formunu koruma çabasını sürdürmeye devam edecektir (Bauman, 2017, s.110). Özellikle kişinin kendisini severken sevdiği şey, aslında sevmeye layık olan ‘benliğidir’. Sevmeye layık olan benlik ise kişinin kendisini sevebilmesi için bir başkası tarafından sevmeye ihtiyaç duyar (Bauman, 2017, ss.110-111). Ancak bu durum, günümüzde daha çok kişinin özgürleşmesi ve bireyselleşmesi çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kendini sevmek, özgürleşme ve bireyselleşme birbiri ile bağlantılı olarak, hem kişinin hakkı hem de bir görevi olarak algılanmaktadır.

“Bugün bireysellik her şeyden önce kişinin özerkliğine karşı gelmektedir. Bu da aynı anda kişinin hem hakkı hem de görevi olarak algılanmaktadır. “Ben bir bireyim” cümlesi her şeyden önce, erdemlerimden ve kusurlarımdan sadece ben sorumluyum, ilkinden faydalanacak, ikincisinden de pişmanlık duyup düzelterek ilk kişi benim demektir” (Bauman, 2018, s.31).

Bauman, günümüzde bireyselliğin ön plana çıkışını kişisel bir keşif olarak sunulmasının aksine toplumsal bir dönüşümün ürünü olarak ele alır. Çünkü bireyselliğin cazibesi toplumsal ağların zayıflamasına sebep olurken, kişisel yaşamları ön plana çıkarmıştır (Bauman, 2018, s.31). Giddens bunu geç modern çağda kişinin ‘kendini gerçekleştirme’ olarak değerlendirir. Nitekim kişinin kendisini gerçekleştirmeyle ilişkili olan “yaşam politikası”, “özgürleştirme politikasının” gölgesi altında ortaya çıkmıştır (Giddens, 2019, s.22).

“Özgürleşmeci politikalar bir “hayat fırsatları politikası”yken, yaşam politikaları bir “hayat tarzı politikası”dır. Yaşam politikası, toplumsal etkinliğin varoluşsal parametrelerinin bireysel veya kolektif düzeyde kökten değiştirildiği refleksif olarak devreye sokulabilen bir düzenin - yani, geç modern çağın sisteminin- politikasıdır. Yaşam politikası, (refleksivitenin benlik ve bedeni küresel sistemlere bağladığı) refleksif olarak düzenlenmiş bir ortamda kendini gerçekleştirme politikasıdır” (Giddens, 2019, ss.279-280).

Geç modern evrede kimliğin bütünüyle değiştirilebilir olduğu, beden ve ruh bütünlüğünün aynı kalmadığı ve bu sebeple bedeni kişinin kendisinin de değiştirebileceği anlaşılmıştır. Yaşanan bu sosyal hareketlilik ile insanın kendisinden ve bedeninden sorumlu olduğu fikri ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Özellikle kişisel mutluluk peşinde koşmak adına, insanın kendi bedenini kendisinin kontrol edebileceği fikri hayata geçmiştir (İnceoğlu & Kar, 2016, s.88). Bu durum da bedeni hem kişinin kendisi için hem de kendisi dışında kalan insanlar için önemli hale getirir. Çünkü günümüzde bedenin toplumsal açıdan görünürlüğü büyük bir önem arz etmektedir.

Baudrillard, kadının özgürleşmesi ile bedenin özgürleşmesinin mantıksal ve tarihsel olarak birbirine bağlı olduğundan bahseder (Baudrillard, 2013, s.160). “Kadın artık “haz duyacak ve neden haz duyduğunu da bilecek. Bütün dişillik görünür hale getirilmiş olacak -hazın amblemi kadın olacak, haz ise cinselliğin amblemi. Belirsizlik de son buldu, sırlar da. Kökten müstehcenlik başlıyor artık” (Baudrillard, 2019a, s.33). Nitekim bakıldığında bunlar kadının cinsel kurtuluşunun işareti olmuş ve kadının hem kendisini sevmesini hem de bedenini severek özgürleşmesinin yolunu açmıştır. Kadın kendini farklı olarak üretmeyi amaçlar hale gelir, çünkü artık günümüzde erkeğe özgü histeri tarafından olduğu gibi üretilmek istemez, bir çekicilik nesnesi olarak ötekinin yeni bir halini üretmek de ona düşer. Bu, kadını her ne kadar arzu öznesine dönüştürse de artık bu durum kadının kendi sorunu olmaya başlar (Baudrillard, 2019b, s.149). Nitekim bakıldığında konunun başında da değindiğimiz haliyle kişi artık her şeyden önce kendisinden sorumlu bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kendi bedeni, erdemleri, kusurları ve daha birçoğu -hayatın anlamını var eden gerçekler- refleksif olarak düzenlenmiştir. Ancak tüm bu düzenlemeler her ne kadar bireyin bağımsızlığını ön plana çıkarsa da diğer taraftan da bireyi yalnızlaşma ile karşı karşıya getiriyor. Bu da kişinin özgürleşmesinin ve bireyselleşmesinin bedelini yalnızlaşması ile ödemesine sebep oluyor.

“Bağımsızlık tasarımları, yalnızlık hapisanesinin parmaklıkları haline geliyor. Bireyselleşme çemberi kapanıyor. İnsanlar, “kendilerine ait bir hayatı” daha iyi korumak, kaçınmak istedikleri acıların ortaya çıkmasına sebep olan duvarları daha da yükseltmek zorunda kalıyorlar” (Beck, 2019, s.186).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

Araştırmanın bu bölümünde daha önceki bölümlerde açıklaması yapılan alan çalışmasının verileri ele alınarak yapılan analizlerle, araştırmaya dair elde edilen saptamalar ortaya konulacaktır. Bu bölümde ilk olarak araştırmaya katılan görüşmecilerin demografik verilerinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Burada amaç görüşmecilerin sahip olduğu özelliklerin anlaşılabilmesidir. Görüşmecilerin demografik özellikleri ortaya konulduktan sonra, bölümün devamında görüşmecilerin ‘yarı yapılandırılmış’ görüşme formunda kendilerine sorulan sorulara verdikleri yanıtlar yer alacak olup, görüşmecilerin bu vurguları çerçevesinde tarafımızca yorumlar yapılmaya çalışılacaktır. Bu bölüm altında görüşmecilerin beyanlarına yer verilirken her bir görüşülene numara (kod) verilmesi ve onların vurgularına dair her bir saptama ortaya konulurken, kendilerinden yapılan alıntılmalarda bu kodlamalarla belirtilmişlerdir. Her görüşmecinin yanında parantez içerisinde yer alan sayı ise onların yaşını belirtmektedir. Görüşmecinin yaşının belirtilmesi çalışma bağlamındaki kadın profillerinin karşılaştırılması noktasında önemlidir.

4.1. Görüşmecilerin Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan örneklem grubunun demografik özelliklerinin saptanması için görüşmecilere ‘yapılandırılmış görüşme formu’ dahilinde bir takım sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda görüşmecilerin yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara verdikleri cevaplar çerçevesinde onların demografik özellikleri ortaya konulmuştur. Nitekim araştırma yapılırken katılımcıların nasıl bir profile sahip oldukları ortaya konulmak istenmektedir. Çünkü araştırmanın konusu gereği demografik verilerin niteliğinin tarafımızca anlamlandırılması önemli bir kriter niteliğindedir. Çünkü çalışan kadın profilinin sahip olduğu demografik özelliklerin onların bedenine ve duygularına yönelik algılarında etkisinin olup-olmadığı çalışma açısından oldukça önemlidir. Nitekim bu ilişkinin kurulduğu noktalar alan araştırmasında oldukça belirgin hale gelmiştir. Görüşmecilerin sahip olduğu demografik özellikler onların beden ve duygu bağlamındaki algılarında oldukça etkilidir. Bu durumu bölümün devamındaki başlıklarda yer alan görüşmecilerin vurgularında açıkça görmek mümkündür. Katılımcıların demografik verileri ‘tablo 6’

şeklinde oluşturulmuş ve bütüncül bir görsel sunabilmesi açısından okuyucuyla paylaşmıştır

Görüşmecilerin ‘yaş’ özellikleri dikkate alındığında en genç katılımcı 22 iken, en yaşlı katılımcının ise 58 yaşında olduğu görülmektedir. Nitekim diğer yaş gruplarındaki dağılım ise çalışma açısından önemlidir. 5 katılımcının 20’li, 6 katılımcının 30’lu, 6 katılımcının 40’lı, 6 katılımcının ise 50’li yaşlarda olduğu görülmektedir. Nitekim yaş aralığı yükseldikçe bedene ve duygulara yönelik algılardaki farklılıkların meydana gelip gelmediği noktasındaki saptamalarda çalışma açısından önemlidir. Yaş aralığı ile sahip olunan refleksivite arasında nasıl bir ilişki olduğu ise görüşmecilerin beyanları doğrultusunda tartışılacaktır.

Görüşmecilerin ‘eğitim durumlarına’ bakıldığında, 9 üniversite mezunu, 2 lisans üstü, 1 lise mezunu, 3 ortaokul, 8 ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Bu açıdan eğitim düzeyleri noktasında yüksek eğitim düzeyine sahip olan katılımcılarla, düşük eğitim düzeyine sahip katılımcıların bir arada olması araştırmada farklı refleksif kapasitelere sahip çalışan kadınlara dair karşılaştırma yapabilmek adına önemli veriler sunmaktadır. Çünkü katılımcıların akademik düzey açısından 9’unun üniversite mezunu ve 2’sinin de lisans üstü dereceye sahip olması refleksif kapasitelerinin neden yüksek olduğuna dair verileri vurgularında sunmaktadır. İlkokul ve ortaokul mezunu derecesine sahip katılımcılarında vurgularının sahip oldukları eğitim derecesi ile ilişkili olduğunu araştırma açısından açıkça söylemek mümkündür. Çünkü eğitim düzeyi bir refleksif kapasite göstergesidir. Eğitimli kişiler kendi emek durumu üzerinde seçenekleri daha yoğun olan kitlelerdir. Bu şekilde kendi kişisel biyografisi üzerindeki etkinlik olanakları da daha fazla olmaktadır. Nitekim eğitimin, kişinin kendi yaşamını düzenlemesinde bir yönlendirici olarak işin içine dahil olması, refleksif davranış ve düşüncelere sahip olmaya katkı sağlaması olarak görülebilir. Bu noktada, sahip olunan bilginin kişinin bilincini inşa ettiğini söyleyebilmek daha olası hale gelmektedir. Oysa ki eğitim düzeyi düşük olan kişiler ise geleneksel düşünceler etrafında yaşamı kurgulama biçimine sahiptir. Nitekim bu durum da algılarının bilinci inşa ettiği bir gerçekliği var etmektedir.

Görüşmecilere ‘(varsa) meslek ve pozisyon’ sorulduğunda, 1 bilgisayar mühendisi, 2 gıda teknikeri, 1 iş güvenliği uzmanı, 1 paramedik, 2 işletme, 2 öğretmen, 3 bankacı, 4 temizlik personeli, 3 çay dağıtımı, 1 enjeksiyon operatörü, 1

paketlenme çalışanı, 1 parça montajı, 1 üretim çalışanı cevapları yer almaktadır. Pozisyon olarak da 2 yönetici pozisyonu, 1 üst düzey yetkili ve 1’de yetkili yardımcısı yer almaktadır. Araştırmacıların meslek profillerine bakıldığında hem uzman meslek profilini hem de eğitim derecesine bağlı olarak sadece pozisyon olarak ofis dışı çalışma ortamına sahip katılımcıları görmek mümkündür. Bu ayrışma farklı çalışma ortamlarında yer alan kadın profillerinin çalışma hayatının onlar için bir beden bakım gerektirimi hissi yaratıp yaratmama konusundaki verileri sunmaktadır. İleri ki bölüm başlıklarında vurgulara yer verilerek ayrışmalar ortaya koyulacaktır.

Görüşmecilerin ‘aylık ortalama gelirine’ bakıldığında en düşük ücretin asgari ücret olduğu, en yüksek gelirin ise 15.000 TL olduğu görülmektedir. İlkokul ve ortaokul eğitim derecesine sahip çalışanların genel aylık gelir ortalaması asgari ücret ile 3500 arası değişirken; lise (kız meslek lisesi- gıda teknolojileri bölümü), üniversite ve lisans üstü dereceye sahip çalışan kadınların ise 4500 ile 15.000 TL arası olduğunu görmek mümkündür. Nitekim kadınların aylık ortalama geliri araştırma açısından önemli bir veri sunmaktadır. Çünkü kazancın eğitim derecesi ile bağlı olarak gerek fiziksel görünüme yapılan bakımla, gerekse de beden bakımına dair bir takım derinlikler sunduğu görülmektedir. Asgari ücretle 3500 TL arası çalışan kadınların vurgularında daha çok ‘maddi geçim’ kaygısı yer alırken, 4500 ile 15.000 arası kazancı olan görüşmecilerin vurgularında daha çok ‘ekonomik özgürlük’ vurgusu yer almaktadır. Bu iki nokta arasındaki fark kazancın nereye harcanacağını belirleyen koşullar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da iki profilin fiziksel görünüm ve beden bakımı için harcayacakları miktarlar arasındaki net ayrışmayı gösterir niteliktedir.

Görüşmecilere yöneltilen bir diğer soru ‘ilişki durumu’ dur. Katılımcılardan 6’sı bekâr⁹, 1’i sözlü, 16’sı ise evli olduğunu belirtmiştir. İlişki durumu araştırmanın kendi içerisindeki sorulara cevaplar arama noktasında önemlidir. Çünkü içerikte ‘aşk, ilişki ve evlilik’ deneyimlemiş olan katılımcıların vurguları önemlidir. Nitekim 6’sı bekâr olarak belirtilen katılımcılardan 3’ünün eşlerinden ayrılmış olması da evlilik ve ilişki noktalarında yapmış oldukları katkılarda değerli noktalara vurgular yaptıkları görülmüştür. Çünkü evlilik öncesi ve evlilik sonrası noktasındaki ayrışmaları dile

---

⁹ Bekâr olarak ifade edilen görüşmecilerin herhangi bir ilişkisinin (ya da birlikte oldukları kişinin) bulunmadığı ifade edilmektedir.

getirmeleri araştırmaya zenginlik katmıştır. Nitekim 16 evli katılımcının sahip oldukları koşullar ile evliliğe yükledikleri anlamlar arasındaki ilişkileri ve farklılıkları vurgularında görmek mümkündür.

Görüşmecilere ‘(varsa) partnerinin eğitim durumu’ sorulduğunda, 8 ilkokul, 5 üniversite, 2 lisans üstü, 1 lise, 1 ortaokul mezunu cevapları yer almaktadır. Bu açıdan -katılımcıların demografik verilerinin yer aldığı tabloya da bakıldığında-, görüşmecilerin eğitim durumu ile partnerlerinin eğitim durumu arasında paralel bir ilişki yer aldığını söylemek mümkündür.

Görüşmecilere ‘(varsa) partnerinin mesleği ve pozisyonu sorulduğunda birlikteliği olan kişiden; 1 şirket ortağı, 1 tekniker, 2 mühendis, 4 emekli, 2 şoför, 1 enjeksiyon operatörü, 1 öğretmen, 1 üretim çalışanı, 1 iş yeri sahibi, 1 makine operatörü, 1 bankacı, 1 kimyacı cevaplarını vermişlerdir. 2 katılımcı ise eşinin yönetici pozisyonunda yer aldığını belirtmiştir.

Görüşmecilere yöneltilen bir başka soru ise, ‘ev durumu’ ile ilgilidir. Katılımcıların 15’i yaşadıkları evin aileye ait olduğunu belirtirken, 8’i kira olarak belirtmiştir.

Araştırmada görüşmecilere ‘yapılandırılmış’ görüşme formunda yer alan son olarak ‘(varsa) çocuk sayısı’ sorusu yöneltilmiştir. 23 katılımcıdan 18’i çocuk sahibi olduğunu belirtmiştir. 7 katılımcı 1, 9 katılımcı 2, 1 katılımcı 3, 1 katılımcı ise 4 çocuğu olduğunu belirtmiştir. 1 çocuğu olan 7 katılımcının 5’i lisans ve üstü derecesi olan (2’si lisans üstü, 3’ü üniversite mezunu) katılımcılardır. Nitekim bu durumda ortaya konulan göstergeler tesadüf katılımcıların sahip oldukları refleksif kapasiteleri ile ilişkili olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Çocuk sayısının sorulması özellikle araştırmada görüşmecinin refleksif kapasitesine dair sorgulamalar yapabilmek bakımından oldukça önemlidir. Çünkü çocuk sahibi olmak görüşmecilerin yaşamı kurgulama noktasına dair pratikler açısından oldukça önemli bilgiler sunmaktadır.

Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Görüşmeci No	Yaş	Eğitim Durumu	(Varsa) Mesleği ve Pozisyonu	Aylık Ort. Gelir (bin)	İlişki Durumu	(Varsa) Partnerinin Eğitim Durumu	(Varsa) Partnerinin Mesleği ve Pozisyonu	Ev Durumu	(Varsa) Çocuk Sayısı
G.1	26	Üniversite	Bilgisayar Mühendisi	4.500	Bekâr	-	-	Aileye Ait	-
G.2	31	Lise	Gıda Teknikeri-Organizatör	10 bin	Evli	Lise (gıda teknolojileri bölümü)	Şirket Ortağı	Aileye ait	2
G.3	29	Lisans üstü	İş Güvenliği Uzmanı	7 bin	Bekâr	-	-	Aileye ait	1
G.4	22	Üniversite	Paramedik	3.500	Bekâr	-	-	Aileye ait	-
G.5	29	Üniversite	İşletme- Satış Temsilcisi	8 bin	Evli	Üniversite	Tekniker- Kalite Sorumlusu	Kira	1
G.6	24	Üniversite	Gıda Teknikeri	7 bin	Sözlü	Üniversite	Metalurji ve Malzeme Mühendisi	Aileye ait	-
G.7	58	İlkokul	Temizlik Personeli	3 bin	Evli	İlkokul	Emekli	Aileye ait	2
G.8	53	İlkokul	Temizlik Personeli	3 bin	Evli	İlkokul	Emekli	Aileye ait	4
G.9	54	İlkokul	Temizlik Personeli	3.500	Evli	İlkokul	Otobüs Şoförü	Aileye ait	2
G.10	48	İlkokul	Temizlik Personeli	Asgari ücret	Evli	İlkokul	Emekli	Aileye ait	2
G.11	44	Ortaokul	Çağ Dağıtımı	3 bin	Bekâr	-	-	Kira	2
G.12	50	İlkokul	Çay Dağıtımı	Asgari Ücret	Evli	İlkokul	Enjeksiyon Operatörü	Kira	1
G.13	32	Üniversite	Okul Öncesi Öğretmeni	5 bin	Evli	Lisans üstü	Okul Öncesi Öğretmeni	Kira	-
G.14	41	Ortaokul	Enjeksiyon Operatörü	3 bin	Bekâr	-	-	Kira	1
G.15	51	İlkokul	Üretim Çalışanı	Asgari Ücret	Evli	İlkokul	Üretim Çalışanı	Aileye ait	2
G.16	55	İlkokul	Çay ve Yemek Dağıtımı	Asgari Ücret	Evli	İlkokul	Emekli	Aileye ait	-
G.17	48	Üniversite	İşletme- Yönetici	15 bin	Evli	Üniversite	İş Yeri Sahibi	Aileye ait	2
G.18	49	Ortaokul	Paketleme Çalışanı	Asgari Ücret	Evli	İlkokul	Makine Operatörü	Kira	3
G.19	37	Lisans üstü	Hemşire- Sağlık Hizmetleri Öğretmeni	13 bin	Evli	Lisans üstü	Mühendis-Yönetici	Kira	1
G.20	31	Üniversite	Bankacı- Yetkili Yardımcı	4.500	Evli	Üniversite	Kimyacı	Aileye ait	2
G.21	37	Üniversite	Bankacı-Bireysel Portföy Yöneticisi	7.500	Evli	Üniversite	Bankacı-Bireysel Portföy Yöneticisi	Aileye ait	1
G.22	34	Üniversite	Bankacı- Üst Yetkili	10 bin	Bekâr	-	-	Kendisine ait	1
G.23	47	İlkokul	Parça Montajı	3.500	Evli	Ortaokul	Tanker Şoförü	Kira	2

4.2. Görüşmecilerin ‘Kadın Olmak’ Haline Yükladıkları Anlamlar

Bölümün bu başlığı altında görüşmecilerin ‘kadın olmak’ haline yükledikleri anlamlar ve vurgularına yer verilecektir. Görüşmecilere ‘kadın olmak nasıl bir şey’ sorusu yöneltildiğinde aşağıdaki cevaplar tarafımıza iletilmiştir. Nitekim ‘kadın olmak’ haline yapılan vurgular kadınların içlerinde bulunduğu sosyal dünyaların anlaşılması noktasında zengin veriler sunmaktadır. Çünkü refleksif seviyesi yüksek olan katılımcıların vurguları ile refleksif düzeyi düşük olan katılımcıların vurgularında belirgin farklar vardır. Bu da araştırmanın kendi içindeki sorunsalı açısından önemlidir.

Görüşmeci 5, kadın olmanın anlamını ilk olarak anne olma hali ile çok güzel olduğunu ifade etmiştir. Bu durum refleksif modern kadının yaşamını kurgulama biçiminde çocuklara yüklenen rolle açık etmektedir. Çünkü çocuk sahibi olmanın anlamı günümüzde geleceğe dönük tavrı alma noktasında da önemli olmaktadır. Özellikle Görüşmeci 5’in kadın olmanın hem zor hem de güzel olduğu noktalarına yer vermesi önemli. Özellikle zor olan kısmını Türkiye’de kadın olmak ile eşleştirmektedir. Kadının iş yerinde kılık kıyafet, konuşma ya da oturup kalkma noktasındaki vurguları, aslında kadının hep kendisine bir nevi çeki düzen vermesine dair bir sorumluluğu olduğuna yönelik vurgulardır. Kendisi için ise en üzücü tarafın kendisini ifade etmek zorunda bırakıldığı noktalarda yaşandığını belirtiyor. Ancak kendi sahip olduğu refleksif seviyesi dolayısıyla ‘*kadın olarak kendimi bir başkasına ifade etmek zorunda değilim*’ ile cümlelerini desteklemektedir. Çünkü bu durumun kendisine bir duygusal yük olarak görünmesi, kendisini çoğu şeyi ifade etme noktasındaki zorunluluklardan kurtardığını söylemekle mümkündür. Nitekim ‘*bir sokakta yürürken bile kendinize dikkat etmek zorundasınız. “Biri size bakıyor mu?”, “yanlış bir cümle kuruyor mu?” diye vurgusu aslında kadının her yerde izleniyor hissine kapılarak hareket edinimini var etmektedir. Görüşmeci 5, vurgularının devamında ise “...bir yük tabi ama fazla değil. Çünkü bir kadın bunların hepsini kucaklayabilir”* diyerek, kadının her türlü sorunla başa çıkabileceğini ve bu güce sahip olduğunu ifade etmektedir.

Görüşmeci 5 (29): “Bence en güzeli anne olmak. Ama çalışırken anne olmak zor. Kadın olmak başlı başına hem çok zor hem de manevi olarak çok güzel bir şey. Kısaca kadın olmak zor ama güzel diyebilirim... Türkiye’de kadın olmak gerçekten zor... Bir iş yerine gittiğinizde kılık kıyafetiniz olsun, konuşmanızla olsun, oturup kalkmanızla

olsun. Bir çok insandan avantaj ve dezavantaj olarak bir çok cümle duyabiliyorsunuz. Tabi bu çoğunlukla sizin isteğiniz dışında gerçekleşiyor. Yani kendinizi ifade etmekte zorlanıyorsunuz ya da ifade etmek zorunda kalıyorsunuz. Bu benim için en üzücü yanlardan biri. Ben kadın olarak kendimi bir başkasına ifade etmek zorunda değilim... duygusal olarak da ağır bir yük her anlamda. Bir sokakta yürürken bile kendinize dikkat etmek zorundasınız; “ biri size bakıyor mu?”,” yanlış bir cümle kuruyor mu?”. Bir yük tabi! Ama fazla değil. Çünkü bir kadın bunların hepsini kucaklayabilir.”

Görüşmeci 17’de, Görüşmeci 5 ile benzer ifade olarak, kadın olmanın anlamına ilk olarak anne olmakla güzel olduğu vurgusunu yaparak başlamaktadır. Devamındaki vurgularda ise, kadının fiziksel güç dışında her zaman erkekten daha üstün olduğunu belirtmektedir. Nitekim bu vurgu Görüşmeci 17’in bir kadın olarak kendisine yüklediği anlamı açık etmektedir. Özellikle ailede evin düzeni noktasındaki güç vurgusu kadının kendine yüklenen sorumluluklarla başa çıkması ile ilgilidir. Ancak kendi eşinin ev işleri konusundaki yardımı olduğunu belirtirken, Türkiye’deki erkeklerin ev işi paylaşımı noktasında çok az yardımı olduğunu belirtmektedir. Görüşmeci 17’nin vurguları çalışma açısından önemlidir. Çünkü kendisi çalışma hayatında yönetici pozisyonunda yer almaktadır. Dolayısıyla kadın olmanın anlamına verdiği güç ve ev işi paylaşımları vurguları sahip olduğu statünün anlatısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmeci 17 (48): “Kadın olmak güzel bir şey. Anne olmak güzel. Kadın ve erkek eşitliği açısından bence kadın erkekten bir tık daha -fiziksel güç dışında her zaman kadın- daha üstün geliyor bana. Çünkü bir aile de bile bir evi kadın çekip çeviriyor. Bu açıdan hem gücü hem de yükü daha fazla... Şimdi bir kere her şeyi kadın düşünmek zorunda çocukların eğitiminden, yiyeceğinden, çamaşırlarından... Tabi erkeklerde bu paylaşımın içinde oluyor ama bu Türkiye’de çok az yani... Benim eşimin bana bu konuda yardımcı olduğu oluyor.”

Görüşmeci 19, özellikle evli olması dolayısıyla eş açısından şanslı olduğunu ve eşinin kendisine olan yardımının ise yaşamını kolaylaştırdığını dile getirmektedir. Bu noktada çocuğun sorumluluğunu alan bir babaya yapmış olduğu vurgu, aslında ebeveyn ve eş olarak bilinçli olmaya yapmış olduğu vurgulamadır. Nitekim bu durum refleksif modern bireyin özelliği olan gerçekliklerdir. Çünkü günümüz koşullarında pandemi salgını sebebiyle psikolojik olarak kendisini rahatsız hissettiğinde eşinin desteğini hissetmenin verdiği güce dair vurgular önemlidir. Çünkü aile yaşamındaki sorumluluk olarak anne ve eş olma kimlikleri Görüşmeci 19’un kendi bireysel var oluşunun önüne geçmesine izin vermemektedir. Bu durum da kendi refleksif benlik tasarımının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kendi içerisinde

bulduğu koşullar ile kendisi dışındaki kişiler arasındaki farklılıkları da ortaya koyduğu vurguları ile desteklemektedir.

Görüşmeci 19 (37): “...Avantajlıyım. Çünkü eşim çok anlayışlı. En büyük şansım eşim sorumluluklarını bilen birisi. Şanslıyım, çünkü beni dinlendiriyor. Özellikle geceleri çocuğu uyutmada bana destek olur. Çocuğun sorumluluğunu almada. Eş durumundan iyi, tam şu an pandemi döneminde olunması bir yere çıkamamak, arkadaşlarını kabul edememek gibi bunların vermiş olduğu psikolojik yorgunluğu yaşıyoruz. Kendim sağlık kökenli olduğum için dönem dönem şunu fark edebiliyorum; sanki depresyona doğru gidiyormuş gibi bir his oluşuyor içimde ve hemen sirkeleniyorum. Tüm dünyanın boğuştuğu bir mesele bu sadece bana özgü değil. Kendimi bireysel olarak olumlu yönde düşünmek için itiyorum. Ama gerçekten yanınızda aile büyüğü olmadan tek başına olmak ve anne olmak, aile sorumluluğu zor. Tek kişi yaşadığınızda bir yemek yapmayı öteleyebilirsiniz. Ama bir evli olduğunuzda hem anne hem de eşsiniz. Bunların verdiği sorumluluklarda var zor. Ama benim durumum bir çok insana göre de kolay çünkü eşim beni destekliyor.”

Görüşmeci 22, kadın olma halini bir kutsallık olarak nitelendirmektedir. Bu ‘kutsallık’ ifadesi aslında kendisine yüklediği anlamın dışı vurumudur. Nitekim içerisinde kadın olmanın bir güç ifadesi olarak bir başka şekilde de dile getirilmesidir. Bir anne olarak anne olmanın da kutsallığına vurgu yapmaktadır. Kadınlar ve erkekleri karşılaştırdığında, kadınlığın daha üstün olduğunu ifade etmektedir. Bu üstünlüğün özellikle düşünce yapılarındaki farklılıklar olarak ifade edilmesi görüşmecinin düşünsel yapısının güçlülüğünün anlatısıdır. Nitekim Görüşmeci 22’nin devamındaki vurgularda da kadının gücü vurgusu ‘*çok güçlü bir yapısı olduğu için kadının yapamayacak hiçbir şey olmadığını biliyorum*’ şeklindedir. Görüşmeci 22’nin kadının güçlü yapısı dolayısıyla yapamayacak hiçbir şeyin olmadığına dair yapmış olduğu vurgu bir tesadüf olmayıp kendi yaşantısının da ifadesidir. Çünkü boşanmış bir çalışan kadın olarak -üst yetkili pozisyonda- kendi gücünün gerek çocuk yetiştirme gerekse kariyer noktasındaki kendisini destekleme üzerinden açık etmektedir. Bu durum da yaşama pratiklerindeki sahip olduğu ve hissettiği gücün etkin bir değer olarak vurgularında da karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Nitekim Gidden’in (2020) refleksif modern bireyin anlam ve isteği iç benlikte aradığına dair vurgusu, Görüşmeci 22’in de kendi sahip olduğu gücün benlik tasarımıyla kaynaklandığını vurgularından açıkça görmek mümkündür.

Görüşmeci 22 (34): “Kadın olmak çok kutsal bir şey. Anne olmakta ayrıca kutsal bir şey. Ama kadınlık başlı başına, hani babayı da kıyaslamaya çalışıyorum ama erkeklerle ya da kadınlarla kıyasladığımda kadınlığın daha üstün olduğunu

düşünüyorum... Hep kadınlarla erkeklerin düşünce yapıları farklıdır. Bu zaten başlı başına bir üstünlük. Bir de kadınların daha güçlü olduklarını düşünüyorum. Düz mantığın dışına çıkabildiklerini görüyorum. Çok güçlü bir yapısı olduğu için kadının yapamayacak hiçbir şey olmadığını biliyorum. Sadece kadınların iş açısından girişimcilikte biraz eksik kaldıklarını görüyorum. Ama onun dışında bir kadının yapamayacağı hiçbir şey yoktur.”

Yukarıda Görüşmeci 5, 17, 19 ve 22 kadın olmanın verdiği anlama daha olumlu vurgular yaparken, Görüşmeci 7, kadın olmayı ‘dert ve tasa’ ile eş gördüğünü ifade etmektedir. Devamındaki vurgularında ise, kadın olmayı ömür boyu huzur bulmamak olarak değerlendirmektedir. Çünkü vurgular kadın olarak kendi sosyal dünyasının Görüşmeci 7’ye geçmişten bugüne yüklenen zorunluluklar ve sorumlulukların ifadesidir. Yani bir anlamda geleneksel kodlar tarafından yaşamını sürdürdüğünün işaretidir. ‘*Ev işi senin, koca var başta, zaten çocuklar büyüyene kadar çektin bir de işte böyle şeyler yani*’ beyanı ev işi sorumlulukların kendisine ait görülen zorunlulukları ifade biçimidir. Bu nokta diğer yukarıdaki görüşmecilerin ifadelerinden farklı bir noktaya denk düşmektedir. Çünkü eşini ‘*bir de koca var başta*’ diyerek özellikle vurgulaması, kendisine yönelik bir yardımı olmayıp daha da yüküne yük kattığı yönündeki belirtisidir. Devamındaki vurgularda da ömür boyu bir savaşın içerisinde olarak kadın olmayı değerlendirirken, hem aile içi verdiği savaşın hem de aile dışında da verdiği yaşam mücadelesine işaret etmektedir. Bu yüklenen geleneksel kodların dışında bir yaşamı olmadığına dair vurgulamadır. Her zaman için kadının başının çaresine baktığını, çocuklarını büyütmekle sorumlu olduğunu hatta bunun bir zorunluluk olarak kendisinde görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu vurgular geleneksel modern kadının¹⁰ ‘kadın olmaya’ yüklediği vurgulardır.

Görüşmeci 7 (58): “Valla kadın olmak ‘dert, tasa’ demek. ‘Ömür boyu huzur bulamamak’ gibi bir şey kadın olmak. Her zaman için dertler tasalar seni bekliyor. Çok da memnun olduğum söylenemez yani. Ev işi senin, koca var başta, zaten çocuklar büyüyene kadar çektin bir de işte böyle şeyler yani... Ömür boyu bir savaşın içindesin kadın olmak öyle bir şey. Her zaman için başının çaresine bakacaksın, çocukları büyüteceksin.”

Görüşmeci 10’da kadın olmanın anlamını ‘hizmetçi olmakla’ bir değerlendirmektedir. ‘Hizmetçi olma’ olarak ifadesi, aslında evlilik içerisinde bir kadın olmanın anlatısını sunmaktadır. Çünkü ‘*ev işi yapmak, çocuk büyütmek*’

---

¹⁰ Bu çalışmada ‘geleneksel modern kadın’ temsili: Geleneksel kabuller etrafında yaşamını kurgulayan ve aynı zamanda modern evre koşullarına da sahip olan kadın profiline karşılık gelmektedir. Bu sebeple ‘geleneksel modern kadın’ olarak bu çalışmada ifade edilmektedir.

vurgularının devamında özellikle *'kadınların işi o'* olarak yer vermesi kendi sosyal konumun 'hizmetten' geçtiğini belirtmesidir. Farklı bir misyon yüklenmediğini ise özellikle 3 kere *'hizmet, hizmet, hizmet...'* ifadelerindeki derin mecbur kalmışlığın ve hissetmenin karşılığı olarak değerlendirilebilir. Beck'in deyimiyile geleneksel dönemde kadın 'başkaları için var olma' rolü biçilerek çeşitli kalıplara sokulmuştur (Beck, 2019, s.169). Beck'in geleneksel dönemdeki kadın vurgusunu, Görüşmeci 10 için geleneksel rolü üstlenen başkaları için var olma anlamını 'hizmet etme' olarak değerlendirmesinde görmek mümkündür. Bu durum da Görüşmeci 10'un kendisi için kadın olmanın bir değersizlik haline denk düştüğünü ifade etmeye çalışmasıdır.

Görüşmeci 10 (48): "...kadın olmak hizmetçi olmak gibi bir şey. Hizmet vermek, ev işi yapmak, çocuk büyütmek, kadınların işi o, hizmet, hizmet, hizmet... ."

Görüşmeci 23, kadın olmanın iş hayatı ile birlikte düşünüldüğünde çok zor olduğunu ifade etmiştir. Çünkü iş denildiğinde sadece fabrika da çalışmasını değil de ev işi ve kendilerine ait bir bahçeye sahip olduklarını ve o bahçede de bir çalışma içerisinde olduğunu belirtmiştir. Özellikle çalışma saatlerine yaptığı vurgular, aslında bir kadın olarak kendisine gün içerisinde ve hafta sonları da dahil olmak üzere çok bir vakit kalmadığının belirtisidir. Bakıldığında mesai saati ile gece 10'da işten çıkış ofis ortamında çalışma saatlerinin oldukça üzerindedir. Bu durum da Görüşmeci 23'ün çalışma koşullarının zorlu seviyede olduğunu gösterir. Bedenin bu noktada sürekli hareket halinde olması kadın olmanın *'çok zor bir şey'* olarak ifadesinin anlatisını sunmaktadır.

Görüşmeci 23 (47): "İş hayatı ile birlikte kadın olmak çok zor. Hem ev işi, hem bizim bahçemiz var bahçe işi, hem fabrika işi üçü bir arada çok zor... Bahçe işi ve çalışma da mesai beni çok zorluyor... Mesaiye kaldığımda gece 10'da geliyoruz. Sabah 8'de başlayıp gece 10'da geliyoruz... Mesai dışında sabah 8, akşam 6 çalışıyorum. Mesai ile birlikte bu gece 10 oluyor... Hafta sonları sabah 8 akşam 5 aralığında çalışıyoruz."

Yukarıda yer verilen görüşmecilerin 'kadın olmak' haline yükledikleri anlamlar arasındaki farklılıklar açıktır. Görüşmecilerin sahip oldukları yaşam koşullarının onların kadın olma haline yaptıkları vurgularını da nasıl etkilediğini belirgin olarak görmek mümkündür.

4.2.1. Kadın Bedenine Sahip Olmak ve Kadın Olmanın Anlamı

Araştırmadaki görüşmecilere ‘kadın bedenine sahip olmanın ve kadın olmanın anlamı nedir?’ sorusu yöneltildiğinde aşağıdaki vurgularla cevaplar verilmiştir.

Görüşmeci 4’ün kadın bedenine sahip olmanın anlamı üzerine yaptığı vurgular çalışmanın bağlamı açısından önemlidir. Çünkü özellikle de ‘*bedendeki duyguyu tatmak önemli. Ben bir kadın olarak bu duyguyu tatmanın güzel olduğunu düşünüyorum*’ vurguları geç modern (refleksif modern) kadını ifade etmektedir. Bedendeki duyguya yaptığı vurgu, bedene dair hazların günümüzdeki refleksif kadın profili tarafından konuşulabilirliğinin ispatı niteliğindedir. Bu da bedeni kurgulama biçiminde hazlarını ve arzularını dikkate aldığına dair bilgi sunmaktadır. Çünkü bedendeki duyguyu tatmanın güzel ve önemli olması Görüşmeci 4 için, bedene dair anlatılarının da farkındalığını sunmaktadır. Devamındaki vurgularda, beden bakımı konusunda erkeklere nazaran daha çok vakit ayrıldığına dair ifadesi, kendi bedenine ayırdığı özel bir zaman olduğunu ve bakmanın önemine dair vurgusudur. Bu durumun da keyifli olması ile cümlelerine son vermesi de bedenini nasıl sahiplendiğini göstermektedir. Görüşmeci 4’ün bedenini sahiplenmesi de hazlar ve arzular doğrultusunda bir beden kurgulama halini beyanlarında açık etmektedir.

Görüşmeci 4 (22): “Kadın bedenine sahip olmak tüm zorluklarıyla da olsa güzel bir şey. Bedendeki duyguyu tatmak önemli. Ben bir kadın olarak bu duyguyu tatmanın güzel olduğunu düşünüyorum. Zorluk olarak yeri geldiğinde bakım olarak erkeklere kıyasla daha çok vakit ayırmak zorunda kalıyoruz. Ama onlarda keyifli şeyler bence.”

Görüşmeci 17, kadın bedenine sahip olmanın ve kadın olmanın anlamını kendisinde hissettiği güç ile vurgulamıştır. Kadın bedenine sahip olmanın verdiği gücün ise kadınlar olarak değerli olmaya bağlamıştır. Nitekim devamındaki vurgusunda da, bedenin de değerli olduğunu ifade etmiştir. Geç modern çağda kadın bedeninin değerli olduğunu daha önce de ele almıştık. Nitekim bunu Görüşmeci 17’in kendi beden anlatısını yaparken bedenine yüklediği değer de görmek mümkün olmuştur. Bu açıdan hem kadın bedenine sahip olmayı hem de kadın olmanın anlamına dair yaptığı vurgular olumlu yöndedir.

Görüşmeci 17 (48): “Kadın bedenine sahip olmak güzel yani. O gücü kendinizde hissetmek güzel bir şey. Kadınlar olarak değerliyiz ve bedenimizde bu noktada değerli elbette.”

Görüşmeci 13'ün kadın bedeni ve kadın olmanın anlamı üzerine yaptığı vurgular çalışma açısından ayrıca önemlidir. Çünkü kendisinin mesleği Okul Öncesi Öğretmeni olması sebebiyle olayı aslında ilk ergenlik aşamasından itibaren değerlendirmeye ele almaktadır. İlk regl kanamasından itibaren kadına ve bedene dair bir 'utanma' ve 'bedeni saklama' duygusu yüklendiğinden bahseder. Nitekim bu vurgu araştırma içerisinde tarafımızca da sık dile getirdiğimiz bir noktadır. Görüşmeci 13 de bedenin gelişimi noktasında kendisinin de bol kıyafetler giyerek saklamasına dair yaptığı örnekleme, toplumsal çevrenin kadının bedeni üzerindeki çocuk yaştan itibaren ki izleyişine dair ispatı niteliğindedir. Bu durumun da kadının bedeni üzerindeki baskıyı var ettiğine dair vurgular ve bunu kendisinin de hissetmiş olması çalışmanın sorunsalı açısından önemlidir.

Görüşmeci 13 (32): “Bunun için ergenlik döneminden itibaren düşünmeye başlamam gerekiyor. İlk regl kanamasından başlayarak ergenliğe giristen itibaren hep bir 'utanma' duygusu, hep bir kendini 'saklama'. Bedenin gelişirken bunu dışarıya hissettirmeme belirtisi. Bedenimin değişmeye başladığı dönemde daha bol kıyafetler giyinmeye başladığımı hatırlıyorum. Genel olarak kadına bir 'utanma' duygusu yüklendiğini düşünüyorum. Bu tarz bir baskı olduğunu düşünüyorum ve hissediyorum.”

Görüşmeci 13'ün dile getirdiği bedene dair 'utanma' ve baskı hissetme halini Görüşmeci 16'ya 'kadın bedenine sahip olmanın ve kadın olmanın' anlamı sorulduğunda, cevapla değil de gözlemlerimizle görmek mümkün oldu. '*Buna nasıl cevap vereyim*' ifadesinden sonra, görüşme esnasında elleri ile bedenini göstererek 'bu şekilde mi?' diye Görüşmeci 16 tarafımıza sordu. Tarafımızca 'sizin için nasıl anlam ifade ediyorsa' cevabı üzerine, soruya cevap veremeyeceğini ifade etmiştir. Bedenini elleri ile işaret ederken ki halinde ise görüşmecinin 'utandığı' tarafımızca net bir şekilde gözlemlendi. Nitekim bu durum, Görüşmeci 16'nın bedene dair anlatısına yüklediği mahremiyet algısından kaynaklıdır. Bedeninin onun için anlamı dışarıya yönelik konuşmayı engellemektedir. Bu durum da hem geleneksel hem de modern mahremiyet algısı yüklü bir anlamda geleneksel modern kadın profilini karşımıza çıkarmıştır.

Görüşmeci 16 (55): “Buna nasıl cevap vereyim... buna cevap veremeyeceğim.”

Görüşmeci 12, kadın bedenine sahip olmanın anlamını özellikle karşı cinsle araya mesafe koyulması ile ilişkilendirmiştir. '*Kadın biraz kadınlığını korumalı*' vurgusu geçmişten gelen kadına yüklenen geleneksel rol gereği kendisini kamusalda

uzak tutarak karşı cinsle arasına koyduğu mesafenin ‘kadınlık’ olarak ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Nitekim hep kendisini korumasına yönelik yapılan vurgular bedeni, mahremiyet gereği dışarıya açık etmemenin de anlatısını ortaya koymaktadır. Çünkü Görüşmeci 12’nin de bu noktada kendisine büyürken hep buna yönelik telkinler almış olabileceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Sonuç olarak da kendisine yönelik yapılan uyarıların yansımaları bugün kendisi de kadınlara yönelik yapabilmektedir.

Görüşmeci 12 (50): “Kadın biraz kadınlığını korumalı... Mesela bir kadın olarak biz kendimizi erkeklerle biraz böyle mesafemizi korumalıyız yani bu işyerinde de böyle... Her şey mesafeli olmalı. Bir kadın olarak kendisine dikkat etmesi lazım.”

Görüşmeci 21, kadın bedenine sahip olma ve kadın olmanın anlamı üzerine çekinceye sahip olduğundan bahsetmiştir. Bir erkek ile karşılaştığında, rahat gezemediğini ve özellikle gece dışarı çıkamadığını belirtir. Her daim kendisini yani bedenini korumaya yönelik önlemler almak zorunda hissettiğini belirtmiştir. Görüşmeci 21’in vurgularına bakıldığında günümüz koşullarında kadın bedenine sahip olmanın bir takım riskler taşıdığının belirtisini yapmaktadır. Nitekim cümleye başlamada en basiti olarak istediğini giyinmesine karşı bu risklerin varlığı söz konusudur. Yani bir de aslında atlanılmaması gereken bir detay olarak istediğini giyinemeyen bir kitlenin de varlığına dair alt metinde ince bir detay da vermektedir. Bu durumun kendi sahip olduğu koşulların dışında genel bir sorun olduğu yönündeki vurgulamalardır. Beck’in (2019) geç modern çağ için risklerin hem bireyler tarafından üretilmiş olup, hem de insanların hayatlarına sirayet etme halini bu noktada Görüşmeci 21’in vurgularında da açıkça görmek mümkündür. Görüşmeci 21’in hep şüphe içinde olup, önlemini alması da yine günümüz risk toplumundaki tehlikelere karşı sahip olduğu bilgiler çerçevesinde bir yaşam kurgulamasından ötürüdür. Bu durum da reflektif bir birey olarak sahip olduğu bilincin algılarını kurgulamasına dair çıktılar sunmaktadır.

Görüşmeci 21 (37): “En basitinden ben istediğim gibi giyiniyorum evet. Ama çekincem var mesela. Bir erkek gibi rahat gezemiyorum, tozamıyorum. Gece vakti çıkamıyorum. Hep bunların önlemlerini almak zorundayım.”

Görüşmeci 19’un kadın bedeni ve kadın olma üzerine yüklediği anlamları evlilik öncesi ve evlilik sonrası olarak çeşitli örneklerle ifade etmesi çalışmaya dair

sunacağı derinlikler açısından önemlidir. Nitekim çalışma hayatında hem hemşire olarak yer alması hem de şu an öğretmenlik yapması da deneyimlerini sunma noktasındaki vurgularda görmek mümkündür. İlk olarak kadın olmanın anlamını anne olduktan sonra anladığını belirtmiştir. Bu durum özellikle kadın olmaya dair bir düşünme halinin varlığına işaret etmektedir. Çünkü *'hormonların salgılanması, dünyaya bakış açım, öğrencilerime bakış açım da daha farklı bakıyorsun'* ifadeleri düşünsel bir etkinliğin ürünü olan ifadelerdir. Bu açıdan kadın olmaya karşı refleksif bir tavır sergilediğini söylemek mümkündür. Kadın bedenine sahip olmanın bir takım zorluklar da yaşattığını çeşitli bölgelerdeki iş görevleri ile örneklendirmiştir. Bu noktada geçmişte çalıştığı bölgelerde o bölgeye yönelik bir takım kendisine ait olmayan bir davranış sergilemek zorunda kaldığını belirtmiştir. *'Daha ciddi daha farklı görünmeye çalışıyorsunuz. Ya da daha rahat hareket edemiyorsunuz. Daha rahat giyinemiyorsunuz. Özellikle bulunduğunuz konumdan dolayı'*. Görüşmeci 19'un bu vurguları sahip olduğu konum gereği işini yaptığı bölgenin anlayışına yönelik tavırlar sergilemek zorunda kaldığı bir dönemi olduğunu ifadesidir.

Görüşmeci 19 (37): “Kadın olmanın anlamını ben anne olduğum zaman daha iyi anladım. Hormonların salgılanması, dünyaya bakış açım, öğrencilerime bakış açım da daha farklı bakıyorsun. Anneliğin verdiği boyuttan bakarsak; bence mucizevi bir şey. Dünya da hiçbir şey bu mutluluğu size veremez. Ne eşiniz, ne anneniz, ne babanız, ne kardeşiniz. Bu çok farklı bir duygu. Tabi ki zorlukları var. Evlenmeden önce Doğu da, İstanbul da farklı farklı yerlerde çalıştığınız zaman insanların sizden beklentileri olabiliyor. Bunu hissettiğiniz zaman olmadığınız gibi bir davranış sergilemek zorunda kalıyorsunuz. Daha ciddi daha farklı görünmeye çalışıyorsunuz. Ya da daha rahat hareket edemiyorsunuz. Daha rahat giyinemiyorsunuz. Özellikle bulunduğunuz konumdan dolayı.”

Görüşmeci 19, ifadelerinin devamında coğrafi bölgeler arasındaki bedenine ve davranışlarına yönelik tavır alışlarındaki farklılıkları çeşitli örneklerle desteklemiştir. Özellikle bir bölgenin gelişmişliğinin kadın olma ile bedenine yönelik tavır alma halindeki karşılaştırma yapması açısından önemlidir. Çünkü o bölgeye dair kendi algılarını yönlendiren gerçekliklere dair bilgiler de sunmuş olmaktadır. Nitekim daha önce de belirttiğimiz gibi yaşanan kültürel ortam bedene dair tavır alışını belirleyen en önemli etkenlerden biridir.

Görüşmeci 19 (37): “Bulduğunuz coğrafi bölge de çok önemli burada. Örnek verecek olursam Gölcük Değirmendere de 5 yıl çalıştım. Sosyal anlamda çok aktifim, rahattım, istediğim şekilde giyinebiliyordum. Birden tabi Bingöl'ün Genç ilçesi olunca etek giyemiyorsun, rahat giyemiyorsun, rahat dolaşamıyorsun. Orada belli başlı

sıkıntılar yaşadım. Sonra Sultanbeyli’de çok geri kalmış bir yer olduğu için Bingöl’ün Genç ilçesi kadar olmasa da orada da (Sultanbeyli) olduğunuz gibi davranamıyorsunuz. İstedığınız gibi giyinemiyorsunuz. Bunları kadın olarak yaşıyorsunuz. İster istemez bir kadın olarak bunların etkisi altında kaldığımı görüyorsun. Farkında olmadan giyimimle de bunu kabullenmiş oluyorsun.”

Görüşmeci 19’un ‘kendim gibi hareket edememe halimin geçici olduğuna inanarak kendimi mutlu etmeyi bilen biriydim. Bu bir süreç. Nasıl ki bir askerlik dönemini yapıyorsun o sıkıntıları çekiyorsun. Sonuçta bu geçecek ve bunun bir sürekliliği yok’ vurguları sahip olduğu bilinç düzeyini ortaya koymaktadır. Çünkü kendisinin sürecin geçiciliğine dair farkındalığı ve buna yönelik mutlu olmanın yollarını araması kendisini motive etmiş olup, duygusal olarak da çok yıpranmadığını ifade etmesi ile açık etmiştir. Ancak her ne kadar etkilenmemeye çalışsa da -sahip olduğu refleksif tepkiler de dikkate alındığında- bir noktada yaşam tarzının içerisine bir zamanlar nasıl müdahil olduğunu vermiş olduğu, okul müdürü ve mahalle bakkalı ile karşılaştığı örneklemelerde görmek mümkündür.

Görüşmeci 19 (37): “Kendim gibi hareket edememe halimin geçici olduğuna inanarak kendimi mutlu etmeyi bilen biriydim. Bu bir süreç. Nasıl ki bir askerlik dönemini yapıyorsun o sıkıntıları çekiyorsun. Sonuçta bu geçecek ve bunun bir sürekliliği yok. Bu yönde hep düşünüp hareket ettiğim için orada çok güzel insanlar karşıma çıktı. Öğretmen arkadaşlardan hala dostluklarımızı sürdürüyoruz. Orada ki insanları değiştiremeyeceğimi düşündüğüm için duygusal olarak çok yıpranmadım. Ama şunu fark ettim. Manisa’ya geldiğim zaman bekârdım. Mesela orada bir kere elimi uzattığımda havada kalmıştı. Karşımdaki bir okul müdürüydü. Sonradan öğrendim tabi inançları gereği bir kadınla tokalaşmanın haram olduğunu. O zaman çok çok şaşırılmışım. İster istemez etkisinde kaldığımı anladım. Ailemin yanına yaz tatiline geldiğim zaman şöyle bir şey oldu: Mahalle bakkalı bana para üstünü veriyordu ve ben elimi geri çektim. Psikolojik olarak o kadar işlemiş ki ruhumuza. Her ne kadar umursamıyoruz desek de aslında yaşam tarzımızın içine sindiğini o zaman anlamıştım.”

4.3. ‘Güzellik’ ve ‘Güzel Görünmenin’ Anlamı

Bu başlık altında görüşmecilere sorulan ‘güzellik ve güzel görünmek sizin için ne anlam ifade ediyor?’ sorusuna verilen cevaplara yer verilecektir. Aynı zamanda bu sorunun bir alt sorusu olarak da ‘geçmişten günümüze güzelliğin nasıl bir gerçekliğe karşılık geldiği’ noktasında bazı görüşmecilerin vurgularına da ayrıca yer verilecektir.

Görüşmeci 7, güzel görünmeyi herkesin isteyeceğini ancak kendisinin iş dolayısıyla pek fırsat bulamadığını dile getirmiştir. Özellikle kendi gençliği ile ilgili

verdiği vurgular çalışma açısından önemli. Çünkü gençliğinde doğal bir güzelliğe sahip olduğunu ve evlendikten sonra kilo almaya başladığını sonrasında da güzelliğinin gittiğini belirtmiştir. Aslında burada geçmişteki fiziksel görünümüne bir özlem duygusunu vurgulamaya çalıştığını söyleyebiliriz. Görüşmeci 7'in vurgularındaki bir başka önemli detay da '*normal kilo olarak şöyle 75-80 kilo olsa bir kadın iyi*' vurgusu aslında kendi geçmiş dönemindeki kadın profilinin beden ölçülerinin hangi aralıklarda normal kabul edildiğine dair bilgi vermektedir. Günümüz kadın bedeni ölçüleri düşünüldüğünde de aradaki 'normal kilo' vurgusundaki farklılığı görmek mümkündür.

Görüşmeci 7 (58): "Güzel görünmek önemli tabi herkes ister, ben de isterim elimden geldiğince. Ama buna fırsat mı var. İş, güç ev derken zaman gidiyor...Ben gençliğimde çok güzeldim yani sonra tabi evlendik, kilo aldık derken, birde yaşlanınca güzellik gitti... Normal kilo olarak şöyle 75 80 kilo olsa bir kadın iyi. Ben 70 75 kiloydum şimdi 80 i geçtim işte bu iyi bir şey olmuyor. Daha az kiloluyken tetiktim şimdi daha da ağırlaşım. Kilo da aldım...Ben gençken de öyle güzel görünmek için pek bir şey yapmazdım yani doğaldı güzelliğim benim."

Görüşmeci 10, güzel görünmenin insanı mutlu edebileceğini ancak kendisinin bunu pek beceremediğini ifade etmiştir. Bu durumun sebebi olarak da zaman bulamadığını dile getirmiştir. Çünkü kendisi için yaşam koşullarının aslında buna müsaade etmediğini ise, yaşadığı yerin bunun için uygun olmadığı ile ifade etmiştir. Görüşmeci 10'un ifadelerine bakıldığında, kendi fiziksel görünümüne yönelik algılarını belirleyen faktörlerin toplumsal kodlar olduğunu görmek mümkündür. Nitekim bu durum da kendisinin fiziksel görünümüne yönelik söz hakkının bulunmadığını hatta bulursa bile kullanamadığının anlatısıdır. Çünkü devamında '*off off bu işler biraz sıkıntı. Çok da özgür değiliz tabi ki de yani. Yaşadığım ortam da kısıtlıyor biraz. Örf ve ailelere riayet etmek zorundayız*' vurgularında kendisinin özgür olmadığını açıkça dile getirmiştir. Nitekim geleneksel anlatılara dair de kendisini örf ve ailelere saygı duyma -bir anlamda boyun eğme- zorunluluğunda görmekte ve hissetmekte olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum da insanın yaşadığı ortamın kendi bedenine ve fiziksel görünümüne yönelik bir tavır almasında nasıl etkisinin olduğunu göstermektedir.

Görüşmeci 10 (48): "Güzel görünmek insanı mutlu eder elbet. Ama biz pek beceremiyoruz... Kendimize pek de zaman bulamıyoruz... Bir de yaşadığım yer yani pek uygun olmuyor. Daha merkezi bir yerde yaşamıyorum... Offf off bu işler biraz

sıkıntı. Çok da özgür değiliz tabi ki de yani. Yaşadığım ortam da kısıtlıyor biraz. Örf ve ailelere rivayet etmek zorundayız.”

Görüşmeci 16’ya güzellik ve güzel görünmenin kendisi için ne anlam ifade ettiği sorulduğunda, ‘*güzelidir herhalde*’ yanıtını vermiştir. Aslında görüşmecinin bu yanıtı şu an için kendisinin buna dair bir hissi olmadığını ifadesidir. ‘Herhalde’ olarak belirtisi ben buna dair bir şey kendimde ‘görmüyorum’ ve ‘hissetmiyorum’ deme halidir. ‘*Güzel görünmek, güzel hissetmek, memnun olur insan*’ diyerek ifadelerine devam etmesi de, ‘ben de kendimi güzel görsem ve hissetsem’ ‘ben de memnum kalırım’ olarak yorumlanabilir. Görüşmeci 7 gibi Görüşmeci 16’da önceden yani evlenmeden önce kendisinin güzelliğine dair söylemler olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Yani evlilik ile birlikte değişen yaşamının fiziksel görünümündeki etkisine dair bilgiler sunmaktadır.

Görüşmeci 16 (55): “Güzelidir herhalde... Güzel görünmek, güzel hissetmek, memnun olur insan... Önceden çok güzelmişim öyle söylüyorlar, evlendiğimde de bunu söyleyen oldu. Artık şimdi bilmiyorum. Yaşına göre iyisin diyorlar o kadar.”

Görüşmeci 23, kendisi için fiziksel görünümün çok önemli olmadığını, bir insanın sağlıksal açıdan iyi olmasının bunun da ‘*eli, ayağı yerindeyse, iyiyse, sağlığı yerindeyse, huyu da iyiyse önemli olan o*’ vurgusu ile desteklemiştir. Bu vurgulamalar daha çok geleneksel modern kadın vurgulamalarıdır. Çünkü geç modern çağda fiziksel görünüm üzerinden güzelliğin yani fiziksel görünümün ön plana çıkarıldığı ve değerli kabul edildiği düşünüldüğünde, Görüşmeci 23’ün vurgularının günümüzdeki karşılığına çok sık rastlanamayacağını söylemek mümkündür. Illouz da geç modern çağ öncesi güzelliğin “ahlak güzelliği”, “içe ait” vasıflar ve sadece karakteri yansıttığı ölçüde ele alındığını vurgulamıştır (Illouz, 2013, ss.77-78). Görüşmeci 23’ün ‘*huyu da iyiyse önemli olan o. Yani fiziksel görünümünün çok bir önemi yok*’ vurgularına bakıldığında, Illouz’un geç modern çağ öncesi güzellik anlatımına karşılık geldiği görülmektedir.

Görüşmeci 23 (47): “...Benim için bir insanın eli, ayağı yerindeyse, iyiyse, sağlığı yerindeyse, huyu da iyiyse önemli olan o. Yani fiziksel görünümünün çok bir önemi yok.”

Görüşmeci 7, 10, 16, 23 ile karşılaştırıldığında, Görüşmeci 13’ün kendisi için fiziksel görünümün ve kendisine yaptığı bakımın ne kadar önemli olduğu vurgularında görülmektedir. Nitekim kendisine bakmanın ve güzel görünmenin sevdiği işler

olduğunu söylemesi bunun için özel bir vakit ayırdığını göstermektedir. Bir bütün olarak giyim, saç, makyaj ve modayı takip etme noktası da kendi fiziksel görünümüne ve bedenine yönelik bir takım tabiri caizse yatırım yaptığını göstermektedir. ‘*Belki de kadın olmanın en sevdiğim kısmı da bu yani*’ vurgusu kadın olarak kendisine bakmanın güzel hissettirdiğini ve bunlarla ilgilenmenin güzel olduğunun belirtisidir. Bu ifadeler geç modern kadın ifadeleridir. Çünkü kadının kendisine bakma gerekliliği ve buna dair bir hayat tarzının ifadesidir. Giddens (2019), hayat tarzı seçimini geç modern (refleksif modern) insana ait bir gerçeklik olarak değerlendirir. Bunun ise gündelik yaşam pratiklerini etkilediğini belirtir. Nitekim Görüşmeci 13’ün hayat tarzı olarak kadın olmanın sevdiği yönünü fiziksel görünüm ve bedenine bakım olarak değerlendirmesi, Giddens’in ifadesinin karşılık bulduğu noktadır.

Görüşmeci 13 (32): “Güzel olmak, bakımlı olmak, süslenmek, güzel görünmek bunlar benim sevdiğim işlerdir. Özel olarak, keyfi olarak saç yapmak, güzel kıyafetler giymek, makyaj yapmak. Bunlar benim ilgi alanım. Modayı takip etmeyi severim, neler yeniymiş falan bu tarz işleri çok severim. Belki de kadın olmanın en sevdiğim kısmı da bu yani.”

Görüşmeci 6, güzellik ve güzel görünmenin anlamına dair bir örnek vererek ifadelerine başlamıştır. Evdeki hali dahil kendi fiziksel görünümünün onun için önemini vurgulamıştır. Bazen makyajsız ve saçının bakımsız olduğundaki görüntüsünden sıkıldığını ve bu duruma yönelik kendisine çeki düzen verdiği mutluluğunu dile getirmiştir. Bu ifadelerle vurgulamak istediği sadece bir kamusal alanda kendisinin nasıl görüldüğü değil de özel alanı da dahil görüntüsünün özenli olmasının Görüşmeci 6 için önemli olmasıdır. Nitekim vurgularının devamında da önce kişinin dış görünüşünün sonrasında iç görünüşünün önemine dikkat çekmiştir. Dış görünüş üzerinden yapmış olduğu vurguya ‘*kendim zayıf bir insan olduğum için, etrafımdakileri de zayıf olarak görmek istiyorum*’ diyerek devam etmiştir. Görüşmeci 6’nın beyanına bakıldığında aslında bir kadın bedeninin kendisi için nasıl olması gerektiğine dair bir ideallik sunduğu görülmektedir. Nitekim yapmış olduğu ‘zayıflık’ vurgusu da kendi sahip olduğu beden algısını anlatır niteliktedir. Bu vurgulamaya bakıldığında, Görüşmeci 23’ün ifadeleri ile karşılaştırıldığında güzelliğe yüklediği anlamın tam tersi bir ifade olarak karşımıza çıktığını görmek mümkündür.

Görüşmeci 6 (24): “Örneğin; evde saçım yağlı olduğunda ya da makyaj yapmadığımda bazen bu görüntümden sıkılıyorum. Sonrasında tamamen makyaj yapıp evin içerisinde dolanabiliyorum. Sonuç olarak da kendimi iyi ve mutlu hissediyorum.

Güzellik kişiden kişiye değişir. Bazısı sadece dışsal bazısı ise sadece içsel bakabilir... Benim için önce dış görünüş sonra iç görünüş önemlidir. Kaş, göz, saç, boy bunlar önemli ve etkileniyorum... Kendim zayıf bir insan olduğum için, etrafımdakileri de zayıf olarak görmek istiyorum.”

Görüşmeci 14 de kadının her zaman yer olarak da köy ve şehir fark etmeksizin bakımlı olması gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle başkası için değil de kendisini iyi hissetmek için bunun gerekli olduğunu ve her kadının bunu yapmasının önemli olduğunun altını çizmiştir. ‘*Ben mesela, saçımı başımı düzeltip, bir makyaj yaptım mı kendimi iyi hissediyorum, bir başkası beni beğensin diye değil. Ben kendim rahat hissediyorum. Bu her kadının yapması gereken bir şey*’ beyanları hem kendi bakımının hem de kendisi için başka kadınların bakımlı olmasının ne kadar önemli olduğuna dair vurgulamalardır. Görüşmeci 14, ayrıca bir kadının olmanın anlamını da kendisine bakmaktan geçtiğini anlatmaktadır.

Görüşmeci 14 (41): “Güzellik demeyelim de böyle kadın olarak düşünürsem; düzgün görünmeli, saçı başı, yüzü gözü bakımlı olmalı. Baktığın zaman bir hayranlık uyandırmak değil de; ‘bir insana bakarsın baya temiz yüzlü dersin’ öyle... Köyde olsun, şehirde olsun kadın düzgün temiz yüzlü görünmeli. Başkası bakınca düzgün görmesi için değil de kendini iyi hissetmek için. Ben mesela, saçımı başımı düzeltip, bir makyaj yaptım mı kendimi iyi hissediyorum, bir başkası beni beğensin diye değil. Ben kendim rahat hissediyorum. Bu her kadının yapması gereken bir şey.”

Görüşmeci 14’e ‘geçmişle günümüz arasındaki güzelliğin nasıl bir gerçekliğe karşılık geldiği’ sorulduğunda da kendi yaşamından örnek vererek ifadelerini desteklemesi çalışma için bir başka açıdan önemlidir. Çünkü görüşmeci kendi geçmişinde yaşadığı ortamın kendi fiziksel görünümüne karşı bakışında etkili olduğunu ifade etmiştir. Eski yaşadığı bölgedeki insanların ekonomik sıkıntılarından ötürü kendisi makyaj yapmak istese de bunu iyi karşılamayacakları için rahat davranmadığını belirtmiştir. Nitekim o zaman ki ekonomik koşullarının şimdiki gibi yeterli olmadığını belirtse de bugün bakımına ayıracak fırsatı olduğunu belirtmiştir. Çalışan bir kadın olması da yaşam biçiminde bu noktada önemli bir faktör olarak görülebilir. Ancak yine de bir şeyleri hala daha istediği gibi yapamadığını da imkânlarının kısıtlı olması ile ifade etmiştir. Bu noktada imkânları yeterli olsa kendisinin fiziksel görünümüne şu anki bakım halinden daha çok yer verebileceğini beyanları dikkate alındığında söylemek mümkündür. O halde ekonomik koşullar bu noktada önemli bir yer kaplamaktadır.

Görüşmeci 14 (41): “Eskiden mesela istediğini alıp giyemezdin. Makyaj yapamazdın. Bulduğun ortama uymazdı mesela. Benim eski oturduğum yerde çok bakım yapamazdın. Çünkü insanlar öyle gariban, sen de aynı konumdasın. Yaptığın zaman da farklı görünür. Eleştirirler, dedikodu ederler. Bulduğu yere bak, ortamına bak bir de haline hareketine bak. Bu şekilde konu komşu değerlendirir. Dolayısıyla sen de bir şey yapamazsın. İstedığın gibi davranamazsın, süslenip püslenemezsin, istediğini süremezsın. Tabi imkanlarda kısıtlı. Şimdiki günümüz daha iyi ama yoksulluk yine var. Bazı şeyleri yine de istediğin gibi yapamıyorsun tabi ki.”

Görüşmeci 20, kendisi için güzellik ve güzel görünmenin anlamını kişinin aynaya baktığında ne gördüğü ve ne hissettiği ile anlam kazandığına dair vurgularda bulunmuştur. Baudrillard'ın (2013) tüketim toplumunda yani günümüz koşullarında aynanın kadınlar için önemli bir yere sahip olduğuna dair vurgusunu, Görüşmeci 20'in beyanında da nasıl karşılık bulduğunu açıkça görmekteyiz. Nitekim kendi fiziksel görünümünün sadece kendisini ilgilendirdiğini ve başkasının ne düşündüğünün önemli olmadığını belirtmiştir. Özellikle *'artık kendime döndüğümü fark ediyorum. Eskiden dışarı için yapıyordum. Şimdi artık sadece kendim için yapıyorum... 23 ya da 24 yaşına kadar dışarıya güzel gözükme için yapıyordum. Ama artık kendim istiyorsam yapıyorum'* vurguları kendi bedenine dair bir takım sorgulamalar gerçekleştirdiğinin belirtisidir. Bu durum bedene dair sorgulama hali kendi benlik tasarımına ait bir gerçekliktir. Kendine döndüğünü ve fiziksel görünümüne dair özgürlüğünü *'artık kendim istiyorsam yapıyorum'* ifadesi ile açık etmiştir. Bir anlamda Görüşmeci 20, yaş aldıkça ve bilinçlendikçe kendi kararlarının daha değerli hale geldiğini vurgulamıştır. Refleksif modern birey için “insan öznelliğine doğru bir içe dönüş söz konusudur ve anlam ve istek içbenlikte aranır olmuştur” (Giddens, 2020, s.115). Bakıldığında Giddens'in vurgusunun Görüşmeci 20'in beyanlarında karşılık bulduğunu görmek mümkündür.

Görüşmeci 20 (31): “Bence tamamen aynaya baktığında ne gördüğün ve ne hissettiğin o kadar. Bazen giyinirim aynaya bakarım ve mutlu hissederim kendimi. Bazen hiçbir şey yapmak istemem üzerime bir tshirt giyer çıkarım. Bu tamamıyla beni ilgilendirir. Dışarıdakilerin ne düşündüğü ne hissettiği, bana baktığında ne düşüneceği umurumda olmaz. Önceden en ufak bir dışarıya çıkarken bile üzerimi başımı değiştirdim. Saçımı başımı düzeltirdim. Ama şimdi onu çok yapmıyorum. Artık kendime döndüğümü fark ediyorum. Eskiden dışarı için yapıyordum. Şimdi artık sadece kendim için yapıyorum... 23 ya da 24 yaşına kadar dışarıya güzel gözükme için yapıyordum. Ama artık kendim istiyorsam yapıyorum.”

4.3.1. Güzellik ile Kadın ve Kadın Bedeni Arasında Kurulan İlişkiye Yönelik Görüşmecilerin Düşünceleri

Görüşmeci 3, güzellik, kadın ve kadın bedeni arasında kurulan ilişkide medyanın rolüne dikkat çekmiştir. Oysa ki güzelliğin kendisi için bir kadının kendisine olan saygısı çerçevesinde bedenine bakım yapmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Ancak daha çok erkeğe karşı güzel görünme çabası içerisinde değerlendirildiğinden, güzellik ile kadın bedeni arasında ilişki kurulduğunu vurgulamıştır. Bu durumun ise Görüşmeci 3, reklam yüzü olarak kadın bedenini gösterip bir anlamda kadın sesine yer verilmesi ile ilişkilendirilmesine bağlamaktadır. Tüm bunlar çerçevesinde *‘güzelliğin ölçütü olarak ifade ediliyor. Bir yakışıklı erkeğe de yakışıklı diyoruz ama ‘güzel mi?’ sorusunu hep kadına yani erkeğin partnerine soruyoruz’* vurgularında kadınların ideal bir güzellik ölçütü ile değerlendirildiklerini de Görüşmeci 3’ün beyanlarında görmekteyiz. Nitekim kadının ideal güzellik ölçütü ile ilişkilendirilmesine yönelik yapmış olduğu sorgulamalar sahip olduğu refleksivitenin ürünü olan gerçeklerdir.

Görüşmeci 3 (29): “Kadın ve kadın bedeni üzerinden ‘güzellik işletimini, reklamlara, medyaya ve gösteriş düşkünlüğüne bağlıyorum. Çünkü ‘güzellik’ kadının kendisi için yapması gerektiği, kendisine olan saygısını göstermesi için yapması gerektiğini düşünüyorum. Bugün tabi bu karşı tarafa (erkeğe) daha hoş gözükebilmek için yapıldığı gerçeği olarak algılanmakta. Bunu gerek reklam yüzlerinde kadın bedeninde gösterip ‘bir anlamda kadın sesi olarak’ empoze edildiğini düşünüyorum. Yani bunun tabi geçmişten itibaren bu şekilde algılamaya müsait hale getirmesi ile ortaya çıktığını düşünüyorum. Çünkü nedense hep kadınlar bir güzelliğin ölçütü olarak ifade ediyor. Bir yakışıklı erkeğe de yakışıklı diyoruz ama ‘güzel mi?’ sorusunu hep kadına yani erkeğin partnerine soruyoruz.”

Görüşmeci 13 de Görüşmeci 3 gibi güzelliğin her zaman kadına atfedildiğine yönelik ifadelerde bulunmuştur. Bu durumun kadının her zaman güzel görünmesine yönelik bir çaba içerisinde girmesine yol açtığına değinmiştir. Çünkü *‘bizim bilinçaltımıza annemizden ya da babamızdan, eşimizden, reklamlardan, akrabalarımızdan biraz bize dayatıldığını düşünüyorum... Biraz kilo aldınız mesela hayatınızda. Hemen sağdan soldan başlar. Belki en yakınlarınız bile ‘kilo mu aldın sen’, ‘aman kilo ver’ denir yani’* vurguları kendi yaşantısında da karşılaşmış olmasına dair değerlendirme biçimidir. Bu durumun bilinçaltına işlendiğine yönelik farkındalığı ise zamanla yükselen refleksivitesinin ürünü olan gerçekliktir. Çünkü kendisine dair yaptığı sorgulamada *‘belki içten içe ben de böyle düşünüyordum, hiç böyle*

düşünmüyorum hayır diyemem’ beyanı gündelik hayat pratiklerinde bu durumun etkisini hissettiğine dair belirtisidir.

Görüşmeci 13 (32): “Bunun her zaman böyle olduğunu düşünüyorum... Güzelliğin her zaman kadına yüklendiğini, kadının her zaman güzel olması gerektiğini. Bunun böyle senelerdir bizim bilinçaltımıza annemizden ya da babamızdan, eşimizden, reklamlardan, akrabalarımızdan biraz bize dayatıldığını düşünüyorum... Biraz kilo aldınız mesela hayatınızda. Hemen sağdan soldan başlar. Belki en yakınlarınız bile ‘kilo mu aldın sen’, ‘aman kilo ver’ denir yani. Hem ülkece toplum olarak, kadının güzel olmasına inanıyoruz. Belki içten içe ben de böyle düşünüyordum, hiç böyle düşünmüyorum hayır diyemem.”

Görüşmeci 4’te erkeklere nazaran güzelliğin kadınlarla ilgili daha çok konuşulduğunu ifade etmiştir. Özellikle beyanlarında vermiş olduğu örnekte *‘bir kadın bacak kıllarını aldırmadan şort giyip dışarı çıkamıyorken, erkek tam tersi kıllarıyla şort giyip çıkabiliyor. Kadın o kılı almadığında ‘ya sen kadınsın almalısın, neden almadın’ vb. söylemlerle karşılaşıyorsunuz ve alıyorsunuz*’ diyerek, kadın ve erkek bedenindeki görüntünün önemine dair karşılaştırmasını yapmıştır. Bir kadın olarak bacak kıllarını almadan kamusal alana çıkamamanın ifadesini, karşılaşıacağı söylemlere karşı önlem almak zorunda hissettiği ile ilgili beyan etmiştir. Bu durum da fiziksel görüntüsüne yönelik tavır almada kendisi dışındaki kişilerin fikirlerinin bedene yönelik tavır almasındaki etkisinin göstergesidir.

Görüşmeci 4 (22): “Erkeklere kıyasla kadınlarla ilgili güzelliğin daha çok ön plana çıktığını düşünüyorum. Örneğin; bir kadın bacak kıllarını aldırmadan şort giyip dışarı çıkamıyorken, erkek tam tersi kıllarıyla şort giyip çıkabiliyor. Kadın o kılı almadığında ‘ya sen kadınsın almalısın, neden almadın’ vb. söylemlerle karşılaşıyorsunuz ve alıyorsunuz.”

Görüşmeci 22’in kadın, kadın bedeni ve güzellik arasındaki ilişkiye yönelik ifadeleri ve gözlemlerine yönelik analizleri çalışma açısından önemlidir. Nitekim gözlemlerine dair sunduğu derin analizler sahip olduğu yüksek refleksivitesinin ürünüdür. Görüşmeci 22, güzellik ve kadın bedeni arasında Türkiye ve dünyada buna yönelik bir algı olduğunu ifade etmiştir. Örneklendirme olarak kendisinin de bir anne olmasından kaynaklı verdiği örnek kadın bedeninin bir obje olarak bebek bezi reklamlarında da yer almasına yöneliktir. Nitekim refleksivitesinden kaynaklı yaptığı sorgulamada neden babanın kullanılmadığına yönelik bir parantez açmıştır. Görüşmeci 22 beyanının devamında ise *‘her yerde mutlaka kadın bir görsel olarak kullanılıyor. Hiç böyle ev hanımı modunda bir bebek bezi reklamında kadın var mı yok. Oradaki*

anneler bile düzgün, klasik güzellik algısına yatkın ve kadınla ilişkilendirilen görüntüler' diyerek kadının reklamlardaki görüntüsünün gerçekliğinin dışında bir görsel olarak kusursuzlaştırıldığına yönelik vurgulamalar yapmıştır. Bununla birlikte de kadın görüntüsünün kapitalistik sistem çerçevesinde değerli hale getirilmeye çalışıldığını anlatmak istemektedir. Kadın görüntüsü de bu anlamda başı çekmektedir.

Görüşmeci 22 (34): “Evet maalesef ki öyle bir gerçek var. Ben öyle düşünmüyorum ama ülkemizde de dünyada da. Çekilen reklamların %80’inde bile kadınlar kullanılıyor. Kadınların vücudu da, bedeni de obje olarak kullanılıyor. Bebek bezi reklamlarında bile hep anneler var, baba yok. Babayla çekse mesela. Her yerde bir kadın var. Her yerde mutlaka kadın bir görsel olarak kullanılıyor. Hiç böyle ev hanımı modunda bir bebek bezi reklamında kadın var mı yok. Oradaki anneler bile düzgün, klasik güzellik algısına yatkın ve kadınla ilişkilendirilen görüntüler. Güzellik erkekler için de geçerli. Erkeği kadını yok, güzel güzeldir. Erkekte şıktır, karizmadır vs. ama güzellik kısmı ise kadınlar üzerinden gidiyor.”

4.3.2. Çalışma Hayatında Fiziksel Görünümün Yeri ve Anlamı

Görüşmecilere ‘çalışma hayatında yer almanız fiziksel görünümünüze ve bedeninize dair bir bakım gerektiririni hissettiriyor mu?’ diye sorulduğunda aşağıdaki ifadelerle karşılaşmıştır.

Görüşmeci 7, çalışma hayatında yer almasının kendi bedenine ve fiziksel görünümüne yönelik bir bakım yapma hissine kapılmadığını açıkça ifade etmiştir. Özellikle görüşme esnasında üzerinde yer alan kıyafeti göstererek *‘bak bu bacağımdaki şalvarla duruyorum iş yerinde’* vurgusu herhangi bir özene yer vermediğini göstermeye çalışmasındandır. Görüşmeci 7, beyanının devamında da makyaj malzemesi kullanmadığını ve kullanımına da çalıştığı iş yerinde iyi karşılanmadığını *‘kirpiğini boyayamazsın ‘bizim orda’ (çalıştığı yerde) tuhaf kaçır öyle şey’* diyerek sebebini açıklamıştır. Görüşmeci 7’in çalıştığı iş yerindeki pozisyonu ‘temizlik personelidir’.

Görüşmeci 7 (58): “Yok yani ben bir şey yapmıyorum, zaten çok böyle rahat gidiyorum çok bir şey yapmıyorum kendi görüntümlle ilgili. Bacağıma ne giyersem öyle gidiyorum. Bak bu bacağımdaki şalvarla duruyorum iş yerinde... Krem sürerim, makyaj malzemesi kullanmam. Kirpiğini boyayamazsın ‘bizim orda’ (çalıştığı yerde) tuhaf kaçır öyle şey.”

Görüşmeci 18 de Görüşmeci 7 ile benzer şekilde kendisi için çalışma hayatında yer almasının fiziksel görünümüne ve bedenine yönelik herhangi bir bakım

gerektirmediğini ifade etmiştir. Özellikle evden çıktıktan sonra servise bindiğini ve servisten indikten sonra da çalışmak üzere bir önlük giydiği için bir gerek kalmadığını ifade etmeye çalışmıştır. Kendine bakım halinin gerektirimini bir düğüne gitme ile eşleştirerek ‘benim öyle zaten düğüne gider gibi giyinecek halim yok’ diyerek çalışmaya gittiğini, gezmeye ya da düğüne gitmediğini vurgulamıştır. Çünkü görüşmeci için kendisine özen göstermesi ifadeleri dikkate alındığında ancak özel gün olduğunda anlam kazanmaktadır. Bu sebeple Görüşmeci 18 için, çalışma hayatında yer almasının özel bir bakım gerektirimi halinin anlam ifade etmediğini söylemek mümkündür. Bu açıdan kendi fiziksel görünümüne yönelik bakım yapan çalışma arkadaşlarının ise durumu abarttığını ifade etmiştir. Görüşmeci 18, bir et fabrikasında ‘paketleme’ biriminde çalışmaktadır.

Görüşmeci 18 (49): “Ben zaten servise biniyorum, bir de servisten inip gidip önlüğünü giymeğe gidiyorsun. Benim öyle zaten düğüne gider gibi giyinecek halim yok. Bazıları abartarak geliyor. Bir iş yerine değil de sanki değişik bir yerlere gezmeye gidiyormuşsun gibi. Zaten orada üzerini değiştireceksin bu kadar abartmaya gerek yok.”

Görüşmeci 15 de, Görüşmeci 7, 18 gibi benzer ifadeler kullanarak özel bir bakım yapmadığını vurgulamıştır. Özellikle çalışma ortamının tozlu olması da bakım için gerekli koşullara sahip olmadığını da belirtmiştir. Görüşmeci 15, bir demir fabrikasında üretim çalışanı olarak çalışmaktadır.

Görüşmeci 15 (51): “Yok, normal giyiniyorum ben. Günlük giyiniyorum. Özel bir bakımım yok yani... İş ortamım tozlu olduğu için bakıma uygun değil.”

Görüşmeci 7, 15 ve 18’in aksine, Görüşmeci 22, çalışma hayatında yer almasının fiziksel görünümüne ve beden bakımına dair özel bir özen gösterdiğine işaret eden vurgularda bulunmuştur. Görüşmeci 22’nin ‘şimdi ben bankacıyım. Ben müşterilerle insanlarla iletişim halindeyim’ demesi kendi mesleki kimliğine yönelik bir vurgulamadır. Nitekim Beck (2019), refleksif modern çağda kişinin kendisini tanımlama biçiminin çalışma hayatı içinde ‘Nesiniz?’ sorusuna vereceği cevapla anlam kazandığını belirtmiştir. Görüşmeci 22’in vurgularına ‘ben bankacıyım’ diyerek başlaması da refleksif kimlik tasarımına sahip olduğunu ve bu kimliğin onun için önemini beyanı da gösterir niteliktedir. Görüşmeci 22 beyanın devamında fiziksel görünümüne, saçına, kıyafetine, makyajına nasıl önem verdiği ile devam etmiştir. Özellikle görüşmeden sonra bir müşterisine gideceğinin örneğini vererek ve kendi görünümündeki özeni tarafımıza görüşme esnasında göstererek dış görünüşünün

önemli olduğunu vurgulamıştır. Çünkü Görüşmeci 22 kendisi için fiziksel görünümün önemli olduğu kadar iş yaşantısında da önemi olduğunu ‘*ben bugün kendime dikkat etmemiş olsam insanlar seni anlatacakların kafan daha dolu belki ama anlatacaklarından önce direk dış görünüşüne bakıyorlar. Bunu banka için demiyorum iş hayatı içerisinde ne iş yaparsan yap önemli bir şey. Ben de herhangi bir şey yaptırdığım zaman karşıdaki kişi ilk önce belki kıymetsiz şeyler anlatacak ama ilk önce gördüğüm şey dış görünüş ve görüntüsü*’ beyanları ile vurgulamıştır. İş yaşantısında ilk olarak anlatacaklarınızdan önce görüntünüzle kıymet gördüğünü dile getirmiştir. Dolayısıyla Görüşmeci 22’in toplumsal ilişkiler kurma ve yürütmedeki başarısını dış görünüşüne bağladığını açıkça görmek mümkündür. Buna yönelik görüşmecinin kadın olarak çalışma hayatında yaşadığı herhangi bir başarısızlık ve hayal kırıklıkları gibi durumlarda sorunu kendisinde arayarak dış görünüşüne yönelik çözümler üretmeye çalıştığını da beyanlarından yola çıkarak söyleyebiliriz. Kurumunun bir yüzü olarak kendisini dile getirmesi de kendisine göstermesi gereken bakıma dair bir takım sorumluluk hissini taşıdığına dair ifadedir. ‘*Çok çok üst düzey yöneticilerle de görüşüyoruz. Bakımlı olmak zorundayım. Ben orada kurumumu da yansıtıyorum. Kurumumun bir yüzü olduğum için kurumumu iyi bir şekilde yansıtmam gerekiyor*’. Görüşmeci 22’in beyanlarının devamında kurum içerisinde spor giyinme hakkı olmasına rağmen bunu tercih etmediğini çünkü işine karşı bir saygısı olması dolayısıyla dış görünüşüne özen göstermesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu durum da Görüşmeci 22’in bedenine dair düşünümselliğini karşımıza çıkarmıştır. “Beden, özkimliğın görünür bir taşıyıcısı durumunda ve giderek artan bir şekilde bireyin verdiği kararlarla bütünleşiyor” (Giddens, 2018, s.38). Giddens’in günümüze yönelik vurgusunu Görüşmeci 22’in bedenine yönelik vurgularında da açıkça görmekteyiz.

Görüşmeci 22 (34): “Kesinlikle yaratıyor. Bence kesinlikle de önemli. Şöyle; şimdi ben bankacıyım. Ben müşterilerle insanlarla iletişim halindeyim. Gerçekten karşıdaki insanı etkilemekte ilk görüşme önemlidir. Fiziksel dış görünüşüme, kılığıma kıyafetime, saçıma özen göstermesem rahat etmiyorum. Mesela şimdi müşteri ziyaretine gideceğim. Bu gördüğünüz şekilde (saçımı, makyajımı, kıyafetinin özenini ve topuklu ayakkabısını gösteriyor). Ben bugün kendime dikkat etmemiş olsam insanlar seni anlatacakların kafan daha dolu belki ama anlatacaklarından önce direk dış görünüşüne bakıyorlar. Bunu banka için demiyorum iş hayatı içerisinde ne iş yaparsan yap önemli bir şey. Ben de her hangi bir şey yaptırdığım zaman karşıdaki kişi ilk önce belki kıymetsiz şeyler anlatacak ama ilk önce gördüğüm şey dış görünüş ve görüntüsü. Çok çok üst düzey yöneticilerle de görüşüyoruz. Bakımlı olmak

zorundayım. Ben orada kurumumu da yansıtıyorum. Kurumumun bir yüzü olduğum için kurumumu iyi bir şekilde yansıtmam gerekiyor. Bu işe bakış açım, işe olan saygım aslında. Şu an kurum da mesela spor kıyafet giyme hakkım var. Ben bir kere bile spor giymiyorum. Topuklu ayakkabısız, kot pantolonla gelmiyorum. İşime saygısız davranmış gibi hissediyorum kendimi.”

Görüşmeci 22, kendi dış görünüşüne gösterdiği özenin şu an yönetici olması (üst düzey yetkili) ile ilişkili olmadığını, 12 senedir çalışma hayatında yer aldığı sürece hep aynı özeni gösterdiğini ifade etmiştir. Kendisinin buna yönelik önem verdiğini ve insanlara saygı duyurabilme halinin ise ilk olarak fiziksel görünümünden geçtiğini dile getirmesi, çalışmanın içeriğine dair kattığı zenginlik açısından ayrıca önemlidir.

Görüşmeci 22 (34): “...Yönetici olman değil. Ben ilk bankaya girdiğim günden beri böyleyim. İlk girdiğimde benimle arkadaşlar dalga geçiyorlardı. ‘Sen şimdi böyle yapıyorsun ama görürüz seni 1 ay 2 ay sonra’ diye. Çok şükür 12 sene oldu hiç çizgim bozulmuyor. Gerçekten dış görünüş önemli insanlar önem veriyor. Ben de önem veriyorum. Çünkü etkileyici oluyor. İnsanlar senin ne anlatacağımı da daha etkileyici bir şekilde dinliyor. Kendini dinletebiliyorsun. Maalesef ki kendine ilk başta dış görünüşünle saygı durdurabiliyorsun. İşine de gerçekten saygısı olan insanın kendisine de dikkat etmesi gerekiyor.”

Görüşmeci 13, çalışma hayatında yer almanın kendisi için bir bakım gerektirimi hissine kapılmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Özellikle sabah işe gitmeden önce kendisine bakmak için bir motivasyon kaynağı olarak dış görünüşüne özen gösterdiğini belirtmiştir. Görüşmeci 13 okul öncesi öğretmeni olması sebebiyle küçük bir kitleye hitap etse de öğrencilerinin karşısına hep bakımlı çıktığını ve kendisini hep öğrencilerinin bu şekilde hatırlamasını istediğini belirtmiştir. Öğrencilerin kendisini hatırlama biçiminin güzel olarak ifadesi kendi bedenine dair anlattığını da sunmaktadır. Çünkü Görüşmeci 13’ün kendisini hep güzel görmesinin ve bu değeri kendisinde hissetmesinin vurgusunu, öğrenciler üzerinden yaptığını söylemek mümkündür.

Görüşmeci 13 (32): “Evet aslında hissettiriyor. Sabahları kalkıp süslenmek için bir motivasyona ihtiyacımız var. Durduk yere süslenip püslenip evden çıkmazsınız. Hayatınızda bir motivasyon ararsınız. Ben de hep şöyle düşündüm açıkçası: Yaş grubum küçük olmasına rağmen öğrencilerim her zaman beni bakımlı, ama hiçbir zaman salaş, bitkin vs. görsünler istemem. Her zaman onların karşısına daha enerjik, daha bakımlı, daha güzel giyinmiş, gözlerine güzel görünür şekilde, daha kendime önem vermiş şekilde çıkmak istedim.”

Görüşmeci 17, çalışma hayatında kendi fiziksel görünümüne ve bedenine dair bir takım bakım gerektirimi hissine sahip olduğunu dile getirmiştir. Özellikle çalışan

kadınla çalışmayan kadın arasında bu konudaki farklılıkları maddi açıdan değerlendirmiştir. Çalışmayan kadının eşine bağımlı olduğunu ve görünümüne ve bakımına yeterince özen gösteremeyebileceğini dile getirmiştir. Ancak kendisi bedeni ve fiziksel görünümü için özel bir bütçe ayırdığını ve ortamı gereği önemli olduğunu belirtmiştir. Görüşmeci 17, bir kurumda yönetici olarak çalışmaktadır. Bu sebeple özellikle *'ortam gereği'* vurgusu burada anlam kazanmaktadır.

Görüşmeci 17 (48): “Tabi ki. Şimdi çalışan bir kadın ile evde oturan bir kadın arasında farklar oluyor. Çünkü bu da aslında maddi kaynaktan kaynaklı oluyor. Çalışmayan bir kadın gidip her istediğini alamayabilir. Eşine bağımlı olabilir bu konuda. Maddi kaynağı yoksa, eşinin de maddi durumu yeterli değilse kendi görünümüne ve bakımına da özen göstermeyebilir. Ben kendime bir miktar bütçe ayırıp bunun için kullanıyorum. Dolayısıyla çalışma hayatında da buna özen gösteriyorum. Bu da dış görünümünüze yansıyor zaten. Çünkü bir ortam içerisindeyiz ve dikkat etmek gerekiyor. Bu çok doğal bir şey yani. Çalışan bir kadınla evde oturan bir kadının görünüşü farklı olabilir yani.”

Görüşmeci 19, bir sağlık meslek lisesinde sağlık hizmetleri öğretmeni olarak çalışmaktadır. Görüşmeci kendisinin çocukların karşısında bir örnek teşkil etmesi sebebiyle fiziksel görünümünün ve beden bakımının kendisi için önemli olduğunu ifade etmiştir. Özellikle karşısındaki kitleye saygı açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Karşısındaki kitlenin ergen bir profile sahip olması dolayısıyla giyiminde bir takım özen gösterdiği noktaları şu şekilde ifade etmiştir: *'Öğrencilerin dikkatini dağıtmanın doğru olduğunu düşünmüyorum. Çok dar kıyafet giymem ve önlüksüz asla sınıfa girmem. Çünkü ben ergenlerle çalışıyorum. Onların dikkatini başka yöne çekmenin de doğru olduğunu düşünmüyorum. Çok kısa ve mini etek giyip gitmiyorum. Karşımda belli bir profil var ve bu profilin dikkatinin çok çabuk dağıldığını bilmeniz gerekiyor ve yönde hareket etmek gerekiyor diye düşünüyorum'*. Görüşmeci 19'un karşısındaki profile yönelik yapmış olduğu analize dayanarak giyimine yönelik tavır alması gerek öğrenciler için gerekse de kendisi için oluşabilecek olası sonuçların önüne geçmenin çabasıdır. Bu durum da Görüşmeci 19'un riskleri ortadan kaldırmaya yönelik takındığı refleksif bir tavrın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeci 19 beyanlarının devamında da çalışma hayatında kendisine özen göstermeyenleri aslında kendilerine yönelik yaptıkları bir saygısızlık olarak değerlendirmektedir. Nitekim bu değerlendirme de yine refleksif modern bireye özgü bir değerlendirme olup, kişinin kendi değerinin öne çekilmesine dair açık

vurgulamalardır. Bu değerin ise fiziksel görünümüne yönelik özen gösterme ile olan ilişkisi açıktır.

Görüşmeci 19 (37): “Tabi ki gerektiriyor. Sen çocukların karşısında bir örneksin. Saçın başın dağınık bir şekilde okula gitmek doğru bir şey değildir. Kıyafet seçimin tarzın sana kalmıştır. Ama bunun temiz olması ya da makyaj yapıp yapmamak senin inisiyatifinde olan bir şeydir. Karşıdaki kitleye saygı duymak gerekiyor. Bunun içinde kendine özen göstermen gerekiyor... Topuklu kullanıyorum ama çok yüksek topuk kullanmıyorum. Sağlık problemlerim olduğu ve sınıf içerisinde çok ses çıkarması taraftarı değilim. Öğrencilerin dikkatini dağıtmanın doğru olduğunu düşünmüyorum. Çok dar kıyafet giymem ve önlüksüz asla sınıfa girmem. Çünkü ben ergenlerle çalışıyorum. Onların dikkatini başka yöne çekmenin de doğru olduğunu düşünmüyorum. Çok kısa ve mini etek giyip gitmiyorum. Karşımda belli bir profil var ve bu profilin dikkatinin çok çabuk dağıldığını bilmeniz gerekiyor ve yönde hareket etmek gerekiyor diye düşünüyorum. Makyaj yapıyorum ama abartılı değil. Kendime yakışan şekilde yapıyorum. Kıyafet konusunda da elbise etekte giyiyorum. Çalışmaya gelirken kendisine özen göstermeyenlerin en çok kendilerine saygısızlığı olarak görüyorum. Bunun da karşıdaki kişiye verdiğiniz bir değerle ilişkili olduğunu düşünüyorum... Mevzu bahis bunun bir marka olması değil. Önemli olan temiz ve özenli olması. Ben de bu şekilde gidiyorum.”

Bu başlık altındaki tüm görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, arada bir takım farklılıklara dayanarak çalışma açısından karşılaştırma yapmak mümkündür. Görüşmecilerin sahip oldukları mesleki pozisyonların çalışma hayatında fiziksel görünümüne yükledikleri anlamla ilişkili olduğu açıktır. Nitekim uzman mesleki profile sahip Görüşmeci 22, 13, 17 ve 19 çalışma hayatında fiziksel görünümüne dair bakımın önemine vurgu yaparken, çalıştığı iş yerindeki pozisyonu eğitim derecesi ile ilişkili olarak daha düşük düzeyde olan Görüşmeci 7, 15 ve 18 ise herhangi bir bakım ve özen gösterme gereksinimi hissetmediklerini açıkça ifade etmişlerdir. O halde sahip olunan mesleki pozisyon ve çalışma ortamının kadının fiziksel görünümüne ve beden bakımına dair gereksinim hissinde etkisinin açık olduğunu görmek mümkündür. Bu durum da farklı refleksif kapasitelere sahip çalışan kadınların tarafımızca konu bağlamındaki karşılaştırılmasını açık hale getirmektedir.

4.4. Görüşmecilerin Beden Bakımına Yükledikleri Anlamlar

Görüşmecilere ‘beden bakımının kendileri için ne anlam ifade ettiği ve buna yönelik bir şeyler yapıyorlarsa neler yaptıkları’ tarafımızca sorulduğunda, araştırma açısından karşılaştırma yapabilmek adına zengin veri grubu ile karşılaşılmıştır. Çünkü

iki farklı kadın profilinin beden bakımına yüklemiş olduğu anlamlardaki farklılıkları beyanlarında görmek tarafımızca net hale gelmiştir.

Görüşmeci 8, beden bakımının kendisi için ne ifade ettiği sorulduğunda, cevap olarak ne diyeceğini bilemediğini ifade etmiştir. Bu beyan aslında kendi bedenine dair bir bakım noktasını yaşamı içerisinde detaylı ele almadığının beyanıdır. Dolayısıyla kendi bedeninin istediği ya da isteyeceği bakıma yönelik de beden farkındalığı düşüktür. Nitekim beyanın devamında 3 kere ‘*yok, yok, yok doğal*’ diyerek buna yönelik herhangi bir çabası olmadığını açıkça belirtmiştir.

Görüşmeci 8 (53): “Valla ben ne diyeyim şimdi bilmiyorum ki... Yok yok yok doğal. Hiç bakım falan yok.”

Görüşmeci 9 da Görüşmeci 8 gibi benzer beyanda bulunarak kendisinin bedenine yönelik herhangi bir özel bakımı olmadığını sadece krem kullandığını belirtmiştir. Hem Görüşmeci 9 hem de Görüşmeci 8 beden bakımının ne ifade ettiğine yönelik herhangi bir beyanda bulunmazken, sadece bakıma yönelik bir şey yapmadıklarının vurgusunu yapmışlardır. Nitekim Görüşmeci 9’un da bu açıdan bedenine yönelik farkındalığının düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Görüşmeci 9 (54): “Ama ben bir bakım yapmıyorum öyle. Bir krem sürüyorum o kadar.”

Görüşmeci 12, beden bakımına dair gündelik bir rutini olmadığını bazen sivilce çıktığında bir şey kullandığını ama başka bir şey yapmadığını belirtmiştir. ‘*Krem falan öyle yüzüme fazla şeyler sürmüyorum*’ beyanı ile de özel bir bakım yapmadığını desteklemeye çalıştığı görülmüştür.

Görüşmeci 12 (50): “Bazen bir sivilce çıktığı zaman kullanıyorum ama öyle pek yok. Sabun kullanırım ben. Krem falan öyle yüzüme fazla şeyler sürmüyorum.”

Görüşmeci 3’ün Görüşmeci 8, 9, ve 12 ile karşılaştırıldığında beyanları doğrultusunda bedenine yönelik refleksivitesinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Beden bakımının kendisi için içten ve dıştan olmak üzere iki şekilde gerçekleşebileceğine dair beyanı hem ruhen hem de fiziken bakımın onun için ne kadar önemli olduğunun ispatı niteliğindedir. Özellikle duşları ile ilgili yapmış olduğu vurgular bedenine yönelik algılarının dışarıya açık etme noktasındaki farkındalığının ürünüdür. Herhangi bir konuşmaya yönelik engel görmemesi refleksif birey olmanın

bir parçasıdır. Saçlarının bakımı ile ilgili kepek yapmaması için özel kullandığı sirke, hindistan yağı, cildinin nem dengesinin farkında olup buna yönelik '*ph dengesini korumam için bazı tonikler ve serumlar kullanıyorum*' beyanı özel bir ilgi göstermesindedir. '*Aksatmamaya çalışıyorum*' beyanı da bu bakımların gündelik hayatının aslında bir rutini haline geldiğini açıklama halidir. Kendi el bakımına önem verdiğini hatta bununla kalmayıp kendisinin verdiği bu önemi karşısındaki kadında da görmek istediğini ellere dikkat etmesi ile açık etmiştir. '*Ellerin güzel ve bakımlı olması bence bir kadının güzelliğini yansıtıyor*' ifadesi ile de ellerinin bakımlı olma halinin kendisinin güzelliğini yansıtması olarak değerlendirmektedir.

Görüşmeci 3 (29): "Beden bakımı benim için içten ve dıştan olarak iki şekilde sağlanabilir. Özel hayatımda buna dikkat ediyorum. Duşlarıma önem veriyorum. Duştayken kullandığım duş jellerim benim için önemli, kullandığım lif sadece benim olmalı. Saçlarıma mesela özen gösteriyorum. Kepek yapmaması için mesela sirke kullandığım oluyor. Ya da bir dönem Hindistan yağı kullanmıştım. Yüzüm için yağlı bir cilde sahibim ve yüzümün ph dengesini korumam için bazı tonikler ve serumlar kullanıyorum. Aksatmamaya çalışıyorum. Yağlı bir cildim olduğu için mesela krem sürmüyorum. Ağız bakımına ve dişlerime önem veriyorum. Diş eti problemi de daha önce yaşadım. Bunun için fırçalamaya özen gösteriyorum ve uzun zamandır şarjlı diş fırçası kullanmaya dikkat ediyorum. El bakımına önem veriyorum eller benim için önemli. Karşımdaki kişinin ellerine de dikkat ederim mesela. Tırnaklarım kırıldıysa eğer onun (tırnağının) kesimine temiz olmasına önem veriyorum. Ellerin güzel ve bakımlı olması bence bir kadının güzelliğini yansıtıyor."

Görüşmeci 22, beden bakımının kendisi için anlamını ilk olarak beslenmesine dikkat etmesi ve sonrasında da spor ve kullandığı vitaminlerle desteklediğini belirtmiştir. Özellikle kilo konusuna dikkat çekerek sağlığının bozulmaması noktasında önemli olduğunu ve çevresindekilere yönelik yapmış olduğu analizlerle de sağlıklarına olumsuz etki ettiğini belirtmiştir. Kendi beden farkındalığına dayanarak da '*ben birkaç kilo aldığım zaman kendimi daha enerjim düşük hissediyorum. Hareket kabiliyetim azalıyor*' vurgusu hayatındaki kilo kontrolünün nasıl bir önemi olduğunu ispatı niteliğindedir. Beden bakımının kendisi için anlamının net bir şekilde açıklamasını yaparken, sağlık, beslenme, spor ve kişisel bakım vurgusu kendi hayat tarzını dile getirme biçimidir.

Görüşmeci 22 (34): "Beslenmeme dikkat etmeye çalışıyorum. Spor yapıyorum. Vitaminlerle desteklemeye çalışıyorum. İlk öncelik sağlık. Kilo meselesi de sağlık aslında. Çok kilolu olan insanlarda çevremde de görüyorum. Sağlıkları bozuluyor. Dün bir müşteri ile görüştüm. 'Oturamıyorum, kalkamıyorum' gibi söylemlerde bulundu. Ee hayatını da belli ki olumsuz yönde etkiliyor. Ben birkaç kilo aldığım zaman

kendimi daha enerjim düşük hissediyorum. Hareket kabiliyetim azalıyor. Farklı sağlık sorunları çıkıyor. Beden bakımı öncelikle sağlık, beslenme, spor ve sonra da tabii ki kişisel bakım.”

Görüşmeci 22, beyanlarına kendi hayat tarzına yönelik neler yaptığı ile ilgili örnekler vererek devam etmiştir. Şu an detoksta olduğunu ve son dönemlerde sağlıklı yaşama yönelik bir takım pratikler geliştirdiğini vurgulamıştır. Bu durum Görüşmeci 22’in kendisine dair beden algısını açık eden bir şeydir. Çünkü beden kilo kontrolünü sağladığında hem sağlık hem de ‘*biraz kilo aldığım zaman kendimi kötü hissediyorum. Böyle kıyafetlerim olmuyor*’ diyerek yaşama pratiklerine olan etkisinin farkındalığı sahip olduğu refleksivitesinin ürünüdür. Anne olmasının da buna etkisinin olduğunu ve kendisine baktığında aslında çocuğu için de önem arz edeceğinin ayrıca farkındadır. Beslenme biçimini hayat tarzına dönüştürdüğünde, geçmişte yemiş olduğu zararlı yiyeceklerin ne kadar gereksiz olduğuna dair ‘*hayatına tamamen empoze edince önceden ‘çöp yiyormuşum resmen’, ‘ne kadar gereksiz şeyler yemişim’ diyorsun. İnsanın bir süre sonra o gereksiz abur cuburları, fast foodları canı da istemiyor, gereksiz geliyor*’ vurguları sahip olduğu bilincine dair işaretler sunmaktadır. Görüşmeci 22 beyanlarını sonlandırırken, fiziksel görünümüne de hayat tarzının etkisinin olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple daha rahat -bir anlamda güvende-hissetmesi ile de kendisi için dış görünüşüne yönelik beden bakımının ne kadar önemli olduğuna dair veri sunmaktadır. Nitekim daha önceki bölümlerde de değindiğimiz haliyle Giddens’in beden algısının beden bakımını gerektirmesi üzerine yapmış olduğu vurguyu Görüşmeci 22’in beyanlarında açıkça görmek mümkündür.

““Beden algısı” “beden bakımı”nı gerektirir... Beden bakımı, hem iyi sağlığın faydalarını görmek hem de yanlış gidebilecek bir şeyin işaretlerini yakalamak için, sürekli olarak “bedeni dinlemek” demektir... “Bedensel güç” bir kişiye dış görünüşünü muhafaza edebilmesinde ve hatta daha iyi hale getirebilmesinde, yani bedenin nasıl işlediğini anlamasında ve cilt tazeliğini korumak ve zayıf kalmak için bu işleyişi yakından izleyebilmesinde yardımcı olabilir” (Giddens, 2019, ss.141-142).

Görüşmeci 22 (34): “Şu an detokstayım. Son dönemlerde sağlıklı yaşama çok yönelmeye başladım. Sporla destekleyip. Çünkü ben hayatım boyunca hiç kilolu olan bir insan olmadım. Biraz kilo aldığım zaman kendimi kötü hissediyorum. Böyle kıyafetlerim olmuyor. Diyeti de son bir senedir yapıyorum. İstemiyorum artık bir süre sonra sağlığım için de istemiyorum. Anne olunca kendine daha iyi bakman gerektiğini bir süre sonra öğreniyorsun. Sağlıklı olmak adına sağlıklı besleniyorsun ve sağlıklı beslenme dedikleri şey gerçekten diyetin tamamen dışında. Hayatına tamamen empoze edince önceden ‘çöp yiyormuşum resmen’, ‘ne kadar gereksiz şeyler yemişim’

diyorsun. İnsanın bir süre sonra o gereksiz abur cuburları, fast-foodları canı da istemiyor, gereksiz geliyor. Hiçbir faydası olmadığını görünce vücudun da bir süre sonra istemiyor ve yiyemiyorsun. Tabi sporla falan destekleyince böyle. Görünüş olarak da içime sınıyor daha rahat ediyorum.”

Görüşmeci 19 da beden bakımına özen gösterdiğini dile getirmiştir. Şu an 15 aylık bir oğlu olduğu için, çocuk sahibi olmadan yaptığı kadar ki bakımı yapamadığına dair ayrı bir parantez açmıştır. Çünkü ayak bakımına özellikle dikkat ettiğini buna yönelik kremler, losyonlar ve nemlendiriciler kullandığını belirtmiştir. Beden bakımının kendisi için çok önemli olduğunu *‘benim benim önemli, benim cildim önemli. Ben ona ne kadar önem gösterirsem bedenim de bana o kadar bonkör davranacaktır diye düşünüyorum’* diyerek vurgulamıştır. Kendisinin bedenine davranma şeklinin geleceğine yönelik yaşayabileceği problemlerin önüne geçmesi adına risk analizi yapması bedensel farkındalığının bir parçasıdır. Çünkü kendisinin şu an sedef hastalığı rahatsızlığı olması sebebiyle de kullandığı ilaçlar ile kremlerin oluşturabilecek zararına yönelik önlemler alması bilinç düzeyini göstermektedir. *‘Eee kremi sürdüğünüz zaman sterotip grubu ilaçlar direk bana temas ediyor. Yanlışlıkla kremi sürmemle ilacın temasının olması benim için tehlikeli’* beyanı da bedenine dair sahip olduğu bilinç düzeyini tarafımızca net hale getirmiştir. Ancak sürecin geçici olması sebebiyle kendisini rahatlattığını ve cildinin ne kadar değerli olduğunu ise bir kez daha vurgulamıştır.

Görüşmeci 19 (37): “Tabi ki yapıyorum. Ancak oğlum doğmadan önce yaptığım kadar değil. Oğlum 15. ayını doldurdu ve onun uyumasını bekliyorum ben de bir takım bakımlar yapmak için. Kremler, losyonlar ve nemlendiriciler kullanıyorum. Benim benim önemli, benim cildim önemli. Ben ona ne kadar önem gösterirsem bedenim de bana o kadar bonkör davranacaktır diye düşünüyorum. Bedenim için yapıyorum. Ama oğlum doğmadan önce her akşam mesela ayaklarımı kremleyip yatardım. Şu an bunu çok yapamıyorum. Bırakın onu yapmayı yoğun stresten sedef hastalığına yakalandım. Bu tedavi sürecinde bile kullanmam gerekenleri kullanamadım. Çünkü önceliğim sedef hastalığı ile tedavi olmamdı. Eee kremi sürdüğünüz zaman sterotip grubu ilaçlar direk bana temas ediyor. Yanlışlıkla kremi sürmemle ilacın temasının olması benim için tehlikeli. Oğlum büyüyene kadar bir miktar daha kendimi ihmal edeceğim gibi duruyor. Yeter ki oğlumun canı sağ olsun. Ama tabi ki ben de benim cildim de önemli neticede bu süreç geçici.”

4.4.1. Görüşmecilerin Fiziksel Görünümlerine Yükledikleri Anlamlar ve Buna Yönelik Düşünceleri

Bu başlık altında görüşmecilere ‘yarı yapılandırılmış’ görüşme formunda yer alan ‘fiziksel görünümünüz sizin için ne anlam ifade ediyor?’ sorusu yöneltilerek vermiş oldukları cevaplara yer verilecektir. Aynı zamanda fiziksel görünümlerine yönelik neler yaptıklarına dair beyanları konu bağlamında tarafımızca detaylandırılmaya çalışılacaktır.

Görüşmeci 2, fiziksel görünümünün kendisi için anlamını özellikle kilo vurgusu yaparak dile getirmiştir. Fiziki görünümünün kendisi için çok önemli olduğunu “*midemizi doyurduğumuz zaman ruhumuz mutsuz olur. Kilo aldığım zaman midem doyuyor ama görüntümü gördüğüm zaman mutsuz oluyorum*” diyerek vurgulamıştır. Ruhunun kendisi için önemli olması noktası aslında mutluluk ile fiziksel görünüm arasında kurmuş olduğu bağlantıdan kaynaklanmaktadır. Nitekim geç modern kadın için fiziksel görünümün mutluluk ile ilişkilendirildiği düşünüldüğünde, Görüşmeci 22’nin de görünümüne yönelik tavrının bugünün parçası olduğunu görmek mümkündür. Çünkü görüntüye yapmış olduğu vurguyu ‘*görüntü demek özgüven demek*’ diyerek kendisinin görüntüsünün özgüvenine olan etkisi ile ilişkili olduğunu da göstermiştir. Nitekim özgüveni yüksek tutmanın yolunun da geç modern kadın için fiziksel görünüme yapılan bir takım özenden geçtiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. ‘*Alışverişte ‘aaa bu güzelmiş bunu alayım bu bana olur’ demek müthiş bir duygu*’ vurgusu gündelik hayatındaki alışveriş pratiğinin duygusal olarak bedenine yansıma halini sunmaktadır. Kendi şu anki fiziksel görüntüsünden memnun olduğunu buna yönelik günde 10.000 adım atmaya özen göstermesi ve beslenmesine dikkat etmesi, evde de küçük egzersizler yapması hayat tarzına yönelik ip uçları sunmaktadır.

Görüşmeci 2 (31): “Midemizi doyurduğumuz zaman ruhumuz mutsuz olur. Kilo aldığım zaman midem doyuyor ama görüntümü gördüğüm zaman mutsuz oluyorum. Bilmiyorum fizik yani görüntü benim için çok önemli. Kendime baktığım zaman görüntü demek özgüven demek, görüntü demek mutluluk demek. Alışverişte ‘aaa bu güzelmiş bunu alayım bu bana olur’ demek müthiş bir duygu... “...herhangi bir cerrahi operasyon geçirmedim. İşte bazıları dudağını bazıları burnunu beğenmez ve yaptırır. Ama benim hiç beğenmediğim bir yanım olmadı ki gözüme çarpmadığı için de gerek duymadım duymuyorum. Görüntümden gayet memnunum. Günde 10.000 adım atmaya da özen gösteriyorum. Saçlarımı da kendim istediğim forma rahatlıkla sokabiliyorum hatta bunun için bazen kuaföre de ihtiyaç duymadığım oluyor... Kilo vermek değil de almak benim için sıkıntı yaratır o yüzden almamaya yürüyüş ve

beslenme ile dikkat etmeye çalışıyorum. Evde de ufak tefek hareketlerle dikkat etmeye çalışıyorum.”

Görüşmeci 3’ün dış görüntünün önemine dair yapmış olduğu vurgular çok açıktır. Özellikle *‘bence kadının kendini ifadesi sözden önce ki halidir’* beyanı kendisini ifade etme halinin öncelikle fiziksel görüntüsünden geçtiğinin anlatısıdır. Nitekim daha önceki başlıkta yer alan (5.3.2 başlığı) Görüşmeci 22’nin de fiziksel görüntünün ilk aşamada sözlü anlatılacaklardan önce görüntüye dikkat edilerek saygı duyulması üzerine yapmış olduğu vurguyu aynı bağlamda Görüşmeci 3’te de görmekteyiz. O halde sahip oldukları fiziksel görünümlerine yönelik algılarında refleksif modern kadının kendisi dışındaki kişilere nasıl görüldüğü ile ilgili kaygılar taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim Görüşmeci 3’ün kendisine saygısı olduğu için ve ruh haline yansıdığı için de fiziksel görünümüne yönelik özverili davrandığını beyan etmesi her şeyi açıklar niteliktedir. *‘Çünkü kendine bir önem veriyorsun ve güne bir adım önde başlıyorsun. Çünkü güne kendine dikkat etmekle başlamışsın zaten. Güne hazırsın ve önüne çıkabilecek problemde sen kendini bir şeyleri çözebileceğine de hazır hissediyorsun. Ki bunun fiziksel görünümüne de yansıtmışsın ve kendinde o gücü görmüşsün’* vurguları da fiziksel görünümünün güzel olduğunda kendisinin karşısına çıkabilecek problemlere karşı bir gücü hissettirmesi ile eşleştirmektedir. Aslında burada bedenini sorunlara karşı çıkabilecek duygusal açıdan bir motivasyon kaynağı olarak değerlendirdiğini görmek mümkündür. Görüşmeci 3, modayı da takip ettiğini ve giyiminde uyuma özen gösterdiğini ifade etmiştir. Fiziksel görünümüne yönelik iltifat aldığını belirterek kendisine verdiği değer karşısındaki kişi tarafından da fark edilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. O halde geç modern çağda kadının hem kendisinin kendisine nasıl görüldüğü hem de karşısındakinde bu görüntünün nasıl karşılandığının değerli olduğunu Görüşmeci 3’ün de beyanı doğrultusunda açıkça söyleyebiliriz.

Görüşmeci 3 (29): “Bence kadının kendini ifadesi sözden önce ki halidir. E bunu da beden görüntünüz çok açık yansıtıyor. Sağlıklı ve kendime saygım olduğu için fiziksel görünümümü dikkat ediyorum. Bu tabi o gün ki ruh halinize yansıyor ve bunun için titiz olmak önemli hale geliyor. Çünkü bedenime ve fiziksel görünümümü karşı daha özverili olduğum zaman mutlu olduğumu hissediyorum ve bu daha da güçlü olmamızı sağlıyor bence. Çünkü kendine bir önem veriyorsun ve güne bir adım önde başlıyorsun. Çünkü güne kendine dikkat etmekle başlamışsın zaten. Güne hazırsın ve önüne çıkabilecek problemde sen kendini bir şeyleri çözebileceğine de hazır hissediyorsun. Ki bunun fiziksel görünümüne de yansıtmışsın ve kendinde o gücü görmüşsün... Fiziksel görünümüm için şunları yapıyorum: Modaya ayak

uydurduğumuz zamanlar tabii ki oluyor. İşte yırtık pırtık bir şey giydiğim oluyor. Ama bir şeyi kirli giymektense temiz giymek ya da uyumlu giyinmek önemli. Fiziksel görünümüm ile ilgili iltifat alıyorum. Bence bunu her kadın alıyordur. Ben de her kadın gibi aldığımda mutlu hissediyorum. Çünkü kendinize verdiğiniz değer karşısındaki bir kişi tarafından da fark ediliyor olması güzel.”

Görüşmeci 22, kendisi için fiziksel görünümünde uyuma dikkat ettiğini belirtmiştir. Görüşme esnasında üzerinde bulunan gömleği göstererek kıyafeti ile kurduğu uyumu göstermeye çalışmıştır. Kıyafetlerinde kombin yapmanın anlamını ise bir bütünlüğün hissettirdiği rahatlıktan kaynaklandığını dile getirmesi ile görmek mümkündür. Çünkü bir kıyafetin görünümünün iyi mi yoksa kötü mü duracağı kişinin yapacağı seçimlere bağlı olduğuna dair de örnekler sunmuştur.

Görüşmeci 22 (34): “...Ben uyuma özen gösteriyorum. Çünkü ben şu gömleği farklı bir şekilde giyersem hiçbir şey gösteremeyebilir. Bunu kombinlemek, taktığın aksesuar, ayakkabı, çanta ile uyum sağlamak gerekir. Bu şekilde çok düz bir elbiseyi bile kötü bir şekilde de gösterebilirsin. Çok basit bir elbiseyi çok şık hale de getirebilirsin. Biraz da zevk meselesi, tercih meselesi de. Aynı kıyafeti başka arkadaşım da giyiyor. Ben de farklı onda farklı duruyor.”

Görüşmeci 22 ifadelerinin devamında dış görünüşünün ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Görüşmeci 2, 3 gibi benzer şekilde görünümünün özgüvenle ilişkisi olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada geç modern kadın için dış görünümün anlamının özgüven, özsaygı ve benlikle olan ilişkisini görüşmecilerin beyanlarından da açıkça görmek mümkündür. Görüşmeci 22, ojenin kendisi için çok önemli olduğunu ‘*tırnağımda ojem olmadığında da kendimi iyi hissetmiyorum. Tırnaklarımı saklarım. Kendim huzursuz oluyorum*’ diyerek vurgulamıştır. Tedirgin olması ve görünümünün riske atmama çabası ise fiziksel görünümüne yüklediği anlamla ilgilidir. Nitekim tek bir noktaya gösterilen önemin değil de bir bütünün kendisi için önemli olması bedenini kurgulama biçimini açık etmektedir.

Görüşmeci 22 (34): “Dış görünüşüm benim için önemli. Kendimi daha rahat hissediyorum, daha rahat ifade edebildiğimi düşünüyorum. Özgüvenim daha yüksek oluyor. Ben makyaj yapmadığımda da kendimi iyi hissetmiyorum. Tırnağımda ojem olmadığında da kendimi iyi hissetmiyorum. Tırnaklarımı saklarım. Kendim huzursuz oluyorum. Bu tamamen kendimle alakalı. Kendimi aksi halde huzurlu hissetmiyorum. Böyle çok tedirgin oluyorum. Aman düzgün olayım ben hiç riske atmayayım istiyorum. Ben bir bütün olarak seviyorum. Bakmışsın saçı iyi ama makyaj yoksa hiçbir anlam ifade etmiyor. Ya da güzel giymişsin saç makyaj bir oje sürmeyince olmuyor. Bu kılık kıyafet, dış görünüş meselesine tamamen ucuz pahalı değil, ama uyumlu ve bir bütün olarak bakıyorum.”

Görüşmeci 13, fiziksel görünümünün anlamını ifade etmeye topuklu ayakkabı ve makyajın kendisi için önemini belirterek başlamıştır. Makyaj noktasındaki hassasiyetini *'belki rimelsiz bakkala gitmem o kadar da severim yani'* vurgusu ile hayatında makyajın kapladığı yeri net şekilde ifade etmiştir. Bakıldığında rimelle bir bütünleşmişlik söz konusu. Görüşmeci 13'ün makyaj malzemeleri için ciddi paralar harcadığını ifade etmesi çalışma açısından zengin bir veri sunmaktadır. Hatta vurgularını güçlendirmek için de makyaj malzemelerinin zaafı olduğunu belirtmesi ve maaşının da beşte birini harcaması Görüşmeci 13 için fiziksel görünümünün anlamını ortaya koymaktadır. Nitekim bakıldığında bir maaşın beşte birinin makyaj malzemesine harcamak ciddi bir kaynak kullanımını göstermektedir. Bu durumun kendi sahip olduğu ekonomik koşullarla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

Görüşmeci 13 (32): “Topuklu ayakkabıyı çok severim. Makyaj yapmayı çok severim. Belki rimelsiz bakkala gitmem o kadar da severim yani... Genelde saç işini evde kendim hallediyorum... Makyaj malzemelerine ciddi bir para harcıyorum. Makyaj malzemeleri benim zaafım birazcık onu söyleyebilirim... Maaşımın 5'te birini kişisel bakıma harcıyorumdur.”

Görüşmeci 10, yukarıda bahsetmiş olduğumuz fiziksel görünüme yapılan yatırım ile ekonomik koşullara sahip olmanın ilişkisine yönelik vurgulamalarda bulunmuştur. Nitekim Görüşmeci 13 maaşının beşte birini bakımı için harcadığını vurgularken, Görüşmeci 10 ise bütçesi gereği fiziksel görünümü için ayıracak bir olanağı olmadığını belirtmiştir. Bakımlı olmak için maddiyat gerektiğini bunun için de kendisinin yeterince imkânı olmadığını anlatmak istemektedir. Nitekim sahip olduğu bütçeden ayırmayı ise *'ekstra ayıracak bir lüksüm yok açıkçası'* diyerek fiziksel görünümü için yapacaklarının kendisi için anlamını 'lüks' olarak değerlendirmiştir. Bu durum fiziksel görünümüne gelene kadar aslında yaşamında birçok şeyi yapmaya imkân bulamadığının anlatısıdır. Bakımı 'lüks' olarak değerlendirmesinin sebebi olarak da bunu görmek mümkündür.

Görüşmeci 10 (48): “Bütçemden öyle ekstra ayıracak bir lüksüm yok açıkçası. Bakımlı olmak için de biraz maddiyat lazım. Bütçe ayıramıyorum ekstra.”

Görüşmeci 12'ye fiziksel görünümünün kendisi için ne anlam ifade ettiği sorulduğunda, soruya ne cevap vereceğini bilemediğini ifade etmiştir. Bu beyan aslında daha öncesinde fiziksel görünümüne dair özel bir düşünme pratiği gerçekleştirmediğinin ispatı niteliğindedir. Görüşmeci 12 beyanının devamında, kilo

olarak kendisinin şu an olduğu kilodan daha düşük bir kilo olan 75 ve 80 kilo olmak istediğini ancak buna yönelik herhangi bir çaba göstermediğini vurgulamıştır.

Görüşmeci 12 (50): “Ay valla ben bunu pek bilemedim...Ben 75 ya da 80 kilo olmak istiyorum. Bir kere öyle oldum sonra tekrar kilo aldım. Pek de bir şey yapmıyorum zaten.”

Görüşmeci 9, fiziksel görünümünün anlamını iş yerinde çalışırken özellikle neler yaptığı ile ilişkilendirerek ifade etmiştir. Göbek bölgesi ve kalçasının dışarıdan dikkat çekmemesi adına önlükle önlem aldığını belirtmiştir. Bu durum Görüşmeci 9’un kendi görünümünün dış gözler tarafından bakıldığında rahatsız olmama adına bir çaba içerisine girdiğinin ifadesini sunmaktadır.

Görüşmeci 9 (54): “Ben bir böyle önlüğümü falan giydiğimde dışarı taşmamasını istiyorum. Göbek bölgesi olsun, kalça bölgesi olsun. Gözükmemesini isterim ben öyle.”

Bu başlık altında beyanlarına yer verilen tüm görüşmecilere bakıldığında, özellikle Görüşmeci 2, 3, 22, 13’ün geç modern kadın profiline sahip oldukları ve fiziksel görünümün onlar için önemini vurgularında açıkça görmek mümkündür. Buna yönelik sahip oldukları ekonomik koşullar sebebiyle de gerçekleştirdikleri faaliyetleri de açıkça beyanlarında görmekteyiz. Görüşmeci 10, 12 ve 9 için de beyanlarına bakıldığında, fiziksel görünümünün onlar için özel bir anlam ifade etmediğini söylemek mümkündür. Nitekim buna yönelik sahip oldukları koşullar sebebiyle herhangi bir çaba içerisine girmediklerini vurgularında da ayrıca görmek mümkündür.

4.4.2. Görüşmecilerin Hem Cinslerinin Fiziksel Görünümlerine Yönelik Düşünceleri ve Hissettikleri

Görüşmecilere ‘hem cinslerinizin fiziksel görünümü size nasıl hissettiriyor’ sorusu yöneltilmiş olup, beyanlarına aşağıda yer verilecektir.

Görüşmeci 2, hem cinslerinin fiziksel görünümünde bir bakımsızlık halini kadının kendisine yapmış olduğu en büyük hakaret olarak dile getirmiştir. Nitekim bu anlatı kendisi için fiziksel görünümün çok önemli olduğunun ve özellikle buna dikkat ettiğinin açık beyanıdır. Bakımsızlık için hamilelik dahil hiçbir şeyin bahane edilmemesi gerektiğini, önemli olanın kişinin kendi gözüne hitap etmesinden geçtiğini belirtmiştir. Kendi hamilelik döneminde bu durumu yaşamış olduğunu ancak sonrasında bunun en büyük hata olduğunu anlaması bilincinin algılarını belirlediğini

göstermiştir. Nitekim bu da karşımızda refleksif modern bir kadının olduğunu göstermektedir. ‘O yüzden bakımsız insanlar ‘yaşımda geçmiş napayım’ diyen kadınlara birkaç çift böyle sözüm oluyor’ diyerek etrafındaki kişilere de durumun önemine dair uyarılarda bulunduğunu açıkça söylemiştir. Bakımlı bir kadın gördüğünde Görüşmeci 2, bakımına özeneceğini ama bunun bir kıskançlık olmadığına dair vurgusu düşünümselliğinin belirtisidir. Çünkü kendi iç muhasebesinde bunun daha önce sorgulamasını yapmış olduğunun işareti beyanında vermiş olmaktadır. Nitekim beyanın devamında kendisinin daha iyisini yapacağına olan inancı görünümü için harcayacağı çabanın göstergesidir.

Görüşmeci 2 (31): “Bakımsız olmak burada aslında bir ayrım yapmadan söyleyeceğim: Bir insanın kendine yaptığı en büyük hakaret bence. Bakım insana ayrı bir hava katıyor. Ya işte ben hamileyim de çok şiştim de bilmem ne oldu da bıraktım kendimi’ gibi şeyler bırakmayacaksın kendini. Ben de hamilelik süreci geçirdim ve bunu yaptığım zaman oldu da ama yaptığım en büyük hatalardan. Çünkü sen seni görüyorsun bir başkası seni görse ne. Önce kendi gözüne hitap edeceksin bence önemli olan bu. O yüzden bakımsız insanlar ‘yaşımda geçmiş napayım’ diyen kadınlara birkaç çift böyle sözüm oluyor... Bakımlı bir kadın gördüğümde kıskanmıyorum ama özeniyorum. Bir saçına bakıma, kıyafetine dikkat etmesi, kilosunu koruması vb. şeyler benim özeni sebebidir. Ama hiçbir zaman kıskanmam. Daha iyisi olsun isterim kendim için ama kıskanmam dediğim gibi özenirim, hoşuma gider.”

Görüşmeci 3, kendisini mesleği gereği insan gözlemci biri olarak nitelendirmiştir. Mesleği iş güvenliği uzmanıdır. Kendisini insan gözlemci olarak nitelendirmesi etrafındaki kişilere dair analizlerin anlamının kendisindeki derinliğini anlatmaya yönelik yaptığı vurgulamadır. Görüşmeci 3, bakımsız olan bir kadının kendisi için çağrışımını başarısız da olabileceğini düşünmesi ile bir görmektedir. Çünkü kişinin öncelikle kendi görünümüne dikkat etmemesinin anlamı görüşmeci için, kadının güçsüzlüğünün işareti olabileceğini alt metinde vermeye çalıştığını söylemek mümkündür. Özellikle fiziksel görünümün kendisi için çok önemli olduğunu ve simetriye olan dikkatini ‘dağınık topuz’ örneği vererek desteklemektedir. ‘Örneğin bir dağınık topuzun bile bir düzeni var. O düzensizlik içindeki düzeni seviyorum. Kuaföre gittiğimizde saçımızı topuz isteriz ve o dağınıklıktaki düzen beni çeker mesela’. Görüşmeci 3 beyanının devamında da salaş görüntünün kendisini rahatsız ettiğini ve bu durumun hiç kendisi için mümkün olmadığını ‘gelişi güzellik bana göre değil’ diyerek bir kez daha görüntünün önemine dikkat çekmiştir.

Görüşmeci 3 (29): “Aslında bakımlı ya da bakımsızlık çok geniş bir çerçeve ve kişiye göre değişebilir. Mesleğim gereği de biraz böyle insan gözlemci birisi olarak bu şekilde söylüyorum. Şimdi bir kişi çok bakımlı ya da çok bakımsız demek için bir kalıba sokmak gerekiyor. Ben bunun bir kalıba sokulmaması taraftarıyım. Daha çok bakarsak bakımsız bir kadın daha ‘yılgın’ gözüküyor ve ben de şunu çağırıştırıyor. Bakımsız olduğunda başarısız da olabileceğini düşünüyorum. Çünkü o kişi zaten önce kendi görünümüne dikkat etmemiş ilk önce. Tabi ya bakım için çok bir makyajın bunu sağladığını düşünüyordur ya da bir bütçe ayıramadığı için gerçekleştiremiyordur onu bilemiyorum.... Bakım benim için o gün aynaya baktığımda evet ‘fena değilim’ diyebiliyorsam, kendi görüntüm beni rahatsız etmiyorsa bu vücudumun simetrisi olabilir kıyafetin uyumu olur, saçın toplanma biçimi olur. Örneğin bir dağınık topuzun bile bir düzeni var. O düzensizlik içindeki düzeni seviyorum. Kuaföre gittiğimizde saçımızı topuz isteriz ve o dağınıklığı düzen beni çeker mesela. Salaş olursun ama uyum içinde salaş. Gelişi güzellik bana göre değil. O kendini salmışlık görüntüsü aslında beni rahatsız eder.”

Görüşmeci 10, kendisi herhangi bir bakım yapamadığını belirterek, bakımlı bir kadın gördüğünde özendiğini ifade etmiştir. ‘*Biz bakamıyoruz kendimize*’ diyerek aslında bakma fırsatının ve buna yönelik imkânının olmadığını dile getirmeye çalışmaktadır. Bakımsızlığın kişi pis olmadıktan sonra kendisi için bir sıkıntı oluşturmadığını belirtmiştir. Nitekim bu ifade Görüşmeci 2 ve 3 ile karşılaştırıldığında tam tersi bir beyanda bulunduğunu göstermektedir. ‘*Hayat şartları onu gerektiriyordur belki*’ ifadesi aslında kendisinin de yapamamasının sebebine dair işaret sunmuştur. Dolayısıyla karşısındaki kişide de ilk olarak kendi yaşantısından yola çıkarak bu olasılığı göz önünde bulundurmaktadır.

Görüşmeci 10 (48): “Kendim yapamadığım için bakımlı kadın gördüğümde özeniyorum. Biz bakamıyoruz kendimize. Bakımsız yani pis olmadıktan sonra benim için bir sıkıntısı yok. Hayat şartları onu gerektiriyordur belki.”

Görüşmeci 16, bakımlı bir kadın gördüğünde ‘*keşke ben de öyle olabilsem diyorum*’ ifadesi ile kendisinin böyle bir bakım gerçekleştiremediğine dair vurgulama yapmıştır. Beyanının devamında hiç pedikür yaptırmadığını vurgulaması bakımlı bir kadının kendisi için anlamını ortaya koymaktadır. Kendi ellerine krem sürme sebebini ise keyfi olarak yapmadığını iş yerinde elleri çatladığı için kullandığını ifade ederek anlatmaya çalışmıştır. Yani Görüşmeci 16 için ellerine krem sürmesi özel bir bakım olduğu için değil de ellerinde oluşabilecek çatlakların daha da kendisi için sıkıntı olmaması adına gerçekleştirdiği bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmeci 16 (55): “Bakımlı kadın gördüğümde keşke ben de öyle olabilsem diyorum. Yapmaya çalışsan da sonra bir iki gün sonra boş veriyorum... Ben hiç

pedikür medikür yaptırmamış insanım yani. Hiç öyle bir bakım görmedim. Arada bir krem sürersem krem sürerim iş yerimde ellerim çatladığı için çatlaklara o kadar.”

4.5. Görüşmecilerin Fiziksel Görünümüne Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Hissettirdikleri

4.5.1. İş Arkadaşlarının Söylemleri ve Hissettirdikleri

Bu başlık altında görüşmecilere ‘iş arkadaşlarınızın bedeninize yönelik söylemleri bulunuyor mu, bulunuyorsa bu söylemlerin nasıl hissettirdikleri?’ sorusu yönlendirilmiş olup beyanlarına aşağıda yer verilecektir.

Görüşmeci 2, çalıştığı iş yerine hiç makyaj yapmadan gittiği gün şefinin kendisinin yüzünün soluk görüldüğünü, bu sebeple yüzünü renklendirmesini istediğine yönelik söylemini ifade etmiştir. Aslında şefinin yüzünün renklenmesine yönelik söylemi çalışma enerjisi bakımından makyajın bir motivasyon olarak kullanılabilirliğinin anlatısıdır. Görüşmeci 2 ise yüzündeki o hissedilen solgunluğun makyajla ilgili olmadığını çalışma ortamının ister istemez yüzüne yansıdığını belirtmiştir. Söylemlerin kendisini çok etkilemediğini, başkalarının ne düşündüğünün değil de kendisinin ne hissettiğinin daha değerli olduğunu anlatmıştır. Bu ifade geç modern kadın beyanıdır. Kendisine yüklediğin anlamın değerli olduğunun ispatı niteliğindedir.

Görüşmeci 2 (31): “Ben hiç makyaj yapmadığım olduğu gün çalıştığım oteldeki yemek bölümündeki ustam(şefim): ‘Ya yüzünde çok renksiz, bir şeyler yapsana yüzün azıcık renklensin, yüzün çok soluk duruyor’ tarzı söylemleri oluyordu daha çok. Ama oranın yani çalıştığınız ortamın atmosferiydi o yani yüzünüzdeki solgunluğa yansıyan... Ağır kelime kullanan hiç olmadı... Gülüp geçiyordum. Çünkü beni insanların söylemi çok etkilemez.”

Görüşmeci 3’ün arkadaşlarının söylemlerine bakıldığında kendisinin bedeninin ciddi şekilde bir gözleme tabi tutulduğu ifadelerinden açıktır. Nitekim kendisine iyi baktığını söylemeleri, anne olması sebebiyle ‘*çocuk sahibisin çok genç görünüyorsun, doğum yapmışsın ama hiç kilo yok dümdüz beden... Vücudun da bir deformasyon görmedik bunu nasıl sağladın gibi sorular alıyorum*’ beyanları bedenine dış gözler tarafından yapılan incelemenin ürünüdür. Görüşmeci 3 de Görüşmeci 2 gibi kendi görünümünün kendini mutlu etmesinin daha önemli olduğunu vurgulamış olup, bazen söylenenleri de değerlendirdiğini ifade etmiştir. Söylenenleri değerlendirme noktası,

görünümünün nasıl yansıdığına kendisi için önemli olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Görüşmeci 3 (29): “Her zaman iyi görünmeye çalışıyorsun, kendine bakıyorsun ve iyi yansıtıyorsun. Çocuk sahibisin çok genç görünüyorsun, doğum yapmışsın ama hiç kilo yok dümdüz beden... Vücudun da bir deformasyon görmedik bunu nasıl sağladın gibi sorular alıyorum... Kötü bir şey duyduysam dinliyorum ama ne kadar kabul ettiğim konusunda kişiye göre değişiyor. Saçlarımı hiç yakıştırmayan birisine teşekkür ederim evet bir daha kendime bakarım ben öyle mutluyum onu değiştirmem ama ona da kızmam. Değerlendirdiğim noktalar da oluyor.”

Görüşmeci 17, toplantılarda karşılaştığı iş arkadaşlarının fiziksel görünümüne yönelik iyi şeyler söylediğini ve bunun da kendisini iyi hissettirdiğini ifade etmiştir. Bu durumun sebebi olarak da kendi görünümüne verdiği özenin karşısındaki kişiler tarafından da takdir almasının kendi açısından ne kadar önemli olduğuna dair vurgulamalar yapmıştır. Eleştiri olarak *‘az bir kilo almışsın görmeyeli’* dedikleri zaman, ben de *‘aldım herhalde dikkat etmem gerekiyor o halde diyorum’* beyanı eleştiriye dikkate alarak bedenine yönelik tavır aldığının ispatı niteliğindedir. *‘Bu da iyi hissettirmiyor yani’* beyanı da kendi bedenine yönelik söylemin duygusal olarak üzerindeki etkisinin olumsuzluğa yol açabileceğine dair vurgulama olduğunu söylemek mümkündür.

Görüşmeci 17 (48): “Toplantılarda karşılaştığım iş arkadaşlarının iyi şeyler söyledikleri oluyor tabii... Bu tabii ki iyi hissettiriyor bana kendimi. Kendinize bakmışsınız ve bunun da karşı tarafa yansıdığını duyabilmek güzel bir şey... Eğer ki eleştiri duyarsam da canım sıkılıyor ve benim de bedenimle ilgili buna yönelik tavır almam gerektiğini görüyorum... *‘Az bir kilo almışsın görmeyeli’* dedikleri zaman, ben de *‘aldım herhalde dikkat etmem gerekiyor o halde’* diyorum. Bu da iyi hissettirmiyor yani.”

Görüşmeci 13, mesleki yaşantısının geçmiş yıllarında söylemlerle karşılaştığını ifade etmiştir. *‘Zaten genelde beni çevremde bakımlı ve süslü bilirler. Beni bilen herkes bunu söyler. Çalışma arkadaşlarımda söyler. Sen ruj, rimel seversin diye bana alırlar’* beyanları kendi bakımına gösterdiği özeni açık etmektedir. Ancak bu bakımına dair hem cinslerinin kendisine söylemleriyle baskı yaşattığını söylemiştir. Ancak kendisinin güçlü bir yapısı olduğunu belirtip, kötü etkilenmediğinin vurgusunu yapmıştır. Görüşmeci 13 güçsüz kişilerin ise bedenlerine yönelik söylemlerle karşılaştıklarında aynı tavrı gösteremeyebileceklerini de ayrıca vurgulamıştır. Bu durum söylem karşısında kişinin duruşunun ne kadar önemli olduğuna dair anlatıdır.

Görüşmeci 13 (32): “Geçmişte bununla ilgili yaşadığım problemler oldu. Zaten genelde beni çevremde bakımlı ve süslü bilirler. Beni bilen herkes bunu söyler. Çalışma arkadaşlarımda söyler. Sen ruj, rimel seversin diye bana alırlar. Ama bazen de negatif durumlarla karşılaştığım da oldu... ‘Aman süsünden püsünden vakit bulup da işte servise yetişemedin’ diye hem cinslerin hem cinslerine yaptığı bazı baskılar yaşadım... Hayır kötü etkilemedi. Ama bu benim güçlü olmamdan. Daha güçsüz, savunmasız, insanların kesinlikle kötü etkileneceklerini düşünüyorum.”

Görüşmeci 13’ün daha güçsüz kişilerin bedenlerine yönelik söylemlerde güçlü bir tavır sergileyemeyecekleri üzerine yaptığı vurguyu Görüşmeci 12’in karşılaştığı bir örnek üzerinden değerlendirmek mümkündür. Nitekim Görüşmeci 12’nin örneği çalışma açısından zengin bir veri sunmaktadır. Çünkü ‘çalışma yerindeki kişinin pozisyonunun bedenine yönelik söylem biçimine etkisi nasıldır?’ sorusuna beyanlar doğrultusunda cevap bulunmaya çalışılmıştır. Görüşmeci 12 daha önce çalıştığı iş yerindeki arkadaşının gözüne kalem sürmesi üzerine müdür yardımcısının bir başkasına durumu anlatırken kendisinin şahit olduğunu ifade etmiştir. ‘*Neden bu kalem çekmiş ki masalara sandalyelere mi bunu gösterecek*’ söylemini müdür yardımcısının kullandığını belirterek kendi dünyasındaki etkisini derin şekilde sunmaya çalışmıştır. ‘*Eeee sen çekmişsin öğrencilere gösteriyorsun*’ diyerek Görüşmeci 12 aslında kendilerinin ne farkı olduğunu anlamlandırmaya yönelik vurgularda bulunmuştur. ‘*Kadıncağız ne yapmış ki gözüne bir kalem sürmüş*’ diyerek fazla bir bakım olmadığını ifade etmiştir. ‘*Sen de insansın boyanmışsın*’ beyanı ise kendilerine yönelik bir ötekileştirme hissine kapıldıklarını anlatma halidir. ‘*Bu temizliğe geliyor, bu niye kalem çekmiş*’ diyor, beyanı görüşmeci 12’in yapmış olduğu işin (temizlik personeli olarak) kendilerine yönelik bir bakım yapmalarına engel bir hale dair algılanmasının ürünü olarak değerlendirilebilir. Nitekim Görüşmeci 12’in aradan seneler geçmesine rağmen bu durumun aklından hiç çıkmadığını ve soru işareti olarak kendilerini küçümsemeleri olarak görmesi karşılaştığı muamelenin yaşantısındaki derinliğini anlatmaktadır. ‘*Demek ki bizi küçümsüyorlar*’ beyanı da iç dünyasındaki derinliği anlatır niteliktedir. İç dünyasındaki derinliğin ise sosyal dünyasına yansımaları beyanları doğrultusunda açıkça görmek mümkündür.

Görüşmeci 12 (50): “Daha önceki iş yerimde benim değil de bir arkadaşımın başına geldi. Bir arkadaş gözüne kalem sürmüş... Müdür yardımcısı da bir başka arkadaş için bunu söylerken ben duydum ‘neden bu kalem çekmiş ki masalara sandalyelere mi bunu gösterecek’ dedi. Eeee sen çekmişsin öğrencilere gösteriyorsun... Kadıncağız ne yapmış ki gözüne bir kalem sürmüş. Sen de insansın boyanmışsın. ‘Bu temizliğe

geliyor, bu niye kalem çekmiş' diyor. Aradan seneler geçti bu bende bir soru işareti bıraktı. Bak hiç aklımdan çıkmaz... Demek ki bizi küçümsüyorlar.”

Görüşmeci 9, tesettürlü bir kadın olması sebebiyle iş yerine ilk girdiği zaman patronunun eşarbını bağlama şekline yönelik söylemini dile getirmiştir. Daha sonra Görüşmeci 9, bir zaman sonra tekrardan patronunun ‘*sen bizim burada kilo aldın*’ söylemini dile getirerek fiziksel görünümü üzerinden aynı kişi tarafından iki kere bu söylemlere maruz kalmasının hoş bir durum olmadığını belirtmiştir. Nitekim ‘*duymamak isterdim*’ beyanı söylem karşısında hissettiği rahatsızlığı açık etmesidir. Bu noktada kanaatimizce bu söylemlerin karşı cins tarafından Görüşmeci 9’a yöneltilmesinin kendisi için ayrıca bir rahatsızlık olduğunu söyleyebiliriz.

Görüşmeci 9 (54): “Bana patronum, ben ilk işe başladığımda eşarbımı (önden çene altına doğru bir şekilde bağlama şeklini tarif ediyor) bu şekilde bağlamıştım. Sonradan bana patronum dedi ki ‘sen ilk geldiğim de eşarbını annem gibi bağlıyordun’ dedi. Sonradan neden bu iğne işini falan çıkardın dedi. ‘Eşarbını arkaya doğru bağlar mısın’ dedi. Ben de dedim bunu bu şekilde bağlayamam... Patronumdan dahi sen kilo aldın burada diye duydum. ‘Sen bizim burada kilo aldın’ dedi... bunu duymak hoş olmuyor tabi, duymamak isterdim.”

Bu başlıkta yer verilen görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, iş arkadaşlarının görüşmecilerin fiziksel görünümüne yönelik söylemlerinde kullandıkları üslup da farklılıklar görmek mümkündür. Nitekim bu üslubun sahip olunan çalışma koşulları ile ilişkisini görmek mümkündür. Bu bağlamda görüşmecilerin sahip oldukları bilinç düzeyinin söylemler karşısında takındıkları tavırlarda etkili olduğunu beyanlar çerçevesinde söyleyebilmek mümkündür.

4.5.2. Karşı Cinsin Söylemleri ve Hissettirdikleri

Görüşmecilere ‘karşı cinsin (eşinizin, sevgilinizin, nişanlınızın vs.) fiziksel görünümünüze yönelik söylemleri bedeninize yönelik nasıl tavır almanıza sebep oluyor?’ sorusu yöneltilmiş olup, verilen cevaplara bu başlık altında yer verilecektir.

Görüşmeci 2, eşinin bedenine yönelik kendisine hiçbir olumsuz söylemi olmadığını ifade etmiştir. Özellikle yalnız ya da etrafta birileri olsun olmasın her daim güzel olduğunu dile getirmesinin kendisi için mutluluk verdiğini ifade etmiştir. Nitekim iltifatların kendisini hayata dair motive ettiğini de örnekendirerek beyanına devam etmiştir. ‘*Örneğin; gün içerisinde işte yaşadığınız bir stres eve geldiğinizde moralim bozursa söylediği iki güzel sözcük güzelliğim ile ilgili beni göklere çıkarıyor*’

beyanın da ‘göklere çıkarıyor’ vurgusu yaşamına dair nasıl bir olumlu etkisinin olduğunu anlatma çabasından kaynaklanmaktadır. Hissettiği duyguyu dile getirmesinin mümkün olmadığını ifade etmesi de yaşamına olan etkisini desteklemesindedir.

Görüşmeci 2 (31): “Eşimden hiç bedenime yönelik negatif bir şey duymadım. Yanımızda birinin oluşu olmayışı hiç önemli değil sürekli güzel olduğumu dile getiren bir insan. Genelde sen senin güzelliğinin farkında değilsin diyor ve bunları duymak ve hissetmek bana iyi geliyor... Hayata dair sizi motive ediyor çok iyi bir şey. Örneğin; gün içerisinde işte yaşadığınız bir stres eve geldiğinizde moralim bozursa söylediği iki güzel sözcük güzelliğim ile ilgili beni göklere çıkarıyor. Hani bunu şu an anlatamam yani, her insan bunu yaşar ben de fazlasıyla yaşıyorum.”

Görüşmeci 5, eşinin bedenine dair herhangi bir olumsuz söylemi olmadığını belirtmiştir. Özellikle eşine yönelttiği ‘ben 90 kilo bir kadın olsam yine aynı şekilde beni sevip, aynı şekilde davranır mıydın?’ sorusu eşi tarafından bedeninin nasıl görüldüğüne dair taşıdığı kaygının belirtisidir. Bu taşıdığı kaygı eşine soru sormayı tetiklemiş olup, almış olduğu ‘evet’ cevabı sonrası kendisinin bedeni için değil de kendi olduğu için sevilme halinin duygusal olarak rahatlatma halini göstermektedir. Nitekim Görüşmeci 5’in yapmış olduğu bu sorgulama hali refleksif birey olmasının uzantısıdır. Beden geç modern çağda önemli hale gelince bedene yönelik kaygılarda konuşulmaya değer bulunmaktadır.

Görüşmeci 5 (29): “Hayır olmuyor. Kendisine ben daha önce şöyle bir soru yönelttim: ‘ben 90 kilo bir kadın olsam yine aynı şekilde beni sevip, aynı şekilde davranır mıydın?’ diye, içtenlikle ‘evet’ cevabını aldım. Gerçekten de öyle olduğunu düşünüyorum... İnsan sadece bedeni ve güzel olduğu için değil de kendi olduğu için sevildiğini hissediyor.”

Görüşmeci 20, eşi ve kendisinin aslında kilo noktasında herhangi bir tedirginlikleri olduğunda birbirlerine destek olduklarından bahsetmiştir. Örneklendirme olarak da ‘mesela şuan ikimiz birlikte el ele verdik 25 gündür diyet yapıyoruz. Güzel de bir ilerleme kat ettik... Eşim 5 kilo ben de 4 kilo verdim’ beyanı eş olarak birbirlerine verdikleri desteğin önemini vurgulamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Görüşmeci 20’nin eş olma halinde beden bakımına dair desteği değerlendirildiğinde, geç modern eş profilini karşımızda görmek mümkündür.

Görüşmeci 20 (31): “Eşim ve ben ikimizde hafif kiloluyuz. Ben ona zaman geliyor ‘çok kilo almaya başladın dikkat et’ eşimde dikkat etmeye başlıyor kendisine. Eşimde bana ‘çok kilo almaya başladın dikkat et’ diyor. Bu sefer de ben dikkat ediyorum. Mesela şuan ikimiz birlikte el ele verdik 25 gündür diyet yapıyoruz. Güzel de bir

ilerleme kat ettik... Eşim 5 kilo ben de 4 kilo verdim. Bu konuda birbirimize çok destek oluyoruz.”

Görüşmeci 15, şu an 51 yaşında ve 40’lı yaşlarındayken 97 kilo olduğu dönemde eşinin ‘zayıfla’ uyarısında bulunduğunu belirtmiştir. Bu uyarının kendisini kırgın hissettirdiğini belirtmiştir. Nitekim bu kırgınlığın derinliğini 2 sene içerisinde 30 kilo vermesi ile açıkça göstermektedir.

Görüşmeci 15 (51): “Kiloluyken (97 kiloyken) diyordu. ‘Biraz zayıfla’ diyordu... Bu da kırgın hissettiriyordu... 30 kilo verdim 2 senede... Bu kiloyu verdiğimde 40’lı yaşlarımdaydım yani öyle genç değildim. Kendimce yürüyerek, biraz yemeğe dikkat ettim. İşte 2 senemi aldı böylece.”

Görüşmeci 16, *‘Eşim arada bir ‘göbeğin tırcı göbeği olmuş’ der*, beyanı ile eşinin fiziksel görünümüne yönelik söylemini belirtmiştir. Nitekim söylemdeki *‘tırcı göbeği’* benzetmesi eşinin fiziksel görünümüne yönelik rahatsızlığının ciddiyetini dile getirmesidir. Görüşmeci 16, söylem karşısında yürüyüş yapmak istese de işten çıktıktan sonra ki yorgunluğunu ve ev işi olduğunu belirterek yürüyüş için fırsat bulamadığını anlatmaya çalışmaktadır. Söylemlerin ise kendisini duygusal olarak üzdüğünü ancak bu duruma alıştığını belirtmiştir. Alıştığını beyan etmesi söylemlerin hayatındaki tekrarının sık olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda bir kadın için düşünüldüğünde fiziksel görünümüne yönelik eşinin söylemiyle duygusal açıdan ciddi zarar gördüğünü kanaatimizce söyleyebiliriz.

Görüşmeci 16 (55): “Eşim arada bir ‘göbeğin tırcı göbeği olmuş’ der... Ben de işte yürüsem diyorum ama işten çıkınca yorgunluk, ev iş derken, yürüyüşe sıra mı gelir... Üzüyor tabi ama aman alıştık artık biz.”

4.5.3. Ebeveynlerinin Büyürken Buldukları Söylemler ve Hissettirdikleri

Görüşmecilere ‘kendi ebeveynleriniz size büyürken fiziksel görünümünüze yönelik telkinlerde/önerilerde bulunuyor muydu?’ sorusu yöneltilmiş olup, verilen cevapların çalışma için zengin veri grubunu oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Görüşmeci 3, Türkiye’de genel olarak bir çocuğun büyürken bedenini nasıl koruması ya da kapatmasına yönelik bir algı olduğundan bahsetmiştir. Özellikle yurtdışı ile aradaki farkı anlatmaya dair verdiği örnek konu bağlamında önemlidir. Çünkü yurtdışında eğitim ile bilinç kazandırılmaya çalışılırken, Türkiye’de ise daha

çok söylemler üzerinden işletildiğini beyan etmiştir. Özellikle aile de bu eğitimin önemli olduğunu vurgulayarak, ‘örneğin; yurtdışında anneler kızlarının daha bakımlı olması için böyle şekilli atkılı fırçalar alıp küçükken hediye ettiklerini biliyorum’ beyanı ile bakım alışkanlığı kazandırmanın yolunun aile pratiklerinden geçtiğini vurgulamak istemektedir. Türkiye’de ise yurtdışındaki pratiğin gereksiz karşılanabileceğine dair beyanı gözlemlerinin ürünü olan gerçekliği açık etme halidir.

Görüşmeci 3 (29): “Bu konuda çok özel direktifler aldığımı düşünmüyorum. Bence Türkiye’de genel olarak büyürken sizin bedeninizi nasıl korumanız ya da bir şekilde hatta kapatmaya çalışmanız şeklinde bir algı olduğunu görüyorum. Bu yurtdışında daha farklı işliyor. Eğitimle hatta bunu başlatıyorlar öyle söyleyebilirim. Biz de (Türkiye’de) ise daha çok söylemlerle nasıl hareket etmen gerektiği aşılana çalışılıyor. Bu da ailede başlıyor. Bakım, kişisel özen gibi şeylerin ailede başladığına inanıyorum. Örneğin; Yurtdışında anneler kızlarının daha bakımlı olması için böyle şekilli atkılı fırçalar alıp küçükken hediye ettiklerini biliyorum. Benim yurtdışı iletişimde olduğum bir çok arkadaşım var oradan bunu biliyorum. Türkiye’de böyle bir şey yok. Hatta olsa abartılı ve gereksiz olarak karşılanabilir.”

Görüşmeci 5, ergenlik döneminde fazla kilolu olduğu için, aile büyükleri tarafından sokakta oynarken ‘bile’ ye yapmış olduğu vurgu ile fiziksel görünümüne yönelik söylemlerle çok sık karşı karşıya kaldığını göstermiştir. ‘Çok fazla dar giyindin, fazla koşma. Bunu giydin şuraya gitme. Fazla kilo aldın biraz dikkat et’ beyanları ile giyiminden hareket edim şekline ve kilo kontrolüne kadar bedenine yönelik söylemlere maruz kaldığını vurgulamıştır.

Görüşmeci 5 (29): “Ergenlik dönemimde fazla kiloluydum. Sokakta oynarken bile oldu. Çok fazla dar giyindin, fazla koşma. Bunu giydin şuraya gitme. Fazla kilo aldın biraz dikkat et... Bu tarz cümlelerle karşılaştım.”

Görüşmeci 11, beyanlarına küçük bir yerleşim yerinde büyüdüğünü ifade ederek başlamıştır. Aslında bu ifadesi ile anlatmak istediği şey kendisi üzerinde yaşadığı yerin var ettiği baskının belirtisidir. Nitekim beyanlarının devamında ‘o yüzden herkes bir şey derdi’ demesi bedeni üzerinde herkesin bir söz hakkı olduğunu düşünerek hareket etmek zorunda kaldığının ispatı niteliğindedir. ‘Aman oranı açma, aman şöyle yürü. Aman göğüslerini belli etmeyecek bol şeyler giy’ beyanları bedene yüklenen mahremiyet algısının uzantısıdır. Mahremiyet algısı da giyiminden yürüme şekline, bedenine ait olan göğüslerini gizlemeye kadar her türlü söylemlerle bedeni dışarıya kapatmaya yönelik tavır alış halidir.

Görüşmeci 11 (44): “Ben büyük bir yerde büyümedim. O yüzden herkes bir şey derdi. Aman oranı açma, aman şöyle yürü. Aman göğüslerini belli etmeyecek bol şeyler giy.”

Görüşmeci 19, kendisinin kilolu bir çocuk olduğu için özellikle annesinden yeme içme konusunda aldığı uyarılar sebebiyle ağladığını ifade etmiştir. Özellikle anne vurgusu dikkat çeken bir noktadır. Bu beyan annenin daha çok kilo kontrolü noktasında bedenine dair müdahalesi olduğunu göstermektedir. Görüşmeci 19, hemşirelik mesleğini icra ettiği sürede tatil için ailesinin yanına geldiğinde babasının kıyafeti ile ilgili uyarıda bulunduğunu vurgulamıştır. *‘Kızım burası senin yaşadığın yer değil, biraz daha dikkat eder misin burada giydiğine’* babasının bu uyarısı üzerine kendisini yaşı küçük olmasa da kötü hissettiğini belirtmiştir. Nitekim mahallenin muhafazakar olması ile ilgili babasının bu uyarıda bulunduğunu belirtmiştir. Yaşanılan ortamın kadınların bedenine yönelik nasıl tavır alacağı noktasındaki önemini Görüşmeci 19’un beyanlarında da görmekteyiz. Beyanların devamında *‘sonra mantıklı düşününce hak verdim ve gittiğim zaman diliminde de askılı bir şey giyinmedim’* diyerek giyimini ortama göre şekillendirdiğini açık etmiştir.

Görüşmeci 19 (37): “Evet dediğim gibi ben kilolu bir çocuktum. Annem özellikle yeme içme konusunda ‘fazla yemememi’ söylerdi ve ben ağlardım... Tabi ben yıllardır dışarıda yaşadığım için unutmadığım bir anım var. Gölcük Değirmendere’de yaşadığımız bir dönemdi. 5 yıl boyunca yalnız yaşadım. Hiç rahatsız edilmedim. Geceleri aynı şekilde rahat yürüyebildiğim rahat bir yerdin. Hiç sıkıntı yaşamadım. Tatildi eve gittiğim zaman askılı bir şey giymiştim üzerime. O şekilde mahallenin bakkalına gitmiştim. Annelerin oturduğu eski mahallede tutucu bir mahalleydi. O zaman babam ilk defa şunu söyledi hiç unutmuyorum: ‘Kızım burası senin yaşadığın yer değil, biraz daha dikkat eder misin burada giydiğine’. Çok üzülmüştüm, çok şaşırılmışım. Sonrasında düşündüğüm zaman onların bulunduğu mahalle muhafazakar bir yer olduğu için aslında bunun beni korumaya yönelik bir davranış olduğunu düşünüp sonrasında önemsemedim. Ama bunu bir kere yaşadım. Kötü hissettim. O an bana babam söylediği zaman yetişkin bir insanım, hemşirelik mesleğimi icra ediyordum ve ağrıma gitmişti. Sonra mantıklı düşününce hak verdim ve gittiğim zaman diliminde de giyinmedim.”

Görüşmeci 18, *‘...kapan kızım, günahdır. Dininize bağlı olun, edepli olun vs. hep böyle söylerdi babam’* diyerek babasının büyürken bedenine dair yaptığı uyarıları ifade etmiştir. Özellikle ifadelerde inanç gereği vurgusu hakimdir. *‘Edepli olun’* vurgusu ise bedene yönelik mahremiyet algısının belirtisidir. Daha önceki bölümlerde de yer verdiğimiz Foucault’nun vurgusuna Görüşmeci 18’in beyanında rastlamaktayız. Toplumsal uzamda tutumların edebe uygunluğu bedenleri yok ederek, cinsellik söyleminin bastırılmasını meşrulaştırmıştır (Foucault, 2007, s.12). Edebe uygunluk bir

anlamda kadının beden hareket alanını da bu anlamda daraltmaktadır. Görüşmeci 18 beyanlarına gençliğinde çok güzel olduğunu ve makyaj yapmayı da sevdiğini ifade ederek devam etmiştir. Özellikle *‘düğünlere giderken sürüp, kaçça kaçça giderdim. Dizimizin altında kısa etekler giyerdim. Abim babam görmesin diye nerelerden eve gireceğimizi şaşırırdık böyle’* ifadeleri yukarıda belirttiğimiz hareket ve davranış alanının daraltılmasının vurgusudur. Görüşmeci 18’in istediği şekilde giyinemeyip ya da makyaj yapamaması sahip olduğu yaşam koşullarının anlatısıdır. Aynı zamanda bedenine yüklenen mahremiyet algısının davranışlarında karşılık bulmasıdır. *‘Gözümde boyayı görünce ‘aman veryansın artık’* beyanı da durumun Görüşmeci 18 için ciddiyetinin anlatılma çabasıdır.

Görüşmeci 18 (49): “Tabi kapan kızım, günahtır. Dininize bağlı olun, edepli olun vs. hep böyle söylerdi babam... Ben çok güzeldim gençliğimde... Makyaj yapmayı çok seviyordum. Göz kalemi ile ruja bayılırdım. Düğünlere giderken sürüp, kaçça kaçça giderdim. Dizimizin altında kısa etekler giyerdim. Abim babam görmesin diye nerelerden eve gireceğimizi şaşırırdık böyle. Gözümde boyayı görünce ‘aman veryansın artık.’ ”

Görüşmeci 8, 16 yaşında evlenmiş olup kayınvalidesi ile aynı evde yaşamıştır. Bu sebeple soruya verdiği cevapta kayınvalidesinin Görüşmeci 8’in fiziksel görünümüne yönelik söylemi olduğunu ifade ederek başlamıştır. Görüşmeci 8, sürekli söylemlere maruz kaldığını bunun kendisi için ciddiyetini *‘Şiddet’ sadece dövmekle değil. Söylemeyle ben çok şiddet gördüm’* beyanları ile vurgulamıştır. Şiddet olarak nitelendirmesi gerek ruhen gerekse de fiziksel olarak kendisine nasıl etki ettiğini göstermektedir. Görüşmeci 8’in *‘Her şeyleri yaktı benim canımı’* beyanı gördüğü ve hissettiği baskının kendisinde açtığı derinliğin dışı vurumudur.

Görüşmeci 8 (53): “Kayınvalidemin devamlı dilini işittim ben. Bakayım nasıl diyorlar şimdi. ‘Şiddet’ sadece dövmekle değil. Söylemeyle ben çok şiddet gördüm... Her şeyleri yaktı benim canımı.”

Görüşmeci 22, babasının uyarılar değil de daha çok kilo kontrolü noktasında öneriler verdiğini belirtmiştir. *‘Sağlık için dediğim nokta belki biraz oradan kalma’* beyanı Görüşmeci 22 için babasının önerilerinin bugün ki hayat tarzına nasıl yansıdığını göstermektedir. O halde ebeveynlerin çocuklar büyürken bedenlerine ve fiziksel görünümüne yönelik söylemlerinin yaşama biçimlerine etkisi olduğunu Görüşmeci 22’in beyanları doğrultusunda da açıkça söylemek mümkündür. *‘Fiziğinize dikkat edin, siz genç kızsınız, nasıl yetişirseniz öyle gider’* diyerek babasının yapmış

olduğu vurgu, Görüşmeci 22'in fiziki görünümünü şekillendirme noktasında zihninde yer eden düşüncelerin arka planını sunmaktadır.

Görüşmeci 22 (34): “Şöyle uyarılarda değil de önerilerde bulunuyordu babam özellikle. Halamın kızları vardı onlar çok kilolulardı. Sağlık için dediğim nokta belki biraz oradan kalma. Genç kızlık dönemimizde babam bana da ablama da biraz çok yemek yediğimizde ‘kızım genç kızsınız dikkat edin biraz, bu dönemde aldığınız kilolar kalıcı olur. Süttür, yoğurttur kadınlarda çok kemik erimesi olur onlara dikkat edin. Fiziğinize dikkat edin, siz genç kızsınız, nasıl yetişerseniz öyle gider’ babam bu tarz çok derdi.”

Tüm bu başlık altında yer verilen görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, kadının küçük yaştan itibaren bedeninin ebeveynler, akrabalar, aile büyükleri ve hatta çevresindeki diğer kişiler tarafından mercek altına alındığını söylemek mümkündür. Nitekim giyimden yürüme şekline, makyajdan kilo kontrolüne kadar her türlü fiziksel görünüme dair pratiklerin söylemlerle şekillendirildiği beyanlar doğrultusunda da açıktır. Bu söylemlerin ise görüşmecilerin fiziksel görünümüne yönelik algılarına olan etkisinin ise oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

4.5.3.1. Görüşmecilerin Kendi Çocuğuna Ya da Çevresindeki Yakınlarının Bedenlerine Yönelik Söylemleri

Görüşmecilere ‘siz çocuğunuza/yakın çevrenizdekilere bedenlerine yönelik herhangi bir telkinde/öneride bulunuyor musunuz?’ sorusu yöneltmiş olup cevaplara bu başlık altında yer verilecektir. Nitekim verilen cevaplar konu bağlamında görüşmecinin sahip olduğu beden algısına yönelik de bilgiler sunmaktadır.

Görüşmeci 2'nin beyanları çalışma açısından zengin veri grubu sunmaktadır. Nitekim beyanlarında iki tane kızı olduğunu vurgulayarak çok sık bedenlerine yönelik uyarı ve öneride bulunduğunu belirtmiştir. Özellikle kendi beden yapısının farkındalığını göz önüne alarak gelecek beden profilini kızlarına örnek göstermesi oluşabilecek kilo risklerinin önüne geçme çabasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. ‘Eğer şimdi baş edemezseniz kilo kontrolünüze ilerleyen zamanlarda daha sıkıntılı zamanlar yaşarsınız. Hayatınız boyunca aç kalmak zorunda kalabilirsiniz diye hep söylüyorum yani’ beyanı da kızlarına beden farkındalığı kazandırarak kilo kontrolünü aşılama çabasının ürünüdür. Görüşmeci 2'nin sahip olduğu kilo kaygısının kızlarının bedenlerine yönelik tavır almasını da etkilemeye çalıştığı açıktır. Kilo konusunda kızlarının bedenine karşı sorumluluğu olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Tüm bu

beyanlar kendi beden farkındalığını ortaya koyan refleksivitesi yüksek kadın profili örneğini teşkil etmektedir. Sadece kendi kızları ile kalmayıp yeğenini de bu konularda uyarması taşıdığı kilo kaygısının çevresindekilere söylemlerle yansıma halidir. Nitekim bedenün düşünömselliğinin diyet ve kilo kontrolü ile ilişkili olduğuna dair Giddens'ın yapmış olduğu vurguları Görüşmeci 2'nin de beyanlarında görmekteyiz. "Bedenün düşünömselliği modern anlamda diyetin icadıyla temel bir şekilde hızlanıyor. Diyet, bir beslenme "biliminin" oluşmasına ve böylece Foucault'nun verdiği anlamda yönetici iktidara bağlanıyor; ama aynı zamanda bedenün gelişmesi ve görünüşü konusunda sorumluluğu doğrudan doğruya sahibinin ellerine yerleştiriyor" (Giddens, 2018, s.38). Nitekim Görüşmeci 2'nin de kızlarına yönelik uyarı ve önerilerine bakıldığında, bedenlerine karşı sorumluluk hissini aşlamaya yönelik tavır aldığını açıkça söylemek mümkündür.

Görüşmeci 2 (31): "Benim iki tane kızım var biri 14 diğeri 10 yaşında ve ben bedenlerine yönelik çok sık uyarılarda ve öneride bulunuyorum. Yapınız bana çok benziyor, yediklerinize dikkat edin, ekme yemeyin, abur cubur yemeyin. Eğer şimdi baş edemezseniz kilo kontrolünüze ilerleyen zamanlarda daha sıkıntılı zamanlar yaşarsınız. Hayatınız boyunca aç kalmak zorunda kalabilirsiniz diye hep söylüyorum yani". Ben ablamın kızı yeğenim için de aynı uyarıları yapıyorum. Onun (yeğeninin) boyu uzun olacağı için kilolu olacağını düşünemiyor ben de ona sık sık 'güvenme bu haline çok fazla tatlı yiyorsun dikkat et diyorum."

Görüşmeci 2 beyanlarına, annesinin kendisinin kilo kontrolü üzerine hiç söylemlerde bulunmadığını vurgulayarak devam etmiştir. Nitekim annesinin de kendisine küçükken yapmasını istediğini çünkü bu sayede kilolu bir dönemi o zaman olmayacağını da belirtmiştir. '*Kilolu olduğum dönemdeki halim tamamen bilinçsizlik yani başka bir şey değil*' beyanındaki bilinçsizliğe yaptığı vurgu şu an bedenine yönelik yapmış olduğu sorgulamaların sonucu olan artan bilincinin ispatı niteliğindedir. Her yaş aldıkça kendisinin yaşamı, duyguları ve bedenindeki farkındalığı noktasında anlayışının değiştiğini belirtmesi, gündelik hayat pratiklerine sahip olduğu bilincin nasıl etki ettiğini göstermesinden kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür.

Görüşmeci 2 (31): "Benim annem bana hiç bu tür söylemlerde bulunmuyordu ama keşke bulunsaydı...Çünkü kilolu olduğum bir evre geçirmezdim o zaman. Kilolu olduğum dönemdeki halim tamamen bilinçsizlik yani başka bir şey değil. Şundan bir sene öncesi ile bugün ki farkındalığım bir değil. Ya da daha öncesi ile. Her sene insan değişiyor yaş aldıkça büyüyor, duyguları, hayatı her şey değişiyor, anlayışı değişiyor."

Görüşmeci 13, çevresindekilere bedenlerine yönelik uyarı ve öneride bulunma konusunda bir tık baskıcı olabildiğini vurgulamıştır. Baskıcı olduğuna yönelik vurgusu kendisi için bedene özen gösterme halinin önemine dair vurgusudur. Özellikle spor yapmanın insanların hayatında önemli olduğunu ve kendi hayatına da güzellik getirdiğini belirtmiştir. *‘Spor yapsan kendini daha iyi hissedersin, daha keyifli olur her şey senin için’* önerisini de bu beyanında açık etmiştir.

Görüşmeci 13 (32): “Çevremdekilere evet veriyorum, hatta bir tık baskıcı olabilirim bu konuda. İnsanların hayatında spor yapmamın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Benim hayatıma güzel şeyler getirdiği için, istiyorum ki herkesin hayatına da güzel şeyler getirsin. *‘Spor yapsan kendini daha iyi hissedersin, daha keyifli olur her şey senin için.’*”

Görüşmeci 3, hamilelik sürecinde vücudunda çatlak oluşmaması için kakao yağı kullandığını ve faydasını gördüğü için de çevresine öneride bulunduğunu belirtmiştir. Çatlak oluşumunu önlemeye çalışması beden görüntüsüne verdiği önemin anlatımıdır. Beyanlarının devamında ağız bakımı, saç dökülmesi, kepeklenmeye yönelik uyarılarda bulunduğunu ifade etmiştir. *‘Saç dökülmesi ve kepeklenmeler için çam terebentin yağını ya da bir sirke ile durulama yapmak bunu öneriyorum’* beyanları kendi yaşam tarzı pratiklerine yönelik bilgiler sunmaktadır. *‘Yorgun göründüklerinde göz altı torbaları için sallama çay torbası ile gidebileceği bir pres yapabilecekleri şeklinde önerilerim oluyor’* beyanları dinç görünmenin ve yorgun görüntünün vereceği rahatsızlığı engellemek adına uyguladığı pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu pratiklerin Görüşmeci 3 için beyanlarından yola çıkarak rutin olduğunu söyleyebiliriz

Görüşmeci 3 (29): “Evet bulunuyorum. Şöyle mesela ben hamileliğimde vücudumda çatlak oluşmaması için kakao yağı kullanmıştım. Bunun gerçekten faydası olduğu için dile getiriyorum. Ağız bakımı için ağız bakımı için macun dışında karbonatla siliyorum bunu söylüyorum. Saç dökülmesi ve kepeklenmeler için çam terebentin yağını ya da bir sirke ile durulama yapmak bunu öneriyorum. Yorgun göründüklerinde göz altı torbaları için sallama çay torbası ile gidebileceği bir pres yapabilecekleri şeklinde önerilerim oluyor.”

Görüşmeci 20, anne olması sebebiyle kızının bedenine yönelik günümüz ve gelecek ile ilgili duyduğu kaygı ve korkular üzerine vurgulamalar yapmıştır. 7 yaşındaki kız çocuğu olduğunu belirterek *‘ben biraz panik bir insanım. Biraz korkuyorum açıkçası’* beyanı ile geç modern çağın yani günümüz risklerine dikkat çekerek, riskler karşısındaki farkındalığının korkularını tetiklediğini görmek

mümkündür. Kızının bedenine yönelik gelecekte uyarıda ve öneride bulunacağını ama buna dair tedirginliğini de *'hatta biraz abartabilirim de. Hatta abartmaktan da korkuyorum şimdiden'* beyanı ile açıkça dile getirmiştir. Bu korkularını tetikleyen durumun sebebini kızının 7 yaşında olmasına rağmen gösterişli bir vücudu olmasına bağlamaktadır. Nitekim kızının bedeninin görünümüne yönelik farkındalığı refleksivitesi yüksek bir ebeveyn olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple taşıdığı korku ve kaygılara yönelik vereceği tepkiler de refleksif birey olmasının ürünüdür. Şu an tayt, etek girdirdiğini ancak güzel görünmesi sebebiyle dış gözlerin tehlikelerine açık hale gelmesinden dolayı yaşadığı korkuları görmek mümkündür. *'Maalesef bu devirde güzel gözükmekte artık problem. Umarım ileride kızımı çok üzmem bu konuda'* beyanı ile ifadelerini desteklemiştir. Güzel görünmenin de bir anlamda günümüzde sorun olduğuna dair de bir vurgulama yapmıştır. O halde Görüşmeci 20'nin ifadelerinden yola çıkarak geç modern çağın beden üzerinde riskler ürettiğini ve bu risklerin de bedene yönelik tavır almada günümüz ve geleceğe yönelik etkisinin büyük olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada geç modern ebeveynlerin farkındalığı ise çocuklarının bedenine yönelik tavır almalarında bilinçli hareket etmeyi zorunlu hale getirdiği görülmektedir.

Görüşmeci 20 (31): “7 yaşında kız çocuğum var. Ben biraz panik bir insanım. Biraz korkuyorum açıkçası. Özellikle kız çocuğumda sanırım bedeni ile ilgili uyarıda ve öneride bulunurum. Hatta biraz abartabilirim de. Hatta abartmaktan da korkuyorum şimdiden. Çünkü benim kızımın 7 yaşında olmasına rağmen gösterişli bir vücudu var. Mesela ben çok dar bir tayt falan hoşuma gidiyor giydiriyorum, kısa etek falan da giydiriyorum. Ama güzel gözükyor yani. Maalesef bu devirde güzel gözükmekte artık problem. Umarım ileride kızımı çok üzmem bu konuda.”

Görüşmeci 12, günümüzde kadınların giyim biçimini *'çok açık'* olarak nitelendirmiştir. Bu açıklığa kendisinin karşı olduğunu belirtmiştir. Nitekim bu giyim tarzının *'erkekleri kışkırtıcak gibi olmaz... Eee sonra diyorlar ki erkek bunu yapmış. Ee sen erkekleri kışkırtıyorsun ama'* beyanları ile karşı cinsi kışkırtıcı bir özellik olarak gördüğünü açıkça dile getirmiştir. Özellikle *'hoş biz de cennetin kapısını mı açcaz. Ama kızımın orasını burasını açmasına da müsaade etmem'* beyanı ile kızının üzerinde giyim konusundaki baskısını görmek mümkündür. Bu anlamda bedeni kapatma halinin kendi beden algısından kaynakladığını görmek mümkündür.

Görüşmeci 12 (50): “Şimdi ben bugün çok açık giyiniyorlar. Ben buna karşıyım. Erkekleri kışkırtıcak gibi olmaz... Eee sonra diyorlar ki erkek bunu yapmış. Ee sen

erkekleri kışkırtıyorsun ama... Güzel güzel giyinir. 'Hoş biz de cennetin kapısını mı açcaz. Ama kızımın orasını burasını açmasına da müsaade etmem.'

Görüşmeci 23, 26 yaşında bir kızı olduğunu ve kızına *'hep yerine göre giyin diye'* uyarıda bulunduğunu ifade etmiştir. Bu uyarının sebebini ise yaşadıkları yerin köy olması sebebiyle mini etek giyerek giymenin hoş karşılanmayacağı olarak açıklıyor. Nitekim bu beyanı yaşadığı ortamın bir anlamda toplumsal kodların bedene yönelik tavır almasındaki etkisini açık etmektedir. Bu sebeple de kızına verdiği *'yerine göre giyinme'* uyarısı sahip olduğu algının ürünüdür. Kızının üniversite okurken *'Muğla'da benim kızım okuduğu zaman yeri geldiğinde mayo da giydi, mini eteğini de giydi'* vurgusu yaşanan çevrenin beden üzerindeki etkisini bir kez daha göstermiştir.

Görüşmeci 23 (47): "Şimdi bizim köy içinde mesela mini etek giyip de gezmek biraz abes kaçıyor. Ama bir Muğla'da benim kızım okuduğu zaman yeri geldiğinde mayo da giydi, mini eteğini de giydi. Yerine ortamına göre uyuyor herkes. Ben de kızıma diyorum hep yerine göre giyin diye... Kızım 26 yaşında."

Tüm bu başlık altında yer verilen görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında bir takım farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların sebebi olarak bedene yönelik algılarının çocuklarına ve çevrelerindeki kişilere verdikleri uyarı ve öneriler üzerindeki etkisini açıkça görmek mümkündür. Nitekim Görüşmeci 2, 3, 13 fiziksel görünümün güzelliğinin önemine dikkat çekerek önerilerde bulduklarını ve bunu da sahip oldukları bilince dayalı gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür. Görüşmeci 20'nin de kızının bedeni üzerindeki korkularının farkındalığı ve tepkileri dikkate alındığında refleksif anne profili sergilediğini görmek mümkündür. Ancak Görüşmeci 12 ve 23 ise daha çok toplumsal kodların beden algılarını belirlediğine dair vurgularda bulunmuşlardır. Bu durum da çocuklarının ya da çevresindeki kişilerin bedenlerini daha çok toplumsal olana uygun şekilde bir görünüm ile mümkün olabilme halini beyanlarında açıkça görmekteyiz. Bu bağlamda Görüşmeci 12 ve 23'ün beyanlarının daha çok geleneksel modern kadın profili olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Tüm bunlardan hareketle, kadınların sahip oldukları bilinç düzeylerinin bedene yönelik algılarını şekillendirdiğini ve bunların ise görüşmecilerin beyanları arasındaki farklılıklar ile açıkça görüldüğünü söyleyebiliriz.

4.6. Çeşitli Yerlerde Sunulan Kadın Bedeni İmajlarına Dair Görüşmecilerin Düşünceleri

Görüşmecilere ‘reklamlar, moda gündemleri, dergiler, sosyal medya vs. sunulan kadın bedeni imajları ile ilgili neler düşünüyorsunuz?’ sorusu yöneltilerek verilen cevaplara aşağıda yer verilecektir.

Görüşmeci 20, farklı yerlerde sunulan kadın bedeni imajlarına dair kadınların yapay bir görünüm sergilediğini ifade etmiştir. Bu beyan çalışma bağlamında yer verdiğimiz beden gerçeğinin aksine yanılması halini ifade etmektedir. Görüşmeci 20, kendisinin bu durumu onaylamadığını belirtmiştir. ‘*Herkes aynı burnu, aynı yanaklara, aynı çeneye, aynı göğüslere sahip olayım gibi bir çaba içerisinde*’ beyanından yola çıkarak günümüzde fiziksel görünüm olarak insanların birbiri ile aynı olma yarışı içerisinde olduklarını söyleyebiliriz. Özellikle bu konu üzerine kendi yakın çevresinden örnekler vererek, kadınların maddi gücünü zorlayarak hatta kredi çekerek ‘*ne olursa olsun ‘o burnu yaptıracağım*’ noktasını vurgulaması kadın bedeni imajlarının insanlar üzerindeki etkisine yansımaları açıkça sunmaktadır.

Görüşmeci 20 (31): “Daha çok yapay bir görünüme sahip olmaya çalışıyor insanlar. Ben bunu hiç tasvip etmiyorum. Herkes aynı burnu, aynı yanaklara, aynı çeneye, aynı göğüslere sahip olayım gibi bir çaba içerisinde. Bu maalesef çok alt düzeylere bile indi. İnsanlar kendini zorlayıp zorlayıp estetik yaptırmaya çalışıyorlar. Yakın çevremden bunları duyuyorum... Yakın çevremdekiler maddi anlamda kendilerini zorlayıp, ne olursa olsun ‘o burnu yaptıracağım’ diyor. Gerekirse kredi çekiyor ve yaptırıyor. Bence insan estetsiz hali ile çok da güzel olabilir. O yüzden bakım yeterli diye düşünüyorum.”

Görüşmeci 22, sunulan kadın bedeni imajlarından etkilenmediğini ancak günümüz nesli olan Z kuşağı üzerinde ciddi etkiler yarattığını ifade etmiştir. Özellikle sosyal medyadaki akımlardan ve ünlülerden etkilenerek kadın bedeninin bir kalıba sokulma çabası olduğundan bahsetmiştir. Görüşmeci 20 ile benzer şekilde Görüşmeci 22 de ‘*bütün kızların ağız, burnu, yüzü, giydikleri, kuşandıkları, taktıkları her şeyi aynı olacak gibi bir kalıba sokmaya çalışıyorlar*’ beyanı ile de günümüz gerçeğine ışık tuttuğunu söylemek mümkündür.

Görüşmeci 22 (34): “Ben onlardan hiçbir şekilde etkilenmiyorum. Yeni nesil maalesef ki çok etkileniyor. Özellikle ünlülerden, influencerlerden çok etkileniyorlar. Kadın bedeni üzerinden ciddi anlamda bir kalıba sokma çabası var. Bütün kadınlar böyle olacak. Bütün kızların ağız, burnu, yüzü, giydikleri, kuşandıkları, taktıkları her

şeyi aynı olacak gibi bir kalıba sokmaya çalışıyorlar. Maalesef ki bu Z kuşağı biraz ona uyum sağlıyor.”

Görüşmeci 13, sunulan kadın bedeni imajlarından etkilendiğini ve bedenine yönelikte tavır aldığını ifade etmiştir. *Her ne kadar aman çok fazla etkilenmiyorum diye düşünsem de, bilinç altıma bazı şeylerin kodlandığını düşünüyorum. Daha zayıf olmalısın, daha parlak saçların olmalı, daha az kırışmış bir cildin olmalı buna yönelik kremler kullanmalısın*’ beyanları ile nasıl etkilendiğini vurgulamıştır. Özellikle bu vurgular ve imajların kendi üzerindeki etkisinin vurgusu, duruma dair farkındalığının ürünüdür. Bilinç altına bazı gerçeklerin empoze edildiğini belirtmesi ise buna yönelik sistemsel bir çabanın varlığının işaretidir. Reklamlar üzerinden işletilmesi de kadın bedeninin kapitalistik sistem bağlamında kullanılarak bedeni tüketme noktasına getirdiğini söyleyebiliriz. Bu açıdan imajların kadınların beden algıları üzerindeki etkisini Görüşmeci 13’ün beyanları çerçevesinde de görmek mümkündür.

Görüşmeci 13 (32): “Bu imajların muhakkak bedenime yönelik tavır almamda etkili olduğunu düşünüyorum. Her ne kadar aman çok fazla etkilenmiyorum diye düşünsem de, bilinç altıma bazı şeylerin kodlandığını düşünüyorum. Daha zayıf olmalısın, daha parlak saçların olmalı, daha az kırışmış bir cildin olmalı buna yönelik kremler kullanmalısın. Bunların bilinç altımda yer aldığını düşünüyorum. Tüm bu reklamlar vb. şeyler üzerinden.”

Görüşmeci 19, çeşitli yerlerde sunulan kadın bedeni imajlarına dair olumsuz düşündüğünü ‘*biz kadın olarak bir ‘et’ parçası değiliz*’ vurgusu ile rahatsızlık halini açıkça dile getirmiştir. Daha önceki bölümlerde Lupton’un geleneksel evrede kadının bedenle yani etle bağlantılandırıldığına dair vurgusunu ele almıştık. Görüşmeci 19’un beyanına bakıldığında, geç modern çağda da kadının bedenle yani etle bağlantılandırıldığını görmek mümkündür. Nitekim sunulan imajlarda kadın bedeninin sadece bir ‘*et parçası*’ olarak görüldüğüne yaptığı vurgu, kadın bedenine yüklenen anlamı anlatma çabasından kaynaklanmaktadır. Bu vurgulama kadın bedeninin bir obje olarak lanse edilmesine dair anlatıdır. Bu açıdan kadınların kendilerini değersizleştirdiklerini ve aslında sistemin amacına uygun hale gelerek araç olarak kullanıldıklarını söylemek mümkündür. Görüşmeci 19, öğretmen olması sebebiyle kendi kız öğrencilerinde de bu tür bir özenti hali olduğuna dair örnekler sunması şu anki neslin durumunu anlamak adına önemlidir. ‘*Örneğin; gencecik kızlar, bizim öğrencilerimizde de çıktı. Karşısındaki erkek kendisinden yaşça çok çok büyük olmasına rağmen kızlarımız çok güzel, sırf para için ya da onunla lüks bir arabaya*

binip gezebilmek için kendilerinden, davranışlarından ödün verdiklerini gördüğüm zaman üzüliyorum' vurguları ile kızların kendi kararları ile değil de, karşı cinsin gözündeki görüntüsünü önemseyerek hareket ettiğine dair ifadeler kullanmıştır.

Görüşmeci 19 (37): “Olumsuz düşünüyorum. Biz kadın olarak bir ‘et’ parçası değiliz. Göze hitap etmek için bu şekilde sunulan kadın bedeni imajlarından mutsuz oluyorum. Çünkü kendilerini değersizleştirdiklerini düşünüyorum. Örneğin; gencecik kızlar, bizim öğrencilerimizde de çıktı. Karşısındaki erkek kendisinden yaşça çok çok büyük olmasına rağmen kızlarımız çok güzel, sırf para için ya da onunla lüks bir arabaya binip gezebilmek için kendilerinden, davranışlarından ödün verdiklerini gördüğüm zaman üzüliyorum. Artık kadın bedeninin bu şekilde reklam olarak kullanılması da beni rahatsız ediyor. Biz bir ‘et’ parçası değiliz. Birilerinin gözüne hoş görünmek için kendimizi kalıptan kalıba sokmamızın doğru olduğunu düşünmüyorum.”

Görüşmeci 19, beyanlarına öğrencilerine kendilerine değer vermelerini, saygı duymalarının önemini ve başkaları için bir kalıba girmemelerine yönelik önerilerde bulunduğunu söyleyerek devam etmiştir. Reklamlarda sürekli kadınların ön planda tutulduğunu ve sadece dış görünüş olarak kullanıldığını belirterek, sadece dış görünüşten ibaret olunmadığı ile vurgularını desteklemiştir.

Görüşmeci 19 (37): “Bunun için de şunu söylüyorum her zaman öğrencilerime: Hayatta kendi imajınız olsun, kendinize saygınız olsun, kendinize değer verin. Bunun için de muhakkak bir meslek edinmeniz gerekiyor. Bir erkeğin gölgesi altında bulunmanız, kendinizi bir erkeğe beğendirmek için kalıptan kalıba girmeniz doğru değil. Neden hep reklamlarda kadınlar ön planda bu beni rahatsız ediyor. Niye erkekler değil. Biz sadece dış görünüş olan varlıklar değiliz.”

Görüşmeci 6, kadın bedeni imajları üzerinden kalıplaştırılmış bir profil sunulduğunun vurgusunu yapmıştır. Özellikle standartlaştırılmaya yönelik beden ölçülerini ise *‘herkesin öyle olmalıymış imajını veriyorlar... 90 60 90 şeklini herkes bilir’* beyanı ile bilinçlere standart ölçülerin işlenmeye çalışıldığını anlatmak istemektedir. Özellikle sunulan kadın mankenlere yönelik söylemlerle ilgili vurguları dikkat çekicidir. *‘Çok kilolu bir manken için ne kadar güzel şişman şişman denildiğini duymadım. ‘Aaa at gibi, sülün gibi’ tabirler kullanılarak mankenler öne çıkarılıyor’.* Görüşmeci 6’nın sunulan kadın bedeni üzerinden mankenlere yönelik yapılan söylemlere bakıldığında, standart ölçülere uyan bedene yönelik yapılan söylemin ‘güzellik’ üzerinden işletildiği görülmektedir. Bu bağlamda sunulan imajların kadınların ‘güzellik’ algılarını da etkilemeye yönelik olduğu açıktır. Nitekim Görüşmeci 6’nın beyanından yola çıkarak da bu durumun söylemlere olan yansımaları görmek mümkündür.

Görüşmeci 6 (24): “İnsanlar için kalıplaştırılmış bir profil var. Herkesin öyle olmalıymış imajını veriyorlar... 90 60 90 şeklini herkes bilir. Mankenlerden bahsedersen; çok kilolu bir manken için ne kadar güzel şişman şişman denildiğini duymadım. ‘Aaa at gibi, sülün gibi’ tabirler kullanılarak mankenler öne çıkarılıyor.”

Görüşmeci 8, yukarıdaki görüşmecilerin aksine sunulan kadın bedeni imajlarını beğendiğini dile getirmiştir. Kendisinin ise o sunulan kadın bedeni imajı gibi olamadığını da ifade etmiştir. Özellikle ‘*fiziği düzgün insanları beğeniyorum*’ beyanı ile de etkilendiği noktayı açık etmektedir. Görüşmeci 8 beyanlarına, imajlar çerçevesinde sunulan kadın bedenine sahip olamaması halinde de kendisini mutsuz etmediğini, ‘*ne varsa onunla yetinmeye baktım*’ vurgusu ile desteklemiştir. ‘*Hiç huzursuz etmedim evimde ailemi, eşimi, kendimi*’ vurgusu ile de o sunulan kadın bedenine sahip olabilmek adına bir çaba içerisine girmediğinin de vurgusunu görmek mümkündür. Nitekim bakıldığında Görüşmeci 8’in kendi bedenine dair isteklerinin önüne ailesini geçirdiğini ve kendi hazlarını, arzularını bu minvalde bastırıldığını söylemek mümkündür.

Görüşmeci 8 (53): “Valla ben beğeniyorum öyle insanları da artık biz öyle olmuyoruz. Fiziği düzgün insanları beğeniyorum... Kendimi de mutsuz etmedim hiç. Ne varsa onunla yetinmeye baktım. Hiç huzursuz etmedim evimde ailemi, eşimi, kendimi.”

Görüşmeci 10’un çeşitli yerlerde sunulan kadın bedeni imajlarına dair ‘*hayranlıkla bakıyorum ama yani. Sadece bakıyorum*’ vurgusu, olmasını istediği beden imajlarında sunulan halinde karşılık bulmasıdır. ‘*İnsan bazen kendinde de öyle bir şey düşünüyor yani*’ beyanı ile imajların duygusal olarak Görüşmeci 10’u nasıl etkilediğini görmek mümkündür. Nitekim kendisi için de aynı bedeni düşleyebilme haline ve sahip olma haline engel olanı ise kendi yaşadığı ortamın müsaade etmemesine bağlayarak ifade etmiştir. Sunulan kadın bedeni imajlarına bürünememe halini sahip olduğu yaşam koşullarından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Görüşmeci 10 (48): “Hayranlıkla bakıyorum ama yani. Sadece bakıyorum... İnsan bazen kendinde de öyle bir şey düşünüyor yani. Ben severim ama işte yapamam, giyemem... Öyle bir ortamım yok ki.”

Görüşmeci 23, sunulan kadın bedeni imajlarını beğendiğini dile getirmiştir. Kendisinin ekonomik koşula sahip olsa göbeğinden rahatsız olduğu için göbeğindeki yağları aldırma istediğini ifade etmiştir. Nitekim bu beyan kadın bedeni imajı üzerinden sunulan cerrahi operasyonların kadınlar üzerindeki etkisini gösterir

niteliktedir. Görüşmeci 23, ekonomik koşulunun yetersiz olduğuna dair yaptığı vurguyu, bir kez daha görme rahatsızlığı yaşadığı için göz kapaklarına da müdahale ettirmek istediği noktası ile vurgulamıştır. Ancak bunu kendisinin güzel görünmesi adına değil de sağlık açısından iyi olabileceği ile ifade etmiştir.

Görüşmeci 23 (47): “Güzel insanı herkes beğenir, ben de herkes gibi beğeniyorum...Ben karşı taraf için değil sadece kendimi rahatsız eden göbeğim olduğu için param olsa göbeğimi aldırım veya şu gözlerimin kapaklarını düzelttiririm gibi şeylerim var tabi. Göz kapaklarım düşük olduğu için kirpiklerin üstüne baskı yapıyor. Üstten olsa kapaklar daha rahat görebileceğim. Gözümdeki güzellik açısından değil, sadece görme açımdan. ‘Ay gözleri hiç güzel değil’ denileceği için değil de sadece kendi sağlığım için mesela. Başkalarının güzelliğimle ilgili söyleyeceklerini umursamam.”

Yukarıda yer verilen görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, çeşitli yerlerde sunulan kadın bedenine dair imajlara bakış açısı noktasında bir takım farklılıkları görmek mümkündür. Nitekim bu farklılıkları refleksif kapasitelerine dayalı olarak değerlendirmek mümkündür. Görüşmeci 20, 22, 13 ve 9 kadın bedeninin imajlarda kullanılması ile ilgili sistemsal bir çaba olduğunu vurgulayarak, kadın bedenlerinin kalıba sokulması ile verdiği zararı anlatmaya yönelik vurgularda bulunmuşlardır. Nitekim bu vurgular refleksivitesi yüksek kadın profiline ürünüdür. Çünkü sahip oldukları bilinç düzeyi gündelik yaşamı sorgulama, yorumlama ve analiz halini beyanlarında göstermektedir. Görüşmeci 8, 10 ve 23 ise sunulan kadın bedeni imajlarını beğendiklerini ve onlardan etkilendiklerini ancak ekonomik yetersizlikler ve yaşam ortamları sebebiyle kendi bedeninde uygulayamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Görüşmeci 8, 10 ve 23’ün bedenlerine dair algılarını belirleyen faktörün bilinç olmadığı göz önünde bulundurularak, bedenlerine yönelik refleksivitelerinin de düşük olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu noktada sunulan kadın bedeni imajlarına dair bir sorgulama yapmamaları da düşüncemizi destekler niteliktedir.

4.7. Görüşmecilerin Aşk, İlişki ve Evlilik Üzerine Düşünceleri

4.7.1. Bir İlişkinin Başlamasında Fiziksel Görünümün Rolü Üzerine Düşünceler

Görüşmecilere ‘*sizce fiziksel görünüm bir ilişkinin başlamasında önemli bir faktör müdür?*’ sorusu yöneltilmiş olup verilen cevaplara aşağıda yer verilecektir.

Görüşmeci 2, fiziksel görünümün bir ilişkinin başlamasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim ilk buluşmada *‘sohbete başladığınız andan itibaren karşıdan ‘iki göz sizi süzüyor’*. Bu gözler sizi neden süzer, yüzünüzde ne var, üzerinizde ne var, oturduğunuz nasıl, durduğunuz nasıl?’ beyanları ile fiziksel görünümün ilk izlenim açısından önemine değinmiştir. Nitekim bedene dair giyimden oturuşa her hareketin gözleme tabi tutulduğuna yönelik vurgular, geç modern çağın özelliklerini sunan gerçeklerdir. Bu bağlamda Görüşmeci 2, fiziksel görünümde bakımlı ve güzel olduğunda ise her zaman bir adım önde olduğunu belirtmesi, günümüzde ilişkiye giden yolda beden bakımının da önemini olduğuna dair veri sunmaktadır.

Görüşmeci 2 (31): “Her ne kadar insanların bir çoğu önemsiz olduğunu savunsa da bence önemli. İlk buluşmada sohbet başladığımız andan itibaren karşıdan ‘iki göz sizi süzüyor’. Bu gözler sizi neden süzer, yüzünüzde ne var, üzerinizde ne var, oturduğunuz nasıl, durduğunuz nasıl? İlk göze çarpan etkileşime uğratan gözler oluyor burada. O yüzden güzellik önemli. Güzel, bakımlı, hoş şık durduğunuz zaman her zaman herkesin yanında bir tık daha üstün vaziyette oluyorsunuz.”

Görüşmeci 6, beyanlarına kadının göğsünün ve kalçasının erkekler açısından önemli olduğunun vurgusunu yaparak başlamıştır. Bu vurguya bakıldığında günümüz kalıp kadın bedeni olarak nitelendirilen 90-60-90 ölçülerinde dikkate alınan noktaların karşı cins açısından da önemine Görüşmeci 6’nın vurgu yaptığını görmekteyiz. *‘Kadının bir albenisi olması lazım’ diye daha çok erkeklerin düşündüğünü düşünüyorum’* beyanı da kadının fiziksel görünümünün ilk aşamada günümüzde ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Görüşmeci 6, kendisinin de sözlüsü ile ilk buluşması için görünümüne özel bir çaba sarf ettiğini ifade etmesi, kendi yaşam pratiğinde de görüntünün anlamını açık etmektedir.

Görüşmeci 6 (24): “Kadının göğsü ve kalçası erkekler için çok önemli. Baktığında ‘kadının bir albenisi olması lazım’ diye daha çok erkeklerin düşündüğünü düşünüyorum... Sözlümlerle ilk buluşmamızda en güzel halimle orada bulunmak istedim ve buna yönelik özel bir çaba ile hazırlık yaptım.”

Görüşmeci 5 de fiziksel görünümün ilişkinin başlamasında önemli bir faktör olduğunu ifade etmiştir. Nitekim *‘bir insanı ilk gördüğümde onun suyunu, huyunu veya davranışlarını bilmiyorum’* vurgusu ile karşı tarafta dikkat edilen ilk gerçekliğin fiziksel görünüm üzerinden işlediğini anlatmaktadır. Kadının fiziksel anlamda güzel olmasının karşı cins tarafından bir yönelme etkisi uyandırdığını ve etkileyciliğinin de bu anlamda önemli olduğuna dair vurgulamalar yapmaktadır. Görüşmeci 5’in

vurgularına bakıldığında, Illouz'un bedeninin gençlik ve güzellik göstergeleri tarafından metalaşmasının, bedeninin erotikleşmesini ve romantik aşka yaklaştırdığını belirtmesi halini görmekteyiz. Görüşmeci 5'in kadının güzelliğinin karşı cins tarafından etkileyciliğine yapmış olduğu vurguyu, Illouz'un güzellik, erotizm ve aşk arasındaki ilişkinin bir bütün olması ile yaptığı vurguda da görmek mümkündür (Illouz, 2013, s.79).

Görüşmeci 5 (29): “Ben bir insanı ilk gördüğümde onun suyunu, huyunu veya davranışlarını bilmiyorum. Benim gözüme ilk hitap eden dış görünüş oluyor... Bir erkeğin de kadının görünümünü üzerinden bu şekilde değerlendirmeler yaptığını düşünüyorum... Fiziksel anlamda bir kadının güzel olması bir çok kişi tarafından o kadına karşı bir yönelme etkisi yarattığını düşünüyorum. Kadının güzel olmasının bu anlamda bir etkileyciliği olduğuna inanıyorum.”

Görüşmeci 2, 6, 5'in aksine Görüşmeci 16 ise bir ilişkinin başlamasında fiziksel görünümün önemli olmadığını ve fiziksel görünüme bakılarak başlayan ilişkilerin ise bozulacağını ifade etmiştir. *‘İlk olarak ahlakını, huyunu, hünerini dikkate alacaksın, merhametini’* vurguları ile bir ilişki için kişinin insani özelliklerinin daha değerli olduğunu, güzelliğin ise geçici bir şey olduğunu dile getirmiştir. Bu beyan dikkate alındığında, güzelliğin de kişinin fiziksel görünümünde bir akışkanlığa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim geçmişten günümüze değişen güzellik algıları da bunu destekler niteliktedir.

Görüşmeci 16 (55): “Bu iş öyle sadece fizikle olacak iş değil. O iş bozulur, fizikle sadece direk başlıyorsa. İlk olarak ahlakını, huyunu, hünerini dikkate alacaksın, merhametini. Bunlar önemli bence. Güzellik gelip geçicidir.”

Görüşmeci 12, bir ilişkide fiziksel görünümün önemli olmadığını ifade etmiştir. Nitekim kendi yaşantısında eşinin ve kendisinin de fiziksel görünümünün uymadığını *‘mesela ben kiloluyum, eşim zayıf. Var mı bir sorun, hiç yok’* beyanı ile vurgulayarak görüntünün kendisi açısından önemli olmadığına dikkat çekmiştir. Özellikle fiziksel görünümle sevgi bağının eşleşmeyeceğini, sevgi ile bir ilişkiye başlanılmasının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Görüşmeci 12 (50): “Yok bence değil. Çünkü o (eş adayı) zaten sizin evlenmeden önce fiziğini görüyor. Evlendikten sonra mı fiziğinle seni beğenmeyecek. O zaman hiç evlenmesin. Fizik bu kadarda önemli değil yani. Mesela ben kiloluyum, eşim zayıf. Var mı bir sorun, hiç yok... Sevgi ile olmalı bu iş... Fizikle de sevgi bağları eklenmez ki.”

Görüşmeci 8 de Görüşmeci 16 ve 12 gibi bir ilişkinin başlamasında fiziksel görünümün önemli olmadığını belirtmiştir. Önemli olanın ‘*huyunu suyunu sevdim mi ona bakmazsın yani*’ beyanı ile insani özelliklerin sevmeye noktasındaki öneminin daha anlamlı olduğunu ifade etmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Görüşmeci 8 (53): “Herkes için değildir bence. Huyunu suyunu sevdim mi ona bakmazsın yani...”

Bu başlık altında yer verilen tüm görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, iki farklı profil tarafından değerlendirilmeler yapıldığını görmek mümkündür. Görüşmeci 2, 6 ve 5’in yaş aralıkları ve beyanları dikkate alındığında geç modern kadın profillerine sahip oldukları görülmüştür. Bu bağlamda Görüşmeci 2, 6 ve 5’in bir ilişkinin başlamasında kadının fiziksel görünümünün oldukça önemli olduğuna dair vurguları söz konusudur. Bu noktada geç modern çağda kadının fiziksel görünümünün bir ilişkinin başlamasında bir ölçüt olarak görüldüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Görüşmeci 16, 12 ve 8’in beyanlarına bakıldığında ise bir ilişki için fiziksel görünümün yerine insani özelliklerin daha değerli olduğuna yönelik vurgulamalar yapıldığını görmek mümkündür. Nitekim yaş aralıkları ve beyanları dikkate alındığında da geleneksel modern kadın profiline sahip olmanın gerçekliğinin beyanlarına yansıdığını açıkça görmekteyiz. Buradan hareketle, çalışmada yer alan iki kadın profilinin bakış açılarındaki ayrışmaları konu bağlamında görmek tarafımızca da daha anlamlı hale gelmiştir.

4.7.1.1. Günümüz İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Bu başlık altında görüşmecilerin günümüz ilişkileri hakkındaki düşüncelerine yer verilecek verilecektir.

Görüşmeci 2, günümüz ilişkilerini ‘*vasat*’ olarak ifade etmiş olup, aslında kendi gözlemleri açısından olması gerekenin dışında ilişki biçimlerinin yaşandığını anlatmaya çalışmıştır. ‘*İki gün gezip tozuyorsun, ondan sonra uyuşmadık diyorsun, yani iki günde o ruh nasıl anlaşılır*’ ifadesi ile günümüz ilişkilerinin bir kalıcılığı olmadığını daha çok kısa süreli yaşandığını anlatmaktadır. ‘Ruh’ uyuşmasının önemine dikkat çekmesi Görüşmeci 2’nin ilişki kurgusunu anlatır niteliktedir. Bu kurgu ise kendi arzuları çerçevesinde duyguyu dikkate alarak bir ilişki kurgusuna sahip olduğunu göstermektedir. Bu da karşımıza geç modern ilişki kurgusunu çıkarmaktadır. Görüşmeci 2’nin ‘*iki gün gezip tozuyorsun, ondan sonra uyuşmadık diyorsun*’ vurgusu

çalışma bağlamında ele aldığımız geç modern ilişki biçimlerinin kısa süreli yaşanma halini yansıtmaktadır. Görüşmeci 2, özellikle fiziksel görünümün güzel olmasının ilişkiyi başlatma noktasında bir hıza sahip olduğunu ve bu sebeple ilişkilerin hızlı başladığını ifade etmiştir. Bu bağlamda geç modern çağda ilişkilerin anlamının hız endeksli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim geç modern/akışkan modern çağda hıza endeksli ilişki biçimlerinin anlamı, yaşamın akışkanlığı içerisinde ilişkinin niteliğinin sabit olmayacağını ispatı niteliğindedir. Fiziksel görünümün dikkate alındığında ise insani özelliklerin arka plana atıldığını bu sebeple ilişkilerin geleceğinin uzun vadeli olmadığını beyanlardan yola çıkarak da söyleyebiliriz.

Görüşmeci 2 (31): “Bugünün ilişkileri vasat yani iki gün gezip tozuyorsun, ondan sonra uyuşmadık diyorsun, yani iki günde o ruh nasıl anlaşılır. Eğer sadece bedendeki güzelliğe bakıp ilişkiye başladıysan olmaz ruh uyuşması da önemli. Çok güzelseniz çok hızlı başlıyor her şey. Çok güzel olduğunuz zaman önce etkilediğiniz için her ne kadar negatif yönleriniz olsa da karşınızdaki güzelliğinizi düşünüyor negatife odaklanmıyor. Bence beyin güzelliğiniz yanındaki negatif halinizi siliyor o an diye düşünüyorum... Sevmek de öyle hemen iki günde olmaz çok değerli bir kelime zaten bence.”

Görüşmeci 22, aile olmak isteyen bireylerin fiziksel görünüm üzerinden bir ilişkiye başlamayacağını dile getiriyor. Bu beyanı aslında çiftlerin ilişkide birbirlerinden beklentilerinin hangi yönde olacağına dair bir vurgulama yapmasıdır. Ancak yeni neslin günümüz ilişkilerini değerlendirdiğinde, kadın ve erkek için de ‘*yiyeyim, içeyim, gezeyim, tozayım, bir gün biriyle, bir gün diğeriyle*’ mantığının yerleşik olduğunu vurgulamıştır. Bu beyanı ile Görüşmeci 22, geç modern ilişki biçimlerinin niteliğinin eğlenme ve kısa süreli olma halini ele almaktadır. Türkiye’de ki aile yapılarına dair bir sorgulamasını şu şekilde dile getiriyor: ‘*Genelde bizim aile yapılarımız aynı. Herkes ortalama olarak aynı aile yapılarından yetişiyor. Türkiye ortamında kimsenin ‘hippi’¹¹ tarzı aile ortamı yok*’ beyanı ile ilişki biçimlerinin niteliğinin aile yapılarını da belirgin şekilde etkilediğini ifade etmiştir. Özellikle ‘hippi’ vurgusu günümüz gerçekliğinde bir yaşam tarzını ifade etmesi ile yerleşmiş ilişki biçimlerinin geçicilik üzerine kurulu olduğunu söylemek mümkündür. ‘*Erkeklerin biraz daha ‘hovardalık’ tavırları yüksekti. Son dönemlerde kadınlarda da*

---

¹¹ “Bir yaşam tarzıdır. Apolitik bir duruşu içinde barındırır. 1950’li yıllarda özgürlükçü bir akım olarak ortaya çıkmakla birlikte düzenin parçası olmayı reddeder, bir yere varma idealini hiçe sayar, yarını önemsemeyen yaşamı benimser. Hippi yaşam tarzını benimseyenler sıradan yaşama karşı çıkarlar. İlkeleri özgür yaşam ve doğallıktır. Hazır giyime ve markalara karşı çıkarlar” (<https://www.hurriyet.com.tr/mahmure/hippi-nedir-hippi-tarzi-giyim-nasil-olur-35111737>).

olduğunu görüyorum artık’ beyanın da Görüşmeci 22, kadınların da günümüzde kısa süreli ilişkiler için istekli olduğunu belirtmiştir. Nitekim bu beyanın da kadınların geç modern çağa birlikte yaşadığı cinsel özgürleşmenin etkisinin olduğunu görmek mümkündür. Bu açıdan artık bir ilişkinin vadesini belirleyen tarafın hem kadın hem de erkek odaklı olduğunu söylemek mümkündür. Bu geçmişin ilişkide erkek kararının baskın olma halini tersine çeviren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. *‘Sağlıklı aile kurmak, aileyi ilerletmek, uzun süreli evlilik, ilişki olacağını çok uzun vadede düşünmüyorum. Yeni gelecek olan aileleri ve aile yapısını ben çok sağlıklı bulmuyorum’* vurgularıyla da Görüşmeci 22 gelecek aile ve ilişki biçimlerinin sağlıklı ve uzun süreli olmayacağına dair taşıdığı kaygıyı belirtmiştir.

Görüşmeci 22 (34): “Şimdi şöyle bir şey var. Gerçekten aile olmak isteyenler fiziksel görünüm üzerinden ilişkiye başlamak istemiyorlar zaten. Ama yeni nesilde de şöyle bir şey var. Artık bekâr erkek ya da bekâr kadın çalışıyorsa da ‘yiyeyim, içeyim, gezeyim, tozayım, bir gün biriyle, bir gün diğeriyle’. Çok fazla o mantıkta olan insan var. Ama gerçekten aile kurmak isteyen böyle değil. Şeyi de anlamıyorum aslında. Genelde bizim aile yapılarımız aynı. Herkes ortalama olarak aynı aile yapılarından yetişiyor. Türkiye ortamında kimsenin ‘hippi’¹² tarzı aile ortamı yok. Ama işte bazıları bu kafaya nasıl geliyorlar. Erkeklerin biraz daha ‘hovardalık’ tavırları yüksekti. Son dönemlerde kadınlarda da olduğunu görüyorum artık. Artık bu şekilde olduğu için aile düzeni kurulamayıp, kadınlarında ekonomik bağımsızlıkları ile beraber, gençlerin yaşam tarzlarının değişmesinden dolayı çok fazla kadınlarında artık o yönde olduğunu düşünüyorum. Sağlıklı aile kurmak, aileyi ilerletmek, uzun süreli evlilik, ilişki olacağını çok uzun vadede düşünmüyorum. Yeni gelecek olan aileleri ve aile yapısını ben çok sağlıklı bulmuyorum.”

Görüşmeci 21, günümüz ilişkilerinin anlamını çok sanal ve yüzeysel olarak değerlendirmiştir. Bu sanallık ve yüzeysellik ise bakıldığında, ilişkinin niteliğinin gerçekliğini değil de, duygusal paylaşımların çoğunlukla olmadığını ispatını sunmaktadır. Nitekim Görüşmeci 21, ilişkilerde paylaşılanların derinliği ifade etmediğini belirtmesi ile *‘daha çok günü geçirme, zaman geçirme, eğlenme’* üzerine vurgusu ilişkilerin kısa süreli vadinin karşımıza çıkmasıdır. Bu durum günümüz ilişkilerinde sorumluluk hissini hükümsüzleşmesi olarak görülebilir. Sorumluluk hissini hükümsüzleşmesi ise geçmişin bağlılık anlatisının günümüzde geçerliliğini kaybetmesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim kısa süreli ilişkilerin niteliği dikkate alındığında, duygusal paylaşımların da bir derinlik ifade etmeyeceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Görüşmeci 21 (37): “Şu andaki ilişkilerin çoğu çok sanal ve yüzeysel ben öyle düşünüyorum... İlişkilerdeki paylaşılan şeylerin çok derin olduğunu düşünmüyorum. Daha çok günü geçirme, zaman geçirme, eğlenme. Paylaşılan şeyler daha böyle reel değil, insanın kalitesini arttıran şeyler değil. Ben bu şekilde görüyorum.”

Görüşmeci 23’ün günümüz ilişkilerine dair bir güven yokluğundan bahsetmesi çalışma bağlamında önemlidir. Çünkü yukarıdaki beyanlar da değerlendirildiğinde, ilişkinin niteliğinin kısa süreli olması güven ilişkisinin de kurulamamasının ispatını sunmaktadır. Nitekim geç modern çağın güvensizlikleri yükselttiği göz önüne alındığında, bu güvensizlik halinin günümüz ilişkilerine de etkisini bu bağlamda görmek mümkündür. Güven merkezli bir ilişkinin kurulamaması ise ilişkinin geleceğinin başından belli olduğu bir gerçekliği karşımıza çıkardığını söylemek mümkündür. Görüşmeci 23, beyanlarına günümüzde evliliklerde de bu sebeple boşanmalar yaşandığını ifade etmiştir. Nitekim *‘bizler öyle değildik. Bizler sıkıntıyı çekiyorduk’* beyanı kendi yaşantısının anlatısıdır. Geçmiş ilişkilerin niteliğinin kalıcılığına ve zorunluluğuna dair vurgusudur. Kendi evliliğinde de sıkıntıyı çekme halini vurgulaması, günümüz ilişkilerinin bu bağlamda kurgulanmadığının göstergesidir. Görüşmeci 23, günümüzdeki evliliklerin bitiş kararında anne ve babaların geçmişten günümüze değişen tutumunu *‘şimdikilerin arkasında anneleri, babaları duruyor. ‘Boş ver kızım, çekemiyorsan gel’ deniliyor’* beyanı ile ifade etmiştir. Bu bağlamda ebeveynlerin de geçmişten günümüze evliliklere bakış açılarında farklılıklar yaşandığını beyan bağlamında da görmek mümkündür. Bu bakış açısındaki farklılıkların ise çocuklarının evlilik kararının sürdürülmesi ya da sonlandırılması noktasında etkisini görmek mümkündür.

Görüşmeci 23 (47): “Şimdi ilişkilerde güven yok ki. Hiçbir güven yok yani. Gençler sıkıntı da çekmiyor. En ufak bir şey de ayrılmalar var. Bizler öyle değildik. Bizler sıkıntıyı çekiyorduk. Şimdikilerin arkasında anneleri, babaları duruyor. ‘Boş ver kızım, çekemiyorsan gel’ deniliyor. Ama önceden öyle değildi. Önceden ‘gittin çekeceksin’ denildi bizlere. ‘kol kırılır yen içinde kalır’ ya şimdikiler öyle değil. Herkes biliyor, herkes duyuyor. Sosyal medyadan herkese duyuruluyor yani.”

4.7.2. Görüşmecilerin ‘Aşka’ Yükladıkları Anlamlar

Araştırmada görüşmecilere ‘aşk sizin için ne ifade ediyor?’ sorusu yöneltilmiş olup, verilen cevaplara bu başlık altında yer verilecektir. Nitekim çalışma bağlamında duygu boyutunun görüşmeciler açısından karşılaştırılmasının yapılması noktasında bu başlık altında yer verilen görüşmecilerin bakış açılarının değerlendirilmesi önemlidir.

Görüşmeci 3, aşkın varlığına ve gücüne inandığını ifade etmiştir. Aşkın kişiyi güzelleştirdiğini ‘aşk kendine daha çok dikkat etmek, özen göstermek onu daha çok önemsemekten de geçiyor’ beyanı ile açık etmiştir. Nitekim bu açıklama Görüşmeci 3 için aşkın yaşamındaki etkisini vurgulamaktadır. Görüşmeci 3, aşkın özel olduğunu aşk olan her şeyin yaşama olumlu baktıracağı beyanı ile aşkın yaşamındaki derinliğini anlatmak istemektedir. Nitekim beyanlara bakıldığında ve aşkın da geç modern çağda daha çok konuşulmaya başlandığı dikkate alındığında, Görüşmeci 3’ün geç modern anlatılar sunduğu görülmektedir. ‘Tabi acı da yaşıyor bunu da yaşadık. Ben de herkes gibi bunu tecrübe ettim’ beyanı ile aşkın acı verme halinin de farkında olduğunu tecrübelerinden yola çıkarak belirtmiştir. Buna dair farkındalığının olması da sahip olduğu düşünümselliğinin ürünüdür. Acı boyutunun farkında olup da aşkın yaşamda güzelliğine değinmek, aşk ve acının günümüz birlikteliğinin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmeci 3 (29): “Ben ‘aşk yoktur ya da aşka kesinlikle inanmıyorum’ diyen kişilerle aynı fikirde değilim. Aşk kesinlikle vardır ve ben gücüne gerçekten inanıyorum. Aşk kişiyi de güzelleştiriyor. Aşk kendine daha çok dikkat etmek, özen göstermek onu daha çok önemsemekten de geçiyor. Çoğu şeyi sevebilirsin ama her şeye aşık olamazsın o daha özeldir. Aşkın olduğu yerde her şeyin daha olumlu olabileceğini de düşünüyorum. Tabi acı da yaşıyor bunu da yaşadık. Ben de herkes gibi bunu tecrübe ettim.”

Görüşmeci 3 beyanlarına, aşkın acı halinin etkisini ve aşkın kendisi için anlamına dair vurgularını güçlendirerek devam etmiştir. Aşık olduğunda aşkı hayatın merkezine tam olarak yerleştirilmemesi gerektiğini, bunun sebebini ise yaşanılacak hayal kırıklığı sonrası toparlanmanın zor olacağına bağlamıştır. Nitekim bu vurgulardan yola çıkarak, günümüzde duyguların yaşanma halindeki tedirginliğin sebebi olarak ilişkinin geleceğinin belirsizliği olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamdan yola çıkarak, günümüzde her ne kadar aşkın yoğun şekilde konuşulduğu söz konusu olsa da, geleceğe dair taşıdığı belirsizliğinin duyguyu yaşama noktasında bireyler açısından bir kontrol gerektirdiğini söylemek mümkündür. Görüşmeci 3’ün aşk acısını azaltmak adına aşkı da hayat merkezine oturtmamak gerektiğine dair vurgusu da bunun işaretidir. ‘Aşkı tam merkeze oturtmak değil benliğine bunu kabul etmek değil ama sen var olduğun için aşk var, aşk var olduğu için sen yoksun. Sen o kişinin hayatında olduğun için değil o kişi de senin hayatında olduğun için’ vurgusu da aşkın partnerlerde karşılık bulduğu noktadaki önemini açık etmektedir. ‘Kişiliğini

kaybetmemen için her şeyinle aşka boyun eğmeyi kabul etmiyorum' beyanı da sahip olduğu bilincin aşka yönelik algılarını belirlediğini açık etmektedir.

Görüşmeci 3 (29): “Şöyle tabi ki her şeyi aşka bağlamıyorum. Çünkü hayatınızın merkezine oturttuğunuzda o kişi gittiğinde hayal kırıklığı yaşamamak için aslında kendinizi bir yerde toparlamak zorundasınız. Yani aşkı tam merkeze oturtmak değil benliğinizle bunu kabul etmek değil ama sen var olduğun için aşk var, aşk var olduğu için sen yoksun. Sen o kişinin hayatında olduğun için değil o kişi de senin hayatında olduğun için. Birbiriniz de o aşkı tattığınız için zaten aşk güzel. Bu şekilde tanımladığınızda da acısını biraz daha olgunca karşılayabiliyoruz. O kişi gitti diye senin hayatın bitmemeli, yıkılmamalı, sen ayaklarının üzerinde durmalısın. Bir aileniz oluyor bir çocuğunuz oluyor bakmakla yükümlü olduğunuz o yüzden hayatınız o kişi olmadan da devam etmeli. Kişiliğini kaybetmemen için her şeyinle aşka boyun eğmeyi kabul etmiyorum.”

Görüşmeci 6, aşkın kendisi için anlamını sevmek, sevilme ve kişinin kendisini iyi hissetmesi olarak anlamlandırmıştır.

Görüşmeci 6 (24): “Sevmek ve sevilme, kendini iyi hissetmek.”

Görüşmeci 13 de aşkın güzel olduğunu ve kişiye hayatta kalmak için motivasyon verdiğini dile getirmesi ile kendi hayatındaki aşkın derinliğini vurgulamıştır.

Görüşmeci 13 (32): “Güzel, insana yaşam enerjisi veren, belki hayatta kalma motivasyonu veren bir duygu olduğunu düşünüyorum.”

Görüşmeci 21, ‘aşk nasıl anlatılır ki çok zor bir soru bence bu’ vurgusu ile aşkın kendisi için anlamının oldukça derin olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Nitekim o duyguya sahip olmanın anlamını ise ‘aşk size kendinizi iyi hissettirir. Mutlu hissettirir. Ayaklarınızı yerden keser’ beyanı ile kişinin kendisine yüklediği değerini aşkla karşılık bulduğunu vurgulamaktadır.

Görüşmeci 21 (37): “Aşk nasıl anlatılır ki çok zor bir soru bence bu... Aşk size kendinizi iyi hissettirir. Mutlu hissettirir. Ayaklarınızı yerden keser. Bence aşk olmalı yani.”

Görüşmeci 8, aşkın kendisi için bir anlam ifade etmediğini ‘valla ben aşk meşk yok bilmem’ beyanı ile vurguladığı görülmektedir. ‘Aşk meşk bunlar hikaye’ vurgusu ile kendi yaşantısında yer etmediğini anlatmaktadır. Görüşmeci 8, 16 yaşında evlendiğini ve bu sebeple duygusal bir bağ ile evlilik yapmadığını ‘16 yaşındaki çocuk aşkta sevme de bilmez o... Sevgi mi bileceksin düştün peşine geldin’ beyanı ile açık

etmiştir. Nitekim vurgular göz önüne alındığında, geleneksel modern kodlar ışığında bir evlilik kurma biçimine sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan aşkın geç modern çağda anlam kazandığı düşünüldüğünde, Görüşmeci 8 için bir anlam ifade etmemesi tesadüf olmamaktadır. Beyanları da duygu merkezli bir evlilik kararı almadığına işaretler. *'16 yaşındaki çocuk evlilikten çocuktan anlar mı. El insana acımıyor'* vurgusu da yaşam biçimine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Görüşmeci 8 (53): “Valla ben aşk meşk yok bilmem. İnsanın birbirine saygısı olsun. Aşk meşk bunlar hikaye. 16 yaşındaki çocuk aşkta sevme de bilmez o. Öyle sanılıyor sadece. Sevgi mi bileceksin düştün peşine geldin. 16 yaşındaki çocuk evlilikten çocuktan anlar mı. El insana acımıyor.”

Görüşmeci 18, aşka bir anlam yüklediğini ve kendi yaşantısı için de önemi olmadığını *'aşk karın doyurmuyor, bir yere kadar yani'* beyanı ile vurgulamıştır. Bu vurgusu kendisinin evlilik içerisinde daha önemli kaygılar taşıdığının göstergesidir. Özellikle ekonomik kaygıların daha çok olduğunu *'aşk karın doyurmuyor'* beyanı ile desteklemiştir. Nitekim bu sebeple duyguyu merkeze alma halinde aşkın geçiciliğini ve sonrasında yaşam koşullarının devreye girmesi ile sıkıntılarla yüzleştiğini ifade etmeye çalışmıştır. Görüşmeci 18'in hayatta kalmak adına verdiği ekonomik çaba, duyguyu merkeze koyma fırsatına sahip olmadığını göstergesidir.

Görüşmeci 18 (49): “Aşk karın doyurmuyor, bir yere kadar yani. Aşklar meşkler bitiyor. Sonra başka dertler başlıyor.”

Görüşmeci 9, aşkın bir anlık heyecan olduğunu belirtmiştir. Bakıldığında Görüşmeci 9'un aşkı anlık heyecan olarak görmesi, Bauman'ın (2017) günümüzde *'aşkın kırılganlığı'* olarak nitelendirdiği noktaya denk düştüğünü görmek mümkündür. Heyecan olup geçici olmasının yerine, kalıcı olanın sevgi ve saygı olduğunu belirtmiştir. Nitekim aşkın kendisi için anlam ifade etmediğini anlık heyecan olarak değerlendirmesi kendi yaşantısındaki kalıcılıklara verdiği önemi açık etmesidir. Görüşmeci 9'un yaşam anlatısının kalıcılıklar üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde, günümüz gerçekliği olan aşkın heyecanın geçici olmasının bir anlam ifade etmemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeci 9 beyanına, kendisinin de duygu merkezli bir evlilik yapmadığını, görücü usulü evlendiğini vurgulayarak devam etmiştir.

Görüşmeci 9 (54): “Aşk bir anlıktır yani heyecandır. Geçer o yani. Aşkın geçici olduğunu düşünüyorum. Kalıcı olan sevgidir, saygıdır. O anın heyecanıdır, aşk... Ben görücü usulü evlendim.”

Bu başlık altında yer verilen tüm görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında geç modern çağda aşkın daha çok konuşulur ve anlam kazandığı dikkate alındığında, Görüşmeci 3, 6, 13 ve 21 aşkın önemine dair vurgulamalar yapmaktadır. Nitekim bu vurgulara bakıldığında kişinin kendisini iyi hissettiren ve mutlu eden bir tarafının olduğunu ve aşkın değerli olduğunu vurgulamışlardır. Bu vurgular Görüşmeci 3, 6, 13 ve 21 için duygu temalarının yaşamlarında önemli bir noktaya denk düştüğünü ve aşkın anlamının da ilişki ve evlilik için önemli olduğunu göstermiştir.

“Freud’un sözcükleriyle, “Kadının ihtiyacı sevme yönünde değil de sevilme yönünde olduğundan, bu şartı yerine getiren erkek onun tercih ettiği kişi olur”. Kadınlar sadece hayran olunmaya değil, kendilerine takdir edildiklerinin ve değer verildiklerinin söylenmesine de ihtiyaç duyarlar. Hayatlarının ilk evrelerinde narsisist onaydan yoksun kalan kadınlar bu yüzden ancak ötekinin hayranlığının sağladığı aşk aynasında güvenlik bulurlar” (Giddens, 2018, s.129).

Görüşmeci 8, 18 ve 9 da aşkın kendileri için hiçbir anlam ifade etmediğine dair vurgular yapmışlardır. Nitekim bu vurgularda duygu merkezli bir evlilik kurmamalarını ifade etmeleri, aşka yükledikleri anlamın kendi yaşantılarının ürünü olduğuna dair bilgi sunmaktadır. Beyanları dikkate alındığında da, daha çok geleneksel referanslar çerçevesinde bir aile kurdukları görülmüştür. Bu sebeple aşka bir anlam yüklememeleri ve önemsiz görmeleri de geleneksel modern kadın profiline sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

4.7.3. ‘Evlilik’ Üzerine Yüklenen Anlamlar

Görüşmecilere ‘evlilik sizce nasıl bir şeydir?’ sorusu yöneltmiş olup verilen cevaplar üzerine görüşmecilerin evliliğe yüklemiş oldukları anlamlar ortaya konulup, beyanlar doğrultusunda yorumlamalar yapılmaya çalışılacaktır.

Görüşmeci 4, evliliğin risk gerektiren bir şey olduğunu belirtmiştir. Görüşmeci 4’ün demografik özelliklerine bakıldığında ‘bekâr’ olduğu görülmekte ve bu noktada evlilik fikrine yönelik kaygılar taşıdığını söylemek mümkündür. ‘Evlilik bence risk gerektiren bir şey’ ifadesine bakıldığında, geç modern çağda yükselen riskler ve belirsizliklerin evlilikleri anlamlandırma noktasına da etkisi olduğunu görmek mümkündür. ‘Dolayısıyla hızlı karar alınmaması gerekir’ beyanı da evlilik üzerine risk analizleri yapıp karar alınmasına yönelik vurgulamadır. Bu beyan Görüşmeci 4’ün evlilik üzerine yapmış olduğu sorgulamaların ürünüdür. ‘Bugün sosyal medyada

tanışıp evlenenler karşındaki kişiyi tanımıyor ve her türlü riske açık' beyanı da günümüz ilişkilerinin sosyal medyaya taşınması haline yönelik içerisinde belirttiği risk ve belirsizliklere açık olma haline dair vurgulama olduğunu görmek mümkündür. Görüşmeci 4'ün *'bir kişiyle mesela kavga etmelisiniz ki kişi kendisini ortaya çıkarsın'* ifadesi ile evlilik kararı alma noktasında karşısındaki kişinin özelliklerinin evlilik sonrası oluşabilecek riskleri ve olumsuzlukların ortadan kaldırılması adına öne sürdüğü öneri olduğu görülmektedir. Bu öneri sahip olduğu düşünömselliğinin bir parçasıdır. Nitekim geleceğe yönelik risk analizleri yapması da bunun ispatı niteliğindedir.

Görüşmeci 4 (22): "Evlilik bence risk gerektiren bir şey. Dolayısıyla hızlı karar alınmaması gerekir... Bugün sosyal medyada tanışıp evlenenler karşındaki kişiyi tanımıyor ve her türlü riske açık. Şöyle ki yüz yüze tanışmada da yani seneler sonra bile tanımadığınızı görebilir anlayabilirsiniz. Bir kişiyle mesela kavga etmelisiniz ki kişi kendisini ortaya çıkarsın."

Görüşmeci 5, iki kişinin bir hayatı paylaşmasının güzel olduğunu aynı zamanda zorluğunun da olduğunu belirtmiştir. Evliliğin zor olan tarafında yaşanan fikir ayrılıklarının vurgusunu yapmaktadır. Nitekim geç modern çağda bireysel anlatıların yükselmesi ve değerli olmasının evliliğe olan etkisini Görüşmeci 5'in beyanında görmek mümkündür. Bu bağlamda geç modern çağda bireysel anlatıların değerli olması evliliği anlamlandırma noktasında da etkilidir. Burada Görüşmeci 5'in beyanından hareketle, herkesin düşüncesinin değerli hale gelmesinin evliliğe yansması halinde bir takım zorluklar yaşattığını söylemek mümkündür. Görüşmeci 5, *'sadece senin o kişi ile evli olmayıp ailelerin de bu ilişkiye müdahale etmeleri ve sizin bu arada kalmanız'* ifadeleri ile de evlilik içerisinde yaşanan bir başka zorluk olarak ailelerin evliliğe olan müdahalesini belirtmiştir.

Görüşmeci 5 (29): "İki kişinin bir hayatı paylaşması güzel olsa da zor. Yani fikir ayrılıkları, sadece senin o kişi ile evli olmayıp ailelerin de bu ilişkiye müdahale etmeleri ve sizin bu arada kalmanız."

Görüşmeci 3, *'evlilik bence toplum için değil de kendin için doğru zamanda, doğru kişiyle yapıldığında gerçekten güzel'* beyanı ile evlilik fikrinin bireyselliğe dayalı bir gerçeklik olmasının vurgusunu yaptığı görülmektedir. Nitekim bu ifade geç modern çağda aile kurma biçimi kararında geleneksel anlatıların değersizleştiğini ve bireysel kararların değerli görüldüğünü anlatır niteliktedir. Görüşmeci 3, ifadelerine

evliliğin iki bedenin bir bütün olması ile uyuma dikkat çekmiş olup, ruhen de bütünlük duygusunu yaşayabilmenin güzel olduğunu belirtmiştir. Nitekim bakıldığında bu ifadeler Görüşmeci 3'ün yaşantısına dair de bilgiler sunmaktadır. Evliliği deneyimlemiş olmasının, anlamlandırma haline yansımalarının bu noktada önemli olduğunu söyleyebiliriz. Görüşmeci 3'ün ifadelerine bakıldığında, evlilik içerisinde ruhen bedendeki duyguyu yaşama haline yaptığı vurgu, hazların ve arzuların değerli görüldüğünü anlatma çabasının ürünüdür. Nitekim geç modern çağda kadının bedene dair haz ve arzularını dikkate almasını, evliliğin anlamlandırılma noktasında da etkisi olduğunu Görüşmeci 3'ün ifadelerinde de açıkça görmekteyiz. *'Sizi yansıtan birisiyle evliliği yaptıysanız güzel'* ifadesi ile de eş seçimi stratejisinin evliliğin niteliğini belirlediğini açık etmektedir.

Görüşmeci 3 (29): “Evlilik bence toplum için değil de kendin için doğru zamanda, doğru kişiyle yapıldığında gerçekten güzel. Çünkü iki bedenin bir bütün olabilmesi, ruhen o duyguyu yaşayabilmek bence çok güzel. Sizi yansıtan birisiyle evliliği yaptıysanız güzel.”

Görüşmeci 8, evliliğin kendisi için anlamını bütün yükün annede yani kadınlarda olduğunu ifade etmiştir. Bu beyanı ile kadının sorumluluklarının evlilikte fazla olduğunu vurgulamıştır. *'Tamam eve ekmek getiren adamlar da. Ama her şeyi delen takan bayan'* diyerek de kadının sorumluluklarının her şeye ait olduğunu belirtmiştir. Şu an çalıştığı için evin işlerini akşamdan ayarladığını belirterek, çalışsa da ev işlerinin sorumluluğunun yine de kadında olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Görüşmeci 8'in *'ben çalışmazken 5 kuruş para da görmüyordum. Zorla kocan para verecekte oda olmuyordu her zaman'* vurgusu çalışmaya başlamadan önce eşine ekonomik anlamdaki bağımlılığını anlatma halidir. Bir anlamda kendisinin ekonomik olarak zor süreçlerden geçtiğinin ifadesidir. Şu an çalışıyor olması ile kendi parasını kazanmanın verdiği rahatlığı ise *'ben şimdi hürüm kocam da bana karışmıyor. Paramı şimdi canım isterse veririm ona istemezsem vermem. Çok memnunum ben yani'* diyerek vurgulamıştır. Bakıldığında Görüşmeci 8'in çalışmanın verdiği ekonomik rahatlığa dair vurgusu, çalışmadan önce yaşadığı problemlerin ciddiyetine dayalı bilgi sunmaktadır.

Görüşmeci 8 (53): “Bütün yük annede bayanlarda yani. Tamam eve ekmek getiren adamlar da. Ama her şeyi delen takan bayan... Ben şu an çalıştığım için evin yükünü takmıyorum. Ama akşamdan yaparım yemeğimi. Evimin işlerini hep akşamdan ayarlıyorum, gece yapıyorum. Ben çalışmazken 5 kuruş para da görmüyordum. Zorla

kocan para verecekte oda olmuyordu her zaman. Ben şimdi hürüm kocam da bana karışmıyor. Paramı şimdi canım isterse veririm ona istemezsem vermem. Çok memnunum ben yani.”

Görüşmeci 15, evliliğin kendisi için anlamını *‘aile de evin işini planlı bir şekilde yapmak, görevleri yerine getirmek... Yemek, iş, temizlik, çocuklara bakmak, yetiştirmek’* olarak ifade etmiştir. Nitekim ifadelere bakıldığında bir görev olarak nitelendirmesi bir zorunluluk hissettiğinin anlatısıdır. *‘Kadın olarak evlilikte her şeyi biraz alttan almak... Saygılı olmak, her şeye karışmamak’* vurgusu kendi yaşantısına dair veri sunmaktadır. Bakıldığında yaşamını geleneksel kodlar çerçevesinde sürdürdüğünü ve bunun da evliliği anlamlandırma haline yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda da kadının rolünü evlilik içerisinde ev, iş, çocuk, eş ile sınırlandırıp, davranışlarını da buna göre sürdürmesi yönünde bir tavır takındığını Görüşmeci 15’in beyanlarında görmekteyiz. Bir kadın olarak evlilik içerisinde kendisinin konumunu ikincilleştirdiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Görüşmeci 15’in evliliği geleneksel anlatılar çerçevesinde sürdürdüğünü görmek mümkündür.

Görüşmeci 15 (51): “Aile de evin işini planlı bir şekilde yapmak, görevleri yerine getirmek... Yemek, iş, temizlik, çocuklara bakmak, yetiştirmek. Çocukları büyütürken zorluk çekiliyor. Uykusuz geceler yaşanıyor. Kadın olarak evlilikte her şeyi biraz alttan almak... Saygılı olmak, her şeye karışmamak.”

Görüşmeci 23, evliliğin kendi gerçekliğinin zor olduğunu ifade etmiştir. *‘Yeri geliyor annen babanla anlaşamazken, çocuğunla anlaşamazken mesela eşinin ailesi ile anlaşmak zorundasın. Eşinle anlaşmak zorundasın’* ifadeleri ile kendi yaşantısında da yaşadığı zorlukları evlilik içerisindeki zorunluluklarla belirtmiştir. Görüşmeci 23, özellikle 20 ile 30’lu yaşlarında eşi ile kıyafet konusunda yaşadığı ciddi sorunlar olduğunu vurgulamıştır. *‘Ben yöresel kıyafetimiz olduğu için önceden yeldirme ve bürmeye Gebzeye (çarşıya) gitmek isterdim. Eşim mesela ‘pantolon giy, pardösü giy, eşarp tak’ bu şekilde söylerdi. Ama köy içinde ailesine uyup bana tülbent bile bağlattırmayan bir insandı’* ifadeleri ile giyimine yönelik eşinin ciddi baskısını gördüğünü anlatmaktadır. *‘Ama bunları yani o dönemler de çok zor atlattıyorsun... Beni bunlar çöküntüye uğrattıyordu. Çok duygusaldım, çok ağlardım’* ifadelerine bakıldığında, fiziksel görünümüne yönelik giyimine müdahale edilmesinin duygusal olarak kendisini ciddi şekilde yıprattığını görmek mümkündür. Nitekim bu yıpranışın sebebi ise, giyimine yönelik söz hakkının eşi tarafından kısıtlanarak, fiziksel görünümüne dair zorunlu tavır almasından kaynaklanmakta olduğunu söylemek

mümkündür. *‘Şimdi Gebzeye (çarşıya) giderken bir pantolonumu, montumu giyiyorsam, o zaman da giyiyordum ama istemeyerek eşim istediği için yapıyordum’* beyanı da takındığı zorunlu davranışı anlatmaya yönelik yaptığı vurgudur.

Görüşmeci 23 (47): “Evlilik başlı başına çok zor bir şey. Yeri geliyor annen babanla anlaşamazken, çocuğunla anlaşamazken mesela eşinin ailesi ile anlaşmak zorundasın. Eşinle anlaşmak zorundasın. Eşimle kılık kıyafet konusunda çok sorunumuz oldu bizim... 19 yaşında evlendim. 20 ile 30 yaş arası yaşadık hep bu sorunları. Ben yöresel kıyafetimiz olduğu için önceden yeldirme ve büremeyle Gebzeye (çarşıya) gitmek isterdim. Eşim mesela ‘pantolon giy, pardösü giy, eşarp tak’ bu şekilde söylerdi. Ama köy içinde ailesine uyup bana tül bent bile bağlattırmayan bir insandı. Haa şu anda açık gezsem ona bir şey demeyecek biri yani. Ama bunları yani o dönemler de çok zor atlatıyorsun... Beni bunlar çöküntüye uğrattıyordu. Çok duygusaldım, çok ağlardım... Şimdi Gebzeye (çarşıya) giderken bir pantolonumu, montumu giyiyorsam, o zaman da giyiyordum ama istemeyerek eşim istediği için yapıyordum. Şu an kendim için yapıyorum. Gittiğim yere uymaya gayret ediyorum.”

Görüşmeci 23, beyanlarına evlilikte sorumluluğun zor olduğunu belirterek devam etmiştir. *‘Sadece çalıştık biz. Nasıl desem. Çalıştık ama parayı görmedik’* beyanı fabrika çalışma yaşamından önce hayvancılıkla uğraştıkları için aileye katkı olarak hayvan bakımına yardımcı olması sebebiyle çalışmaya dair yapmış olduğu vurgudur. *‘Sorumluluk aldım desem, evin geçimini aksatmadım’* beyanı ev içerisindeki üzerine düşen sorumlulukları yerine getirdiğini anlatma çabasıdır. *‘Evlendikten sonra sadece çalışıyorduk parayı görmüyorduk. Kayınpederim parayı alıyordu. Yani bir sorumluluk alıp da bütçe açısından bir şey yoktu’* ifadeleri aile büyükleri ile bir bütçeye sahip olduklarını ancak kendilerine dair ayrı bir ekonomik kazanç olarak görmediklerini vurgulamıştır. Nitekim bu vurgular geleneksel yaşama dair bilgiler sunmaktadır. Görüşmeci 23’ün de bu bağlamda yaşamını geleneksel anlatılar çerçevesinde kodlanmışlıklar üzerinden sürdürdüğünü söylemek mümkündür. *‘Haa yemektir işte, eve mesela geç gelme yapamazsın, bu sorumluluklar mesela. İşten geleceksin hemen yemek yapacaksın, bulaşık yıkayacaksın, hayvanlara su getireceksin, eve su getireceksin’* beyanları da yaşantısına dair gelenekselliğin ürünüdür. Görüşmeci 23’ün *‘yani ne yapacaksın ne edeceksin o eve yemeği yapmak zorundasın. Çamaşırını mecbur yıkayacaksın’* beyanı da kadın olmanın rolünün evlilik içerisindeki zorunlulukları yerine getirmekten geçtiğine dair yapmış olduğu vurgulardır.

Görüşmeci 23 (47): “Sorumluluk almak zor bir şey. Sadece çalıştık biz. Nasıl desem. Çalıştık ama parayı görmedik. Sorumluluk aldım desem, evin geçimini aksatmadım. Evlendikten sonra sadece çalışıyorduk parayı görmüyorduk. Kayınpederim parayı

alıyordu. Yani bir sorumluluk alıp da bütçe açısından bir şey yoktu. Haa yemekti işte, eve mesela geç gelme yapamazsın, bu sorumluluklar mesela. İşten geleceksin hemen yemek yapacaksın, bulaşık yıkayacaksın, hayvanlara su getireceksin, eve su getireceksin. Yani bunlar bir kızken farklı, evlendikten sonra ise daha çok yorucu. Yani ne yapacaksın ne edeceksin o eve yemeği yapmak zorundasın. Çamaşırını mecbur yıkayacaksın.”

Bu başlık altında görüşmecilerden 3, 4 ve 5’in evliliğe yüklediği anlamlara bakıldığında, geç modern anlatılar bağlamında evliliği değerlendirdikleri görülmektedir. Görüşmeci 8, 15 ve 23’ün beyanlarına bakıldığında ise daha çok geleneksel anlatılar etrafında evliliği anlamlandırdıkları görülmektedir. Çünkü evliliği sadece sorumluluk ve zorunluluklardan ibaret olarak görmeleri ve kadının özellikle rolünün geleneksel kodlanmışlıklar etrafından sürdürüldüğüne dair açık vurguları söz konusudur. Bu durum da geç modern kadının evliliğe yüklemiş olduğu anlamla, geleneksel anlatılar etrafında evlilik sürdüren kadının evliliğe yüklemiş olduğu anlam arasındaki farklılıkları beyanlar bağlamında da açıkça görmek mümkündür.

4.7.3.1. Görüşmecilerin Evlilikte Aşkın Rolü Üzerine Düşünceleri

Görüşmecilere ‘sizce evlilikte aşk bir zorunluluk mudur?’ sorusu yöneltilmiş olup verilen cevaplara bu başlık altında yer verilecektir.

Görüşmeci 3, evlilik için aşık olmanın önemli olduğunu belirtmiştir. Ama bu aşkın ‘*bu şuursuz bir şekilde değil yani bir sıkıntıda kendini durdurmayı bilmelisin. Hiç mantık olmasın diyemeyeceğim bu noktada kesinlikle*’ beyanı ile aşkın da kontrolünün önemli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim burası daha önce de değindiğimiz bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Geç modern çağda duyguların geleceğine yönelik risk ve belirsizlikler dikkate alındığında, kişilerin duyguları kontrol altına almasının önemini Görüşmeci 3’ün beyanı ile de görmek mümkündür. Bu noktada kendi tecrübelerinden de yola çıktığını belirtmesi kendi yaşantısının uzantısıdır. Aşk olmayan sadece bir mantık evliliğini de yapamayacağını belirtmesi de evlilik için aşkın kendisi adına ne kadar önemli olduğunun vurgusudur. Duygu merkezli bir evlilik kurma biçimini anlatmasıdır. ‘*Ben de bundan sonra ki yaşantımda yine buna dikkat edeceğim*’ vurgusundaki ‘*yine*’ görüşmede kendini tanıtırken verdiği beyanların karşılığıdır. Çünkü Görüşmeci 3’ün, daha önce bir evlilik yaşamış olması ve kısa bir süre önce de evlilik kararı aldığı nişanlısından ayrıldığı göz önünde bulundurularak aşkı birkaç kez deneyimlemiş olduğunu görmekteyiz. Bu noktada

Bauman'ın çağımız vurgusu olan, aşkın doğası gereği tekrarlanma ve kişinin defalarca aşık olabileceği hissine kapılması Görüşmeci 3'ün vurgusunda da karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda yaşamakta oldukları aşkın sonuncu olduğuna dair güvence veremeyen ve gelecekte de aşk yaşayacağını düşünen kişi sayısı hızla artmaktadır (Bauman, 2017, s.19).

Görüşmeci 3 (29): “Bence insan aşık olduğu kişiyle evlenmeli. Ama bu şüursuz bir şekilde değil yani bir sıkıntıda kendini durdurmayı bilmelisin. Hiç mantık olmasın diyemeyeceğim bu noktada kesinlikle. Bunu kendi tecrübelerime dayanarak da söylüyorum. Mantıkta olmalı kesinlikle. Aşk olmayan bir mantık evliliğini de yapabileceğimi düşünmüyorum. İnsanın aşık olduğu kişiyle evlenmesi kadar güzel bir şey yok. Ben de bundan sonra ki yaşantımda yine buna dikkat edeceğim.”

Görüşmeci 20, kendi yaşamında aşkın zorunlu olduğunu ve kendisinin de aşık olarak evlendiğini vurgulamıştır. Aşık olmadan evlenmek ve birlikte olmanın ne demek olduğunu bilmediğini belirtmesi, yaşamında aşkın derinliğini anlatır niteliktedir. Bu bağlamda da mantık evliliğinin kendisine uzak olduğunu ifade etmiştir. Bakıldığında Görüşmeci 20'nin eş seçimi stratejisinin duygu odaklı gerçekleşmiş olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda Görüşmeci 20'nin geç modern eş seçimi stratejisini uyguladığını söyleyebiliriz. Nitekim bu durum günümüz gerçekliğini gösterir niteliktedir.

Görüşmeci 20 (31): “Benim hayatımda mecburi. “Ben aşık olarak evlendim. Severe evlendim. Sevmeden, aşık olmadan evlenmek, birlikte olmak ne demek bilmiyorum. İnsan sevmediği, aşık olmadığı biriyle evlenmesi bana tuhaf geliyor. Etkilenmediği bir insanla mesela mantık evliliği diyorlar, bana göre çok zor bir şey.”

Görüşmeci 22 de Görüşmeci 20 gibi evlilik için aşkın zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda mantık evliliğine karşı da olumlu bakmadığını vurgulamıştır. *‘Mantık evliliği için gerçekten ‘duygularını aldırılmış olman’ lazım’* vurgusu evlilikte eş seçiminde duyguyu öne çıkarmanın önemine dair vurgusudur. Nitekim bu vurgu geç modern birey vurgusudur.

Görüşmeci 22 (34): “Evet zorunluluk. Sevmeyen birisiyle yapamazsın. Mantık evliliği işi yok yani. Mantık evliliği için gerçekten ‘duygularını aldırılmış olman’ lazım. Bir insanla aynı evde yaşamak kolay bir şey değil gerçekten. Sevmediğin bir adamla sırf mantık için yapamazsın.”

Görüşmeci 12, evlilikte aşkın zorunlu olmadığını ifade etmiştir. Beyanlarına ise Görüşmeci 20 ve 22'nin aksine mantık evliliğinin daha iyi olduğu vurgusunu yaparak

devam etmiştir. Aşkın kendisi için bir değer ifade etmediğini ise *'aşk nedir ya'* beyanı ile anlatmaya çalıştığı görülmektedir. Görüşmeci 12'nin *'biraz da anne babanın dediğine gideceksin'* beyanı geleneksel anlatı biçimini karşımıza çıkarmaktadır. Çünkü geleneksel dönemde eş seçiminde aile büyüklerinin kararı doğrultusunda evlilik gerçekleştirildiği dikkate alındığında, Görüşmeci 12'nin de yaşamını geleneksel anlatılar çerçevesinde yürüttüğünü söylemek mümkündür. Nitekim bu durumun evlilik kurgusuna da yansımaları beyanlarında görmekteyiz. *'Bugün alır seni yarın bırakır. Kime güveneceksin'* beyanı yaşamının güvence odaklı sürdürüldüğünün ve bu açıdan güvenceyi ise eş seçiminde aile büyüklerinin gerçekleştirebileceğine dair yaptığı vurgusudur.

Görüşmeci 12 (50): “Yok be zorunlu olmaz. Sevgi saygı önemli bence. Mantık evliliği bence daha iyi. Aşk nedir ya... Biraz da anne babanın dediğine gideceksin. Bugün alır seni yarın bırakır. Kime güveneceksin. En azından bir sorun olduğunda anne babanın kapısına dönersin.”

Görüşmeci 8, 16 yaşında evlenmiş olduğu için severek, aşık olarak evlenmenin aslında yaşı gereği ne demek olduğunu bilmeden evlendiğini vurgulamıştır. *'16 yaşında çocuk sevdik mi bilir, sevmedik mi bilir'* ifadesi de durumu destekler niteliktedir. Görüşmeci 8, şu an bir lisede temizlik personeli olarak çalıştığı için okulda çocukları gördüğünde *'içim eriyor valla... Üzülyorum çok'* beyanı ile kendi yaşantısının derinliğini anlatmaya çalışmaktadır. *'Her konuda ezildim. Kayınvalidem öyle ezdi, 5 görümcemin içine geldim onlar ezdi. Eşime zaten hiçbir şey yansıtmadım. Ama biraz da ezen o da oldu gene. İşte çok ezildim ben'* beyanları da yaşantısındaki derinliklere dair verilerdir. Beyanlarına bakıldığında, aile büyükleri ile aynı evde yaşamak durumunda kaldığı için gerek kayınvalidesi gerekse görümceleri tarafından ezildiğini belirtmiştir. Nitekim bu anlatılar yaşamını geleneksellikler tarafından yürüttüğünün ve buna dair zorunlulukları yaşadığının göstergesidir. *'Eşime zaten hiçbir şey yansıtmadım. Ama biraz da ezen o da oldu gene. İşte çok ezildim ben'* beyanları da aile büyüklerine karşı eşinin kendisini korumadığını vurgulaması ve eşinin de bu sebeple kendi tabiriyle ezildiğini belirtmesi, yaşadığı sıkıntıları göstermektedir. Bu durum Görüşmeci 8'in geleneksel anlatılar çerçevesinde kurgulanmış bir hayatı yaşama zorunluluğunun kendi yaşamındaki iz düşümlerinin ifadelerinde karşılık bulmasıdır. *'Çocuklarım için yaşadım ben'* beyanı yaşadığı sıkıntılara katlanma sebebini açık etmektedir. *'Fakirlikle büyüdü çocuklar. Şimdiki*

gibi ezleyip bezleyemedik’ beyanı da ekonomik yetersizliklerin yaşamına olan etkisini anlatma çabasıdır. *‘Elde yok avuçta yok ne istediklerini alabiliyorsun*’ ifadesi de yaşadığı ekonomik sıkıntıların çaresizliğini göstermektedir. *‘Eee şimdi bugünlerde de gençler aşk diye tutturuyor. Bir bakıyorum ben, bugünlerde de hiç kimse mutlu değil yani*’ beyanı ile kendi yaşantısındaki mutsuzlukları açık etmişken, günümüzde de aşk ile yapılan evliliklerin de sonunun yine bir mutsuzluk olduğunu vurgulamıştır. Bu anlamda aşkın da evlilik için yeterli olmadığını anlatmaya çalıştığı görülmektedir.

Görüşmeci 8 (53): “Biz çocuktuk öyle sevdim falan bilmedik yani. Ben 16 yaşında evlendim. 16 yaşında çocuk sevdim mi bilir, sevmeydim mi bilir. Sevdik sandık gittik. Şimdi ben okulda çocukları görüyorum da içim eriyor valla... Üzülüyorum çok. 16 yaşında gittim ezildim çok. Okuldaki o çocukları şimdi evime gelin bile alsam ben onu el üstünde tutar, elini de sıcak sudan soğuk suya sokmam yani... Her konuda ezildim. Kayınvalidem öyle ezdi, 5 görüşmemin içine geldim onlar ezdi. Eşime zaten hiçbir şey yansıtmadım. Ama biraz da ezen o da oldu gene. İşte çok ezildim ben... Çocuklarım için yaşadım ben. Fakirlikle büyüdü çocuklar. Şimdiki gibi ezleyip bezleyemedik. Şimdi insanlar gül gibi bakıyorlar. Elde yok avuçta yok ne istediklerini alabiliyorsun... Eee şimdi bugünlerde de gençler aşk diye tutturuyor. Bir bakıyorum ben, bugünlerde de hiç kimse mutlu değil yani.”

Görüşmeci 18, kendisinin görücü usulü evlendiğini belirtip, ardından aşkın evlilik için zorunlu olmadığını vurgulamıştır. *‘Bugün görüyoruz. Sonları bozuk oluyor aşk arayanların*’ beyanı ile aşkın kendi yaşantısında bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir. Nitekim aşkın kalıcı olmamasını da günümüzde evliliklerin sonunun iyi olmaması ile anlatmıştır.

Görüşmeci 18 (49): “Ben görücü usulü evlendim. Yok niye zorunluluk olsun. Bugün görüyoruz. Sonları bozuk oluyor aşk arayanların.”

Bu başlıkta yer verilen görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, aşkın evlilik için önemine dair farklılıklar olduğunu görmek mümkündür. Görüşmeci 3, 20 ve 22 aşkın evlilik için zorunlu olduğunu ve eş seçiminin buna yönelik gerçekleşmesinin önemine dönük vurgulamalar yapmışlardır. Nitekim bu vurgulamalar Beck’in (2012) deyimiyle, geleneklerin, sınıfsal ve toplumsal bağların dışında kalan, önceden hazırlanmış ortaklaşa yaşam noktalarının geçerliliğini yitirdiği noktaya denk düşmektedir. Bu bağlamda geç modern kadının kendi tasarladığı bir yaşam biçiminde evlilik için aşkı önemli görmesi, sahip olduğu benliğin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da bireysel kararların yükselişini ve duygu merkezli bir evlilik gerçekleştirmenin anlamını ortaya koymaktadır. Görüşmeci 12, 8 ve 18’in ise evlilikte

aşkı zorunluluk olarak görmemelerine dair vurguları söz konusudur. Özellikle vurgularına bakıldığında, evliliği kurgulama biçimlerinin geleneksel ve toplumsal bağlarla ilişkilendirdikleri görülmüştür. Görüşmeci 12, 8 ve 18, kendi yaşantılarına dair de bu noktada bilgiler sunarak, duyguyu dikkate alarak bir evlilik gerçekleştirmediklerini daha çok geleneksel anlatı ifadesi olarak kendileri adına alınan kararlarla doğrultusunda evlendiklerini açıkça görmek mümkündür. Nitekim bu durum, evlilik için aşkı zorunlu görmemelerindeki etkisinin açık olduğunu karşımıza çıkarmaktadır.

4.7.3.2. Aşk ve Evlilik Arasındaki Farklılıklar

Görüşmecilere ‘aşk ve evliliği birlikte düşününce aralarında sizce nasıl farklılıklar (ödev, sorumluluk ve zorunluluk açısından) bulunmaktadır?’ sorusu yöneltilmiş olup, beyanlar doğrultusunda aşk ve evlilik arasında nasıl farklılıklar olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır. Görüşmecilere yöneltilen bu soruya dair çok az cevap veren görüşmeci olmuştur. Nitekim özellikle cevap vermek istemeyen görüşmecilere bakıldığında bunların geleneksel modern profile sahip görüşmeciler olduğu görülmüştür. Bu durum tarafımızca beklenen bir durumdur. Çünkü aşkın soyut bir gerçekliği ifade etmesine karşın geleneksel modern kadınlar için aşk bir anlam ifade etmemektedir. Nitekim geç modern çağda daha da sesi yükselen aşk gerçekliğine dayalı olarak da geç modern kadınların soruyu cevaplamaları tesadüf olmamaktadır. Çünkü aşka dair geç modern kadınların düşünsel bir etkinlik gerçekleştirilmesi normaldir. Bu açıdan konu bağlamında geleneksel modern kadınlar ile geç modern kadınların aşk ve evlilik arasındaki farklılıklara dair karşılaştırılma yapılması net hale gelmektedir.

Görüşmeci 4, evlenmeden önce aşk yaşarken hiçbir sorumluluğun üzerinde hissedilmediğini ifade etmiştir. Özellikle ‘*bir kere kazançlarınız ayrı*’ vurgusu ile ekonomik sorumluluğa dair bir his oluşmadığını vurgulamaya çalışmaktadır. Çalışan bir kadın olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik kazancın ayrı olmasına yönelik yapmış olduğu vurgu önemlidir. Çünkü kendi ekonomik özgürlüğüne sahip olması harcamalarının kendine odaklı gerçekleştirdiğine dair vurgusudur. ‘*Evlilik sonrası ise bu işin sorumluluk kısmı devreye giriyor. Kazancın birleşimi ve harcanması ortaklaşıyor*’ beyanı da Görüşmeci 4’ün evlilik sonrası kazanca dair ekonomik sorumluluğun yüklendiğini açık etmesidir.

Görüşmeci 4 (22): “Evlenden önce aşkı yaşarken hiçbir türlü sorumluluğun yok aslında. Bir kere kazançlarınız ayrı. Evlilik sonrası ise bu işin sorumluluk kısmı devreye giriyor. Kazancın birleşimi ve harcanması ortaklaşıyor.”

Görüşmeci 5, evlilik öncesi ilişkide partnere gösterilen özenin evlilik sonrası azaldığını belirtmiştir. *‘Bu benim için de geçerli’* beyanı ile kendisine yönelik verdiği örnekte vurgusunu desteklemek amaçlıdır. Özellikle evlilik öncesi fiziksel görünümüne daha çok özen gösterdiğini, evlilik sonrası ise aynı özeni göstermediğini bir gerçeklik olarak vurgulamıştır. Görüşmeci 5’in bu beyanı daha önceki başlıklarda ele aldığımız, günümüzde aşka giden yolda fiziksel görünümün önemine dair gerçekliğin bu noktada da karşımıza çıktığını görmek mümkündür.

Görüşmeci 5 (29): “Karşınızdakine gösterdiğiniz özenin ilişkiden evliliğe geçtikten sonra azaldığını söyleyebilirim. Bu benim için de geçerli. İlişkiye giderken ki hazırlık halinizle evlendikten sonra ki evinizde sürekli o şekilde durmuyorsunuz bu bir gerçek.”

Görüşmeci 13, evlilik öncesi aşkı *‘hayatın daha toz pembe olduğunu düşündüğümüz bir dönem oluyor’* diyerek anlatmıştır. Bu vurgu aşkın evlilik öncesi duygusal hali ile daha çok ilgilenildiğine dair de bilgi vermektedir. *‘Ama ayaklarımız sonra daha yere sağlam bastığınızda, sorumluluk olarak da karşınıza çıkabiliyor’* beyanı ile de evlilik öncesi aşkta sorumluluk ve zorunluluk duyulmadığını, evlilik sonrası ise sorumlulukların bilincinde olduğunu anlatmaktadır. Evlilik ve aşkı ayırarak aradaki farklılığı, evliliği bir sistem olarak görmesi ile anlatmıştır. Nitekim beyanlarının devamında da, evliliğin yürütülmesi için çaba harcanmasına yönelik yapmış olduğu vurgu, aşk halinde bu çabaya dair bir zorunluluk görmediğinin anlatısıdır.

Görüşmeci 13 (32): “Hayatın daha toz pembe olduğunu düşündüğümüz bir dönem oluyor. Ama ayaklarımız sonra daha yere sağlam bastığınızda, sorumluluk olarak da karşınıza çıkabiliyor. Evlilik farklı bir sistem. İkisini ayrabiliriz bence. Evlilik yürütülmesi için çaba harcanması gereken bir sistem.”

Görüşmeci 22, evlilik ve aşk arasındaki farklılıkları *‘evet maalesef ki farklılıklar var’* beyanı ile anlatmaya başlamıştır. *‘Maalesef ki’* vurgusu ile kendi yaşantısında da bu farklılıkları yaşadığına dair bilgi sunmaktadır. Görüşmeci 22, özellikle evlenmeden önce sahip olunan özgürlüklerin evlendikten sonra kısıtlandığını belirtmiştir. Bu durumu da kişisel alanlarına yapılan müdahale olarak nitelendirmiştir. İşte *‘ben bu bardağı alacağım, kahvaltımı şu saatte yapacağım, sofrayı iki saat sonra*

toplayacaksam' mesela ama evliysen ona müdahale ediliyor' örnekleme ile en basit haliyle nasıl bir müdahaleye maruz kalındığını anlatmak istemektedir. *'Kendin olamıyorsun ilk başta'* beyanı da ortaklaşa bir yaşamın getirdiği sorumluluğun hissedilme halinin kişinin kendisi olma halinden ödün vermesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeci 22 beyanlarına, tüm bu durumlarla karşılaşılması için partnerin evlilik öncesi analizinin iyi yapılması gerekliliğine dair vurgular ile devam etmiştir. Nitekim bu beyan geç modern çağda duygu merkezli bir evliliğin önemi artarken, bir anlamda da riskleri de beraberinde getirdiğini açık etmektedir. Çünkü evlilik öncesi aşta zorunluluk ve sorumlulukların olmadığına dair görüşmecilerin de yaptığı vurgular, evlilik sonrası halin daha çok sorumluluklar ekseninde yoğunlaştığını göstermiştir. Görüşmeci 4, 5, 13 ve 22'nin de ortak olarak söylemiş oldukları nokta da tam olarak sorumluluk yüklenmesi hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum aşkın evlilik sonrası halindeki belirsizliklere açık olduğunu gösterir niteliktedir.

Görüşmeci 22 (34): “Evet maalesef ki farklılıklar var. Şimdi evlendikten sonra bir kere şöyle oluyor: Evlenmeden önce yapabildiğin şeyleri yapamıyorsun. Yapmalısın ama yapamıyorsun... Özgürlüklerin kısıtlanıyor, kendi kişisel alanlarına müdahale ediliyor ki sen de ediyorsun. İşte ‘ben bu bardağı alacağım, kahvaltımı şu saatte yapacağım, sofrayı iki saat sonra toplayacaksam’ mesela ama evliysen ona müdahale ediliyor. Kendin olamıyorsun ilk başta. Ama işte orada da partnerin çok önemli. Sana gerçekten uyum sağlayacak tabii bunun analizinin evlenmeden önce iyi yapılması gerekir. Gerçekten senin kendi kişisel alanına girmeyecekse, senin kendi haklarına o kadar müdahale etmeyecekse sen de etmeyeceksin. O zaman saygı çerçevesinde olursa zaten oluyor. Yoksa olmuyor yani olmadı.”

4.7.4. Geçmişten Günümüze İlişkilerin ve Evliliklerin Karşılaştırılması

Görüşmecilere ‘günümüzdeki ilişkiler/evlilikler ile geçmişteki ilişkileri/evlilikleri bize karşılaştırabilir misiniz?’ sorusu yöneltilmiş olup, görüşmecilerin geçmişle günümüz arasındaki farklılıkları anlamlandırma biçimleri ortaya koyulacaktır.

Görüşmeci 3, geçmişteki evliliklerde ve ilişkilerde ‘tahammül’ ve ‘toplum ne der’ düşüncesi ile hareket edildiğini ifade etmiştir. Bakıldığında bu düşünce geçmişin evliliklerinin geleneksel kodlar tarafından yürütüldüğünün ifadesi niteliğindedir. Nitekim geçmiş evliliklerdeki ‘tahammül’ vurgusu evliliklerin uzun vadeli olmasını anlatma çabasından kaynaklanmaktadır. Özellikle geçmişte kadının yaşamını ayrı yürütebilecek fırsatının olmamasının bunda etkisi olduğunu vurgulamaktadır. *'Şimdi*

biraz daha odağımıza kendimizi koyabildiğimiz için, bir kadın olarak bugün kurallarımızı koyarak ilerleyebiliriz' beyanları evlilik içerisinde bugün kadının da kendi bireyselliğini ortaya koyduğuna dair anlatıdır. Kadının da kendi kurallarını belirlediğini vurgulaması, geç modern kadın ifadesi sunmaktadır. Nitekim kadının kendi özgürlüğünün de sonucunda 'ben' diyebilme halini sunmaktadır. *'Esneme olabilir ama bu yıkılmaz bence. Karşınızdaki erkeğin de bunu yıkmasına izin vermemelisiniz'* beyanı da kadının kendi değerini ortaya koymasının önemini ve bir erkeğin kadının kurallarını yıkmasına izin vermemesi gerektiğine dair görüşmecinin vurgusu, kendi sahip olduğu refleksif benlik tasarımının ürünüdür. Çünkü refleksif modernitenin getirisi olan şey, kişinin yaşamının merkezine kendisini yerleştirebilmesidir. Bu bağlamda Görüşmeci 3'ün de refleksivitesi yüksek bir kadın olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim beyanları da sahip olduğu bilincin algılarını belirlediğini göstermektedir.

Görüşmeci 3 (29): "Birçok faktör ortaya çıkıyor bunlardan birinci 'tahammül'. İkincisi 'toplum ne der' ve baskılar. Ben geçmişteki ilişkilerde ve evliliklerde insanların daha sabırlı ve tahammülü yüksek olduklarını düşünüyorum. Hemen bir olumsuzluk karşısında kestirip atmak değil de ona çözüm üretebilmek, birlikte yapıyor olabilmeye çok dikkat ediyorlarmış sanırım. Gerek baskı yüzünden gerekse kişinin evlilik birliğini devam ettirme arzusu ki kadının kendi elinde yaşamını ayrı götüreceği fırsatlarının olmaması çok etkili diye düşünüyorum. Şimdi biraz daha odağımıza kendimizi koyabildiğimiz için, bir kadın olarak bugün kurallarımızı koyarak ilerleyebiliriz. Esneme olabilir ama bu yıkılmaz bence. Karşınızdaki erkeğin de bunu yıkmasına izin vermemelisiniz."

Görüşmeci 3, beyanlarına kendi yaşamından örnek vererek devam etmiştir. *'Mesela kendi geçirdiğim evlilikte de farklı düşüncelere saygı görmediğiniz de tahammülünüz de olmuyor ve sabır, idareciliği de yok sayıp, bu bir evliliği sonlandırma nedeni oluyor bence'* beyanı ile evlilik yaşamış olup sonrasında kendi düşüncelerine saygı gösterilmediği noktada evliliğinin de sonlandığını söylemiştir. Bu beyanları da daha önce değindiğimiz, hayatının merkezine kendisini yerleştirdiği için evlilikte de bu bireyselliği yaşama arzusunun karşılık bulmaması halinde sonlandığı görülmektedir. *'Evlilik sözleşmesindeki o kişisel saygının ihlal edildiğini düşünüyorum bu noktada da bireysellik öne çıkıyor'* vurgusu ile de bireyselliğin önemine dikkat çekmiştir. *'Çünkü size uymayan herhangi bir şeye 'hayır bunu kabul etmiyorum' diyebiliyoruz'* beyanı da geç modern çağda kadının evlilik içerisindeki yükselen

bireyselliğinin vurgusudur. Bu da geçmiş anlatıların geç modern çağda hükümsüzleşmesi halini karşımıza çıkarmaktadır.

Görüşmeci 3 (29): “Mesela kendi geçirdiğim evlilikte de farklı düşüncelere saygı görmediğiniz de tahammülünüz de olmuyor ve sabır, idareciliği de yok sayıp, bu bir evliliği sonlandırma nedeni oluyor bence. Ama bunu bir geçmişte görmezsiniz. Dolayısıyla bugün geçmişteki evlilik ve ilişki birliğini koruyamadığımızı düşünüyorum. Evlilik sözleşmesindeki o kişisel saygının ihlal edildiğini düşünüyorum bu noktada da bireysellik öne çıkıyor. Çünkü size uymayan herhangi bir şeye ‘hayır bunu kabul etmiyorum’ diyebiliyoruz.”

Görüşmeci 20’nin geçmişteki evliliklerde güvenin fazla olduğuna dair vurgusu önemlidir. Çünkü geç modern/postmodern çağda yükselen güvensizlikler dikkate alındığında, görüşmecinin beyanından hareketle evliliklerin de bu güvensizliklerden etkilendiğini söylemek mümkündür. Görüşmeci 20, geçmişte kadınların maddi geliri olmadığını ve düzen gereği erkeğe muhtaç olduğunu vurgulamıştır. Bu vurguda günümüzde tam tersi olduğunu *‘kadınlar çalıştığı zaman ufak bir tartışmada ‘benim gelirim var’, ‘boşansam yaparım, yaşayabilirim’ diyebiliyor’* beyanı ile anlatmak istemiştir. Kadının günümüzde ekonomik bağımsızlığa sahip olmasının vermiş olduğu özgürlük, evlilik sonrası ayrılmada yaşantısına dair bir kaygı taşımaması olarak görülebilir. Görüşmeci 20, geçmişte kadının çalışacak ortamı ve bilgisi olmadığını belirtmiştir. Nitekim bu beyan geç modern çağda artan uzman bilginin hayatları etkileme noktasındaki karşılığını vermektedir. Bilginin getirmiş olduğu bilince dayalı olarak kurgulanan hayatların yükselişini günümüzde açıkça görmek mümkündür. Bu nokta da evliliklerin niteliğini geçmişten günümüze değiştirmiştir.

Görüşmeci 20 (31): “Geçmişteki evliliklerde anlayış, gördüğüm kadarıyla sabır vardı. Birbirlerine güven daha fazlaydı. Şöyle de bir gerçek var. Kadınların maddi geliri yoktu. Eşine muhtaçtı. Ama o zaman kadınlar kendisini muhtaç gibi görmüyordu. Çünkü düzen öyleydi. Kadın nerede çalışacak zaten çalışacağı ortam yok. Bilgisi yok. Ama şimdi bu şekilde değil. Kadınlar çalıştığı zaman ufak bir tartışmada ‘benim gelirim var’, ‘boşansam yaparım, yaşayabilirim’ diyebiliyor... Eski tarzdaki evliliklerde bu yok, çok daha saygılı ve düzenli olma hali varmış.”

Görüşmeci 14, *‘günümüzde evlilik bildiğin ‘oyuncak’. Hani bir şeyi alırsın, beğenmezsin, hevesin kaçır atarsın bir kenara, olup olmaması önemli değil’* beyanının Bauman’ın (2017) günümüz ilişkilerini ‘oyun’ olarak değerlendirdiği noktaya denk düştüğünü söyleyebiliriz. Bauman’ın da Görüşmeci 14’ün de vurgusu, günümüz evliliklerinin ve ilişkilerinin herhangi bir kalıcılık üzerine kurulmadığını anlatmaya

çalışmasıdır. *'Günümüzdeki evlilikler 2 gün sürer, 5 gün sürer, 1 yıl sürsün hadi'* vurgusu da evliliklerin niteliğinin istikrarsızlıklar üzerinden işlediğini vurgulamasıdır. Görüşmeci 14 *'kimse kimseyi çekemez durumda, kimse iyi olsun, kötü olsun hepsi aynı kapıdan çıkıyor. Karı koca birbirini idare edemiyor'* beyanları ile günümüzde çiftlerin birbirlerine karşı zorunluluk ve sorumluluk duygularının geçerliliğini yitirdiğini ve bu açıdan da bağılıkların yerine geçiciliklerin aldığını anlatmak istemektedir. Buradan hareketle geçmişle karşılaştırıldığında, günümüz ilişki ve evlilik bağlarının daha zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

Görüşmeci 14 (41): “Günümüzde evlilik bildiğin ‘oyuncak’. Hani bir şeyi alırsın, beğenmezsin, hevesin kaçar atarsın bir kenara, olup olmaması önemli değil. E o kişi olmazsa başkası olur diye. Karısını aldatmalar, hiçe saymalar. Bugün çiftler birbirlerine mecbur değillermiş gibi. Evlilik değil de farklı hayatlar yaşamının peşinde insanlar. Yani gözleri aç. Kadına değer vermemek bu işte, illa dövmek, sövmek değil yok saymak da, onun yerine bir başkasını tercih etmek de o kadına bir nevi hakaret etmek, hiçe saymaktır. Günümüzdeki evlilikler 2 gün sürer, 5 gün sürer, 1 yıl sürsün hadi. Bu zaten bir evlilik değil de bir işkence gibi gelir. Günümüzdeki evlilikler anlayacağın ‘oyuncak’ olmuş. Kimse kimseyi çekemez durumda, kimse iyi olsun, kötü olsun hepsi aynı kapıdan çıkıyor. Karı koca birbirini idare edemiyor.”

Görüşmeci 18, evlilikte önemli olanın sevgi ve saygı bağılılığı olduğunu vurgulamıştır. *'Öyle her istediğin her zaman olmuyor. Şimdiki gençliğe her şeyi verdiler. A dan Z ye evinden arabasına, eşyasından yatına katına veriyorlar. Sonrada ileriye doğru beklentileri yok ki'* beyanlarında günümüz evliliklerinde çiftlerin gelecek beklentisine yönelik bir çaba sarf etmediğini vurgulamıştır. Geçmişte ekonomik sıkıntılar çekilse de evliliğin sürdürüldüğünü, ancak şimdi her şeyi tam olsa da çiftlerin huzurlu olmadığını anlatmıştır. *'Birbirlerinden bıktıkları zaman kadın olsun, erkek olsun gözleri dışarıda oluyor. Ben bunları hep çevremde görüyorum yani'* beyanları ile günümüz ilişkileri ve evliliklerin sadakat üzerine kurulu olmadığını anlatmak istemektedir. Bu nokta, ilişkilerin niteliğinin kısa süreli olmasını beraberinde getirmektedir. Görüşmeci 18'in *'şimdi telefonlar, bilgisayarlar çıktı. Her şey sosyal medyada meydana. Kapalı gizli hiçbir şeyimiz yok'* ifadeleri kitle iletişim araçlarının günümüz ilişkilerinin mahremiyetine etkisinin olduğunu göstermektedir. “Kitle iletişim araçları ve birçok başka etken, toplumsal hayatta modernliğe uzun zamandır direnen veya uyum sağlayan gelenek öğelerinin otoritelerini zayıflatılar. Düşünsel olarak sürekli bilgi edinilmesi sadece kuralsızlık yaratmaz; hem kişisel hem de küresel eylem bağlamlarına yayılan değişimler için de temel bir itki sağlar” (Giddens, 2018,

ss.35-36). Görüşmeci 18, *'ben seviyorum kocamı evlendim ama aramız iyi gitmedi de ayrıldım'* gibi geçenlerde gördüm. Böyle paylaştı bir arkadaşı. Şimdi her şeyi meydana döküyorlar' beyanı özelin yani mahrem olarak görülenin medyaya taşındığına dair örneğidir. *'Bir gizlilik, edep, adap diye bir şey vardır. Onunla sen yaşamışsındır özelindir'* beyanı da evlilik ve ilişkinin bir mahremiyeti olması gerektiğine dair vurgusu olup, günümüzde ise mahremiyet algısının değişiminin evliliklere etkisinin olduğuna anlatmaktadır. Nitekim bu vurgular kendi yaşam anlatısında sahip olduğu hem geleneksel hem de modern mahremiyet algısının varlığını gösterir niteliktedir.

Görüşmeci 18 (49): “Öncelikle saygıyla sevgiyle bağlı olmak lazım evlilikte. Öyle her istediğin her zaman olmuyor. Şimdiki gençliğe her şeyi verdiler. A dan Z ye evinden arabasına, eşyasından yatına katına veriyorlar. Sonrada ileriye doğru beklentileri yok ki. Onlara bir tek kavga düşüyor. Ödeyecekleri bir şey yok. Çalışıyorlar, diyorlar. Birbirlerinden bıktıkları zaman kadın olsun, erkek olsun gözleri dışarıda oluyor. Ben bunları hep çevremde görüyorum yani... Şimdi telefonlar, bilgisayarlar çıktı. Her şey sosyal medyada meydana. Kapalı gizli hiçbir şeyimiz yok. *'Ben seviyorum kocamı evlendim ama aramız iyi gitmedi de ayrıldım'* gibi geçenlerde gördüm. Böyle paylaştı bir arkadaşı. Şimdi her şeyi meydana döküyorlar. Bir gizlilik, edep, adap diye bir şey vardır. Onunla sen yaşamışsındır özelindir. Bunu ortaya dökmenin bir anlamı yok ki. Yaşanmış bitmiş. Sadece ayrılan sen de değilsin.”

Görüşmeci 16, geçmişte sevgi ve saygının varlığına değinmiştir. *'Kocaya itaat vardı. Ama şimdi bunları hiç göremiyorum'* beyanına bakıldığında, kendi yaşamına dair de bilgi sunduğu söylenebilir. *'Kocaya itaat'* ifadesi sahip olduğu gelenekselliğin ürünüdür. Bu sebeple günümüz ilişkilerinin ve evliliklerinin sürdürülmemesi halini anlamlandıramadığı görülmektedir. Çünkü kendi sahip olduğu evliliğin geleneksel kodlar çerçevesinde sürdürülmesi hali *'eşe itaat'* etme zorunluluğunu var etmektedir. Görüşmeci 16, günümüzde boşanmaların artmasında meydanın etkili olduğunu ve geleceğin ise kötü olduğunu belirtmiştir.

Görüşmeci 16 (55): “Eskiden sevgi, saygı vardı. Kocaya itaat vardı. Ama şimdi bunları hiç göremiyorum. Boşanmalar çok. Gençlerin sevgilerine inanmıyorum. Gelip geçiyor sevgileri. Bir bakıyorum evlenmiş bir bakıyorum boşanmış... Medya, televizyonlar etkiliyor gibi geliyor... Televizyonda görüyorum 2 çocuğunu karısını bırakıp bir başkası ile gidip yaşıyor. Ben anlamadım. Çok kötü durum.”

Görüşmeci 7, günümüzde çiftlerin daha çok maddiyata önem verdiğini vurgulamıştır. Sevmenin günümüzde olmadığını geçmişte daha çok olduğunu anlatmıştır. Görüşmeci 7'nin *'daha çok şimdi çıkar ilişkileri'* vurgusu geç modern çağı anlatma noktasında önemlidir. Giddens da (2020) çağımız ilişkilerinin evlilik

faktöründe olduğu gibi duygusal olmasından değil tam tersi giderek karşılıklı çıkar üzerine kurulu gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Kişiler arasındaki çıkar ortaklığının son bulması veya tehlikeye girmesiyle ilişkiler ortadan kalkmaktadır. Bakıldığında Görüşmeci 7 de, günümüzdeki ilişkilerin bu çıkar üzerine kurulu olduğunu söylemektedir. Beyanlarının devamında da, çıkar ilişkilerinin son bulmasıyla ilişkinin yürümediğini anlatmak istemiştir. Görüşmeci 7'in '*eskiden de yürümüyordu ama yürütmeye çalışılıyordu*' beyanı yaşantısına dair bilgi sunmaktadır. Nitekim bu bilgi geçmiş evliliklerin zorunluluklar bağlamında sürdürülmeye çalışıldığının gerçekliğini bir kez daha karşımıza çıkarmaktadır. '*Bugün boşanıyorlar ama bizim zamanımızda yoktu*' beyanıyla da yaşamını geleneksel kabuller ve toplumsal bağlarla sürdürdüğünü açık etmektedir.

Görüşmeci 7 (58): “Şimdi daha çok maddiyata önem veriyorlar yani. Sevmek falan şimdi yok gibi sanki. Önceden daha çok vardı gibi. Daha çok şimdi çıkar ilişkileri. Sonra yürümüyor. Eskiden de yürümüyordu ama yürütmeye çalışılıyordu... Bugün boşanıyorlar ama bizim zamanımızda yoktu.”

4.7.4.1. Geçmişten Günümüze İlişkilerde ve Evliliklerde Kadınların ve Erkeklerin Rollerindeki Değişimler Üzerine Görüşmecilerin Düşünceleri

Görüşmecilere yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan ‘geçmişten günümüze ilişkilerde/evliliklerde kadınların ve erkeklerin rolleri üzerinde bir değişim var mıdır?’ sorusu yöneltilmiş olup, verilen cevaplara bu başlık altında yer verilecektir. Nitekim görüşmecilerin hem kendi ilişki ve evliliklerdeki rolü hem de geçmişi anlama ve yorumlama şekillerinin nasıl olduğunun anlaşılması için yapmış oldukları vurgular çalışma açısından önemlidir.

Görüşmeci 8, evliliklerde değişen kadın rollerine yönelik beyanına kayınvalide vurgusu yaparak başlamıştır. '*Şimdi herkes birbirini ile kardeş gibi bir derdin de olsa paylaşıyorsun. Ben bir derdimi de paylaşamadım hiç. Söylesen bu duvar sana cevap veriyor mu benim kayınvalidem öyleydi*' beyanları evlilikte yaşadığı duygusal derinlikleri anlatır niteliktedir. Özellikle kayınvalide ile herhangi bir duygusal paylaşım yapamamasını '*söylesen bu duvar sana cevap veriyor mu benim kayınvalidem öyleydi*' vurgusu ile hissettiği değersizleşmeyi anlatmaya çalışmıştır. '*Şimdi herkes birbirini ile kardeş gibi bir derdin de olsa paylaşıyorsun*' vurgusu günümüzde aile içerisinde kadının değer gördüğünü anlatma çabasıdır. Kendi aile

içerisindeki o değersizlik hissinin ise yansımalarını beyanlarında görmek mümkündür. *'Eğitimli olsaydım ezilmezdim öyle. Eğitim önemli'* vurgusu ile kendi eğitimsiz olma halinin evlilik içerisinde o değersizleşmeye sebep olduğunu anlatmaktadır. Bu beyan sıkıntının kendisinden kaynaklandığına yönelik vurgusu olup, geleneksel kadın olma halinin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle eğitim konusunda da pişman olduğunu ve imkânların yetersiz olması sebebiyle okuyamadığını vurgulamıştır. Görüşmeci 8'in beyanlarına bakıldığında, evlilik içerisinde yüklenen geleneksel rol gereği sorumlulukların kendisine verdiği duygusal ezilmişlik hissinin yaşamına olan etkisini görmek mümkündür. Nitekim kayınvalidenin etkisini anlatarak vurgularına başlaması da önemli bir faktördür.

Görüşmeci 8 (53): “Çok fark var. Kayınvalidelerde de var fark. Eski kayınvalideler yok şimdi. Gelinleri ile kardeş gibi herkes. Şimdi herkes birbiri ile kardeş gibi bir derdin de olsa paylaşıyorsun. Ben bir derdimi de paylaşamadım hiç. Söylesen bu duvar sana cevap veriyor mu benim kayınvalidem öyleydi. Eğitimli olsaydım ezilmezdim öyle. Eğitim önemli. Ona da pişmanlığım var yani, keşke okuyaydık. Ama o zamanlarda öyle şeyler yoktu köyde. Okumadığıma da pişmanım. Görüyorum okumuşları insan şey oluyor.”

Görüşmeci 9, geçmişle günümüz arasındaki rollerin farklılığına, erkeklerin günümüzde kadınlara yardım etmesi ile ilgili vurgular yaparak başlamıştır. Özellikle günümüzde çalışan kadına erkeklerin daha çok destek olduğunu belirtmiştir. Görüşmeci 9 kendi yaşamından örnek vererek aradaki farklılığa değinmiştir. Görüşmeci 9, kendisinin önceliğinin evi, ev işi, çocukları ve eşi olduğunu vurgulamıştır. *'Yemeğimi yapmalıyım, evimdeki temizliği yapmalıyım ben ondan sonra gezmeye çıkarım yani. Akşam ezanı okunmadan önce 'muhakkak' evime girmeliyim. Çocuklarımın, eşimin yiyeceğini içeceğini hepsini düşünmeliyim'* özellikle bakıldığında beyanlarında, bu işleri gereklilik olarak gördüğünü anlatmıştır. Bu bağlamda yaşamına dair hissettiği sorumluluklar ve zorunlukların evliliğe yüklediği anlamlar olduğunu görmek mümkündür. Bu beyanların gerçekliği ise geleneksel anlatıların değerli görüldüğüne dair veri olmasıdır. Nitekim zorunlulukları ve hissettiği sorumluluklar ise yaşantısında normalleşmiş olup, kendisi de bu duruma dair herhangi bir rahatsızlık görmemektedir. *'Ama şimdikiler öyle değil ki'* vurgusu günümüz evliliklerinde çiftlerin zorunluluk ve sorumluklara bağlı kalmadığını anlatma çabasıdır. Görüşmeci 9, kadının günümüzde eğitimli olmasının gerek aile gerekse çocuk yetiştirme noktasında önemi olduğunu vurgulamıştır. *'Kendimin de eğitimli olmamı*

isterdim. ...Eğitimli olsam hiç olmazsa temizlikçi olmazdım' vurgusu ile eğitimi olsaydı çalışma hayatında sahip olduğu mesleki pozisyonu da etkileyeceği için geçmişte eğitimini tamamlamış olmayı istediğini belirtmiştir. Görüşmeci 9'un bu vurgusu, çalışma hayatında eğitimli olmamasının hissettirdiği eksikliği anlatma çabasından kaynaklanmaktadır. Nitekim kendi mesleki pozisyonunu vurgulaması ise bunu desteklemeye yöneliktir.

Görüşmeci 9 (54): "Eskiden bayanlara çok yardım edilmiyordu. Şimdi hele de çalışan kadınsa erkekler eşlerine yardım ediyor. Biz ilk başta evimizi düşünürdük. Yemeğimi yapmalıyım, evimdeki temizliği yapmalıyım ben ondan sonra gezmeye çıkarım yani. Akşam ezanı okunmadan önce 'muhakkak' evime girmeliyim. Çocuklarımın, eşimin yiyeceğini içeceğini hepsini düşünmeliyim. Ama şimdikiyle öyle değil ki. Kadının bugün eğitimli olması aslında çok güzel bir şey. Hem aile hem de çocuklarını yetiştirme açısından eğitimli olmak güzel bir şey. Kendimin de eğitimli olmamı isterdim. ...Eğitimli olsam hiç olmazsa temizlikçi olmazdım... Çocuklarıma da hep okuyun güzel yerlere gelin diye uyarılarım oldu."

Görüşmeci 18, kadının kendi ayakları üstünde durmasının güzel olduğunu ancak çalışırken evin sorumluluklarının bir anlamda unutulduğunu '*kendi ayaklarımızın üzerinde dururken de eş olmayı, anne olmayı unutuyoruz*' beyanı ile vurgulamıştır. Bu beyana bakıldığında, evliliği kurgulama biçiminin eşe ve çocuklarına dair sorumluluklar ekseninde olduğunu görmek mümkündür. Çalışırken bu sorumlulukları yerine getirememenin vermiş olduğu huzursuzluğu anlatmak istemektedir. Görüşmeci 18, günümüze baktığında kendi hissettiği sorumlulukları başkalarının hissetmediğini gördüğünü '*ya evinde çocuğu olan var eşi olan var hiç umursamıyor. Ee tabi bu sorumsuzluklar da hep aile bozukluklarına, boşanmalara sebep oluyor*' ifadesi ile vurgulamıştır. Bu durum da Görüşmeci 18'in günümüzde çiftlerin evliliklerdeki rollerinde geçmişin sorumluluklarının yerini bugünün sorumsuzluklarının alması olarak değerlendirdiği görülmektedir. '*Durumu kötü olan çalışsın, ama durumu iyi olan da otursun evinde çoluğuna çocuğuna eşine baksın bence*' beyanı da geleneksel anlatı biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü evlilikte kadının rolünü kurgulama biçimi ev işi, eş ve çocuk bakma olarak gördüğü dikkate alındığında, geleneksel modern kadın profili sergilediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Görüşmeci 18 (49): "Çoğunlukla da zaten biz kadınlar var ya çalışıp da kendi ayaklarımızın üzerinde durmak çok güzel bir şey. Ama kendi ayaklarımızın üzerinde dururken de eş olmayı, anne olmayı unutuyoruz. Bir evde sorumluluğumuz olduğunu

unutuyoruz. İster istemez o evde huzursuzluklara yol açıyor... Etrafta görüyorum şimdi. Ben eve gelmek için can atıyorum. Başkalarına bakıyorum orada burada geziyorlar. Ya evinde çocuğu olan var eşi olan var hiç umursamıyor. Ee tabi bu sorumsuzluklar da hep aile bozukluklarına, boşanmalara sebep oluyor. Durumu kötü olan çalışsın, ama durumu iyi olan da otursun evinde çoluğuna çocuğuna eşine baksın bence.”

Görüşmeci 14’ün ‘*şimdi eskiden erkek çalışır getirirmiş ve evine bakarmış, erkeğin sorumluluğu dışarda, kadının sorumluluğu içerde (evde)*’ beyanına bakıldığında, geçmişle günümüz arasındaki kamusal ile özel ayırımına dikkat çektiği görülmektedir. Özellikle vurgularında geçmişte kadının kamusalda uzak olduğu, rolünün ise evle sınırlı olduğunu, erkeğin ise kamusalda çalışıp maddi kazanç elde ettiğini anlatmaya çalıştığını görmekteyiz. Nitekim bu beyan daha önceki bölümlerde çalışma bağlamında ele alınan noktaya denk düşmektedir. ‘*Kadının sorumluluğu çocuk bakmak, evini idare etmek, erkeğin ise o evin idaresini sağlayabilmesi için dışardan maddi olarak evine para getirmek. Bu ayarda gidiyormuş*’ ifadeleri de yukarıdaki düşünceyi destekler niteliktedir. Görüşmeci 14, günümüzde ise kadınların çalışma ile birlikte ve eğitilmiş olma hallerinin hem çalışma hayatındaki rolünü hem de evlilikteki rolünü değiştirdiğini vurgulamıştır. Kadının özgürlüğüne dair yapmış olduğu vurgular günümüzü anlatır gerçeklerdir. ‘*Kadın önce kendini kurtaracak ve eşit duruma geldiği zaman kimseye eyvallahı olmayacak*’ beyanı da kadının bireyselliğinin değerine dikkat çekmek ve evlilikte de buna yönelik söz hakkı olmasını getireceğini anlatmasıdır. Bu noktada en önemli faktörün ekonomik bağımsızlık olduğunu ise sık sık vurguladığı görülmektedir.

Görüşmeci 14 (41): “Şimdi eskiden erkek çalışır getirirmiş ve evine bakarmış, erkeğin sorumluluğu dışarda, kadının sorumluluğu içerde (evde). Kadının sorumluluğu çocuk bakmak, evini idare etmek, erkeğin ise o evin idaresini sağlayabilmesi için dışardan maddi olarak evine para getirmek. Bu ayarda gidiyormuş. Şimdi kadın erkek eşit olduğu için, kadınlar da erkekler kadar aynı sektörler de çalışabiliyor, aynı parayı da alabildiği için, kadınlar daha çok kendine güvenip bir şeyler yapmak istiyor. Erkekler de o yapmak istediklerini yaparlarsa onları farklı görecekler, değersiz bulacaklar diye, bazen baskı da olabiliyor, geçimsizlik de olabiliyor. Çünkü bazen onu hazmedebiliyorlar da... Eğitim burada önemli. Maddi özgürlüğünü kazanabilmen için okumak şart. Çünkü kadın okumadığı zaman yine ezilecek. Evinde ezilmiyorsa da iş hayatında ezilecek. Okumayınca bir sıfır geriden başlamış olacak. Ama okumuş olsa yapacağı işler bir farklı olacak. Hayatını devam ettirirken o aşamalar daha bir kolay olacak. Eğitim gerekli bir şey. Kadının kişisel özgürlüğünü ele alabilmesi için özgürlüğü şart. Eşleri dahi olsa kadınlar sırtlarını kimseye dayamasın, kendine güvenip çalışsınlar. Kimseye güvenmesinler. Kadınlar

kendi başlarının çaresine birinin desteği olmadan bakmayı öğrensinler. Kadın önce kendini kurtaracak ve eşit duruma geldiği zaman kimseye eyvallahı olmayacak.”

Görüşmeci 6'nın şu anki ilişki durumunun sözlü olduğu dikkate alındığında, kendi evlilik içerisindeki rolünü de kurgulamaya yönelik beyanlar sunacak olması çalışma açısından önemlidir. Görüşmeci 6, eğitim ve çalışma hayatına sahip olan kadının ev içerisinde söz hakkı olduğunu vurgulamıştır. Ama durumun geçmişte farklı olduğunu ve kadının böyle bir söz hakkına sahip olmadığını belirtmiştir. Maddi kaynağın önemli olduğunu, çünkü geçmişte eşine bu sebeple katlanan kadınların varlığını örnek vermiştir. Bu anlamda ekonomik gelirin kadının evlilik içerisindeki rolünü etkilediğini söylemek mümkündür. *'Evlilikte sorumlulukların erkek ve kadının birlikte üstlenmesi gerektiğini düşünüyorum'* beyanı kendi evlilik kurgusunu anlatmaktadır. *'Ben ve eşim çalışıyorsak eğer; her şeyi kadın yapmamalı. Geçenlerde birisiyle bu konu üzerine tartışma yaşadım. Bana 'sen yapmak zorundasın' dedi ben de yapmamam gerektiğini savundum mesela. Birlikte çalışıyorsak ben yemek yaparsam eşim sofrayı kuracak örneğin'* beyanları kendi yaşantısından örnek vermesi ile evlilik içerisinde sorumlulukların paylaşılmasına verdiği önemi göstermektedir. Evlilik kurgusunun sahip olduğu bilince dayalı olarak bu noktada evlilik algılarını belirlediğini görmek mümkündür. *'Bana karşı bir yanlış davranış olduğunda az önce de söylediğim gibi asla boyun eğeceğimi düşünmüyorum, kalmam ve kendi ayaklarımın üzerinde durmaya bakarım'* vurgusu da evlilikte karşılaşılabilecek sorunlara katlanma zorunluluğunun olmadığına dair vurgusudur. Buradan hareketle daha önce de vurgusunu yapmış olduğumuz gibi, geç modern kadının ekonomik özgürlüğü ve sahip olduğu bilgi birikimi ilişkinin ve evliliğin sonlanması halinde yaşayacağı gelecek kaygısının düşük olmasının, karar almasına etkisinin açık olduğu bir kez daha görülmektedir.

Görüşmeci 6 (24): “Eğitilmiş ve çalışan bir kadınsanız eğer bugün ki gibi o evin içerisinde bir söz hakkınız var. Ama geçmişte buna sahip olmayan kadınların söz hakkı olmadığı için yaşantıları her açıdan zordu... Ev, bakım, aile, çocuk vs. Çünkü kadının çalışması erkekler tarafından hoş karşılanmayan bir durumdu. Maddi sıkıntılardan dolayı eşine katlanan bir çok kişi var. Ama şu an da kadınlar buna katlanmak zorunda değil. Kendi ayaklarının üzerinde durabilecek hale geldi... Evlilikte sorumlulukların erkek ve kadının birlikte üstlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Ben ve eşim çalışıyorsak eğer; her şeyi kadın yapmamalı. Geçenlerde birisiyle bu konu üzerine tartışma yaşadım. Bana 'sen yapmak zorundasın' dedi ben de yapmamam gerektiğini savundum mesela. Birlikte çalışıyorsak ben yemek yaparsam eşim sofrayı kuracak örneğin... Bana karşı bir yanlış davranış olduğunda az önce de

söylediğim gibi asla boyun eğeceğimi düşünmüyorum, kalmam ve kendi ayaklarımın üzerinde durmaya bakarım.”

Görüşmeci 3, günümüzde evlilikte rollerde partner uyumunun önemine dikkat çekmiştir. Nitekim geç modern çağda eş seçim özgürlüğü olduğu düşünüldüğünde, Görüşmeci 3'ün vurgusu geçmişle günümüz arasındaki farklılığı ortaya koymada anlam kazanmaktadır. Görüşmeci 3'ün, partnerlerin uyumunun kişisel gelişime fayda sağladığına yönelik vurgusu, evlilikte bireyi öne çeken bir detaydır. Bu anlamda *'duygularınızla ön planda bu anlamda bugün önemli hâl aldı. Bu da aileyi de ilişkiyi de etkiliyor'* beyanı da kişisel olarak duyguların günümüzde evlilikte önemini desteklemeye yönelik vurgulardır. Bu bağlamda geçmişten günümüze değişen fark olarak, duyguların evlilik içerisindeki yer alımına yönelik özenin çağımızda arttığını söylemek mümkündür. *'Doğru kişi ile evliyseniz bu kişi sizin de düşüncelerinize önem verdiği için ortak çözümler üretmek bir fikir olarak sunulabiliyor. Bir çocuğu büyütürken mesela ortak kararlar almak çok daha değerli oluyor'* vurguları da daha önce ele aldığımız eş seçimi stratejisine dayalı olarak günümüzde evliliklerin bu seçimden nasıl etkilendiğine dair veri sunmaktadır.

Görüşmeci 3 (29): “...Mesela uyuşabildiğiniz bir partneriniz varsa bu sizin kişisel gelişiminize de yansıyor, bir fayda sunuyor... Kadınların iş alanında da bugün ön plana çıkması çok güzel bir şey. Söz hakkı olmanız ve duygularınızı ifade etmeniz önemli bir noktada. Duygularınızla ön plana bu anlamda bugün önemli hâl aldı. Bu da aileyi de ilişkiyi de etkiliyor. Doğru kişi ile evliyseniz bu kişi sizin de düşüncelerinize önem verdiği için ortak çözümler üretmek bir fikir olarak sunulabiliyor. Bir çocuğu büyütürken mesela ortak kararlar almak çok daha değerli oluyor.”

Görüşmeci 22, geçmişten günümüze ilişkilerde ve evliliklerde kadının rolünün değişiminde ekonomik özgürlüğün rolü olduğunu vurgulamıştır. Nitekim bu noktayı çalışma bağlamında daha önce de belirtmiştik. *'Geçmişte hepimizin annesi işte köylerde 'çile çekip, dayak yiyip, kocadan ayrı aileden ayrı ' o kadar eziyet görüp hepsi hiç gıkını çıkarmadan 'aman ayrılmayayım, geri gidecek bir yerim yok, çocuklarım var ben bir şey yapmamayayım, çilemi çekeyim oturayım' diye düşünüyorlardı'* beyanları ile geçmişe yönelik kadın rolüne dair düşünce örnekleri sunmuştur. Bu noktada kadınların ekonomik kazançtan yoksun olmaları ile özgüven eksikliği yaşandığını belirtmiştir. Kadının da buna bağlı gücünün farkında olmadığına yönelik vurgusu, bugün kendi sahip olduğu özgüven ve gücün farkındalığına yönelik vurgusudur. Görüşmeci 22'nin, şu an kendisinin ekonomik özgürlüğü olduğunu

vurgulaması da sahip olduğu özgüveni ve gücün hissedilme sebebi olarak değerlendirilebilir. *‘Çünkü şu anda ben geliyorum, çalışıyorum, bütün gün canım çıkıyor. Eve gidiyorum çocuğa bakıyorum. Evi geçindiriyorum, her şeyi yapıyorum. Her şartlarda olan kocam geliyor, ayağını uzatıp yatıyorsa eğer ‘bir dakika sen ne yapıyorsun’ derim. Çünkü benim artık buna hakkım var’* beyanları da kendisinde bulunduğu gücün ve özgüvenin anlatısı olarak karşımıza çıkmaktadır. *‘Ben muhtemelen sadece ‘ev hanımı’ olamazdım diye düşünüyorum. Ben yapamazdım ev hanımlığını gerçekten. Benim iş hayatında olmam lazım’* vurgusu sahip olduğu iş kadını kimliğinin kendisi için anlamının önemine dair vurgusudur. Bu vurgu da refleksif modern kadın olma halinden kaynaklanmaktadır. Çünkü ne evliliği ne de yaşamı kurgulama biçimi sadece ev, eş, çocuk bakımı olmayıp, kendi özelinin de değerli olmasından kaynaklıdır. Görüşmeci 18’in *‘durumu kötü olan çalışsın, ama durumu iyi olan da otursun evinde çoluğuna çocuğuna eşine baksın bence’* geleneksel anlatısının Görüşmeci 22’in *‘ben muhtemelen sadece ‘ev hanımı’ olamazdım diye düşünüyorum. Ben yapamazdım ev hanımlığını gerçekten. Benim iş hayatında olmam lazım’* beyanı ile karşılaştırıldığında aradaki fark açıktır. Buradan hareketle, Görüşmeci 22’in hayatında geleneksel kadın rolü anlatılarının değersiz olduğunu söylemek mümkündür. Buna sebep olansa, bugün sahip olduğu bilincin, kendi yaşamını kurgulama hali olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmeci 22 (34): “Geçmişten günümüze ilişkilerde ve evliliklerde kadın için ilk olarak değişen rolü ‘ekonomik özgürlüğü’. Geçmişte hepimizin annesi işte köylerde ‘çile çekip, dayak yiyip, kocadan ayrı aileden ayrı ‘ o kadar eziyet görüp hepsi hiç gıkını çıkarmadan ‘aman ayrılmayayım, geri gidecek bir yerim yok, çocuklarım var ben bir şey yapmamayayım, çilemi çekeyim oturayım’ diye düşünüyorlardı. Tabi geçmişte öz güven eksiklikleri de vardı. Kadınlar gerçekten neler yapabileceklerinin farkında değillerdi. Çünkü gerçekten hani eskiden ki şehirli kadın da öyleydi. Ekonomik özgürlüğün bu noktada çok büyük etkisinin olduğunu görüyorum. Çünkü şu anda ben geliyorum, çalışıyorum, bütün gün canım çıkıyor. Eve gidiyorum çocuğa bakıyorum. Evi geçindiriyorum, her şeyi yapıyorum. Her şartlarda olan kocam geliyor, ayağını uzatıp yatıyorsa eğer ‘bir dakika sen ne yapıyorsun’ derim. Çünkü benim artık buna hakkım var. Haa önceden de vardı kadınların. Ev hanımı olmak da kolay değil, canları çıkıyor gerçekten. Ben muhtemelen sadece ‘ev hanımı’ olamazdım diye düşünüyorum. Ben yapamazdım ev hanımlığını gerçekten. Benim iş hayatında olmam lazım.”

Görüşmeci 21’in *‘bir kere bugün benim özgürlüğüm var yani. İşte çalışıyorum, ben istediğimi yapıyorum. İsteddiğimi alıyorum özgürüm sonuçta’* beyanları hayat tarzına dair anlatısıdır. Nitekim Giddens (2019) geç modern çağda artan bireyselliklere

dayalı özgürlük vurgusunu, kişinin kendisini gerçekleştirme olarak değerlendirmektedir. Görüşmeci 21'in de özgürlüğü sebebiyle istediğini yapabildiğine dair vurguları yaşam politikasına dair bilgiler sunmaktadır. Görüşmeci 21 ifadelerinin devamında, annesi ile kendi karşılaştırmasını yaptığında '*ama benim annem ev hanımıydı*' vurgusu ile annesi ile arasındaki farklılığın açık olduğunu belirtmek istemiştir. Bu noktada evlilik içerisinde çalışma hayatının kendisine vermiş olduğu özgürlüğü anlatmak istemiştir. Görüşmeci 21, eşinin kendisine evde, işte, çocuk bakmada yardımcı olduğunu, hatta kendisinden çok ev işleri ile ilgilendiğini belirterek sorumlulukları paylaştıklarını anlatmaktadır. Beck'in (2012) geç modern çağda evliliklerde çiftlerin müşterek yaşam paylaşımlarının arttığına dair vurgusunu Görüşmeci 21'in beyanlarında da görmek mümkündür. Buradan hareketle geç modern çağda çiftlerin evliliklerdeki kadın ve erkek rollerine dair beklentilerinin müşterek yaşam paylaşımından geçtiğini söylemek mümkündür. Bu nokta günümüzü geçmişten ayıran önemli bir değişim olarak görülebilir.

Görüşmeci 21 (37): "Bir kere bugün benim özgürlüğüm var yani. İşte çalışıyorum, ben istediğimi yapıyorum. İsteddiğimi alıyorum özgürüm sonuçta. Ama benim annem ev hanımıydı. Genel olarak baktığınızda babamla çok çok iyi anlaşıyorlardı. Annem babam televizyon izlerken bile el ele tutuşup izlerdi. Sevgi saygı çok farklı bir şey... Şu anda saygı konusunun biraz daha farklı olduğunu düşünüyorum... Benim eşimin bana her konuda çok fazla yardımı oluyor. Hatta benden fazla bile ev işi yapıyor yani sağ olsun. Çocuk bakımı konusunda da çok fazla yardımcı oluyor. Her şekil de bana destek. İşte bir sorun yaşadığımda bana destek, evde sorun olduğunda destek, iş yerinde destek."

Görüşmeci 19, '*ayağı yere sağlam basan bir kadın eşine karşı da olsa daha dik bir duruş sergiliyor*' ifadesi ile kadının sahip olduğu ekonomik özgürlüğün ve bilgi birikiminin evlilik içerisindeki rolünü etkilediğini anlatmaktadır. '*Eşim ailesinin tek erkek çocuğu yıllar sonra olan bir erkek çocuğu. Annesinin evinde yapmadığı şeyleri benimle beraber yapıyor. Bunu babaannemiz de bazen görüyor ve şaşırıyor*' vurgusu ile kendisinin evlilik içerisindeki rolünün eşi üzerindeki etkisini anlatmak istemiştir. '*Ben diyebiliyorum öncelikle*' vurgusu refleksif modern kadın vurgusudur. Çünkü geç modern çağda benlik değerli hale gelince, benliğin tasarımı da bireyin kendisinin değerli olduğunun farkına varmasını sağlamaktadır. Nitekim Görüşmeci 19'un beyanının devamında, özgüven vurgusu da bunu destekler niteliktedir. Görüşmeci 19'un da Görüşmeci 21 gibi evliliğin müşterek olduğunu kendi eşi ile örneklendirerek '*evlilik tek bir cinsin üzerine yıkılmamalı. Biz mesela hafta sonları eşim evi süpürür,*

ben silerim. Birlikte yaparız, eğer ben çok yoğunsam eşim yapar. Yormamak gerekiyor ilişkileri' diyerek müşterek yaşam anlayışının önemini belirtmiştir. '*Çünkü 'ben de önemliyim, ben de değerliyim'*' vurgusu ile kendi değerinin farkındalığını ve sahip olduğu bilincin de bu bağlamda evlilik içerisindeki rol algısını inşa ettiğini söylemek mümkündür.

Görüşmeci 19 (37): "Ayağı yere sağlam basan bir kadın eşine karşı da olsa daha dik bir duruş sergiliyor. Eşim ailesinin tek erkek çocuğu yıllar sonra olan bir erkek çocuğu. Annesinin evinde yapmadığı şeyleri benimle beraber yapıyor. Bunu babaannemiz de bazen görüyor ve şaşırıyor. Çünkü ben de çalışıyorum. Ben de yoruluyorum. 'Ben' diyebiliyorum öncelikle. Her şeyden önce ayaklarının üzerinde durabilmenin bir özgüveni de var bunun arkasında. Baktığımız zaman başka evliliklere çalışmayan, mesleği olmayan aslında ev hanımlığı daha zor onlar daha çok yoruluyor. Ama onların (çalışmayan, mesleği olmayan kadınlar) duruşları daha farklı. Ben kendi açımdan 'ben yapabiliyorsam, eşim de yapabilmeli' diye düşünüyorum. Ben çamaşır asabiliyorsam eşimin de hayli hayli asmaı gerekiyor. Çünkü 'ben de önemliyim, ben de değerliyim', karşımdaki insan da değerli tabi ki. Evlilik tek bir cinsin üzerine yıkılmamalı. Biz mesela hafta sonları eşim evi süpürür, ben silerim. Birlikte yaparız, eğer ben çok yoğunsam eşim yapar. Yormamak gerekiyor ilişkileri."

Tüm bu başlık altında yer verilen görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, kadın ve erkeğin ilişki ve evlilik içerisindeki rol algıları üzerine arada bir takım farklılıklar olduğu açıktır. Görüşmeci 8, 9, 18 kendilerinin evlilik içerisindeki rollerine ilişkin beyanlarda bulunarak, kadının rolünü ev işi, eş ve çocuğa karşı zorunluluklar ve sorumluluklar etrafında kurguladıkları görülmektedir. Bu kurgulama biçimi geleneksel olanın anlatımıdır. Görüşmeci 14, 6, 3, 22, 21 ve 19 ise tam tersi bir anlatım sunmaktadır. Görüşmeci 14, 6, 3, 22, 21 ve 19'un beyanlarına bakıldığında, müşterek bir yaşam kurgusu, bireysellik, özgürleşme, duygu paylaşımı, özgüven, ekonomik özgürlüğe dair vurguların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Nitekim bu vurgular geç modern vurgulardır. Bu vurgular da refleksif modern kadın olmaya dönük işaretler sunmaktadır. Dolayısıyla Görüşmeci 14, 6, 3, 22, 21 ve 9'un bu noktadaki refleksivitelevlerinin oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda da evlilik içindeki rolleri kurgulama biçimleri sahip oldukları bilincin ürünüdür. Bu da Görüşmeci 8, 9 ve 18'in evlilik içerisindeki rolleri kurgulama biçimlerinin, Görüşmeci 14, 6, 3, 22, 21 ve 9 da bir karşılığı olmadığını gösterir niteliktedir.

4.8. ‘Kadın’, ‘Beden’ ve ‘Duygu’ Bağlamında Görüşmecilerin Geleceğe Yönelik Temennileri ve Çağruları

Bu başlık altında yer verilen görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında bir takım karşılaştırmalar yapılabilecek farklılıklar olduğu görülmektedir. Görüşmeci 8, 9 ve 10’un geleceğe yönelik temennileri ve çağruları ‘ekonomik özgürlük’ üzerinden yapılan vurgulamalardır. Aynı zamanda kamusal alanda çalışma hayatının kendilerine vermiş olduğu ekonomik kazancın çalışmadan önceki halleriyle kıyasladıklarında ekonomik açıdan iyi hissettiklerine dair vurguların da sık olduğu görülmektedir. Bu durum da bu görüşmecilerin çalışma hayatı için kendilerine vermiş olduğu anlamın ekonomik kazanç üzerinden işlediğini açık etmektedir. Bunlar gerek beyanlar gerekse Görüşmeci 8, 9 ve 10’un demografik özellikleri dikkate alındığında geleneksel modern çalışan kadın olmanın çıktısıdır. Görüşmeci 2, 5, 13, 19, 20 ve 21’in ise daha çok geleceğe yönelik ‘duygu’, ‘görüntü’, ‘güzellik’ ve ‘beden’ bağlamında temennilerde ve çağrılarda buldukları görülmektedir. Özellikle bu temalara yönelik yapmış oldukları vurgulara bakıldığında, geç modern kadınların daha açık konuşabileceği temalar olduğunu söylemek mümkündür. Sahip oldukları demografik özellikler de bunu destekler niteliktedir. Tüm bu noktalar dikkate alındığında, bu başlık altında yer verilen görüşmecilerin beyanlarının konu bağlamındaki geleneksel modern çalışan kadın ile geç modern çalışan kadının neden karşılaştırılmasının yapılmasını tarafımızca oldukça mümkün hale getirmektedir.

Görüşmecilere ‘yarı yapılandırılmış’ görüşme formunda yer almayan ancak görüşme sonlandırılmadan önce tarafımızca şu soru sorulmuştur: ‘Geleceğe yönelik “kadın”, “beden” ve “duygu” bağlamında neler söylemek istersiniz?’. Görüşmecilerin soruya verdiği cevaplara bu başlık altında yer verilecek olup, beyanların yorumlanması yapılmayacaktır. Yorumlama yapılmamasının sebebi ise, önceki bölümlerde beyanların denk düştüğü noktalara dair tarafımızca derinlemesine analizler yapıldığının kanaatine varılmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada çalışma bağlamında analizlerin tekrarına düşülmemesinin önemli olduğu düşünülmüştür. Nitekim görüşmeciler tarafından soruya verilen cevaplar tarafımızca çalışma bağlamında önemli görülmektedir. Çünkü görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, hem şu anki “kadın”, “beden” ve “duygu” temalarının kendileri için ne anlam ifade ettiğine dair, hem de muhtemel gelecekte bu temaların hangi bağlamlarda ele

alınacağına dair zengin veri grubu sunduğu düşünülmektedir. Bu nokta, bu çalışmanın yapılmasının tarafımızca neden gerekli olduğunun önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Görüşmeci 2 (31): “Bilinçli bireyler yetiştirelim. ‘Görüntü’, ‘yaşamak’, ‘duygu’ bunların hepsini anlatabileceğimiz. Z kuşağına katılmayan bireyler yetiştirelim istiyorum. Benim kızlarım için bütün gayem bu doğrultuda.”

Görüşmeci 5 (29): “Kadın hem karşılıksız sevilmesi hem de herhangi bir ölçütle karşılaştırılmaması. Sıkıntılarla mücadele ediyorsa kadın, bunun kıymeti her zaman bilinmeli.”

Görüşmeci 8 (53): “Gençler güzel olsun. Süslensin püslensin. Dikkat etsin kendisine. Biz bir şey görmedik zaten ömrümüzde. Fakirlikten şey olduk biz hep. Herkes okusun, kendi ekmeğini eline alsın. Eşinin eline kimse bakmasın. İnsanın kendi parasını harcaması başka. Adama bir şey diyeceksin “aman para yok”. Ama kendi paran gibi de yok valla. Ben şimdi 1 ay sonra emekli olacağım. Yine çalışmak istiyorum oturamam evde.”

Görüşmeci 9 (54): “Kadınlar çalışsınlar, kendi ayakları üzerinde dursunlar. İnsanın kendi kazancı çok güzel bir şey. Kocanın eline bakmamak maddi açıdan çok iyi bir şey.”

Görüşmeci 10 (48): “Ben çocuklarıma da söylüyorum. Eğitim önemli. Kimseye muhtaç olmamaları için. Hayatı istedikleri gibi yaşasınlar. Ekonomik özgürlükleri olsun. İstediklerini giyip, istediklerini süsünler. Biz yaşayamadık onlar yaşasınlar.”

Görüşmeci 13 (32): “Umarım kadın hayatın her alanında daha çok yer alır. Bu haliyle de sadece bedeni ile konuşulmak yerine yani ağızlarına pelesenk olmak yerine, baskıların kadın bedeni üzerinde olmadığı daha iyi günler görelim.”

Görüşmeci 19 (37): “Güzellik anlamında birilerini mutlu etmek için bir kalıba girmenin doğru olduğunu düşünmüyorum. Birilerini mutlu etmek için kendinden ödün vermenin doğru olmadığını düşünüyorum. Ben hep öğrencilerime de şunu söylüyorum: ‘Önce kendinizi sevin’ diyorum. Siz kendinizi sevmezseniz, hiç kimse sizi sevmez diyorum. Siz kendinize saygı duymazsanız, kendinizi önemsemezseniz kimse sizi önemsemez diyorum’ her zaman öğrencilerime. Hayat bu insanoğlunun başına her şey gelebilir bunun için de önce kendimizi eğitmemiz gerekiyor. İyi bir gelecek, iyi bir nesil, çocuk yetiştirmek için de bizim kendimizi eğitmemiz gerektiğini düşünüyorum.”

Görüşmeci 20 (31): “Bence kadınlar her geçen gün daha kötüye gittikleri için, bence yaş olarak küçük yaşta evlenmemeli. Kendi gücünü toplamalı. Karşısındaki kişiyi hemen eş diye benimseyip tamamıyla her şeyiyle ona teslim olmaması gerekiyor. Bunları yaptıkları zaman sonuçları çok kötü olabiliyor. Yani evleneceğin kişiden emin olman lazım. ‘Ben kiminle evleniyorum’ diye. Hadi evlendin diyelim. Bence en önemlisi eşini tam olarak tanımadan çocuk sahibi kesinlikle olunmamalı. Çünkü çocuk sahibi olunduktan sonra ipler çok daha kalınlaşıyor. Daha büyük sıkıntılar çıkıyor.”

Görüşmeci 21 (37): “Kadınların en başta bence mesleği olmalı sonrasında da işi olmalı. Gerisi için hiç kimseye bağımlı olmamalı. Başkasının hayatına göre hareket etmemeli... Kişi kendisi ile bedeni ile rahatsa başka bir şey düşünmemesi gerekiyor... Kadınlar bedenlerini sevsinler ve ona iyi baksınlar. Ben ‘bedenimi seviyorum’ ve ‘bakıyorum’, dikkat ediyorum.”

Görüşmeci 23 (47): “Kadınlar kendilerini fazla ezdirmesinler. Sessiz kalmasınlar... Bizler sesimizi çıkarmadık da ne oldu. Kadınlar seslerini duyursunlar.”

SONUÇ

Geç modern çağda yükselen refleksivite kadınların beden ve duygularına yönelik algılarını geçmişe nazaran derinden değiştirmiştir. Nitekim burada özellikle geçmişe yönelik yapılan vurgu çalışma bağlamında önemlidir. Çünkü geç modern çağda özellikle önceki dönemlerde olduğu gibi beden sabit bir mekân içerisinde düşünülemez hale gelmiştir. Burada kadın bedeninin geç modern çağla birlikte kamusal alandaki görünürlüğünün artmasındaki en önemli faktör artık onun çalışma hayatı içerisinde yer almasıdır. Kadının çalışma hayatında yer almasında ise eğitim önemli bir yer edinmiştir. Çünkü eğitilmiş kadınlar kendi yaşam pratiklerini kendi bilinçleri doğrultusunda dizayn ederken, eğitimi düşük kadınlar ise toplumsal bağların gerektirdiği geleneksel kodlar çerçevesinde yaşamlarını sürdürmektedir. Ayrıca kamusal alan ve çalışma hayatına dahil olan geleneksel modern kadınların çalışma hayatına geleneksel rolleriyle dahil olmuşlardır. Bu geleneksel rolleriyle dahil oluş da algılarının bilinci var ettiğini ortaya koyan cinstendir. Bu sebeple bu özelliği bulunan geleneksel modern çalışan kadınlar çalışma bağlamında önemlidir. Buradan hareketle, bu çalışma içinde farklı refleksif kapasitelere sahip çalışan kadınların karşılaştırılmasının yapılması anlam kazanmaktadır. Çünkü özellikle görüşmecilerin sahip oldukları eğitim düzeyi çerçevesinde bedene ve duygulara yönelik algılarındaki farklılıklar çalışma bulgularında açıktır.

Bu çalışmada görüşmecilerin bulgularına bakıldığında, geç modern kadın profilinin kadın olmaya yüklediği anlam ile geleneksel modern kadın profilinin kadın olma haline yükledikleri anlamlar arasındaki farklılıklar açıktır. Geç modern kadın, kadın olmayı bireyselliğinin ürünü olarak tanımlamaya çalışırken, geleneksel modern kadın ise daha çok evlilik içerisindeki rol gereği kadın olmanın anlamını ifade etmiştir. Nitekim bu durum evlilik dışında bir kadın olma haline dair yüklediği bir anlam olmadığını ve kendisini konumlandırma halinin ise evlilik ile sınırlı olduğunu açık etmiştir.

Bu çalışmadaki bulgulara bakıldığında, çalışma hayatında yer almanın fiziksel görünüm ve beden bakımına dair gerektirim hissi yaratıp yaratmama konusundaki farklılıklar açıktır. Nitekim bu farklılıkların sahip olunan mesleki pozisyon ve çalışma koşulları ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Uzman (profesyonel) meslek profiline sahip katılımcılar fiziksel görünümün önemine dikkat çekerken, eğitim

düzeıı düşük ve mavi yakalı olan katılımcıların ise herhangi bir bedensel bakım gerekliliği hissine sahip olmadığı görülmüştür. Bu da çalışma hayatındaki mesleki pozisyonun ve çalışma ortamının fiziksel görünüme yönelik özen gösterimindeki etkisinin varlığını ortaya koymaktadır.

Çalışma bağlamında görüşmecilerin beden bakımına ve fiziksel görünümüne yükledikleri anlamlardaki farklılıklar da açıktır. Nitekim geç modern çağda beden bakımı kişinin beden algısının ürünüdür. Bu açıdan bedene dair refleksivitesi yüksek olan katılımcıların bedensel farkındalıkları yüksek olup, buna yönelik pratikler geliştirdikleri bulgularda açıktır. Ayrıca beden bakımı ve fiziksel görünüme gösterilen özenle mutluluk arasında da paralel bir ilişki olduğu görülmüştür. Kendi geliştirdikleri pratikler çerçevesinde hem cinslerinin de bu çerçevede bakımlı/bakımsız oluşunun kendileri için değeri anlaşılır hale gelmiştir. Ancak bedene yönelik refleksivitesi düşük olan katılımcılara bakıldığında ise, görüşme esnasında da tarafımızca bazı gözlemler neden beden farkındalığının düşük olduğuna dair bir takım cevaplar sunmuştur. Görüşme esnasında özellikle eğitim düzeyi düşük olan görüşmecilerin çoğunda beden ve fiziksel görünüm üzerinden sorular sorulduğunda ‘utanma, göz kaçırmaya çalışma, sorulara dair kısa kısa cevaplar vererek geçiştirmeye çalışma vb.’ halleri bazen mimiklerinde bazen de sözlü beyanlarında karşılaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, bu haller bedene yüklenen anlamın hem geleneksel hem de bir anlamda modern olan halini yansıtmaktadır. Bu durum da bedene yönelik mahremiyet algısından kaynaklı dışarıya konuşmayı engellemektedir. Nitekim beden bakımı ve fiziksel görünüm için harcanan çabanın görüşmecilerin aylık kazancı ile ilişkili olduğu da açıktır. Çünkü sahip olunan mesleki pozisyonla ilişkili yüksek gelirli katılımcılar bir bütçe ayırdığını ifade ederek bunun bir hayat tarzını yansıttığını vurgulamışlardır. Düşük gelire sahip katılımcılar ise daha çok geçim telaşına dair vurgularda bulunarak herhangi bir bütçe ayırmadıklarının vurgusunu yapmışlardır. O halde kadınların sahip oldukları gelirin beden bakımında ve fiziksel görünüme yönelik yapılan pratiklere etkisi büyüktür. “Yoksul biri hayat tarzı seçimleri imkânından büyük ölçüde dışlanmışır” (Giddens, 2019, s.17). Giddens’in vurgusunu daha önce de ele aldığımız haliyle, bu bağlamda çalışma içerisinde bir kez daha görmek mümkün hale gelmiştir.

Bu araştırmada ulaşılan bir başka sonuç da, görüşmecilerin fiziksel görünümüne yönelik yapılan söylemlerin gerek iş arkadaşları gerekse karşı cins

tarafından yapılmasının kadının bedene yönelik tavır almasında büyük etkisinin olmasıdır. Bu bağlamda, geç modern çağda aynalar kadınlar için değerli hale gelirken, aynı zamanda özel ve kamusal alanda fiziksel görünümün nasıl bir izlenim verdiği de önemli hale gelmiştir. Bu da aynaların yanı sıra artık kişilerin aynasının kişiler olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü kadının kilo, güzellik, fiziksel görünümündeki değişiklikler için aynaya bakmasının gerekliliği çok da yoktur. Nitekim görüşmecilerin beyanlarında fiziksel görünüme yönelik söylemler ele alındığında, kadınların nasıl görüldüğünün yansımaları aynada değil de çoğunlukla özel alanda ya da kamusal alandaki kişilerde aradıklarını görmek mümkündür.

Özellikle ebeveynlerin çocukları büyürken bedenine yönelik söylemlerinin kadınların beden algısındaki etkisi açıktır. Bu nokta kadının çocukluktan itibaren bedeninin gözetim altında tutulması gerekliliğini karşımıza çıkarmıştır. Bu gözetim hali ise özellikle bu çalışmada daha çok kilo kontrolü ve beden muhafazası üzerinden işleme hali ile karşımıza çıkmıştır. Çünkü geç modern kadınlar kilo vurgusunu daha çok yaparken, geleneksel modern kadınlar ise fiziksel görünümde beden açıklığı ve kapalılığı üzerinden söylemlerde bulduklarını belirtmişlerdir. Bu söylemlerin altında yatan faktörün ise sahip oldukları yaşam koşulları ile ilişkisi açıktır. Her iki profilde de ortak olan nokta, çocuklarının bedenini ve fiziksel görünümünü odağa alarak, üzerlerinde söz hakkı olmaya yönelik tavırlarda bulunmalarıdır.

Çalışmada ortaya çıkan bir başka dikkat çekici sonuç da, çalışmada yer alan katılımcıların çoğu tarafından özellikle kadın bedeninin bir kalıba sokulmamasına yönelik sık sık vurgular yaptıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra diğer taraftan da katılımcılar hem çevresindeki insanlara hem de çocuklarına kilo kontrolünün şart olduğunu ve fiziksel görüntünün önemini büyük olduğuna dair vurgularda bulunmuşlardır. Bu durum Beck'in (2012) geç modern çağın çelişkilerle dolu bir yanı olduğuna dair vurgusunu konu bağlamında görmeyi mümkün hale getirmiştir. Bakıldığında, gerek modern kadın için gerekse geç modern kadınlar için 'zihinlerde kalıba sokulmuş' kadın bedenlerinin varlığı söz konusudur. Nitekim buna sebep olan noktalardan biri ise çeşitli yerlerde sunulan kadın bedeni imajları olduğu gerçeğidir. Beyanlarda bunu destekler niteliktedir. Bakıldığında, sunulan kadın bedeni imajlarının kadınların zihninde sıkışmış profiller ürettiği açıktır. Zihinlerde sıkışan beden profili ise, kadınların gündelik hayatta bedenlerine ve fiziksel görünümüne dair bir takım

tavır alışlarını belirlemektedir. Bu tavır alışlarda, kadınların gerek bedenine gerekse fiziksel görünümüne dair iz bırakmayıp, sürekli imajlar doğrultusunda hareket etmeyi gerektirmektedir.

Çalışmanın kendi içerisinde cevaplar aradığı bir diğer teması da duygudur. Nitekim bu bağlamda çalışmada ‘aşk’, ‘ilişki’ ve ‘evlilik’ gerçeklikleri üzerinde durularak katılımcıların bu noktalara yükledikleri anlamlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

‘Kadının fiziksel görünümünün ilişkiyi başlatma noktasında bir etkisi var mıdır?’ sorusuna çalışma içerisinde cevap aranmıştır. Nitekim ulaşılan sonuçlar görüşmeciler arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır. Geç modern profile sahip kadın görüşmeciler, kadının güzelliğinin ilişkiyi başlatmasındaki öneminin büyük olduğuna dair vurgular yapmıştır. Geleneksel modern profile sahip görüşmeciler ise, fiziksel görünümün değil de insani özelliklerin daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim bu vurgular günümüz ilişkilerini değerlendirme noktalarına dair de bilgiler sunmuştur. Özellikle fiziksel görünüm üzerinden başlayan günümüz ilişkilerinin herhangi bir kalıcılığı ifade etmediği üzerine vurgular söz konusudur. Daha çok günümüz ilişkilerinin niteliğinin istikrarsızlıklar üzerine kurulu olduğu açıktır. Nitekim görüşmeciler bu durumun sebebini hem kadın hem de erkeğin ilişkiyi kısa tutma isteği ile bu hale geldiğini de ayrıca belirtmişlerdir. Geçmişte ilişkilerde kadının söz hakkının çok fazla dikkate alınmadığı göz önünde bulundurulursa, geç modern çağda ilişkide sahip olduğu söz hakkını bu bağlamda görmek mümkündür. Bu durum da ilişkinin geleceğini belirleme noktasında her iki tarafında gönüllü bir tavır sergileme halini karşımıza çıkarmaktadır.

Çalışma bulgularından birisi de, geç modern kadınlar için aşkın derin bir anlamı olduğu ve yaşamlarında etkisinin de olduğu açıktır. Nitekim özellikle evlilik için aşkın zorunlu olduğuna dair yaptıkları vurgular ve mantık evliliğine karşı olduklarını vurgulamaları, aşkın yaşantılarındaki halini önemsemeleridir. Bu bağlamda, geç modern kadınların duygu merkezli bir evlilik kurma stratejisine sahip olduklarını görmek mümkündür. Geleneksel modern profile sahip görüşmeciler ise kendileri için aşkın bir anlam ifade etmediğini ve kendilerinin de duygu merkezli evlilik kurma stratejisine sahip olmadıkları beyanlarında görülmüştür. Bu anlamda beyanlarına bakıldığında, daha çok aşk yerine önemli olanın ev geçimi -‘aşk karın

doymuyor' vurgusunda olduğu gibi- ve insani özelliklerin daha değerli olduğuna dair vurgular çok fazladır. Bu durum da çalışma içerisinde bir kez daha şunu göstermiştir: Geleneksel anlatılar etrafında bir yaşam kurgusuna sahip olan kadınlar için aşkın derinliği olmadığını, geç modern kadınlar içinse bir o kadar derin anlamlar ifade edip, evliliği bu doğrultuda kurguladıkları görülmüştür.

Araştırmanın ulaştığı sonuçlardan diğeri de, görüşmecilerin evliliğe yükledikleri anlamlar arasındaki farklılıklar olmuştur. Geç modern kadın profiline sahip görüşmeciler, evliliği iki kişinin karşılıklı yaşam paylaşımı, sorumluluk paylaşımı, duygu paylaşımı ve hatta iki beden bir bütün haline gelmesi olarak da ifade ettikleri görülmüştür. Ancak daha geleneksel anlatılar çerçevesinde yaşamını sürdüren görüşmeciler ise, çoğunlukla zorunluluklar, sorumluluklar, eşe itaat, hizmet, bir kadın olarak her şeye karışmamak gibi ifadelerle evliliğe yükledikleri anlamları belirtmişlerdir. Bu da iki kadın profiline evliliği kurgulama biçimindeki farklılıkları karşımıza net bir şekilde çıkarmıştır. Nitekim bu evliliğe yüklenen anlamların görüşmecilerin evlilik içerisinde sahip oldukları rolleri ile ilişkiselliği de açıktır. Bu başlığın devamında bu ilişkiselliği görmek mümkün olacaktır.

Araştırmanın ulaştığı bir diğeri sonuç, geç modern çağda aşk merkezli bir evlilik vurgusunun sık olduğudur. Bu bağlamda görüşmecilerin aşk ve evlilik arasındaki farklılıkları değerlendirme biçimleri önemlidir. Nitekim geç modern profile sahip görüşmeciler tarafından, aşkın evlilik öncesi yaşanma halinde kişiye herhangi bir sorumluluk ve zorunluluk yüklenmediği vurgulanmıştır. Ancak evlilik sonrası ise daha çok sorumlulukların devreye girdiğine dair görüşmecilerin vurguları mevcuttur. Bu bakımdan görüşmeciler evlilik öncesi partnerin analizinin iyi yapılmasına dair beyanlarda bulunmuşlardır. Bu beyan duygu merkezli bir evlilik söz konusu olsa da belirsizlik ve risk halinin evlilikler çerçevesinde değerlendirilmesini de karşımıza çıkarmaktadır. Nitekim bu durum da görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, evliliğe yönelik oluşabilecek risk ve belirsizlikler dahilinde duygularında bu minvalde kontrolünün önemli olduğunu karşımıza çıkarmıştır. Nitekim bu risk analizlerini yapabilmek ve evliliğin duygu bağlamındaki değerlendirmesini yapmak refleksif modern kadın olmanın getirisidir. Bu değerlendirmeleri yapan görüşmecilerin yaşamlarından deneyimlerini ayrıca sunmaları da düşüncelerini desteklemeye yöneliktir.

Araştırmanın sonuçlarından bir diğeri de, geçmişten günümüze evliliklerin ve ilişkilerin değerlendirilmesi üzerinedir. Görüşmecilerin beyanlarına bakıldığında, geçmiş evliliklerin daha çok zorunluluklar ve sorumluluklar çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Evliliklerin bu çerçevede niteliklerinin kalıcılıklar ve istikrar üzerine kurulu olduğunu söylemek mümkündür. Görüşmeciler günümüzde evliliklerde yaşanan boşanmalara özellikle dikkat çekmiştir. Evliliklerin ve boşanmaların hızlı gerçekleştiğini vurgulamışlardır. Nitekim bu durum da akışkan modern olan hayatta ilişkilerin ve evliliklerin de bu akışkanlık içerisinde dizayn edildiğini karşımıza çıkarmıştır. Günümüz evliliklerinin ise geçmiş evliliklerde olduğu gibi zorunluluklar çerçevesinde çok da sürdürüldüğünü söylemek mümkün değildir. Nitekim burada önemli bir faktör, çalışma bağlamında da önemli görülen evliliklerde ve ilişkilerde değişen kadın ve erkek rollerine ilişkindir.

Kadının geç modern çağda kamusaladaki varlığı gerek eğitim alması gerekse çalışma hayatındaki yer edimi evlilik ve ilişkilerdeki rol dengelerini değiştirmiştir. Özellikle çalışmaya katılan görüşmecilerden eğitim düzeyi yüksek olan kadınlar evlilik içerisindeki rollerine ilişkin, özgürlük, bireysellik, müşterek hayat anlayışının hakim olduğu, kendilerinin değerli olduğuna dair vurgulamalar yapmışlardır. Bakıldığında bu vurgular, geç modern hayatın ürünüdür. Özellikle çalışıyor olmanın verdiği sorumluluğun evlilik içerisinde ev işi ve çocuk bakımı dahil paylaşımlarla mümkün olabileceğini belirtmeleri ve kendi yaşamlarını örnek vermeleri önemlidir. Giddens'ın "kocalar ve karıları giderek artan bir şekilde müşterek duygusal teşebbüste işbirliği yapan kişiler olarak görüldüler. Buna çocuklarına karşı sorumlulukları da dahil" (Giddens, 2018, s.33) günümüz vurgusunu çalışma bağlamında da açıkça görmek mümkündür. Nitekim bu vurguların temeli kadınların sahip oldukları bilincin rollerine ilişkin algılarına yansımalarıdır. Yaşamını daha geleneksel anlatılar etrafında sürdüren eğitim düzeyi düşük olan katılımcılar ise, kendi evlilik içerisindeki rollerini ev işi, çocuk bakımı ve eşe hizmet konularını kendilerinin yüklediklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda da kendilerinin evi işi ile birlikte çalışma hayatında olmalarının zorluklarının büyük olduğunu belirtmişlerdir. Bu beyanların geç modern kadının evlilik içerisindeki rolüne ilişkin yapılan vurgular ile ters düştüğü görülmektedir. Nitekim bakıldığında, günümüz evliliklerinde ve ilişkilerinde geleneksel kadın rolüne dair anlatıların hükümsüzleştiği açıktır. Çünkü geç modern kadınlar sahip oldukları refleksif benlik tasarımına dayalı olarak yaşamlarını kurgulamaktadır. Geleneksel modern kadınlar ise,

geleneksel kodlar ve toplumsal bağlar çerçevesinde yaşamlarını kurgulamaktadır. Kadınların sahip oldukları bu özellikler de gerek beden temalarına gerekse duygu temasına yaklaşımlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Çalışmada da görüldüğü üzere, geç modern kadının yaşamı kurgulama biçimi geçmişin aksine, bilincinin algılarını var ettiği bir gerçekliği karşımıza çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

Agamben, G. (2020). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baker, U. (2018). *Kanaatlerden İmajlara: Duygular Sosyolojisine Doğru*. (H. Abuşoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2017). *Akışkan Aşk*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Bauman, Z. (2018). *Akışkan Hayat*. (A. E. Pilgir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2013). *Tüketim Toplumu*. (H. Deliceçaylı & F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2019a). *Baştan Çıkarma Üzerine*. (A. Sönmezay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2019b). *Kusursuz Cinayet*. (N. Sevil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Beck, U. (2012). *Aşkın Normal Kaosu*. (N. Ermiş, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Beck, U. (2019). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. (K. Özdoğan & B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Berger, J. (2019). *Görme Biçimleri*. (Y. Salman, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgin, R. (2016). Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), s.219-243.

Botton, A. (2020). *Aşk Üzerine*. (A. Antmen, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Canatan, K. & Yıldırım, E. (2016). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Creswell, J. W. (2017). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri*. (H. Özcan, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Debord, G. (2019). *Gösteri Toplumu*. (A. Ekmekçi & O. Taşkent, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Demez, G. (2012). Medyada Yeni Sağlık Anlayışları ve Kadın Bedeninin Temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), s.512-532.

Demirtaş, M. (2017). *Arzu Politikası: Deleuze ve Guattari Etkisi*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Eco, U. (2006, Kış). Ağzı Laf Yapan, Kızları Götürüyor. *Cogito Dergisi*, 44-45, s.14.

Elias, N. (2017). *Uygarlık Süreci Cilt 1: Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişmeler*. (E. Ateşman, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ellialtı, T. (2012, Yaz). Evlilik Öncesi Cinsellik, Bekaret ve Beden Disiplini: Kadınların “Aşk” Üzerinden Cinsel Ahlak Mücadelesi. *Cogito Dergisi*, 70-71, s.394.

Ergüder, B. (2006). Türkiye’de Kadın Emeğinin Değişen Yapısı: Enformel Kesimde Kadın Emeği ve Kadın Emeğine Talep (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Erken, C. (2020). Kadınların İşgücü Piyasasında Karşılaştıkları Engeller ve İşkur İçin Öneriler (Yayınlanmamış uzmanlık tezi).

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (M.A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gambetti, Z. (2012, Yaz). Foucault’dan Agamben’e Olağanüstü Halin Sıradanlığına Dair Bir Yanıt Denemesi. *Cogito Dergisi*, 70-71, s.25.

Giddens, A. (2018). *Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm*. (İ. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2019). *Modernite ve Bireysel-Kimlik*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say yayınları.

Giddens, A. (2020). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy & P. Yalçınoğlu, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Goffman, E. (2019). *Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri*. (M. F. Karakaya, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

Göksel, H. (2012, Yaz). Michel Foucault'da İktidar Kurma Pratikleri: Türkiye'de Kadın Bedenini Namus'u ve Şiddeti Yeniden Düşünmek. *Cogito Dergisi*, 70-71, s.345-370.

Göle, N. (2019). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Günsoy, G. & Özsoy, C. (2012). Türkiye'de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin Var Analizi. *Finans Politik ile Ekonomik Yorumlar Dergisi*. Cilt:49, Sayı: 568.

Habermas, J. (2018). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. (T. Bora & M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Illouz, E. (2013). *Aşk Neden Acıtır*. (Ö. Ç. Aksoy, Çev.). İstanbul: Jaguar Kitap Yayıncılık.

Illouz, E. (2018). *Soğuk Yakınlıklar: Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi*. (Ö.Ç. Aksoy, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

İnceoğlu, Y. & Kar, A. (2016). *Kadın ve Bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jameson, F. (2011). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiği*. (N. Pulimer & A. Gölcü, Çev.). Ankara: Nirengi Kitap.

Kandiyoti, D. (2019). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Luhmann, N. (2014). *Aşk Bir Alıştırma*. (A. Terzi, Çev.). İstanbul: Edebi Şeyler Yayıncılık.

Makal, A. (2010). Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emegi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 2010/2.

Makal, A. (2001). Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emegine İlişkin Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 56, Sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran: 117-155.

Marcuse, H. (1968). *Aşk ve Uygarlık: Freud Üzerinde Felsefi Bir Araştırma*. (S. Çağan, Çev.). İstanbul: May Yayınları.

McNay, L. (2012, Yaz). Foucaultcu Beden ve Deneyimin Dışlanması. (Ş. Öztürk, Çev.). *Cogito Dergisi*, 70-71, s.315-332.

Öztürk, N. (2012). Bir Beden Sosyolojisi Problemi Olarak Namus Kavramı ve Kadın Bedeni (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Robins, K. (1999). *İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası*. (N. Türkoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Schopenhauer, A. (2016). *Aşkın Metafiziği: Aşka ve Kadınlara Dair*. (B. Kaynak, Çev.). Ankara: Nilüfer Yayıncılık.

Sennett, R. (2018). *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Şahin, K. (2016). Neoliberal Kentsel Dönüşümün Yeni Mekânsal Alanları Olarak Güvenlikli Siteler: İstanbul Örneği Üzerinden Kapalı Yerleşimlerin Risk Ve Güvenlik Bağlamında İncelenmesi (Yayınlanmamış doktora tezi).

Şahin, Kadir (2018). Kamusal Alan Dersleri Yayınlanmamış Ders Notları.

Turner, B.S. (2019). *Beden ve Toplum: Sosyal Teoride Arayışlar*. (İ. Kaya & M. B. Bulut, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

TÜİK (2021). Eğitim Durumuna Göre İşgücü Dağılımı (Ocak-Mart, 2021). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

Urhan, V. (2012, Yaz). Michel Foucault'da Cinsellik, Hazlar ve Etik. *Cogito Dergisi*, 70-71, s.309.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

<https://www.hurriyet.com.tr/mahmure/hippi-nedir-hippi-tarzi-giyim-nasil-olur-35111737>

<https://www.arsivbelge.com/yaz.php?sc=2319>

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: İş Kanununa Giren Ücretliler İçerisinde Kadın ve Çocuk Çalışanlar (1937-1947)

Tablo 2: Genel Nüfus Sayımına Göre Kadın İşgücünün Mesleki Dağılımı (1950-1965)

Tablo 3: Meslek Grubuna Göre Dağılım (1970-2000)

Tablo 4: Türkiye’de Cinsiyete ve Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılma Oranları (%) (15+ Yaş)

Tablo 5: Cinsiyete Dayalı İşgücü ve İstihdam Oranı (2021)

Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yönetici Pozisyonundaki Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2019)

EKLER

Ek 1. Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşme Tarihi: ...../...../.....

Görüşmecisi No: .....

Sayın katılımcı,

Bu çalışma Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde yer alan Sosyoloji Anabilim Dalı bünyesinde sürdürülmektedir. İlgili çalışma “**Farklı Refleksif Kapasitelere Sahip Çalışan Kadınların Beden Ve Duygu Bağlamında Karşılaştırılması: Gebze Örneği Üzerinden Bir Karşılaştırma**” başlığıyla yürütülmektedir. Araştırma kapsamındaki katılımınızla dile getirecekleriniz ve özel hayata dair her türden söylemleriniz tarafımızca tamamen gizli tutulacaktır. Bu süreçte paylaştıklarınız, herhangi bir kişi veya kurumla paylaşılmayacak ve yalnızca araştırmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Araştırmaya göstermiş olduğunuz ilgi ve yaptığınız katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Ayşegül DÜZGEL/ Karabük Üniversitesi/ Sosyoloji Anabilim Dalı

1. Yaşınız? (.....)

2. Eğitim durumu?

( ) Okur – yazar değil ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite

( ) Lisans üstü ( ) Diğer (Belirtiniz.....)

3. Mesleğiniz nedir? (Belirtiniz.....)

3.1. (Varsa) Mesleki pozisyonunuz nedir? (Belirtiniz.....)

4. İlişki durumunuz nedir? (.....)

5. (Varsa) Eşinizin (ya da sevgilinizin/ nişanlınızın/sözlünüzün) Eğitim durumu nedir? (Belirtiniz.....)

5.1. (Varsa) Eşinizin (ya da sevgilinizin/ nişanlınızın/sözlünüzün) Mesleği nedir? (.....)

5.2. (Varsa) Eşinizin (ya da sevgilinizin/ nişanlınızın/sözlünüzün) Mesleki pozisyonu nedir? (Belirtiniz.....)

6. Aylık ortalama geliriniz nedir? (Belirtiniz.....)

7. Yaşadığınız ev kira mı yoksa size mi ait? (Belirtiniz.....)

8. (Varsa) Evdeki çocuk sayısı (Belirtiniz.....)

Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşme Tarihi: ...../...../.....

Görüşmeci No: .....

1. Bize biraz kendinizden bahseder misiniz?
2. Nasıl bir çalışma ortamı içerisindeyiz? Bize biraz anlatır mısınız?
3. Sizce kadın olmak nasıl bir şey? Bize biraz anlatır mısınız?
  - 3.1. Sizce kadın bedenine sahip olmak ve kadın olmanın anlamı nedir? Bize biraz anlatır mısınız?
    - 3.1.1. Sizce bir ilişkide/evlilikte kadın olmak ne demek? Bize biraz anlatır mısınız?
    - 3.2. Aşk sizin için ne ifade ediyor? Bize biraz anlatır mısınız?
4. Evlilik sizce nasıl bir şeydir? Bize biraz anlatır mısınız?
  - 4.1. Sizce evlilikte aşk bir zorunluluk mudur? Nedenleriyle birlikte bize biraz anlatır mısınız?
5. Aşk ve evliliği birlikte düşününce aralarında sizce nasıl farklılıklar (ödev, sorumluluk ve zorunluluk) bulunmaktadır?
  - 5.1. Evlilik ve sorumluluk size neyi çağırıyor? Bize biraz anlatır mısınız?
6. Günümüzdeki ilişkiler/evlilikler ile geçmişteki evlilikleri bize karşılaştırabilir misiniz?
  - 6.1. Geçmişten günümüze ilişkilerde/evliliklerde kadınların ve erkeklerin rolleri üzerinde bir değişim var mıdır? Varsa eğer bu değişimler nelerdir?
7. Sizce bir kadın bedeni nasıl olmalı? Bize anlatır mısınız?
8. Sizin için güzellik ve güzel görünmek ne ifade ediyor? Bize biraz anlatır mısınız?
  - 8.1. Geçmişle günümüzü karşılaştırdığınızda güzelliğin nasıl bir gerçekliğe karşılık geldiğini anlatabilir misiniz?
9. Beden bakımı sizin için ne ifade ediyor? Bize biraz anlatır mısınız?

- 9.1. Beden bakımı için bir şeyler yapıyorsanız eğer neler yaptığınızı sebepleriyle birlikte anlatır mısınız?
10. Fiziksel görünümünüz sizin için ne anlam ifade ediyor? Bize biraz anlatır mısınız?
- 10.1. Hem cinslerinizin fiziksel görünümü (bakımlı/bakımsız) size ne hissettiriyor? Bize biraz anlatır mısınız?
- 10.2. İş arkadaşlarınız fiziksel görünümünüze yönelik söylemlerde bulunuyorlar mı? Bulunuyorsa ne tür söylemler biraz örnekleriyle anlatır mısınız?
11. Reklamlar, moda gündemleri, dergilerde sunulan kadın bedeni imajları ile ilgili neler düşünüyorsunuz?
- 11.1. Bu imajlar sizin bedeninize dair tutumunuzu etkiliyor mu? Etkiliyorsa nasıl etkilediğini biraz anlatır mısınız?
12. Sizce fiziksel görünüm bir ilişkinin başlamasında önemli bir faktör müdür? Öyleyse eğer nedenleriyle birlikte anlatır mısınız?
- 12.1. Bu bağlamda günümüz ilişkileri ile ilgili neler düşünüyorsunuz? Bize biraz anlatır mısınız?
13. Karşı cinsin (eşinizin, sevgilinizin, nişanlınızın vs.) fiziksel görünümünüze yönelik söylemleri bedeninize yönelik nasıl tavır almanıza sebep oluyor? Bize biraz anlatır mısınız?
- 13.1. Bu söylemler duygusal olarak size kendinizi nasıl hissettiriyor? Sebepleriyle anlatır mısınız?
14. Kendi ebeveynleriniz size büyürken fiziksel görünümünüze yönelik telkinlerde/önerilerde bulunuyor muydu? Bulundularsa eğer anlatır mısınız?
- 14.1. Siz çocuğunuza/yakın çevrenizdekilere bedenlerine yönelik herhangi bir telkinde/öneride bulunuyor musunuz? Bulunuyorsanız eğer bunlar nelerdir? Anlatır mısınız?

ÖZGEÇMİŞ

Ayşegül Düzgel, ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Kocaeli’de tamamlamıştır. Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümünden 2019 yılında mezun olmuştur. Aynı zamanda 2019 yılında Karabük Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Öğretmenliği sertifika programından da mezun olmuştur.

Ayşegül Düzgel’in tam metin olarak ulusal kongrede yayınlanmış bir bildirisi bulunmaktadır. Bu bildiriye ilişkin bilgi aşağıda sunulmuştur:

Düzgel, A. (2020). *Modern ve Geç Modern Evlilikler Bağlamında Aşk ve Değişen Halleri: Karabük Örneği Bağlamında Bir Değerlendirme*. 2. Ulusal Safranbolu Girişimcilik ve Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi Bildiriler Kitabı, Yayın Yeri: Ekin Yayınevi, Editör: Ramazan Uygun - Hasan Alp Özel -Tuğba Uygun.